Хмельницька обласна рада
Департамент інформаційної діяльності, культури,
національностей та релігій Хмельницької облдержадміністрації
Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека
ВГО Українська бібліотечна асоціація
Хмельницька обласна організація
Національної спілки краєзнавців України

Бібліотеки в умовах війни росії проти України

(до 125-річчя Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки)

Збірник доповідей і повідомлень
всеукраїнської науково-практичної конференції
(м. Хмельницький, 10-11 вересня 2026 року)

КИЇВ • НОВА ДУМКА • 2026

УДК 027.021(477.43):355.48(470:477)]+005.745
Б59

Бібліотеки в умовах війни росії проти України (до 125-річчя Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки) : збірник доповідей і повідомлень всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 10-11 вересня 2026 р.) / Хмельниц. облрада; Департамент інформаційної діяльності, культури, національностей та релігій Хмельниц. облдержадмін.; Хмельниц. ОУНБ; ВГО Укр. бібл. асоц.; Хмельниц. обл. орг. Нац. спілки краєзнавців України. – Київ : Наукове видавництво "Нова думка", 2026. – 424 с.

Друкується за рішенням редакційно-видавничої ради Хмельницької ОУНБ (протокол № 4 від 20.08.2026), президії Хмельницького обласного відділення ВГО Українська бібліотечна асоціація (протокол № 6 від 20.08.2026), науково-методичної ради Хмельницької обласної організації НСКУ (протокол № 3 від 01.09.2026).

Редакційна колегія:

К. А. Чабан, директор Хмельницької ОУНБ, голова Хмельницького обласного відділення ВГО Українська бібліотечна асоціація (голова); **В. В. Маковська**, заступник директора Хмельницької ОУНБ (заст. голови); **Т. А. Шмаль**, завідуюча редакційно-видавничим відділом Хмельницької ОУНБ (відп. ред.); **В. Р. Адамський**, к.і.н., доцент, голова Хмельницької обласної організації НСКУ; **О. Б. Айвазян**, к.і.н., директор Наукової бібліотеки Хмельницького національного університету; **Ю. І. Блажевич**, к.і.н., доцент, Почесний краєзнавець України; **О. М. Бруй**, президентка ВГО Українська бібліотечна асоціація, к.соц.ком., заступниця генерального директора Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого; **В. С. Лукашук**, начальник управління культури Департаменту інформаційної діяльності, культури, національностей та релігій Хмельницької облдержадміністрації; **В. С. Прокопчук**, д.і.н., проф., заслужений працівник народної освіти України.

Матеріали подаються мовою оригіналу та в авторській редакції.

Видано за фінансової підтримки Хмельницького обласного відділення ВГО Українська бібліотечна асоціація.

© Автори статей, 2026
© Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека, 2026
© Наукове видавництво "Нова думка", видання, 2026

ISBN 978-617-8816-62-9

ВІТАННЯ УЧАСНИКАМ КОНФЕРЕНЦІЇ

Шановні учасники і гості конференції!

Вітаємо на Хмельниччині представників бібліотечної сфери регіонів України, наукових установ, громадських організацій.

Наш край, – частинка Поділля, здавна славиться своїми природніми й географічними особливостями, працьовитими людьми. В умовах війни росії тисячі з них зі зброєю в руках стали на захист територіальної цілісності і суверенітету, включились у волонтерський рух, надали прихисток переселенцям з окупованих ворогом територій, забезпечили безперебійну роботу підприємств та організацій.

У війні за право мати власну історію та культуру, свою неповторну мову гідне місце належить бібліотекам. Вони століттями збирають і зберігають друковані джерела інформації, ведуть просвітництво, краєзнавство, а нині навчають цифровій та медійній грамотності, інформаційній безпеці, є пунктами незламності й психологічної підтримки, центрами волонтерства, місцем реалізації проєктів. У кожної своя історія, свої здобутки і свої партнери.

Головною книгозбірнею є Обласна універсальна наукова бібліотека. За понад столітню історію вона сформувала унікальні фонди й колекції, забезпечила їх зберігання й використання, координацію та участь інших бібліотек у всеукраїнських акціях, дослідженнях, корпоративних і грантових проєктах, громадських ініціативах.

Переконані, що ця конференція дасть можливість підсумувати досягнуте, буде майданчиком для обміну думок та стане новою сторінкою у налагодженні взаємодії та перемог.

Сергій ТЮРІН,
голова Хмельницької обласної військової адміністрації

Віолета ЛАБАЗЮК,
голова Хмельницької обласної ради

Дорогі колеги, друзі!

Від Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого щиро вітаю вас усіх зі славним ювілеєм – 125-річчям Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки – головного інформаційного, просвітницького та культурного центру Хмельниччини, депозитарію краєзнавчих видань, одного з найбільших книгосховищ регіону, науково-методичного та координаційного центру з питань бібліотекознавства і книгознавства для усіх бібліотек області.

Такий поважний ювілей свідчить про плекання історичних традицій, високий професіоналізм та відданість справі багатьох поколінь бібліотекарів. Понад століття ваша установа є справжнім центром інтелектуального та культурного життя Поділля, актуалізує свою діяльність відповідно до вимог часу.

Хмельницька ОУНБ має близько 580 тис. книжкового фонду. Протягом 2025 року понад 35 тис. користувачів скористалися послугами наживо, ще понад 40 тис. використали її вебресурси. ОУНБ надає доступ до 12 баз даних, обсягом понад 900 тис. записів. Понад 170 тис. відвідувань свідчать про спроможність ОУНБ як культурної інституції.

Бібліотека зберігає і популяризує рідкісні і цінні книги, особлива увага приділяється краєзнавчим аспектам, історичній пам'яті. Сьогодні – це місце для безперервної освіти, громадських активностей, простір знань та культурних подій, змістовного дозвілля, відновлення емоційної рівноваги, розвитку людського капіталу. В арсеналі бібліотечної роботи – майстер-класи, інтерактивні заняття, тематичні тренінги, цікаві наукові, літературні, мистецькі заходи. Активна творча діяльність перетворила Бібліотеку в одну з кращих в Україні. Важливо, що ви є відкритими світу та поширюєте свій досвід.

Як методичний центр для бібліотек Хмельницької області, Бібліотека тримає руку на пульсі розвитку бібліотечної сфери. Фахівці ОУНБ всіляко підтримують спільноту бібліотекарів Хмельниччини. Завдяки проведенню фахових заходів, бібліотекарі регіону відчувають єдність і професійну підтримку, незважаючи на широкомасштабну агресію росії проти нашої держави. Бібліотеки області шукають та знаходять нові форми і

методи роботи, реалізують проєкти, які відповідають викликам сьогодення.

Бібліотеки Хмельниччини активно долучилися до волонтерського руху на підтримку Сил Оборони України, втілюють у життя ініціативи для внутрішньо переміщених осіб у громадах.

Хмельницька ОУНБ має давні і добрі традиції роботи у партнерстві з ВГО Українська бібліотечна асоціація. Бібліотеки Хмельниччини об'єднані у найпотужніше регіональне відділення УБА. Ваш інноваційний досвід підхоплюють інші бібліотеки.

Хмельницька область протягом багатьох років є лідером у Всеукраїнській акції «Бібліотека українського воїна», регіональним координатором якої є Хмельницька ОУНБ.

НБУ ім. Ярослава Мудрого, як координатор Акції на всеукраїнському рівні, щиро вдячна за активність, небайдужість і участь у зборі книг для наших Захисників. Так, тільки за 2025 рік від регіону було зібрано близько 800 книг. Загалом до акції долучилися 1114 учасників. З них – 361 із Хмельниччини: 168 бібліотек та 193 фізичні особи. Зібрані книги передані до військових частин, шпиталів тощо. Ваша незмінна готовність до співпраці викликає глибоку повагу всієї професійної спільноти.

Переконаний, що спільнодія НБУ ім. Ярослава Мудрого, ВГО УБА, Хмельницької ОУНБ і бібліотек Хмельниччини й надалі нестиме позитивні зміни у бібліотечній екосистемі.

Бажаємо кожному працівнику здоров'я та сил, добрих новин, взаємопідтримки і натхнення. А вашій Бібліотеці – процвітання, можливостей для подальшого розвитку, реалізації ідей, нових надійних партнерств, визнання та підтримки від влади, щедрих меценатів і любові та прихильності користувачів!

Перемоги нам усім!

Щиро
Олег СЕРБІН,
генеральний директор Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, доктор наук із соціальних комунікацій, віцепрезидент ВГО Українська бібліотечна асоціація

Шановні колеги!

Маю честь від імені колективу Національної історичної бібліотеки України щиро привітати вас із визначною ювілейною датою – 125-річчям від дня заснування Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки.

Історія наших бібліотек засвідчує особливе місце Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки у розвитку бібліотечного краєзнавства – одного з важливих напрямів діяльності регіональних бібліотек, а також вагомої складової науково-методичної роботи Національної історичної бібліотеки України.

Показовим є те, що напередодні проголошення незалежності України, у 1989 році, саме ваша книгозбірня, яка на той час уже була визнаним осередком передового досвіду краєзнавчої роботи, стала базою для проведення республіканської науково-практичної конференції. Цей професійний форум став важливою віхою у становленні системного підходу до краєзнавчої діяльності бібліотек, сприяв утвердженню її ролі у вивченні та популяризації історії, традицій, культурного й економічного розвитку краю, збереженні його природної та культурної спадщини. Саме краєзнавча діяльність бібліотек у цей період набувала особливого суспільного значення, закладаючи підґрунтя для осмислення й відновлення історичної пам'яті українського народу та утвердження національної культурної ідентичності.

Приємно відзначити, що професійний діалог між нашими бібліотеками залишається активним і змістовним. До роботи сьогоднішньої конференції долучилися фахівці Національної історичної бібліотеки України, представивши доповідь, присвячену історії професійних зв'язків і співпраці між НІБУ та Хмельницькою обласною універсальною науковою бібліотекою. Ці зв'язки мають давню і добру традицію та особливо виразно виявляються під час професійних форумів, де ми маємо можливість обмінюватися досвідом, обговорювати актуальні питання бібліотечного краєзнавства, презентувати напрацювання та спільно визначати перспективи подальшого розвитку.

125 років – це не лише поважний ювілей, а й 125 років професійної історії, традицій, збережених знань і відданого служіння бібліотечній справі та громаді. За кожним роком цієї історії – праця поколінь бібліотекарів, які своєю щоденною діяльністю зберігали інтелектуальну й культурну спадщину краю та передавали її наступним поколінням.

Переконаний, що попереду у наших бібліотек ще багато спільних професійних ініціатив, змістовних проєктів і вагомих напрацювань. Нехай наша співпраця й надалі зміцнюється, відкриваючи нові можливості для збереження, дослідження та популяризації історико-культурної спадщини України.

Бажаю колективу Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки нових професійних здобутків, вдячних читачів, натхнення та впевненості у майбутньому, щоб ваша книгозбірня й надалі залишалась потужним осередком знань, культури, бібліотечного краєзнавства та історичної пам'яті Хмельниччини.

Усім учасникам конференції бажаю плідної роботи, конструктивного професійного діалогу, нових ідей та вагомих результатів. Нехай ця зустріч стане простором для обміну досвідом, народження нових ініціатив і зміцнення професійного партнерства задля розвитку бібліотечної справи та утвердження бібліотек як важливих осередків збереження національної пам'яті та культури.

Тарас БОРОВСЬКИЙ,
генеральний директор
Національної історичної бібліотеки України

Дорогі колеги!

Від імені Президії Всеукраїнської громадської організації «Українська бібліотечна асоціація» та від усієї нашої багатотисячної бібліотечної родини щиро й сердечно вітаю колектив Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки із визначним, славетним ювілеєм – **125-річчям від дня заснування!**

125 років – це поважний вік, за яким стоїть колосальна праця багатьох поколінь фахівців, мільйони збережених сторінок, тисячі наукових досліджень, доль, відкриттів та людських історій. Одна з найстаріших бібліотек регіону, заснована наприкінці XIX століття як Проскурівська міська публічна бібліотека, ваша бібліотека пройшла вражаючий шлях трансформації: від скромного осередку читання до провідного науково-методичного, інформаційного, цифрового та культурно-просвітницького центру Подільського краю.

125 років – це не просто літопис, не просто перелік дат, це переконлива історія того, як бібліотека завжди крокувала в ногу з часом, реагувала на виклики громади й суспільства та берегла пам'ять народу.

Сьогодні Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека – це потужна флагманська культурна установа регіону, яка є взірцем професіоналізму та новаторства.

Завдяки вашій системній праці бібліотека сформувала унікальний фонд з рідкісними і цінними виданнями, краєзнавчими матеріалами, науковими працями, що становлять національне надбання. Ви не лише дбайливо зберігаєте цю духовну та інтелектуальну скарбницю Поділля, а й робите її максимально відкритою та доступною для кожного.

Ви довели, що сучасна бібліотека – це давно вже не просто «тиха книгозбірня», а динамічний відкритий простір для комунікації, навчання протягом усього життя, громадянських ініціатив, наукових пошуків, розшифровки історичних смислів та творення візій майбутнього.

Для бібліотечної мережі Хмельниччини ваша установа є беззаперечним методичним та координаційним осередком. Ви задаєте високі стандарти професії, надаєте фахову підтримку

публічним бібліотекам територіальних громад, впроваджуєте інноваційні форми роботи та сприяєте підвищенню кваліфікації бібліотечних кадрів.

Українська бібліотечна асоціація високо цінує багаторічне, плідне співробітництво з Хмельницькою обласною універсальною науковою бібліотекою. Ваша активна участь у діяльності ВГО «Українська бібліотечна асоціація», розбудова Хмельницького обласного відділення УБА, ініціативність та готовність ділитися кращим досвідом надихають колег по всій країні.

Ви завжди були і залишаєтеся надійним партнером у реалізації всеукраїнських та міжнародних проєктів, спрямованих на промоцію читання, розвиток медіаграмотності, цифрової освіти та зміцнення культурної стійкості суспільства.

Сьогодні, у часи складних історичних випробувань для України, роль бібліотеки як безпечного осередку, центру підтримки й активності громади та форпосту української культури зросла в рази.

Хмельницька ОУНБ гідно й тримає свою частину культурного та інформаційного тилу Ви перетворили бібліотечний простір на місце згуртованості, волонтерства, психоемоційного відновлення, підтримки внутрішньо переміщених осіб та патріотичного виховання молоді. Ваша щоденна праця – це вагомий внесок у збереження нашої національної ідентичності, утвердження української мови, правдивої історії задля нашого вільного майбутнього.

Безперечно, за кожним успіхом, за кожною перемогою та інноваційним проєктом стоять конкретні люди – талановиті, віддані своїй справі фахівці.

Висловлюємо найщирішу вдячність керівництву, й усьому колективу Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки. Дякуємо вам за високу професійну майстерність, креативність, невтомний інтелектуальний пошук, увагу й добре ставлення до кожного користувача та безмежну любов до книги й знань. Саме ваша енергія та відданість професії роблять бібліотеку сучасною, живою, теплою та затишною.

Згадуємо сьогодні з глибокою шаною й тих бібліотекарів, які закладали фундамент сьогоднішніх успіхів, передавали свої

знання та традиції наступним поколінням.

Дорогі колеги та друзі! 125 років – це чудовий рубіж для підбиття підсумків, але водночас це й старт для нових амбітних задумів, сміливих ідей та нових висот.

Від усього серця бажаємо Хмельницькій обласній універсальній науковій бібліотеці подальшого стабільного розвитку, процвітання, системного поповнення фондів, нових грантових перемог, розширення кола партнерів, підтримки влади та невпинного потоку вдячних, допитливих і відданих читачів!

Нехай ваші зали завжди будуть повні людей – усіх, хто прагне світла знань! Нехай кожна ініціатива знаходить підтримку, а кожен новий день приносить радість від професійних звершень!

Усьому колективу Бібліотеки, вашим рідним та близьким щиро бажаємо міцного здоров'я, родинного затишку, невичерпного джерела натхнення, оптимізму, впевненості у завтрашньому дні, спокою та якнайшвидшого довгоочікуваної Перемоги й миру нашій рідній Україні!

Нехай ваша праця й надалі збагачує духовну скарбницю Поділля та всієї нашої держави!

З 125-річним ювілеєм!

Щиро з повагою та глибокою шаною
Оксана БРУЙ,
українська бібліотекарка,
президентка ВГО «Українська бібліотечна асоціація»,
заступниця генерального директора НБУ
ім. Ярослава Мудрого

Адамський Віктор,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри суспільних дисциплін
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

БІБЛІОТЕЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПОДІЛЬСЬКОЇ «ПРОСВІТИ» КРІЗЬ ПРИЗМУ СЛІДЧОЇ СПРАВИ О. НЕСЕЛОВСЬКОЇ

Анотація: у повідомленні аналізується процес, пов'язаний із закриттям Подільської «Просвіти» у червні 1907 р. Спростовується думка щодо причетності до цього бібліотекарки товариства, яка зберігала та передавала для розповсюдження нелегальну літературу. Зроблено висновок, що справжнім мотивом закриття просвітницької організації імперськими охоронними структурами став наступ реакції, що передбачав активну боротьбу з національним рухом.

Ключові слова: просвітницький рух, бібліотека-читальня, нелегальна література, слідча справа, товариство.

Наприкінці квітня 1906 р. після офіційної реєстрації Подільська «Просвіта» розпочала активну працю на ниві національного відродження. Одним із перших її кроків у цьому напрямку стало відкриття у Кам'янці-Подільському бібліотеки-читальні. Під цю справу просвітницька організація орендувала окреме приміщення, де розміщувався читальний зал. Крім видачі літератури, співробітники бібліотеки займалися також продажом різних книг, зокрема на українській мові. З метою продуктивної діяльності важливого структурного підрозділу просвітницької інституції, президія на оплатній основі заснувала посаду завідувача бібліотекою та розношика книг і газет. Загалом цій проблематиці в новітній історіографічний період було присвячено достатньо уваги [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7].

Втім, перша Подільська «Просвіта» проіснувала недовго. Вже у червні 1907 р. за рішенням регіональних органів

державної влади її закрили. Причину такого кроку дослідники пояснюють, зокрема, розповсюдженням завідувачкою бібліотеки О. Неселовською нелегальної соціал-демократичної літератури. Так, Г. Кучеров констатує у дисертаційному дослідженні: «У 1907 р. була відкрита справа відносно бібліотекарки Подільської «Просвіти» О. Неселовської. Вона звинувачувалася у тому, що передала рознощику товариства М. Фромчуку, мешканцю с. Боришковець, газету «Соціал-Демократ» і відозву Українського Союзу для передачі їх робітнику С. Тижову… У газеті, зокрема, відзначалося, що «тільки соціал-демократи бажають довести боротьбу робітників та селян до повної побіди над урядом»… Такі висловлювання були однією з форм політичної агітації і нічого спільного із просвітництвом не мали. Після наради «особенного присутствия» влітку того ж року «Просвіту» було закрито» [8].

Слід зазначити, що подібне трактування причини закриття першої Подільської «Просвіти» не є винятковим. Цієї ж думки дотримуються й інші дослідники. Однак, як на нашу думку, підстав для такої констатації недостатньо. Відтак у пропонованому повідомленні ставиться за мету проаналізувати діяльність завідувачки бібліотекою О. Неселовської та спробувати з'ясувати, наскільки її дії з розповсюдження нелегальної літератури могли вплинути на справу закриття просвітницької організації. При цьому ми спиратимемося на матеріали слідчої справи, яка була відкрита проти неї у червні 1907 р.

Перше загальне зібрання Подільського товариства «Просвіта» відбулося 8 травня 1906 р. Як згодом визнавали самі просвітяни, «заряд товариства головним чином звернув свою увагу на ширення українських книжок та газет поміж подолянами. Задля цеї мети в г. Кам'янці було одкрито поперед усього рундук на базарному майдані і бібліотеку-читальню на Новому Плані» [9].

Продажу книг з рундука просвітяни розпочали 10 травня 1906 р. Здебільшого це відбувалося по-неділям та у святкові дні. Як правило, мешканцям Кам'янця-Подільського та навколишніх сіл пропонувалося придбати дешеві народні видання. Таких книжечок щомісяця продавалося десь на 10-15 карбованців, або

приблизно 600-700 примірників [10].

Наразі бібліотеку-читальню було відкрито 1 липня 1906 р. При ній був склад книжок на продаж. Користування читальним залом було безкоштовним. За інформацією газети «Рада» товариство виписувало наступні часописи: ««Нова Громада», «Вільна Україна», «Літературно-Науковий Вістник», «Записки Наукового товариства ім. Шевченка у Львові», «Шершень», «Украинский Вестник», «Громадська Думка», «Рада», «Рідний Край», «Світова Зірниця», «Рідна Справа», «Громадський Голос», «Промінь», «Русские Ведомости», «Товариш», «Речь», «Думский Листок», «Народное Благо», «Подольский Край» і «Подолия»» [11].

Крім періодичних видань, до літа 1907 р. у бібліотеці нараховувалось 435 назв українських книг. Позаяк окремі видання були представлені в декількох примірниках, то загальна їхня кількість наближалася до 700. Бібліотеку відвідували різні категорії читачів: робітники, селяни, інтелігенція. На склад за рік було виписано 388 назв українських книг, усього 22000 примірників, на 2553 карбованців по номінальній вартості. Серед них твори І. Левицького, О. Кониського, Б. Грінченка, І. Франка та ін. На момент закриття «Просвіти» на складі залишалося біля однієї тисячі примірників книг [12].

Розвитку бібліотечної справи на Поділлі завадив царський маніфест від 3 червня 1907 р., яким була розпущена ІІ Державна Дума. Водночас він засвідчував поразку революції та проведення більш активної боротьби з національними рухами, зокрема, з просвітницькими організаціями. Поділля не становило у цьому процесі жодного винятку.

У членів Подільської «Просвіти» розпочалися обшуки. І саме в цей час трапилася ситуація, безпосередньо пов’язана з діяльністю завідувачки бібліотекою та розношиком книг. На початку червня 1907 р. розношик книг М. Фроїмчук, якому було лише 14 років, біля приміщення бібліотеки передав робітнику каретної майстерні Саванчука на Новому Плані С. Дижику (він же Тижов) перший номер газети «Соціал-Демократ» за лютий 1907 р., органу Полтавського краєвого комітету УСДРП та віддруковану відозву Головного комітету Української спілки РСДРП. 11 червня С. Дижик заніс цю продукцію приставу

3 дільниці м. Кам'янця-Подільського [13]. Вочевидь, цей крок не був таємницею для просвітницьких діячів, оскільки О. Неселовська терміново виїхала з міста, а М. Фроїмчук, розрахувавшись з роботи, поїхав в с. Боришківці, де проживала його родина.

Тим часом пристав доповів про матеріали С. Дижика Кам'янець-Подільському поліцмейстеру, а останній, в свою чергу, звернувся до начальника Подільського губернського жандармського управління провести відповідне розслідування. 15 червня приставом 3 дільниці Кам'янця-Подільського був проведений обшук в помешканні М. Фроїмчука. Крім брошури «Якої нам треба школи», журналу «Літературно-науковий вісник» та п'яти примірників газети «Світова Зірниця» № 20 за 1907 р., нічого більше не знайшли [14]. Цього ж дня був проведений допит М. Фроїмчука. Згідно його показів, на початку червня біля приміщення бібліотеки до нього звернувся С. Дижик з проханням дати йому щось почитати з нелегальної літератури. Це прохання він передав колишній завідувачці бібліотекою О. Неселовській. Остання винесла із своєї кімнати номер «Соціал-демократа» та листівку Української спілки російської соціал-демократичної робітничої партії з метою передачі С. Дижику. Крім нього, М. Фроїмчук цих видань більше не передавав [15].

Щодо О. Неселовської, то вона у цей час перебувала в м. Жмеринці у своєї сестри Ольги. Тому начальник Подільського губернського жандармського управління полковник Бєлановський звернувся до свого помічника у Вінницькому повіті з дорученням розшукати її та провести обшук [16]. Останній виконав це завдання 7 липня 1907 р. Згідно його повідомлення нічого нелегального виявлено не було, але це не завадило встановити за нею негласний нагляд [17].

Тим часом справою зацікавився Подільський губернатор. Річ у тім, що на 20 червня 1907 р. було заплановане засідання Подільського губернського у справах про товариства присутствія, яке мало розглянути питання про закриття Подільської «Просвіти». У зв'язку з цим, губернатор просив в начальника Подільського губернського жандармського

управління надіслати йому примірники вилучених видань, які, як речові докази, проходили у справі О. Неселовської [18].

Якщо рішення щодо «Просвіти» було ухвалено терміново, то вивчення документів у справі бібліотекарки затягнулося на пів року. Лише 26 грудня 1907 р. ротмістр окремого корпусу жандармів Лукін, базуючись на приписі начальника Подільського губернського жандармського управління, ухвалив поставу про початок проведення дізнання про звинувачення О. Неселовської в злочині, передбаченому 129 статтею Карного Уложення [19].

29 грудня в якості свідків були опитані пристав 3 дільниці м. Кам'янця-Подільського М. Доброловський та його помічник П. Бурко, які нічого нового сказати не змогли [20]. 9 січня 1908 р. свої покази знову подав С. Дижик. Вочевидь, це був малограмотний чоловік, оскільки на запитання «Скільки років?» він відповів: «Не пам'ятаю». Щодо суті справи, то свідок знову ж таки повторив інформацію, яка була зафіксована ще влітку 1907 р. Він отримав від розношика літературу, яку передала йому бібліотекарка, та відніс її приставу 3 дільниці м. Кам'янця-Подільського [21].

12 січня 1908 р. ротмістр Лукін опитав М. Фроїмчука. На цей час йому виповнилося вже 15 років. Він зізнався, що не знає, з якої причини була закрита Подільська «Просвіта». Бібліотекарка О. Неселовська давала йому книги та газети з метою їх продажу робітникам. Щодо пред'явлених йому видань, то він таких не розповсюджував. Однак на прохання робітника, прізвища якого він не знав, передав від бібліотекарки згорнуті в пакунок газети. Особисто М. Фроїмчук їх не читав. Також він не знав ані голови товариства, ані його членів. Не знав навіть за іменем і прізвищем чоловіка, який платив йому заробітну плату [22].

15 січня 1908 р. ротмістр Лукін в присутності товариша прокурора Кам'янець-Подільського окружного суду А. Гловацького та понятих провів огляд друкованих видань, які С. Дижик передав приставу 3 дільниці м. Кам'янця-Подільського. У складеному ним протоколі фіксувалося: «№ 1. Газета под заглавием «Социал-Демократ» № 1 – февраль 1907 года. Орган Полтавского Краевого Комитета УСДРП под

девизом «пролетарі всіх країн, єднайтесь». Имеются статьи «Дума и народ»; «Автономія україни і рабочій люд»; «организація народних сил коло думи», хроника, «З життя партії». В статье «Дума и народ» автор призывает народ поддержать Социал-демократов – единственных поборников интереса народа и если их провести в Думу, то народу будет дана «земля и воля». Автор пишет: «Третій год йде наша революція. Вже стільки жертв понесено, що її зовуть Великой Россійской революцією»; «Але з часом усім ставало видно, що далі так жити не можна, «Селянам же й робітникам зоставалось: або вмерти або боротися», «Революція справила своє свято – побіду 17-го Октября. Життя побідило». «Тілько соціал-демократи бажають довести боротьбу робітників та селян до повної побіди над урядом». В статье «Автономія України і рабочій люд». Автор пишет, что народ Украйны должен добиваться земли, воли и автономии украйны: «Вони повині сказати і скажуть, що весь народ України – народ селян і робітників вимагає землі і волі», «всі українськи партії домагаються, крім всього, ще й автономії України». «І робітничи та селянські посли повинні підняти свій голос в Думі за автономію України та кликати рабочій клас та селянство до бою за автономію, так само, як кликатиме вона до боротьби за землю і за волю, за Установче Зібрання (Учредительное Собрание)».

В статье «Организація народних сил коло думи» автор говорит, что всем теперь известно, что только боротьбою и силою возьмет народ все то, чего домагается, а потому «Украинскому народу нужно готовиться к борьбе за Учредительное Собрание, за землю и волю». В хронике говорится, что необходимо бороться до конца за волю. Далее идет отчет прихода и расхода Полтавского Комитета УСДРП.

№ 2. Воззвание Главного Комитета Украинского Союза (Спілки) РСДРП под заглавием «Товарищи сельские рабочие и крестьяне». В этом воззвании призывают крестьян и рабочих объединиться для борьбы со всеми врагами помещиками, призывают немедленно повести борьбу за полновластное Учредительное Собрание. оканчивается воззвание:

«Да здравствует стачка.

Да здравствует Учредительное собрание.

Да здравствует социализм.

Да здравствует РСДРП» [23].

На основі складеного протоколу, який характеризував аналізовані видання як такі, що мають злочинні прояви та, відповідно, істотне значення для справи, ротмістр Лукін цього ж дня видав постанову, аби долучити ці матеріали до дізнання в якості речових доказів [24].

За два дні, 17 січня 1908 р., ротмістр Лукін за згодою товариша прокурора Кам'янець-Подільського окружного суду А. Гловацького, розглянувши усі матеріали, що були у справі, беручи до уваги, що «газета Соціал-демократ № 1 Орган полтавського Краєвого Комітету УСДРП та відозва видання Головного Комітету Українського Союзу (Спілки) РСДРП, закликають до повалення існуючого в Державі суспільного устрою та до непокори і протидії закону», постановив притягнути О. Неселовську до справжнього дізнання в якості обвинуваченої, пред'явивши їй звинувачення за 2 та 3 п. 1 ч. 129 ст. Карного Уложення [25].

19 січня 1908 р. начальник Подільського губернського жандармського управління доручив своєму помічнику у Вінницькому повіті піддати допиту в якості обвинуваченої О. Неселовську, яка тимчасово мешкала в Жмеринці. В разі визнання себе винуватою, необхідно було отримати пояснення про обставини, що супроводжували злочинні дії. Якщо ж О. Неселовська винною себе не визнає, то наказано допитати її по обставинам справи, а саме:

1) С какого по какое время Неселовская состояла библиотекаршей в обществе «Просвіта».

2) Кто был председателем сего общества, и кто платил жалованье ей и служившему мальчику Михаилу Фроимчуку.

3) Передавала ли она Фроимчуку для передачи какому то просившему через Фроимчука, рабочему нелегальные газеты и брошюры для чтения газету «Социал-демократ» и воззвание Украинского Союза (Спілка) РСДРП при сем прилагаемых.

4) Имела ли она несколько газет и воззваний вышеозначенных.

5) Знала ли она по фамилии или в лицо рабочего, который

просил у нее через Фроимчука нелегальных газет и брошюр, а если не знала, то почему она отнеслась с доверием и передала незнакомому запрещенную газету и воззвание и не боялась законной ответственности.

6) Откуда она сама получила имеющиеся у нее в нескольких экземплярах нелегальную литературу вроде переданных ею Фроимчуку.

7) Вследствие каких обстоятельств она оставила должность библиотекарши в обществе Просвіта.

8) Какие цели преследовало общество «Просвіта».

9) Кто ее рекомендовал для занятия должности библиотекарши в означенном обществе.

10) Вследствие каких причин это общество прекратило свое существование» [26].

Крім того, полковник Бєлановський розпорядився, аби після допиту О. Неселовську було взято під варту до часу внесення нею застави в сумі 300 крб., а слідчі акти разом з речовими доказами надати особисто йому.

Відповідь від ротмістра Рубана з Вінниці надійшла 25 січня 1908 р. Від доповідав начальнику Подільського губернського жандармського управління, що О. Неселовська ще у вересні 1907 р. виїхала з Жмеринки до Москви на «якісь жіночі курси», а відтак виконати поставлену перед ним вимогу є неможливим [27].

28 січня 1908 р. полковник Бєлановський направив пакет документів з речовими доказами на адресу начальника Московського губернського жандармського управління з зазначенням провести допит О. Неселовської в якості обвинуваченої, після чого повернути матеріали разом із слідчими актами [28].

Допит колишньої бібліотекарки Подільської «Просвіти» проводив ротмістр Орчинський 27 лютого 1908 р. З протоколу ми маємо можливість почерпнути дещо більше інформації про саму О. Неселовську та її родину. Так, у документі зазначено, що її повне ім’я Неселовська Олена Лонгинівна. На момент допиту їй виповнився 21 рік. Православна, дворянка. Народність «Малороссия», підданство «Русская». Батько помер. Мати – Анна Прокопівна, проживала в м. Шаргород Подільської

губернії. Сестри: Ольга (31 рік) та Євгенія (за чоловіком Морецька). Брати: Володимир та Олександр. У Москві перебувала тимчасово, будучи слухачкою педагогічних курсів.

По суті справи О. Неселовська винною себе не визнала. Вона доволі чітко заявила, що, працюючи в бібліотеці «Просвіти», не мала жодних примірників нелегальної літератури та відповідно нікому їх не передавала. В бібліотеці вона працювала з листопада 1906 р. по липень 1907 р. Головою товариства був В. К. Стиранкевич. Власне він платив для неї заробітну плату. Розрахувалася з бібліотеки через хворобу матері. Внаслідок чого закрили «Просвіту» для неї було невідомо. Однак метою організації було розповсюдження серед людей легальної літератури [29].

Після проведеного допиту ротмістр Орчинський видав постанову, якою залишив О. Неселовську під вартою до часу внесення нею застави в сумі 300 карб. [30]. Її ізолювали в Пречисненському поліцейському будинку.

9 березня 1908 р. О. Неселовська, ідентифікуючи себе «політично ув'язненою», написала прохання в Подільське губернське жандармське управління, в якому визнавала, що не в силі внести заставу у сумі 300 карб. Наразі вона наголошувала, що їй необхідно бути на волі, позаяк є слухачкою на педагогічних курсах, і навесні їй необхідно здати перехідні екзамени. Заявниця просила зменшити суму застави до 50 карб. «Це єдина сума, яку я спроможна внести» [31], – констатувала вона.

Вочевидь, пишучи прохання, О. Неселовська усвідомлювала, що чекати позитивного рішення доведеться довго, якщо таке взагалі можливе. Тому вона почала шукати інші варіанти вирішення проблеми, а саме зібрати необхідну суму грошей. Як їй це вдалося напевно сказати важко, але уже 13 березня 1908 р. вона написала прохання в Московське губернське жандармське управління, в якому просила звільнити її з-під варти, оскільки домашня вчителька Н. Гусєва внесла за неї необхідних 300 карб. застави [32].

Питання було вирішене доволі оперативно. Уже цього дня ротмістр Орчинський ухвалив постанову, якою звільнив О. Неселовську з-під варти [33].

Між тим слідство у справі тривало. Отримавши документи з Москви та ознайомившись з показами колишньої бібліотекарки «Просвіти», начальник Подільського губернського жандармського управління 16 березня 1908 р. розпорядився перед поліцмейстером м. Кам'янця-Подільського терміново доставити до нього В. К. Стиранкевича в якості свідка «у Державній справі» [34].

Однак з'ясувалося, що В. Стиранкевича у місті немає. За оперативною інформацією, зібраною приставом 3 дільниці м. Кам'янця-Подільського, той проживав на Новому Плані в будинку Єлизавети Кузьмінської з 20 вересня 1905 р. по 31 серпня 1907 р., після чого вибув до м. Уфи [35].

18 березня 1908 р. помічник прокурора Кам'янець-Подільського окружного суду А. Гловацький, базуючись на протиріччях у свідченнях С. Дижика та М. Фроїмчука, звернувся до ротмістра Лукіна провести між ними очну ставку. Він також просив останнього з'ясувати, з якого і по який час О. Неселовська перебувала на посаді бібліотекарки та коли і з якої причини була закрита Подільська «Просвіта» [36]. Відповідну постанову Лукін ухвалив 21 березня 1908 р. [37].

Однак перед проведенням очної ставки ротмістр Лукін провів ще один допит М. Фроїмчука. Цього разу його цікавили не стільки обставини по справі, як особистість В. К. Стиранкевича та загальна ситуація навколо Подільської «Просвіти». Свідок зазначив, що саме секретар товариства платив йому заробітну плату. А головою «Просвіти» був К. Солуха. Чому закрили організацію він не відає. Факт передачі газети робітнику він визнав єдиним у своїй практиці. Описав зовнішність особи, яка просила газет: «…середнього зросту, чорний або чорноватий, приблизно такого кольору волосся, як у мене, невеликі вуса, без бороди, молодий, від 20 до 30 років…». Його прізвища він не знав. На завершення М. Фроїмчук наголосив, що зараз він працює в с. Боришківці поденно, і кожного разу, коли його відривають від роботи, він втрачає у заробітку [38].

Очна ставка С. Дижика та М. Фроїмчука відбулася 19 квітня 1908 р. за участі товариша прокурора Кам'янець-Подільського окружного суду А. Гловацького. Кожен із них

підтвердив власну версію того, що відбулося на початку червня 1907 р. Зокрема, перший стверджував, що М. Фроїмчук передав йому газету та відозву, запрошував вступити до товариства «Просвіта», обіцяв познайомити з бібліотекаркою та старшим службовцем, просив дати почитати газету «розумній людині», а не будь-кому. Натомість другий визнав, що передав робітнику газети, які дала йому О. Неселовська. Водночас він заперечив факт, начебто застерігав його читати обережно, не пам'ятає також, чи запрошував до «Просвіти» [39].

Це була остання слідча дія, проведена ротмістром Лукіним. 24 квітня 1908 р. він виніс у справі останню постанову: «Я Окремого Корпусу Жандармів, Ротмістр Лукін, розглянувши це дізнання, прийшов до висновку, що усі обставини справи дослідженні з достатньою повнотою і що запобіжний захід проти обвинуваченої дворянки Олени Логіновни Неселовської віддача на поруки з грошовою відповідальністю в сумі 300 карбованців прийнята вірно по згоді з Товаришем Прокурора Кам'янець-Подільського Окружного Суду А. Г. Гловацьким, УХВАЛИВ: це дізнання, як закінчене провадженням, заключити та направити Прокурору Кам'янець-Подільського Окружного Суду у встановленому порядку через Начальника Подільського Губернського Жандармського Управління» [40].

Ще до винесення цього рішення 6 квітня 1908 р. О. Неселовська повернулася на Поділля, зупинившись у сестри в м. Жмеринка [41]. Але уже на початку травня вона виїхала до м. Києва, де за нею був встановлений негласний нагляд [42].

Втім, справа добігала до свого завершення. 3 травня 1908 р. її направили Прокурору Кам'янець-Подільського окружного суду для внесення в Подільську губернську нараду [43]. Засідання останньої відбулося 18 червня 1908 р. Нарада ухвалила подальше дізнання у справі обвинувачення О. Неселовської за 129 ст. Карного Уложення припинити та повернути їй грошову заставу у сумі 300 карб. [44]. З цим рішенням наглядач від Київського поліцмейстера особисто ознайомив О. Неселовську 15 липня 1908 р. Він також повідомив, що за нею більше не ведеться негласний нагляд [45].

Отже, повертаючись до базового питання щодо причин закриття першої Подільської «Просвіти», необхідно визнати, що

випадок з розповсюдженням «нелегальної літератури» завідувачкою бібліотеки був лише одним із приводів, і то не основним. Про це, до речі, цілком відверто писала київська «Рада»: ««Просвіту» обвинувачувано мало не в усіх смертних гріхах і доведено, як двічі два – чотири, що це не инакше, як революційне товариство і існування його вельми небезпечне «для общественного спокойствія и безопасности».

Ось головні пункти обвинувачення:

А) При трусах в двох членів «Просвіти» знайдено разом з книжками «на котрих стоїть печатка «Просвіти»» де-кілька нелегальних брошур.

В) Д-ка № розповсюджувала разом з книжечками «Просвіти» відозви української соціял-демократичної партії.

С) Помічено, що на заборонених брошурах між забороною і конфіскацією котрих і строком випуску з друкарні минуло вже не менше, як 3 місяці, за який час вони вільно продавалися по усіх книгарнях – додамо від себе) знаходяться печатки «Просвіти». «Просвіта» повинна була після конфіскації познаходить і відобрать від усіх, що в неї купували, ці конфісковані книжечки… Правда, такого закону для книгарень ще нема, але це не заважає адміністрації вимагати цього од «Просвіти».

Д) Товариство не виключило двох своїх членів, котрих адміністрація пропонувала викреслити, як «неблагонадійних».

І з цих тезів висновок: Товариство «Просвіта» явно шкодлива для громадського спокою і безпеки!..

Ці факти адміністрація пильно вишукувала на протязі усього річного існування Товариства, щоб мати хоч тінь юридичного права закрити цю єдину на усе Поділля громадську просвітну інституцію. Їх вагу і вартість зможе оцінювати кожен і не юрист…» [46].

Таким чином, діяльність бібліотеки-читальні Подільського товариства «Просвіта» у 1906 р. – в першій половині 1907 р. характеризувалася, зокрема, активною працею на ниві розповсюдження української книги. В бібліотеку потрапляли видання й політичного спрямування, що за умов першої російської революції було цілком зрозумілим. Шукаючи приводи закриття товариства, місцева влада та імперські

охоронні структури вирішили використати і цей факт. Однак відкрита проти завідувачки бібліотекою О. Неселовської слідча справа та подальше обвинувачення її кримінальному злочинні зібраними матеріалами не підтвердилась. Попри це у червні 1907 р. перша Подільська «Просвіта» офіційною владою була закрита.

Список використаних джерел:

1. Лозовий В. Діяльність Подільської «Просвіти» в 1906–1914 рр. *Просвітницький рух на Поділлі (1906–1923 рр.)* / упорядн.: М. Мошак, В. Лозовий. Кам'янець-Подільський, 1996. С. 6-27.
2. Трембіцький А. До біографії Костя Солухи – засновника і голови Подільської «Просвіти». *«Просвіта» в духовно-культурному піднесенні України:* матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 7 грудня 2005 р.). Хмельницький: «Просвіта», 2005. С. 149-156.
3. Лозовий В. С. Становлення та діяльність Подільської «Просвіти»: *Подільська «Просвіта»: історія і сьогодення:* збірник наукових праць за підсумками регіональної науково-краєзнавчої конференції (м. Кам'янець-Подільський, 2-3 червня 2011 р.). Кам'янець-Подільський, 2011. С. 3-6.
4. Крищук Б. С. Виховна складова в діяльності Подільської «Просвіти» на початку XX століття. *Подільська «Просвіта»: історія і сьогодення:* збірник наукових праць за підсумками регіональної науково-краєзнавчої конференції (м. Кам'янець-Подільський, 2-3 червня 2011 р.). Кам'янець-Подільський, 2011. С. 10-17.
5. Прокопчук В. Внесок дунаївчан у діяльність Подільської «Просвіти». *«Просвіта»: минуле та сучасне:* матеріали регіональної науково-практичної конференції (м. Кам'янець-Подільський, 4 грудня 2013 р.). Кам'янець-Подільський, 2014. С. 16-23.
6. Сохацька Є. За національне відродження: Подільська «Просвіта» на сторінках київських газет «Рада» (1906–1914 рр.) і «Нова Рада» (1917–1919 рр.). *«Просвіта»: минуле та сучасне:* матеріали регіональної науково-практичної конференції

(м. Кам'янець-Подільський, 4 грудня 2013 р.). Кам'янець-Подільський, 2014. С. 24-30.

7. Нестеренко В. А. Заборона Подільської «Просвіти» у 1914 р. *Наукові праці Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника:* збірник наук. праць. Кам'янець-Подільський: ПП Буйницький О. А., 2018. Т. 2. С. 213-220.

8. Кучеров Г. Г. Становлення і діяльність сільських товариств «Просвіта» Правобережної України (1905–1923 рр.). Дис… канд. іст. наук. Кам'янець-Подільський, 2007. С. 71.

9. З звідомлення Подільської «Просвіти». *Рада* (газета політична, економична і літературна). Київ. 1907. 31 липня. С. 3.

10. Там само.

11. Там само.

12. Там само.

13. Центральний державний історичний архів м. Києва. Ф. 301. Оп. 2. Спр. 23. Арк. 68.

14. Там само. Арк. 72.

15. Там само. Арк. 73-74.

16. Там само. Арк. 76-76 зв.

17. Там само. Арк. 77.

18. Там само. Арк. 75.

19. Там само. Арк. 80.

20. Там само. Арк. 81-82 зв.

21. Там само. Арк. 83-83 зв.

22. Там само. Арк. 84-84 зв.

23. Там само. Арк. 85-85 зв.

24. Там само. Арк. 86.

25. Там само. Арк. 87.

26. Там само. Арк. 89 зв. - 90.

27. Там само. Арк. 20.

28. Там само. Арк. 18.

29. Там само. Арк. 91-92.

30. Там само. Арк. 93.

31. Там само. Арк. 94.

32. Там само. Арк. 97.

33. Там само. Арк. 100.

34. Там само. Арк. 101.

35. Там само. Арк. 103.
36. Там само. Арк. 93 зв.
37. Там само. Арк. 104.
38. Там само. Арк. 105-105 зв.
39. Там само. Арк. 108-109.
40. Там само. Арк. 110.
41. Там само. Арк. 106.
42. Там само. Арк. 55.
43. Там само. Арк. 53.
44. Там само. Арк. 57.
45. Там само. Арк. 61.
46. В. З. Кінець Подільської «Просвіти». *Рада* (газета політична, економічна і літературна). Київ. 1907. 27 червня. С. 3.

Бабій Людмила,
директорка Івано-Франківської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. І. Франка

БІБЛІОТЕЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО ІФОУНБ ІМ. І. ФРАНКА

Анотація: у статті представлено вектори бібліотечної краєзнавчої діяльності Івано-Франківської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. І. Франка, вказано на позиційні форми роботи, в контексті яких найповніше проявляється локальна історія, яка спрямована на розширення діапазону краєзнавчих досліджень та акцентування уваги на знакових постатях Прикарпаття.

Ключові слова: ІФОУНБ ім. І. Франка, краєзнавство, Прикарпаття, Івано-Франківщина, історико-краєзнавча спадщина, бібліотечна справа, краєзнавчі дослідження.

Краєзнавство є важливою складовою збереження історичної пам’яті, національної ідентичності та духовної спадщини українського народу. Особлива роль у цьому процесі належить бібліотекам, які не лише акумулюють краєзнавчі документи, а й виступають осередками науково-дослідної,

соціокультурної, методичної, проєктної та видавничої діяльності. Провідним центром бібліотечного краєзнавства на Прикарпатті є Івано-Франківська обласна універсальна наукова бібліотека ім. І. Франка, яка посідає вагоме місце у збиранні, зберіганні та популяризації історико-культурної спадщини краю, забезпеченні вільного та рівного доступу читачів до інформації.

Вагомим напрямом діяльності книгозбірні є автоматизована бібліотечно-інформаційна система Koha, що значно розширює можливості у пошуку та опрацюванні необхідної інформації через електронний каталог бібліотеки та забезпечує оперативний доступ до знань незалежно від місця перебування користувача.

Краєзнавча робота ІФОУНБ ім. І. Франка охоплює широкий спектр діяльності. Вона є головним центром комплектування бібліотечних фондів і депозитарієм краєзнавчих видань, регіональної періодики унікальних джерел з історії та життєдіяльності Івано-Франківщини. Суттєвою формою збагачення документно-інформаційних ресурсів є реалізація Регіональної цільової програми підтримки книговидання за сприяння Івано-Франківської ОДА та Івано-Франківської обласної ради на Прикарпатті. Основною метою програми є вирішення супільних читацьких запитів, підтримка книговидавничої справи, промоція творчості прикарпатських авторів та забезпечення бібліотек області україномовними виданнями з різних галузей знань. Завдяки її впровадженню книжкові фонди нашої бібліотеки та бібліотек області систематично оновлюються актуальними книжками, що сприяють збереженню локальної історико-культурної спадщини, розвитку читання та забезпеченню широкого доступу користувачів до сучасної української книжки. Вагомим чинником розвитку краєзнавчих фондів стала міжнародна співпраця Івано-Франківської ОУНБ ім. І. Франка з Воєводською публічною бібліотекою ім. Емануеля Смолки в Ополе (Республіка Польща). Завдяки книжковим дарункам польських партнерів бібліотека систематично поповнює свої фонди україномовними книгами, які видаються у Польщі.

Книгозбірня займається організацією наукових та

соціокультурних подій, реалізацією краєзнавчих проєктів, підготовкою та друком інформаційно-бібліографічних ресурсів та участю у дослідницьких регіональних програмах. Особливе значення надається осмисленню історичного досвіду краю, увічненню пам'яті видатних особистостей та підтримці сучасних краєзнавчих ініціатив тощо.

Цікаво і змістовно відбувалися зустрічі з відомими постаттями Івано-Франківщини та молодими авторами.

Нещодавно, у ІФОУНБ ім. І. Франка була презентована колективна монографія *«Обрії ідентичності. Націотворчі, освітні та туристичні виміри минулого і сьогодення України»,* яка приурочена 70-літтю Михайла Косила – голови обласного осередку Національної спілки краєзнавців України, відомого українського вченого, краєзнавця, педагога, доктора філософії, заслуженого працівника освіти України. У розділі «Історія – Краєзнавство – Туризм» пропонованого наукового видання представлена стаття на тему: *«Бібліотечне краєзнавство – складова історичної регіоналістики Івано-Франківщини»* директора ІФОУНБ ім. І. Франка, бібліотекознавця Людмили Бабій, яка окреслила здобутки Михайла Юрійовича, як очільника ІФОНСПУ у сфері краєзнавства та розкрила елементи спільної роботи щодо вивчення минувшини та сьогодення рідного краю.

З нагоди Всеукраїнського дня краєзнавства в Івано-Франківській обласній універсальній науковій бібліотеці ім. І. Франка 28 травня 2026 року відбулася урочиста академія «Дивосвіт малої Батьківщини». Позиційним аспектом події стала доповідь, представлена Бабій Людмилою Василівною (директором головної книгозбірні Прикарпаття) про масштабну розгорнуту книжково-ілюстративну виставку «Від джерел – до серця», що об'єднала понад 400 бібліотечних видань краєзнавчого характеру. Виступ доповідачки органічно доповнила мультимедійна презентація тематичних краєзнавчих книжкових виставок, підготовлених книгозбірнями територіальних громад краю. Візуальні матеріали переконливо засвідчили активне історико-краєзнавче життя регіону, в якому кожна бібліотека постає поліфункціональним простором дослідження історії, духовних цінностей, збереження мови,

традицій та любові до малої батьківщини. Цей захід засвідчив те, що ІФОУНБ ім. І. Франка сьогодні працює над збагаченням книжкового ресурсу та є потужним науково-методичним центром, який координує діяльність бібліотек області, підтримує їхні ініціативи та сприяє розвитку регіональних проєктів.

Упродовж 12 років на базі бібліотеки спільно з обласною організацією НСКПУ проводиться регіональний конкурс «Краща краєзнавча книга», основина мета якого – підкреслити значимість книжки місцевих авторів та видавництв. В ІФОУНБ ім. І. Франка проходить урочисте вручення обласних премій у галузі краєзнавства, зокрема премії імені Євгена Паранюка (уродженця села Хмелівка, Богородчинської ТГ), дослідника, мецената прикарпатського краєзнавця та премії імені Ольги Дучимінської – відомої української письменниці, перекладачки, журналістки та народної вчительки, яка останні роки свого життя прожила на Івано-Франківщині.

Нашим добрим партнером у напрямку бібліотечного краєзнавства є Національний заповідник «Давній Галич». У рамках цього партнерства відбулася наукова конференція «Галич давній і сучасний: відновлення історичної пам'яті», що присвячена вивченню історії міста Галича і Галицько-Волинської держави XII – XII ст. та представлення розлогої книжково-ілюстративної виставки з фондів бібліотеки, а також наукова конференція «*Життя і діяльність Андрея Шептицького»* (з нагоди 160-річчя від дня народження Митрополита) за участю провідних науковців Івано-Франківщини.

Спільно з науково-редакційним відділом «Звід пам'яток історії та культури» ІФОУНБ ім. І. Франка долучилася до наукового форуму «Нерухомі пам'ятки: минуле, що формує майбутнє», організувавши велику книжкову експозицію *«Звід пам'яток: минуле, що формує майбутнє»,* на якій були представлені видання авторства відомих істориків, краєзнавців, культурологів, музейників, архівістів, які упродовж десятиліть невтомно збирали, описували та систематизували матеріали про пам'ятки архітектури, сакральні споруди, об'єкти народної культури, меморіальні місця та постаті Івано-Франківщини.

Велике зацікавлення читачів нашої бібліотеки викликали зустрічі із Олександром Сичем – українським політиком, науковцем, автором понад 15 книг, 85 наукових статей, більше як 200 публіцистичних статей та 80 інтерв'ю на актуальну суспільно-політичну проблематику, редактором 22 наукових збірників і праць, ініціатором створення й промотором діяльності ГО «Інституту наукових студій націоналізму». Мова йде про презентації книжок *«Український націоналізм: традиція і модерн»* (Олександр Сич як автор), *«Степан Ленкавський. Український націоналізм», «Степан Ленкавський в історії ОУН. Документи і матеріали» Частина 2 (1945–1954)* та інших.

Плідною видалася краєзнавча соціокультурна діяльність, в рамках якої відбулися творчі зустрічі зі знаковими особистостями: Богданом Томенчуком, Ганною Карась, Ольгою Слоньовською, Ярославом Ткачівським, Оксаною Тебешевською, Євгеном Бараном, Степаном Процюком, Галиною Петросаняк.

Упродовж 20 років на базі ІФОУНБ ім. І. Франка успішно діє Інтелектуальний Клуб Творчих Особистостей у спільнодії з обласними організаціями наукового товариства винахідників та раціоналізаторів України і науково-інженерної спілки України, який дає можливість знайомити громадськість із їхніми науковом здобутками. У рамках клубу відбуваються наукові засідання за участю провідних вчених природничих, медичних, технічних наук Івано-Франківщини: Богдан Середюк, Віктор Петренко, Леонід Заміховський, Микола Рожко, Вадим Сулима, Василь Касіянчук, Орест Середюк, Марія Чулак, Іван Попович, династія Копеїв та інші.

Однією з найефективніших наочних форм бібліотечної роботи є книжкові виставки, тематичні та персональні експозиції, присвячені визначним діячам циклу гуманітарної освіти.

Важливе місце займають виставки серії «Вчені Прикарпаття», які висвітлюють наукові здобутки знаних учених регіону, зокрема Володимира Великочого, Івана Монолатія, Сергія Адамовича, Андрія Королька, Марії Голянич, Миколи Лесюка, Василя Грещука, а також тематичні експозиції до визначних історичних подій і пам'ятних дат.

Значний читацький інтерес викликає цикл тематичних виставок «Краєзнавство Івано-Франківщини в іменах», який знайомить відвідувачів із життєвим і творчим шляхом відомих дослідників та громадських діячів краю. У його межах були підготовлені виставки, присвячені знаним краєзнавцям Роману Коритку *(«Роман Коритко: вірний син Опільського краю»)*, Михайлу Паньківу *(«Михайло Паньків: дослідник, етнограф, краєзнавець»)*, Михайлу Андрусяку *(«Михайло Андрусяк: літописець боротьби за волю України»)* та іншим.

У рамках проєкту «Літературне краєзнавство» організовані ювілейні книжкові виставки: *«На обріях слова Оксани Тебешевської», «Богдан Томенчук: під дощем ліричних дум», «Ольга Слоньовська: у храмі наукового і художнього слова», «Феномен творчості Юрія Андруховича», «Сердечна терапія від Марії Ткачівської»* та ін.

Згідно науково-методичного планування ІФОУНБ ім. І. Франка для сільських, селищних, міських бібліотек територіальних громад Івано-Франківщини постійно проводяться різні форми навчання з актуальних питань розвитку бібліотечного краєзнавства. Під час заходів учасники обговорювали актуальні питання діяльності бібліотек у сучасному інформаційному просторі, роль книгозбірень у розвитку громади, сприяння поширення академічної доброчесності, впровадження інноваційних форм роботи та перспективи подальшого розвитку бібліотечної сфери. З-поміж нещодавніх важливих подій виокремлюємо регіональні семінари: на базі КЗ «Долинська ЦПБ» Долинської територіальної громади на тему: ***«Бібліотека у громаді – пріоритети діяльності»***; Рогатинської територіальної громади на тему: ***«Бібліотека – потужний інформаційний центр сучасності»***, школа менеджера для директорів бібліотек ТГ на базі «Центральна бібліотека імені Тараса Шевченка» КЗ «Централізованої бібліотечної системи» Калуської міської ради ***«Роль бібілотеки у психоемоційному житті мешканців громади»*** та діяльність хабів «Дія. Освіта».

Одним із напрямків роботи ІФОУНБ ім. І. Франка є підготовка та випуск довідково-бібліографічних посібників, які слугують надійною джерельною базою для науковців, педагогів,

студентів та краєзнавців та широкого кола читачів.

Щорічно бібліотека видає краєзнавчі посібники серед яких «Календар знаменних і пам'ятних дат Івано-Франківської області», каталоги «Широкий світ малої батьківщини: історія населених пунктів Івано-Франківщини» та «Друковане слово Прикарпаття». Також видаються персональні бібліографічні покажчики, присвячені видатним ученим, краєзнавцям і письменникам краю: *«Івано-Франківська обласна універсальна наукова бібліотека ім. І. Франка і винахідництво краю: аспекти партнерства»* (2020–2025); *«Магнетизм художнього слова: літературна діяльність письменниць Івано-Франківщини»*; електронне видання *«Вектори співдії: Володимир Федорак і ІФОУНБ ім. І. Франка»*; *«Міста – побратими Івано-Франківська»*; *щомісячно «Хроніка культурного життя Івано-Франківської області»*, *«Прикарпаття у вимірі Шевченківської премії»* (з нагоди 65-річчя від заснування Національної премії імені Тараса Шевченка) та інші.

«Краєзнавча платформа» та офіційний сайт Івано-Франківської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. І. Франка є важливими інформаційно-комунікаційними ресурсами, що слугують ефективним засобом представлення краєзнавчих матеріалів, бібліотечних проєктів і наукових напрацювань широкому колу користувачів. Вони сприяють оперативному розповсюдженню інформації про нові надходження, наукові, культурно-просвітницькі, освітні заходи, електронні ресурси, бібліографічні матеріали й краєзнавчі проєкти, роблячи їх доступними для зацікавлених.

Бібліотека активно формує, розвиває та удосконалює систему електронних довідково-інформаційних ресурсів, спрямованих на збереження й промоцію історико-культурної спадщини Прикарпаття. Важливе місце в цій діяльності посідає створення та систематичне поповнення тематичних баз даних: «Івано-Франківщина: минуле і сьогодення», «Пам'ятки історії та культури Івано-Франківської області», «Іван Франко і Прикарпаття», «Вчені. Винахідники. Раціоналізатори», тощо. У цих електронних ресурсах акумулюються бібліографічні описи книг, статей із періодичних видань, матеріалів конференцій, краєзнавчих досліджень, розвідок, спогадів, фотодокументів та

інших джерел, що відображають історію, культуру, літературу, мистецтво, етнографію та суспільне життя регіону.

База даних «Івано-Франківщина: минуле і сьогодення» забезпечує комплексне висвітлення розвитку області від історичних витоків до сучасності, охоплюючи матеріали про видатних особистостей, населені пункти, культурні події та актуальні процеси регіонального розвитку.

База даних «Пам'ятки історії та культури Івано-Франківської області» є важливим краєзнавчим інформаційним ресурсом, що акумулює бібліографічну інформацію про об'єкти історико-культурної спадщини Прикарпаття.

Цифровий інформаційний ресурс «Іван Франко і Прикарпаття» містить документи, присвячені життю, творчості та зв'язкам великого Каменяра з Прикарпатським краєм, а також матеріали про франкознавчі дослідження.

Інформаційно-бібліографічний ресурс «Вчені. Винахідники. Раціоналізатори» містить у собі відомості про науковців, винахідників і раціоналізаторів Прикарпаття, їхній професійний шлях, наукові досягнення, винаходи та публікації.

Сучасна краєзнавча робота бібліотеки успішно реалізується також через різноманітні проєкти. Інноваційним напрямом діяльності став медійний проєкт «Є що почитати», реалізований спільно з обласним телебаченням «Галичина», що спрямований на популяризацію літератури, активізацію її читання та інтеграцію краєзнавчої книжки в сучасний інформаційний простір.

Цікавими є й інші проєкти: «Літературне краєзнавство», спрямований на вивчення літературного процесу Прикарпаття та популяризацію творчості місцевих авторів; «Історичний хронограф», метою якого є висвітлення маловідомих сторінок історії краю, популяризація знань про видатних земляків та формування національної свідомості.

Одним із ключових напрямів діяльності ІФОУНБ ім. І. Франка є формування безбар'єрного бібліотечного простору. З метою забезпечення рівного доступу усіх категорій читачів до інформації бібліотека придбала апаратно-програмний тифлокомплекс із синтезом мовлення, спеціальним програмним забезпеченням та виходом у Інтернет для людей з вадами зору

та комплектує фонди виданнями шрифтом Брайля, утверджуючи бібліотеку як відкритий, інклюзивний і доступний суспільний простір.

Синергія зусиль бібліотечних працівників ІФОУНБ ім. І. Франка з провідними державними, громадськими, діловими та творчими інституціями області забезпечує ефективний розвиток бібліотечного краєзнавства, збереження історико-культурних надбань Прикарпаття, утвердження української національної ідентичності, оскільки через свої функції бібліотека сприяє розвитку відкритого інклюзивного демократичного суспільства.

Необхідну інформацію краєзнавчої роботи ІФОУНБ ім. І. Франка можна знайти на офіційному сайті за поданим посиланням: https://lib.if.ua/.

Список використаних джерел:

1. Бабій Л. Альманах «Краєзнавець Прикарпаття» як джерельна база з вивчення локальної історії / Л. Бабій // Бібліотека. Люди. Війна. Втрати і звершення : зб. тез і повідомл. Всеукр. науково-практ. конф. (8 листоп. 2023 р.) / М-во культури та інформ. політики України, Нац. іст. б-ка України, Нац. спілка краєзнавців України [та ін.]. – Київ, 2023. – С. 13-18. – (Сьомі Краєзнавчі читання Петра Тронька).

2. Бабій Л. Бібліотечне краєзнавство – складова історичної регіоналістики Івано-Франківщини / Л. Бабій // Обрії ідентичності. Націотворчі, освітні та туристичні виміри минулого і сьогодення України : кол. монографія з нагоди 70-річчя почесн. проф. ПНУ ім. В. Стефаника М. Косила / за заг. наук. ред. : І. Монолатія, О. Новосьолова, Л. Польової ; ПНУ ім. В. Стефаника, Нац. спілка краєзнавців України, Івано-Франків. обл. держ. центр туризму і краєзнавства учнів. молоді. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2025. – С. 52-56.

3. Друковане слово Прикарпаття : кат. кн. вид. Івано-Франківщини 2021-2025. Вип. 6 / Івано-Франків. обл. універс. наук. б-ка ім. І. Франка, Від. краєзн. літ. ; [уклад. В. Дволітка ; ред. І. Фотуйма ; вступне слово Л. Соловки ; відп. за вип. Л. В. Бабій]. – Івано-Франківськ, 2026. – 277 с.

4. Івано-Франківська обласна універсальна наукова бібліотека ім. І. Франка і винахідництво краю: аспекти

партнерства (2020-2025) / уклад. : Л. Бабій, Г. Селянкіна ; Івано-Франків. ОУНБ ім. І. Франка, Від. економіко-виробн. літ. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2025. – 47 с. : фот.

5. Інтелектуальний продукт вчених, винахідників і раціоналізаторів Прикарпаття : щоріч. кат. найвагоміших винаходів, корисних моделей, промислових зразків і раціоналізаторських пропозицій Галицьких кмітливців / Обл. орг. Т-ва винахідників і раціоналізаторів України [та ін. ; редкол. : Б. І. Середюк, М. М. Шляхтич, Л. В. Бабій]. – 16-е вид. – Івано-Франківськ, 2025. – 224 с. : рис., іл.

6. Навперейми з часом: лавреати обласної премії імені Володимира Полєка в галузі краєзнавства : біобібліогр. покажч. ; [уклад. : С. Джоголик ; ред. : Г. Горбань ; відп. за вип. : Л. Бабій] ; Івано-Франків. ОУНБ ім. І. Франка, Від. краєзнав. літ. – Івано-Франківськ, 2024. – 69 с. : портр.

7. Прикарпаття у вимірі Шевченківської премії (лавреати Національної премії імені Тараса Шевченка 1964–2026 рр.) : біобібліогр. покажч. / Івано-Франківська ОУНБ ім. І. Франка; укладачі Л. Федик, А. Габер, Н. Джус, М. Качорак, М. Дем'янів; наук. ред. І. Фотуйма; відп. за вип. Л. Бабій. – Івано-Франківськ, 2026. – 94 с.

8. Широкий світ малої батьківщини : історія населенних пунктів Івано-Франківщини : кат. краєзнав. вид. 2018-2022 рр. Вип. 5 / уклад. В. Дволітка ; ред. Г. Горбань ; відп. за вип. Л. Бабій : вступ. ст. А. Королька ; Івано-Франків. ОУНБ ім. І. Франка, Від. краєзнав. літ. – Івано-Франківськ, 2023. – 53 с.

Баворовська Олена,
заступник директора з питань внутрішньобібліотечної роботи Хмельницької ОУНБ

КНИЖКОВА ВЕСНА НА ХМЕЛЬНИЧЧИНІ: ЄДНАННЯ СЛОВА І ГРОМАДИ

Анотація: у статті розкрито історію становлення та організацію проведення обласного форуму «Книжкова весна на Хмельниччині» Хмельницької обласної універсальної наукової

бібліотеки. Висвітлено його функцію у партнерській взаємодії бібліотек, видавців, науковців і письменників. Простежено особливості цифрової трансформації заходу, адаптації до умов воєнного стану; популяризацію краєзнавчої книги та національно-патріотичне виховання.

Ключові слова: Хмельницька ОУНБ, обласний форум «Книжкова весна на Хмельниччині», популяризація читання, подільська книга, літературне краєзнавство.

За 125 років своєї діяльності Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека утвердилася як провідний інформаційно-просвітницький центр Хмельниччини та дієва платформа для реалізації масштабних культурних ініціатив регіону. Нині вона функціонує як відкритий соціокультурний простір, де успішно взаємодіють слово, творчість і громада, формуючи сучасні тенденції популяризації книги та читання.

Одним із найуспішніших довготривалих проєктів бібліотеки став обласний форум «Книжкова весна на Хмельниччині», приурочений до Всесвітнього дня книги та авторського права. Досягнення межі XX форуму стало підсумком двадцятирічного розвитку проєкту, який впевнено розширив свої географічні межі на всю Хмельниччину та став потужною регіональною платформою, що об'єднує авторів, видавців та читацьку громаду краю.

Історія обласного форуму «Книжкова весна на Хмельниччині» розпочалася у квітні 2007 року. На базі Хмельницької ОУНБ відбулася перша за роки незалежності України масштабна презентація видавництв Поділля, що стала частиною святкування 70-річчя утворення Хмельницької області. Важливу роль відіграло те, що ініціативу активно підтримали представники обласної влади [1].

Перший форум продемонстрував значний потенціал області, згуртувавши навколо себе провідні видавництва та поліграфічні підприємства Хмельницького, Кам'янця-Подільського, Тернополя та Вінниці. Серед ключових учасників заходу були ВАТ «Видавництво «Поділля», «Абетка Нова», ПП Цюпак А. А., ПП Заколодний М. І., ПП Мошак М. І. «Медобори», Кам'янець-Подільська міська друкарня; видавничі

організації: Хмельницького центру науково-технічної інформації (ХЦНТІ) та ТОВ «Тріада-М». Важливим критерієм успіху стало залучення колег із сусідніх областей, зокрема Тернопільського видавничо-поліграфічного комбінату «Збруч» та творчо-видавничого підрозділу «Книга-Вега» ВАТ «Вінницька обласна друкарня». Це підтвердило готовність видавців співпрацювати й розвивати партнерство з іншими регіонами пліч-о-пліч із бібліотекою та авторами [1].

Програма заходу відзначалася комплексною структурою та включала: представлення видавництвами власної продукції; автограф-сесії подільських письменників; стендові презентації друкованих видань; круглий стіл «Автор, видавець, бібліотека: шлях до читача», а також розгорнуту виставку літератури «Книги видавництв Поділля» із фондів бібліотеки.

Логічним продовженням ініціативи став наступний захід під назвою «Регіональний фестиваль подільської книги і преси». Програма цього фестивалю суттєво розширила свої змістовні та інституційні межі: окрім презентацій подільських видавництв, до фокуса уваги було внесено регіональні часописи, презентовано виставку «Книга і преса Хмельниччини» та проведено автограф-сесію «Хмельницький літературний». Платформою для фахових дискусій та обміну досвідом став круглий стіл «Письменник. Журналіст. Видавець. Бібліотека. Читач», що дозволило залучити до професійного діалогу медійну спільноту краю. Свою продукцію на заході представило потужне коло місцевих осередків книговидання та науки, серед яких ВАТ Видавництво «Поділля», Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, Хмельницький національний університет, ПП Цюпак А. А., ТОВ «Меркьюрі-Поділля» (м. Вінниця), ПП Заколодний М. І. та Центр науково-технічної інформації (ЦНТІ), що засвідчило успішну синергію науки та приватного сектору у видавничому русі регіону. Представники преси: Ненцінський А. Й., Собко О., Яровенко Т., Федорова М. та ін. Саме завдяки цьому партнерству фонд бібліотеки активно поповнюється обов'язковими державними примірниками та новими виданнями, подарованими авторами та читачами [2].

Прагнучи зберегти інтерес аудиторії до форуму та забезпечити його успішне продовження у майбутньому,

бібліотечні працівники постійно оновлювали його програму. Вдосконалювали структуру форуму, шукали нові інтерактивні форми взаємодії з громадою, відкривали для широкого загалу нові імена місцевих авторів та оперативно реагували на вимоги часу. Завдяки таким зусиллям форум щоразу набував нового дихання.

Ключовою подією 2014 року стало проведення обласного анкетування серед користувачів та фахівців бібліотек регіону «Краща книга Хмельниччини» та визначення номінації «Найбільш резонансна (читаюча) книга» на основі вивчення фондів Хмельницької ОУНБ. Метою опитувань було вивчення сучасних читацьких смаків, аналіз попиту на видання хмельницьких видавництв і популяризація творчості подільських літераторів. Соціологічне дослідження охопило 24 центральні районні та міські бібліотеки області, а загальна кількість респондентів склала 1507 осіб.

Кульмінацією зазначеної ініціативи стало підбиття підсумків голосування безпосередньо під час заходів форуму. Першими дипломантами «Книжкової весни на Хмельниччині» у визначених номінаціях стали: «Художній твір»: П. П. Карась (роман-трилогія «Серце мусить боліти»), В. І. Горбатюк (документальний роман «Ще настане ваша пора»), П. М. Гірник (літературно-художнє видання «За дві криниці до прірви»), М. А. Мачківський (роман-міф «Коріатовичі»); «Історико-краєзнавчі видання»: С. М. Єсюнін («Незнане Поділля»), П. І. Маліш («Розгул червоного диявола»); «Науково-популярні та природознавчі видання»: В. Д. Говорун, О. О. Тимощук (навчальний посібник «Річки Хмельниччини»); «Мистецтвознавчі видання»: М. М. Кульбовський («З подільського кореня»), А. М. Трембіцький (двотомник праць Г. Медведчук «Берегиня скарбів народних»). Авторам вручено дипломи за підписом начальника управління культури Хмельницької ОДА [6, с. 8-10].

Результати анкетування лягли в основу практичних рекомендацій для бібліотекарів області, зокрема: оперативно доукомплектувати фонди виданнями-переможцями, активізувати роботу літературних клубів за інтересами, збільшити кількість творчих зустрічей із місцевими авторами,

книжкових виставок і літературних читань, а також запровадити регулярний моніторинг попиту на краєзнавчу літературу.

Ця ініціатива започаткувала щорічну практику моніторингу читацького попиту, що дозволило форуму надалі ефективно поєднувати популяризацію книг із дослідницькою роботою.

Поряд із аналізом читацьких інтересів, форум завжди мав сильне патріотичне та благодійне спрямування. Особливе місце в його наповненні зайняли ініціативи, покликані підтримати українських захисників та постраждалих від війни громадян: благодійна Всеукраїнська акція «Бібліотека українського воїна» та проєкт «Передплати газету для мешканців зони АТО» (а згодом деокупованих та прифронтових територій), що мали на меті надійну інформаційну та духовну підтримку військовослужбовців і мешканців «сірої зони».

Важливим вектором розвитку проєкту стало залучення молодого покоління та створення інтерактивного простору для творчості. У межах форуму сформувалися потужні молодіжні платформи, серед яких: «Книга рятує душу» – щирий літературний діалог із творчою молоддю міста; локація молодих науковців «Потенціал української науки», де презентувалися перші вагомі дослідження; поетичний майданчик «Молода республіка поетів», що став стартовим майданчиком для представлення поетів-початківців. Живу, динамічну атмосферу свята підкреслювали яскраві вуличні та інтерактивні формати: масштабний флешмоб «Читай більше, знай більше, живи яскраво!», акція «Читай сьогодні» та флешмоб «Приєднуйся до світу, що читає!». Вони не лише залучали перехожих, а й наочно демонстрували, що книга є сучасним, об’єднуючим та живим інструментом єднання громади.

Цікавою сторінкою в історії проєкту став XV обласний форум, який через тогочасні карантинні обмеження вперше повноцінно перейшов у цифровий формат та географічно розширився на область. Попри дистанційні умови, на платформах Zoom та Google Meet публічні бібліотеки області згуртували 76 учасників під час круглого столу «Книга Хмельниччини: від видання до читання», залучивши представників влади, видавництв, ЗМІ та громадськості.

Онлайн-простір об'єднав серця шанувальників навколо творчості: Валентина Говоруна, Олександра Бойцова, Оксани Радушинської, Ольги Ткач, Оксани Загаєвської, Степана Нестеришина, Світлани Дупелич, Світлани Талан та Артура Закордонця. Форум відкрив нові формати промоції книг, традиційно визначив переможців обласного рейтингу «Краща книга Хмельниччини» та презентував анотований каталог «Книга Хмельниччини – 2020», підготовлений фахівцями обласної універсальної наукової бібліотеки.

У 2022 році, з початком повномасштабного вторгнення, форум не лише не припинив свою діяльність, а й зумів суттєво розширити її. Згодом, повернувшись до традиційних та змішаних форматів, захід продемонстрував значне масштабування: із одноденного переріс у дводенний, протягом яких на різноманітних майданчиках бібліотек, музеїв та театрів громад Хмельниччини було проведено 29 заходів, які об'єднали понад 1300 відвідувачів. Пріоритетом цієї весни стала популяризація літературного краєзнавства та інтерактивні технології, зокрема проведення онлайн-гри з популяризації краєзнавчої літератури на платформі LearningApps. Читачі мали нагоду відвідати презентації видань: книги «І сміх і сльози Івана Сварника», яку представив історик Іван Сварник, історичного трипоем'я Любові Сердунич «До Врат Острозьких», поетичної збірки Ігоря Байдака «БАЙДАКтар», наукових праць Лілії Іваневич «Традиційний одяг українців Поділля (друга половина XIX – початок XXI ст.): історія, класифікація, конструктивно-художні та регіонально-локальні особливості» та інших краєзнавчих літописів. Особливе місце посіла патріотична та мемуарна література – від автобіографії академіка Івана Зозулі до презентації інформаційного видання «Кіборги Хмельниччини». Зустрічі з Юрієм Даценком, Віталієм Міхалевським, Наталією Поліщук, Ольгою Саліпою, Неонілою Яницькою, Миколою Руцьким, Ольгою Ковпак та іншими подолянами супроводжувалися активною підтримкою читачів [5].

Нові виклики сьогодення та прагнення тримати культурний фронт окреслили характер наступних форумів. Тематики круглих столів «Книга у воєнний час: проблеми

видання та читання» [4], «Поповнення фондів бібліотек в умовах викликів сьогодення» та «Деколонізація фондів бібліотек в умовах війни та роль інституцій у виданні та збереженні української книги». Вагоме місце посіли презентації, присвячені захисникам України та борцям за незалежність України. Серед них: біобібліографічний покажчик «Герої України – учасники російсько-української війни: Хмельницька область» (за участю Героя України Дмитра Чавалаха та рідних полеглих воїнів-героїв), історична трилогія Володимира Білінського «Герої України» (Хмельницька ОУНБ); мистецький проєкт «Фортеця духу» (Хмельницька ЦПБ); презентації мистецько-просвітницького проєкту «Фортеця духу» біографічного літопису «Творча сотня «Рух до Перемоги: 10 років військово-мистецького волонтерства» (Хмельницька ОДБ); літературні зустрічі та презентації дебютної поетичної збірки воїна Збройних сил України Олександра Шенькарука «Птах і аритмія ночі» (Хмельницька обласна бібліотека для молоді); зустріч з авторкою збірок воєнної доби Ярославою Слободян «Весна у пекло забрела» та «Завтра ясний світанок…» (Ярмолинецька ЦБ) та ін.

Паралельно пройшли заходи: літературне рандеву «Письменники-подоляни «Коронованні Словом»; діалог із докторкою історичних наук Світланою Марковою та презентація її праці «Людиноненависницька ідеологія кремля: від комуністичного режиму до рашизму». Відвідувачі відкривали для себе унікальні краєзнавчі видання: про видатних архітекторів Поділля XIX століття, «Лауреатів Державної премії України в галузі науки і техніки: Хмельницька область» з серії «Видатні особистості Хмельниччини», альманах «Вісник G-клубу» та новий електронний ресурс «Краєзнавча періодика Хмельниччини». На знак вдячності та підтримки автори й видавці, серед яких: Ольга Саліпа, Володимир Захар'єв, Віра Пухніченко, Віра Спірякіна та інші подарували бібліотеці видання із власними автографами.

Висвітлено історію Поділля та його людей у авторських презентаціях видань: збірника статей та матеріалів Миколи Бурова та Сергія Ільчишина «Нариси з історії України та Поділля. І пол. ХХ ст.» (Волочиська ЦБ); довідника про

завідуючих бібліотек для дітей Хмельницької області (Хмельницька ОДБ); літературно-краєзнавчого видання Ольги Нагорної «Із щоденника бібліотекаря» (Хмельницька ОУНБ). Презентація путівника жестовою мовою Ганни Ткач та Ольги Рибак «Ручна-Зручна розмова»; зустріч-презентація «Іноземна література у перекладах подолянки Ірини Савюк»; творча зустріч з кандидатом медичних наук, лікарем, поетом Олександром Янцаловським та огляд літератури «Медики-письменники» (Хмельницька ОУНБ).

Проведено цикл літературних заходів, спрямованих на популяризацію творчості письменників Хмельниччини: авторську зустріч з українською письменницею, багаторічною лауреаткою міжнародного конкурсу «Коронація слова» Надією Гуменюк; гумористично-поетичну творчу зустріч з краєзнавцем Ігорем Байдаком «Посміхаємося – перемагаємо!»; літературно-мистецьку зустріч з фотохудожницею, поетесою Іриною Хібліною (Хмельницька ОУНБ); творчу зустріч з письменницею Наталією Поліщук (Деражнянська ЦБ); презентацію збірки творів Ірини Салій «Пух кульбаби» (Хмельницька обласна бібліотека для молоді); зустріч з поетесою, журналісткою, редактором місцевої газети «Наше місто» Іриною Костіною (Старокостянтинівська ЦБ); зустріч з письменником лауреатом Всеукраїнської літературної премії імені Василя Симоненка Валерієм Власюком (Ізяславська ЦБ), поетесою Галиною Виноградською та презентацію книг «Крила» Тетяни Безушко-Граб (Чорноострівська ЦБ); презентацію поетичної збірки «Слів мелодійних перевесло» Петра Старости (Віньковецька ЦБ); творчу зустріч з молодим автором Володимиром Рудніцьким (Нетішинська ЦБ).

В полі зору форуму була і література для дітей. Проходили зустрічі з місцевими авторами: казкаркою Оленою Міхалець, яка відкрила для маленьких слухачів чарівний світ своєї книги «Мудрі казки за мотивами творчості Марії Примаченко» (бібліотека-філія № 10 ім. Д. Брилінського Хмельницької ЦБС); презентація книги казок Марії Будзінської «Зуліяна» (бібліотека-філія № 12 Хмельницької ЦБС); презентація збірки поезій і казок від Ольги Фіновської «У добра в обіймах» (Хмельницька ОДБ).

Презентовано краєзнавчі праці Світлани Маркової, Сергія Єсюніна, Галини Косюк, Дениса Дудка та В. Рєзніка, фундаментальне дослідження Віктора Адамського і Володимира Гончарука про життєвий шлях Пантелеймона Блонського, тритомник «Скарбниця казначейських рецептів»; фахові бібліографічні покажчики «Літературне сузір'я талантів» та до ювілею Василя Горбатюка. Літературну палітру заходу збагатили презентації поезії й прози Катерини Загородньої, Нелі Нагорянської, Тетяни Гринчук, Ярослави Слободян, альманаху «Огневежа 7», дитячої серії Н. Мальованої, книг Д. Кравчук, Л. Сердунич, Т. Дрегало, І. Байдака, В. Павчука, В. Суховірської, Л. Стасюк, В. Ситнік, Г. Чабанової та Є. Соболєвої. Яскравими акцентами Книжкової весни були зустрічі з Ольгою Саліпою, Тетяною Безушко, Юлією Криворучко, Оленою Іськовою-Миклащук, Наталією Міхайловою, ювілейний вечір Ніни Качеровської та літературний променад до 45-річчя обласної організації НСПУ. Чільне місце посіла воєнна тематика – видання Т. Огаркової та В. Єрмоленка «Життя на межі», збірник «Вогонь молодих сердець» (премія ім. Є. Ролдугіна) та перформанс військовослужбовця О. Шенькарука зі збіркою «Повернення птахів». Сучасного та молодіжного звучання форуму надали конкурс «Поетична весна», онлайн-міст «Поетичні діалоги єднання» з авторами Кіровоградщини та креативний «Книжковий Тіндер» від науковців ХНУ.

Багаторічний досвід проведення обласного форуму «Книжкова весна на Хмельниччині» довів, що цей проєкт переріс формат звичайного літературного заходу, перетворившись на потужну платформу єднання громади, інтелектуальної взаємодії та підтримки національної ідентичності. Навіть в умовах надзвичайних викликів – від пандемічних обмежень до воєнних реалій – форум продемонстрував дивовижну стійкість, гнучко інтегруючи цифрові технології, нові інтерактивні формати та активно залучаючи молодь. Співпраця авторів, книготорговельних організацій, приватних видавництв та бібліотечної спільноти не лише забезпечила постійне оновлення фондів Хмельницької ОУНБ, а й створила надійний простір для промоції подільської

книги та відкриття нових літературних імен.

Сьогодні «Книжкова весна на Хмельниччині» – це не просто свято друкованого слова, а дієвий інструмент психологічної реабілітації, благодійності та важлива зброя на культурно-інформаційному фронті країни. Постійний моніторинг читацьких інтересів та відзначення найкращих видань підтверджують: інтерес до сучасної української книги впевнено зростає. Форум продовжує своє успішне майбутнє, залишаючись простором надії, розвитку та незламності, що об'єднує всіх, хто творить, береже й щиро любить рідне слово.

Список використаних джерел:

1. Гнатишко Л. Повернути любов до книги. *Поділ. вісті*. 2007. 27 квіт.
2. Гостинна Д. Сторінками фестивалю Подільської книги і преси. *Поділ. вісті*. 2008. 13 трав.
3. «Книжкова весна на Хмельниччині». *Поділ. вісті*. 2014. 29 квіт.
4. Козак І. Весна розквітла новими книжками. *Голос України*. 2023. № 106. С. 10.
5. Козак І. На Хмельниччину прийшла «Книжкова весна». *Голос України*. 2022. 21 квіт.
6. Науково-дослідна робота в бібліотеках Хмельниччини. Вип. 10 / Хмельниц. ОУНБ ім. М. Островського. Хмельницький, 2015. С. 8-10.
7. Про Юрівку – в книзі. *Життя і слово*. 2022. 29 квіт. С. 1.
8. Форум «Книжкова весна на Хмельниччині». *Колос.* 2015. 8 трав. С. 6.

Баглай Юлія,
завідувач загальної бібліотеки
Донецького державного університету внутрішніх справ

БІБЛІОТЕКИ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: РОЛЬ МЕДІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ ТА ІНФОГІГІЄНИ

Анотація: у статті проаналізовано роль сучасних бібліотечних установ у системі протидії гібридній агресії через призму формування медіаграмотності та навичок інформаційної гігієни. Розкрито концептуальні підходи до трансформації бібліотек із класичних центрів накопичення знань у динамічні майданчики когнітивної безпеки. Досліджено механізми впливу дезінформації на суспільну свідомість в умовах війни та визначено практичні інструменти бібліотечного спротиву, спрямовані на зміцнення інформаційної стійкості громадян. Окрему увагу приділено методам OSINT-розвідки, психологічним аспектам маніпуляцій та деконструкції історичних міфів у бібліотечних фондах.

Ключові слова: медіаграмотність, інфогігієна, гібридна війна, бібліотечний спротив, критичне мислення, дезінформація, когнітивна безпека, OSINT, історична пам’ять.

У сучасну епоху, коли лінія фронту проходить не лише через географічні координати, а й через екрани смартфонів і свідомість кожної людини, поняття бібліотечної діяльності зазнає фундаментальної ревізії. Гібридна війна, розв’язана проти України, актуалізувала потребу в потужному інтелектуальному та інформаційному щиті, де бібліотека посідає особливе місце стратегічного об’єкта когнітивної оборони. Питання медіаграмотності та інфогігієни сьогодні перестали бути суто академічними категоріями, перетворившись на елемент національного виживання в межах загальної Стратегії інформаційної безпеки України [10].

Сутність гібридної агресії полягає у використанні інформації як зброї масового ураження, спрямованої на деморалізацію та розкол суспільства [8]. В умовах «інфодемії» –

надлишкового потоку суперечливої інформації – звичайна людина втрачає здатність до об'єктивного аналізу дійсності. Статистичні дані за 2023–2024 роки, які базуються на актуальних дослідженнях (USAID-Internews, Детектор Медіа) та відображають реальну картину інфоспоживання в умовах повномасштабної війни, свідчать про радикальну трансформацію медіаландшафту України. Понад 76 % українців отримують новини саме із соціальних мереж, де лідером є Telegram (72 %), що створює безпрецедентні виклики через анонімність та швидкість поширення фейків. Нижчеподана статистична інформація систематизована автором на основі джерел [3–6].

Таблиця 1. Динаміка джерел інформації: Звідки українці дізнаються новини

Джерело інформації	2021-2022 роки	2023-2024 роки	Динаміка
Соціальні мережі та месенджери (Telegram, Viber, Facebook)	63 %	76 %	+13 %
Телебачення (Єдиний марафон, супутник)	46 %	30 %	-16 %
Новинні інтернет-сайти	38 %	25 %	-13 %
Радіо	12 %	10 %	-2 %
Друкована преса	6 %	3 %	-3 %

Ця таблиця демонструє «цифрову революцію» у споживанні новин та пояснює, чому роль бібліотеки як фільтра цифрового контенту стала критичною.

Таблиця 2. Рейтинг популярності соціальних мереж для отримання новин

Соціальна мережа	Частка користувачів (%)	Основні ризики
Telegram	72 %	Анонімність, швидкість поширення фейків
YouTube	45 %	Візуальні маніпуляції, алгоритмічні «бульбашки»
Facebook	31 %	Ехо-камери, таргетована реклама

		ворога
Viber	22 %	Локальні групи, чутки, низька верифікація
TikTok	18 %	Короткі емоційні відео, вплив на молодь

Дані підкреслюють вразливість населення перед неконтрольованими Telegram-каналами, де найчастіше поширюються ІПСО (Інформаційно-психологічна спеціальна операція).

Таблиця 3. Рівень критичного мислення: Здатність розрізняти фейки

Показник	Значення (у %)
Впевнені, що завжди розрізняють фейки	24 %
На практичних тестах розрізняють фейки (реально)	11 %
Знають про існування дезінформації, але не перевіряють її	48 %
Перевіряють новини на декількох ресурсах	28 %
Не вважають проблему дезінформації важливою	8 %

Ця статистика є прямим аргументом на користь необхідності бібліотечного навчання медіаграмотності.

Аналіз статистичних даних за 2023–2024 роки свідчить про радикальну трансформацію медіаландшафту України. Домінування Telegram (72 %) як основного каналу інформування створює безпрецедентні виклики для когнітивної безпеки. Враховуючи, що лише 11 % громадян здатні на практиці ефективно виявляти маніпуляції (Табл. 3), роль бібліотек як центрів верифікації знань стає безальтернативною.

Зменшення частки телебачення та офіційних сайтів на користь анонімних мереж підтверджує перехід війни у площину швидких, емоційних та нерегульованих комунікацій. Це вимагає від бібліотечного спротиву зміни стратегії: від пасивного очікування читача до активного «цифрового патрулювання» та навчання користувачів навичкам швидкого фактчекінгу безпосередньо в середовищі соціальних мереж.

Саме тут бібліотечна спільнота, спираючись на багаторічні традиції верифікації даних, виступає головним медіатором між хаосом повідомлень та структурованою

правдою.

Медійна грамотність у системі бібліотечного спротиву функціонує як складний механізм фільтрації [1]. Це не просто вміння відрізнити фейк від правди, а глибоке розуміння того, як працюють алгоритми соціальних мереж та чому виникають «ехо-камери». Сучасна бібліотека перетворюється на лабораторію критичного мислення, де користувач отримує інструментарій для розпізнавання прихованих маніпуляцій та мови ворожнечі. Це вимагає від бібліотекаря опанування ролі фахівця зі стратегічних комунікацій, здатного працювати в умовах постійного когнітивного тиску [5].

Важливим аспектом спротиву є формування культури інформаційної гігієни. Якщо медіаграмотність – це навичка аналізу, то інфогігієна – це поведінкова стратегія, спрямована на збереження ментального здоров'я. Ефективність бібліотечного спротиву залежить від розуміння психологічних механізмів пропаганди. Ворог активно використовує метод «гнилого оселедця» для створення стійкого негативного асоціативного ряду або технологію «60 на 40», де правдивий контекст слугує лише обгорткою для дезінформації [7]. В умовах війни бібліотеки пропонують альтернативні моделі споживання контенту, звертаючись до глибокого читання як засобу відновлення когнітивного ресурсу [6].

Трансформація бібліотек також вимагає опанування OSINT-методик (Open Source Intelligence). Адже OSINT для бібліотекаря – це не просто пошук у Google, а системне використання відкритих цифрових слідів для підтвердження або спростування інформації.

Замість сумнівних сайтів із Google бібліотекар відкриває користувачам доступ до світової наукової та аналітичної інфраструктури. Це головний інструмент протидії ІПСО та фейковим «дослідженням». В інтернет-центрах бібліотек користувачам надається доступ до реальних баз даних та інструментів:

- ScienceDirect, Scopus, Web of Science – для перевірки реального існування наукових теорій чи відкриттів.
- ResearchGate, SpringerLink – для пошуку першоджерел

міжнародних звітів, рецензованих експертами.

- Електронні каталоги та репозитарії (наприклад, OpenDOAR, інституційні репозитарії) – для доступу до офіційних дисертацій, монографій та аналітики.

Бібліотека стає безпечним інтелектуальним хабом, де користувачі зустрічаються з провідними фахівцями. Бібліотекар тут виступає як модератор та організатор навчання. На такі заходи запрошує кіберполіцію, сертифікованих фактчекерів (наприклад, з VoxCheck або StopFake), фахівців з інформаційного опору та військових аналітиків. Найчастіше використовується такі формати заходів:

- Воркшопи з медіаграмотності – як розпізнати роботу ботоферм, дипфейки та маніпулятивні заголовки.
- Кібергігієна – як захистити свої акаунти, не попастися на фішинг і перевірити посилання на шкідливі програми.
- Спільні перегляди та обговорення документальних фільмів про гібридні війни та інформаційні операції.

Бібліотекар формує критичне мислення читача, налаштовуючи навігацію через книжковий фонд (паперовий та цифровий non-fiction), підбираючи літературу, яка пояснює механізми маніпуляцій, психологію впливу та технічну сторону OSINT. У бібліотеці формуються тематичні книжкові виставки, віртуальні книжкові виставки, інтерактивні полиці, QR-коди на електронні книги та списки рекомендованої літератури.

Особливе місце у структурі спротиву посідає історичний фронт. Гібридна війна активно використовує псевдоісторичні міфи для заперечення суб'єктності України [2]. Бібліотечний спротив у цій царині полягає у деконструкції імперських наративів через актуалізацію першоджерел та популяризацію наукових досліджень, що руйнують міфи про «історичну єдність» [4].

В архітектурі гібридної війни історична література та архівні документи використовуються агресором як інструменти легітимізації територіальних претензій та заперечення права українського народу на самовизначення. Російська пропаганда активно експлуатує концепт «історичної єдності», маніпулюючи фактами минулого для виправдання збройної агресії у

сьогоденні. У цьому контексті бібліотечний спротив набуває ознак боротьби за «деокупацію історії» та формування стійкої національної ідентичності користувачів.

Пропаганда в літературі часто маскується під наукову популярність, використовуючи прийоми селективного підбору фактів (cherry-picking), коли з контексту вириваються лише ті події, що підтверджують імперський наратив. Бібліотекарі, аналізуючи фонди, стикаються з літературою, де систематично нівелюється роль українського державотворення, а визвольні змагання тавруються як «екстремізм». Бібліотечний спротив полягає у критичній ревізії джерельної бази та маркуванні токсичного контенту, що був створений як інструмент ідеологічного впливу.

Ефективна протидія історичній пропаганді вимагає від бібліотеки переходу до проактивних форм роботи. Це реалізується через:

• Актуалізацію першоджерел: надання доступу до оцифрованих архівів, що спростовують радянські та російські міфи (наприклад, про «заснування» південних міст України чи статус Криму).

• Інформаційне кураторство: створення тематичних навігаторів «Правда vs Міф», де поряд із пропагандистською тезою подається розгорнута наукова контраргументація [3].

• Популяризацію «живої історії»: організація зустрічей з істориками-дослідниками, які спеціалізуються на деконструкції імперських наративів.

Важливою частиною інфогігієни є навчання користувачів алгоритмам перевірки історичної літератури. Бібліотечний фахівець допомагає розпізнати ознаки пропаганди в книзі: емоційно забарвлена лексика («ісконні землі», «братні народи»), відсутність посилань на архівні джерела, апеляція до «історичної справедливості» замість міжнародного права. Книга в цьому процесі стає засобом інтелектуальної деокупації, повертаючи громадянам цілісне бачення українського історичного процесу без нав’язаних ззовні «білих плям».

Спротив гібридній війні – це також фіксація подій сьогодення, щоб вони не стали об’єктом майбутніх маніпуляцій. Бібліотеки долучаються до створення цифрових архівів усних

історій, збору свідчень очевидців та документування злочинів проти культурної спадщини. Це закладає фундамент для майбутньої наукової протидії спробам рф переписати історію повномасштабного вторгнення. Таким чином, бібліотека стає центром деокупації свідомості, повертаючи громадянам право на власну пам'ять та ідентичність.

Отже, історична просвіта в бібліотеці – це не лише про минуле, це про безпеку майбутнього. Захищаючи історичну правду, бібліотечна спільнота зводить невидиму, але міцну стіну когнітивного спротиву, яка робить суспільство несприйнятливим до будь-яких форм ідеологічного поневолення.

Цифрова трансформація бібліотечних установ дозволяє масштабувати цей спротив через віртуальні виставки та онлайн-заходи. Особливо важливою є робота з молоддю, яка часто виявляється найбільш вразливою до емоційного зараження та ефекту «ілюзорної правди» [9]. Спільна праця бібліотекарів та освітян спрямована на те, щоб перетворити пасивного споживача контенту на свідомого учасника інформаційної оборони держави.

Таким чином, медіаграмотність та інфогігієна є наріжними каменями нової безпекової архітектури, яку вибудовують бібліотеки України. Це битва за майбутнє, де зброєю є знання, а перемогою – здатність нації думати самостійно та діяти усвідомлено.

Список використаних джерел:

1. Бакка Т. Медіаграмотність та критичне мислення в початковій школі: посібник для вчителя. Т. Бакка, В. Голощапова, Г. Дегтярьова та ін. за ред.: О. Волошенюк, Г. Дегтярьової, В. Іванова. Київ, ЦВП, АУП, 2017. 196 с.

2. Брехуненко В. А. Війна за свідомість. Російські міфи про Україну та її минуле. Київ, 2017. 280 с.

3. В'ятрович В. Нотатки з кухні «переписування історії». Київ, Наш Формат, 2021. 258 с.

4. Грицак Я. Й. Подолати минуле: глобальна історія України. Київ, Портал, 2021. 432 с.

5. Дубов Д. В. Стратегічні комунікації в умовах гібридної війни: погляд від волонтера до науковця. Київ, Національна академія СБУ, 2021. 499 с.

6. Кунанець Н., Пристай М. Роль бібліотек у забезпеченні інформаційної безпеки. *Бібліотекознавство. Дослідження записів. Інформологія.* 2022(4). С. 5-10.

7. Померанцев П. Це не пропаганда. Подорож на війну проти реальності. Київ, Yakaboo Publishing, 2020. 288 с.

8. Почепцов Г. Г. Сучасні інформаційні війни. Київ, Києво-Могилянська академія, 2015. 497 с.

9. Почепцов Г. Г. Фейк. Технології спотворення реальності. Київ, Києво-Могилянська акад., 2020. 219 с.

10. Указ Президента України від 28.12.2021 № 685/2021 «Стратегія інформаційної безпеки України».

Бачинський Валерій,
директор Тернопільської обласної універсальної наукової бібліотеки, заслужений діяч мистецтв України

ТЕРНОПІЛЬСЬКА ОБЛАСНА УНІВЕРСАЛЬНА НАУКОВА БІБЛІОТЕКА – ПРОСТІР СТІЙКОСТІ, ПІДТРИМКИ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація: у статті узагальнено досвід діяльності Тернопільської обласної універсальної наукової бібліотеки в умовах повномасштабної російсько-української війни. Розкрито основні напрями трансформації бібліотеки відповідно до суспільних викликів воєнного часу. Особливу увагу приділено питанням соціальної та психосоціальної підтримки населення, інтеграції внутрішньо переміщених осіб, реалізації міжнародних і грантових проєктів, розвитку волонтерських, меморіальних та національно-патріотичних ініціатив.

Ключові слова: Тернопільська ОУНБ, російсько-українська війна, внутрішньо переміщені особи, психосоціальна підтримка, меморіалізація, історична пам'ять, грантова діяльність, соціальна інтеграція.

Умови воєнного стану сформували нові виклики для українського суспільства, серед яких особливого значення набули питання соціальної згуртованості, психологічної підтримки населення, збереження культурної спадщини та історичної пам'яті. Відповідно, змінилися й пріоритети діяльності книгозбірень як активних учасників цих процесів.

Від перших днів повномасштабного вторгнення Тернопільська обласна універсальна наукова бібліотека (ТОУНБ) переорієнтувала свою роботу й трансформувалася у відкритий і безпечний простір для внутрішньо переміщених осіб, ветеранів російсько-української війни, членів їхніх родин, а також усіх, хто потребував інформаційної, психологічної і соціальної підтримки. За цей час користувачами бібліотеки стала майже тисяча внутрішньо переміщених осіб, для яких книгозбірня з місця доступу до інформаційних ресурсів перетворилася на осередок спілкування, навчання, психологічного відновлення, творчої самореалізації і культурної інтеграції.

Завдяки системній роботі книгозбірня утвердилася як важливий культурний, освітній і комунікаційний центр, що сприяє соціальній адаптації внутрішньо переміщених осіб та їхній інтеграції в життя місцевої громади. Відкритість до співпраці з громадськими організаціями, благодійними фондами, органами державної влади та місцевого самоврядування дала змогу сформувати комплексну систему підтримки людей, які постраждали від війни.

Одним із перших практичних кроків у цьому напрямі стало започаткування соціального проєкту «Тернопіль – Бібліотека – Маріуполь», спрямованого на підтримку мешканців тимчасово окупованого Маріуполя, які були змушені залишити свої домівки. Основна мета ініціативи – створення комфортного простору для адаптації до нових життєвих умов, відновлення соціальних контактів і подолання наслідків вимушеного переселення. У межах проєкту учасникам надавали юридичні консультації та інформаційну підтримку щодо працевлаштування й соціальних гарантій, а також проводили тренінги, творчі майстерні, культурно-просвітницькі заходи й зустрічі з фахівцями різних сфер.

Особливу увагу від 2022 року Тернопільська обласна універсальна наукова бібліотека приділяла мовній інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО). За підтримки Благодійного фонду «Група Альфа» було організовано безоплатні курси української мови «Українська – мова вільних людей!». Упродовж восьми місяців переселенці не лише вдосконалювали знання української мови, а й ознайомлювалися з минулим і культурою України, брали участь в екскурсіях історичними місцями Тернополя й області. Важливим продовженням цієї роботи став онлайн-лекторій «Українська мова – мова нації», спрямований на вдосконалення мовних навичок, збагачення словникового запасу та розвиток культури мовлення ВПО.

Актуальною була й залишається діяльність Пункту доступу громадян до правової інформації, що функціонує на базі Тернопільської обласної універсальної наукової бібліотеки. Особлива увага приділяється підтримці внутрішньо переміщених осіб через надання інформаційної та консультаційної допомоги з питань соціального захисту, оформлення документів, отримання державних виплат, реалізації прав і свобод громадян, а також доступу до актуальної правової інформації.

Бібліотека приділяє значну увагу психологічному благополуччю людей, які постраждали від війни. Упродовж 2022–2024 років тут активно діяла психологічна студія «ДоВіри», учасниками якої були ВПО, військовослужбовці та члени родин безвісти зниклих захисників. Практичні психологині Світлана Голубцова й Олена Кузьменко, які переїхали до Тернополя з Харкова, проводили тренінги, арттерапевтичні заняття та навчали учасників методів подолання стресу, тривожності й емоційного виснаження. Ці заходи сприяли відновленню емоційної стійкості, формуванню навичок самодопомоги та зміцненню атмосфери довіри й взаємної підтримки.

Досвід роботи психологічної студії підтвердив щораз більшу потребу громади в системному психосоціальному супроводі. Саме тому у 2025 році в Тернопільській обласній універсальній науковій бібліотеці розпочав роботу простір

психосоціальної підтримки «В гармонії з собою», створений для емоційного відновлення, зміцнення особистісної стійкості, збереження ментального здоров'я та підтримки мешканців громади в умовах війни.

Передумовою створення простору стала участь фахівців ТОУНБ – керівників проєкту – у тренінгу «Бібліотеки як простір психосоціальної підтримки», який відбувся у 2024 році у Львові в межах флагманського проєкту «Мистецтво допомагати» на підтримку Всеукраїнської програми ментального здоров'я «Ти як?», ініційованої першою леді України Оленою Зеленською.

Простір «В гармонії з собою» став місцем, де кожен може знайти психологічну підтримку й однодумців, відчути себе частиною спільноти. Його учасниками є родини безвісти зниклих захисників, ветерани, внутрішньо переміщені особи, люди з інвалідністю, волонтери та всі, хто потребує безпечного середовища для емоційного відновлення.

Діяльність простору охоплює проведення групових психологічних зустрічей, тренінгів та практичних занять, психоедукаційних заходів, відновлювальних практик і навчання навичкам самодопомоги. За час його роботи проведено 89 заходів, у яких взяли участь понад 1000 користувачів бібліотеки.

Важливою складовою діяльності простору є партнерська співпраця з громадськими та благодійними організаціями. У межах реалізації проєкту книгозбірня взаємодіє із Центром духовної опіки родин зниклих воїнів, Простором Надії, Центром надії святих мучеників Бориса і Гліба та Благодійним фондом «Рокада». Крім того, Тернопільська обласна універсальна наукова бібліотека уклала меморандуми про співпрацю з Тернопільською обласною організацією Товариства Червоного Хреста України та Благодійним фондом «Карітас», що дало змогу розширити спектр психосоціальних послуг і залучити до роботи нових фахівців та партнерів.

У 2025 році на базі простору започатковано клуб «Промінь Надії» для родин безвісти зниклих захисників України. Ця спільнота стала важливим осередком психологічної підтримки, взаємодопомоги та соціальної взаємодії. Діяльність клубу охоплює зустрічі з психологами, духовно-просвітницькі

заходи, творчі майстер-класи та групові заняття, які сприяють емоційному відновленню, зміцненню внутрішніх ресурсів учасників і формуванню спільноти взаємної підтримки.

З початку повномасштабного вторгнення бібліотека взяла на себе й важливу місію хронікера героїзму жителів Тернопільщини, виконуючи функцію регіонального цифрового архіву війни та сучасного центру меморіалізації захисників України. Особлива увага приділяється формуванню й постійному наповненню електронних меморіальних ресурсів «АТО/ООС. Книга пам'яті» та «російсько-українська війна 2022–», які стали важливими інформаційними платформами для збереження пам'яті про полеглих воїнів. Нині вони об'єднують понад 2,6 тис. біографічних, бібліографічних, фото- та документальних матеріалів про оборонців України, забезпечуючи вільний доступ до достовірної інформації для науковців, дослідників, журналістів, освітян, родин військовослужбовців і широкого кола користувачів.

У 2026 році бібліотека започаткувала підготовку інформаційно-аналітичного видання «Поки тривала війна: літопис волонтерського руху Тернопільщини» із серії «Тернопільщина у війні: люди, події, пам'ять (2022–2026)». Видання покликане узагальнити й систематизувати досвід волонтерської діяльності в області, зафіксувати внесок громадських ініціатив, благодійних організацій, територіальних громад і небайдужих мешканців краю у підтримку Сил оборони України та цивільного населення. Джерельну основу дослідження становлять матеріали регіональних і всеукраїнських медіа, офіційних вебресурсів, документи громадських і благодійних організацій, а також матеріали з фондів бібліотеки. Це видання стане вагомим внеском у збереження документальної пам'яті про події війни та формування науково верифікованої джерельної бази з історії волонтерського руху Тернопільщини.

Особливого значення в умовах війни набули також національно-патріотичні та меморіальні проєкти ТОУНБ. Вони стали платформою для осмислення сучасної історії України, вшанування пам'яті полеглих захисників і популяризації воєнної літератури.

У межах V Всеукраїнського музично-поетичного бранчу «Файно у Файному», ініційованого Всеукраїнською громадською організацією «Поетична родина», у ТОУНБ відбулася презентація літературного альманаху «Ти будеш вічно жити, Україно!». Захід згуртував письменників і митців із різних областей України, серед яких були автори, вимушені покинути свої домівки через війну. Їхня творчість – свідчення незламності українського духу, сили слова та єдності українського народу.

Важливе місце в діяльності бібліотеки посів національно-патріотичний літературний проєкт «Із болем у серці», започаткований спільно з Міністерством у справах ветеранів України. Його мета – збереження пам'яті про сучасних захисників України та популяризація літератури, присвяченої російсько-українській війні. У межах ініціативи відбулися презентації книжок, які через особисті історії, документальні свідчення та художнє осмислення розповідають про героїзм українських воїнів і ціну свободи. Зокрема, тернопільська письменниця Леся Орляк представила художньо-документальну повість «Ти зробив усе, що зміг», присвячену пам'яті її сина Олександра, який загинув під Дебальцевим, та всім українським захисникам.

До Дня Героїв України бібліотека організувала презентацію книжки військового журналіста, волонтера й кінематографіста Михайла Ухмана «Люди волі: шляхи на війну». Особливої емоційної сили заходу надала участь у ньому героїв книжки – військовослужбовців, які пішли боронити Україну ще у 2014 році. Їхні спогади про перші роки російської агресії – живі свідчення мужності, жертовності та незламності українського народу.

Яскравим прикладом поєднання меморіальної, мистецької та громадської діяльності бібліотеки став національно-мистецький проєкт «Рушник волі», започаткований у 2023 році Тернопільською обласною універсальною науковою бібліотекою спільно з Міністерством у справах ветеранів України у Тернопільській області, Тернопільським обласним об'єднанням Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка, громадською організацією «Спілка жінок Тернопільщини» і громадською організацією «Школа

борщівської народної сорочки». Ініціатива об'єднала родини загиблих захисників України, внутрішньо переміщених осіб та всіх небайдужих, які через спільне створення символічного рушника вшанували пам'ять полеглих Героїв, висловили вдячність українським воїнам і засвідчили єдність українського суспільства. Перші стібки на полотні зробили матері, дружини, діти, сестри й рідні загиблих захисників. Після експонування в Тернопільській обласній універсальній науковій бібліотеці «Рушник волі» вирушив громадами Тернопільщини, залучаючи до ініціативи дедалі більше учасників.

Однією з найяскравіших культурних подій 2024 року стала зустріч з учасниками всеукраїнського проєкту «Слідом за #Голосами». Його метою було представлення Тернопільській громаді антології воїнів-літераторів «#Голоси», до якої увійшли прозові, поетичні й публіцистичні твори тридцяти авторів – учасників Всеукраїнського форуму військових письменників. Це своєрідний літопис російсько-української війни, створений безпосередніми її свідками й учасниками, що відображає переживання, втрати, боротьбу та незламність українського народу впродовж 2022–2023 років. Під час зустрічі звучали поезія, уривки з прозових творів і роздуми авторів, у яких закарбувалися голоси військових, їхній бойовий досвід, особисті переживання та віра в Перемогу.

Продовженням цієї роботи стали поетичні марафони, відкриті мікрофони, мистецькі акції й творчі зустрічі. Зокрема, поетичний марафон «Віршована весна» і відкритий мікрофон «Поезія вільних» об'єднали ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, письменників, молодь і всіх шанувальників українського слова.

Знаковою подією не лише для бібліотеки, а й для всього міста була зустріч із відомою письменницею, громадською діячкою і лауреаткою Національної премії України імені Тараса Шевченка Марією Матіос. З душевною теплотою авторка розповідала про свої твори «Солодка Даруся», «Майже ніколи не навпаки», «Букова земля», «Нація: серце навпіл», «Мами», «Жінці можна довіряти», ділилася особистим баченням кожної своєї книжки, ніби відкриваючи сторінки власної душі перед слухачами.

Вагомою подією літературного життя бібліотеки у 2026 році була презентація збірки Бориса Гуменюка «Четверта хвиля: вірші з війни», організована спільно з Тернопільським видавництвом «Навчальна книга – Богдан». Збірку автор уклав у лютому 2022 року, напередодні повномасштабного вторгнення. Із перших днів великої війни Борис Гуменюк добровільно став до лав захисників України, а з грудня 2022 року вважається зниклим безвісти під Бахмутом.

У поточному році ТОУНБ також долучилася до реалізації спільного проєкту «Бібліотечний простір», ініційованого громадською організацією «Захист Держави». У межах ініціативи організовуються презентації видань, авторами яких є військовослужбовці, творчі зустрічі та відкриті дискусії. Зокрема, відбулася презентація книжки військовослужбовця Віктора Гоцалюка «За поворотом – світ», у якій письменник через власний досвід правдиво висвітлює реалії російсько-української війни, життя на передовій і незламність українських захисників.

Вагоме місце в діяльності бібліотеки посідають науково-просвітницькі дискусії, присвячені осмисленню сучасних геополітичних викликів, російсько-української війни та майбутнього України. Значний суспільний резонанс мали круглі столи «Візія Української Перемоги. Ідея великої України» (організований за мотивами X Бандерівських читань) та «Світ без росії: нові виклики та перспективи» (проведений за мотивами XI Бандерівських читань). Основою для наукової дискусії стали історичні есе Івана Янюка – кандидата історичних наук, науковця, волонтера, голови громадської організації «Історичний меридіан». До обговорення долучилися науковці закладів вищої освіти Тернополя, політологи, представники органів влади, учасники бойових дій, волонтери, письменники, журналісти й студентська молодь.

Попри виклики воєнного стану бібліотека продовжує забезпечувати роботу клубів за інтересами, які залишаються важливими осередками спілкування, взаємопідтримки та культурного дозвілля. Активно діють клуби «Світло надії», «Промінь надії», «Натхнення» та Клуб шанувальників книги, об’єднуючи людей різного віку, професій і життєвого досвіду.

В умовах війни одним із важливих напрямів розвитку Тернопільської обласної універсальної наукової бібліотеки є грантова діяльність. Завдяки участі в національних та міжнародних проєктах бібліотека створила сучасні, комфортні простори для навчання, спілкування, психологічної підтримки та культурного розвитку для вразливих категорій користувачів.

У 2023 році було успішно реалізовано проєкт міжнародної громадської ініціативи «Бібліотекарі України та Німеччини – разом до Перемоги». За сприяння Німецької бібліотечної асоціації Тернопільське обласне відділення Всеукраїнської громадської організації «Українська бібліотечна асоціація» отримало 60 сучасних комп'ютерів і 39 моніторів. Комп'ютерну техніку передано до книгозбірень територіальних громад Тернопільщини, які прийняли найбільшу кількість внутрішньо переміщених осіб, що дозволило бібліотекам розширити спектр цифрових послуг, забезпечити переселенцям доступ до інтернету, електронних державних сервісів, онлайн-комунікації, а також надавати інформаційні й консультаційні послуги, необхідні для їхньої адаптації та інтеграції в нових громадах.

У 2022–2023 роках у Тернопільській ОУНБ реалізовувався грантовий проєкт «Польська без кордонів», підтриманий Європейським культурним фондом у межах програми The European Challenge 2022. У межах ініціативи було організовано безкоштовні курси польської мови та діяльність розмовно-культурного клубу «POLONISTA», який став майданчиком для міжкультурного діалогу, мовної практики та знайомства з польською культурою.

Важливою сторінкою грантової діяльності був проєкт, реалізований у 2023 році за фінансової підтримки міжнародної програми «Cultura Helps / Культура допомагає», яку впроваджували організації «Інша Освіта» (Україна) та zusa (Німеччина) за підтримки Європейського Союзу. У межах ініціативи в бібліотеці створено психологічно-мистецький простір «Дім» – безпечне середовище для внутрішньо переміщених осіб, військовослужбовців і членів їхніх родин, де відвідувачі мали змогу безплатно скористатися професійною психологічною допомогою, взяти участь у творчих майстер-класах, психотерапевтичних заняттях, арттерапії та

інформаційно-просвітницьких зустрічах.

У 2024 році бібліотека стала учасником міжнародного проєкту «Україна – Словенія: дружній простір», реалізованого в партнерстві з бібліотекою Франца Ксавро Мешка (м. Ормож, Словенія). Його головною метою було створення комфортного середовища для внутрішньо переміщених осіб та підтримка їхнього психологічного добробуту.

Вагоме місце в роботі Тернопільської обласної універсальної наукової бібліотеки посідає благодійна діяльність. У 2022 році продовжила реалізовуватися Всеукраїнська благодійна акція «Бібліотека українського воїна», започаткована у 2015 році. Як співкоординатор акції, ТОУНБ збирає сучасну українську та світову художню літературу українською мовою, науково-популярні видання з історії України та її культури для бібліотеки 44-ї окремої артилерійської бригади. За час проведення акції передано понад 6000 примірників книжок.

У 2022 році бібліотека започаткувала нові благодійні ініціативи, зокрема акція «Книжка – джерело води живої» була спрямована на забезпечення українською літературою поранених військовослужбовців, які проходили лікування в медичних закладах Тернопільської області. Водночас акція «Тернопіль – Бібліотека – Маріуполь» об'єднала жителів громади навколо збору україномовних книжок для Центральної бібліотеки ім. В. Короленка міста Маріуполя, яка зазнала значних руйнувань унаслідок російської агресії.

Загалом лише упродовж 2022 року завдяки благодійним ініціативам ТОУНБ було зібрано понад 1500 примірників книжок, які поповнили бібліотеки військових підрозділів, медичних закладів, постраждалих бібліотек та були передані внутрішньо переміщеним особам.

Невід'ємною складовою діяльності Тернопільської обласної універсальної наукової бібліотеки в умовах війни стала волонтерська робота її працівників. Колектив книгозбірні активно долучається до підтримки Сил оборони України, поєднуючи професійну діяльність із громадянською відповідальністю. Бібліотекарі організовують благодійні акції та збори коштів на потреби українських захисників, беруть участь у плетінні маскувальних сіток, виготовленні окопних свічок та

інших волонтерських ініціативах (передано на фронт понад 3000 окопних свічок).

Набутий досвід підтверджує, що діяльність книгозбірень у кризових умовах є важливою складовою суспільної стійкості, а їхня роль виходить далеко за межі традиційного бібліотечного обслуговування. Саме тому подальший розвиток бібліотек як відкритих, інклюзивних і багатофункціональних просторів є одним із важливих чинників зміцнення гуманітарної безпеки, збереження національної пам'яті та відновлення українського суспільства в умовах війни й повоєнної відбудови.

Берлоус Юлія,
завідуюча сектором депозитарного зберігання документів та рідкісних і цінних видань Хмельницької ОУНБ

КОЛЕКЦІЙНІ КОМПЛЕКСИ РІДКІСНИХ І ЦІННИХ ВИДАНЬ ЯК ДЖЕРЕЛО ІСТОРИКО-КНИГОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Анотація: у статті розглянуто діяльність сектору рідкісних і цінних видань Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки у контексті формування колекційних комплексів, що надійшли до фонду впродовж останніх років. Особливу увагу приділено приватним книжковим зібранням науковців, краєзнавців та діячів культури. Проаналізовано склад колекцій, їх меморіальні ознаки, джерелознавчу цінність та значення для розвитку історико-книгознавчих досліджень.

Ключові слова: рідкісні та цінні видання; бібліотечні колекції; приватні книжкові зібрання; книгознавство; джерелознавство; меморіальні колекції; документна спадщина; краєзнавчі дослідження; бібліотечні фонди.

Сучасний розвиток бібліотечної справи характеризується посиленням уваги до проблеми збереження документної спадщини як складової національної культурної пам'яті. У цьому контексті особливого значення набуває діяльність структурних підрозділів бібліотек, пов'язаних із формуванням, збереженням та науковим опрацюванням рідкісних і цінних

видань.

Сектор рідкісних і цінних видань Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки був створений у 2001 році відповідно до «Програми збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000–2005 роки», затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 15.09.1999 № 1716 та спрямованої на захист книжкових пам'яток. Програма передбачала координацію обліку, консервації, реставрації та впровадження сучасних технологій збереження фондів відповідно до рекомендацій ЮНЕСКО.

Діяльність сектору пов'язана не лише із забезпеченням фізичного збереження документів, але й із науково-дослідною роботою. Подібні підрозділи є важливою складовою історико-книгознавчої інфраструктури, оскільки виступають базою для дослідження історії книги, книжкової культури та особливостей формування приватних бібліотек [4, с. 157].

В останні роки фонд сектору суттєво поповнився новими колекційними комплексами, сформованими на основі особистих бібліотек науковців, письменників і краєзнавців. Такі надходження мають особливу цінність, оскільки репрезентують не лише змістове наповнення книжкових зібрань, але й інтелектуальні орієнтири, наукові інтереси та професійне середовище їх власників [6].

Одним із найбільш вагомих надходжень стала колекція «Бібліотека Льва Баженова», передана до фонду бібліотеки у 2023 році дружиною науковця Стефанією Баженовою з метою збереження його наукового доробку.

Лев Васильович Баженов – український історик, доктор історичних наук, професор, академік Української академії історичних наук, дослідник історії Поділля та активний діяч краєзнавчого руху.

Колекція налічує 652 одиниці зберігання та охоплює видання з історії України, Поділля, краєзнавства, археографії, джерелознавства, етнології, культурології та бібліографії. Значну частину зібрання складають матеріали наукових конференцій, краєзнавчі збірники, видання Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, праці членів Національної спілки краєзнавців України, а також малотиражні

регіональні видання.

Окрему наукову цінність становлять власницькі ознаки колекції. На форзацах окремих примірників наявні екслібриси Льва Баженова, що дозволяє ідентифікувати книги як частину особистої бібліотеки науковця. У деяких виданнях збереглися дарчі написи, авторські підписи та позначки, які є важливими провенієнційними джерелами. Серед таких примірників вирізняються видання з печаткою «Бібліотека члена Спілки журналістів Козельського Яна Домініковича». Ян Домінікович Козельський – журналіст, публіцист, літературознавець, етнограф, член Національної спілки краєзнавців України. У складі колекції виявлено два видання з його власницькою печаткою: «З козацької скрині: альманах-дайджест» (Стара Синява, 1990) та книгу «Бальзак у Верхівні: репортерські нотатки слідами великого французького письменника Оноре де Бальзака» (Стара Синява, 1992).

Іншу групу становлять видання з печаткою Благодійної організації «Благодійний фонд випускників Подільського державного аграрно-технічного університету». Фонд зареєстрований у 2018 р. у місті Кам’янець-Подільський. Його керівником є доктор наук, професор, заслужений працівник освіти України Анатолій Володимирович Рудь. Печатка організації виявлена на виданні «Кам’янець-Подільська міська організація ветеранів. 35 років: біографії» (Кам’янець-Подільський, 2022), підготовленому за редакцією А. В. Рудя.

Подібні елементи дають можливість простежити професійні контакти дослідника, коло його наукового спілкування та особливості формування особистого книжкового зібрання.

Аналіз тематичного складу колекції свідчить про домінування історико-регіональної проблематики, що відображає основні напрями наукової діяльності Льва Баженова. У цьому випадку бібліотека постає не лише як сукупність видань, а як своєрідна інтелектуальна біографія науковця.

У 2024 році фонд сектору поповнився колекцією «Бібліотека Віталія Мацька», переданою особисто літературознавцем.

Віталій Петрович Мацько – письменник, поет, есеїст,

літературознавець, член Національної спілки письменників України та Національної спілки журналістів України, доктор філологічних наук.

Колекція включає 102 одиниці зберігання і має виразний авторський характер. До її складу входять літературознавчі праці, поетичні збірки, публіцистичні видання, книги з історії української літератури, критики та культурології. Частина видань містить авторські дарчі написи, що підсилює меморіальне значення зібрання.

Особливістю колекції є поєднання наукових та творчих матеріалів, які відображають не лише професійну діяльність автора, а й літературне середовище, у межах якого формувався його творчий доробок.

Серед документів виявлено два примірники дисертаційних досліджень та два автореферати, що відображають основні етапи наукової діяльності вченого.

Зокрема, у фонді зберігається дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук «Іван Огієнко – дослідник давньої української літератури» (Київ, 1998), виконана в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка під науковим керівництвом Людмили Михайлівни Задорожної. Також представлена докторська дисертація «Концепція людини і світу в українській діаспорній прозі XX століття» (Київ, 2010), підготовлена під науковим керівництвом Анатолія Борисовича Гуляка. Зазначені праці є важливими джерелами для дослідження українського літературознавства, творчої спадщини Івана Огієнка та літературного процесу української діаспори.

Вагому частину колекції становлять видання української діаспори, представлені двадцятьма примірниками, зокрема «Книга мистців» (Торонто, 1954), Вовк Віра «Біждерце» (Ріо-де-Жанейро, 2021-2022) з дарчим написом від авторки Віталію Мацьку. Цей сегмент зібрання репрезентує літературний та науковий доробок українців за межами України й має значний потенціал для вивчення культурних, історичних та літературних процесів у середовищі зарубіжного українства.

Сукупність цих документів розширює змістове наповнення колекційного комплексу та забезпечує його

репрезентативність як джерела для комплексного вивчення історико-культурних, літературних і краєзнавчих процесів.

Ще одним вагомим надходженням стала колекція «Бібліотека Юрія Блажевича», передана до бібліотеки дослідником історії Поділля у 2024 році.

Юрій Іванович Блажевич – кандидат історичних наук, краєзнавець, голова Хмельницької міської організації Національної спілки краєзнавців України.

Колекція налічує 83 одиниці зберігання та має виразну краєзнавчу спрямованість. До її складу входять видання з історії Поділля, локальних історичних досліджень, матеріали науково-практичних конференцій, праці з археології, історії населених пунктів та регіональних студій.

Наукова цінність колекції полягає у концентрації малотиражних краєзнавчих видань, значна частина яких не представлена широко у загальнодоступному інформаційному просторі.

Важливе місце у колекції посідають видання української діаспори, представлені двома примірниками. Серед них праця Івана Ортинського «Під знаменням берестейської події (Дух Берестейської Унії 1595–1596)» (Мюнхен, 1993), присвячена історичному та богословському осмисленню Берестейської унії, а також випуск журналу «Український історик» (2005), що містить матеріали, присвячені постатям Михайла Грушевського та Олега Кандиби-Ольжича. Наявність цих видань свідчить про представленість у колекції інтелектуального доробку українського зарубіжжя та його внеску у збереження національної історичної пам’яті.

Окрему групу складають репринтні видання (3 примірники), які відтворюють рідкісні та суспільно значущі історичні праці. До цієї категорії належать репринтні перевидання творів Михайла Грушевського «Як жив український народ. Коротка історія України» (1991), Миколи Костомарова «Історія України в життєписах визначних її діячів» (1991) та Петра Полтави «Хто такі бандерівці та за що вони борються» (1991). Представлені видання є цінними джерелами для дослідження історичної думки та процесів повернення до наукового обігу творів, обмежених у доступі в попередні

історичні періоди.

Науково-довідковий сегмент колекції репрезентують бібліографічні покажчики (3 примірники). Серед них покажчики, присвячені відомим ученим і громадським діячам Поділля – Іону Винокуру та Олексію Журку, а також бібліографічне видання «Національні меншини на Хмельниччині». Ці документи мають важливе значення для біобібліографічних та регіональних досліджень, оскільки містять систематизовану інформацію про наукову спадщину окремих персоналій і проблематику етнокультурного розвитку краю.

У складі колекції також виявлено автореферати дисертаційних досліджень. Зокрема, два видання представлені роботами на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. Перший автореферат належить Юрію Недужку та присвячений діяльності української діаспори з відзначення Тисячоліття хрещення Руси-України, другий – дослідженню історичних поглядів Михайла Старицького, виконаному Світланою Юріївною Обрусною. Наявність цих праць свідчить про інтерес власника бібліотеки до проблем історіографії, української діаспори та розвитку історичної науки.

Окремо представлено автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук Ірини Миколаївни Дарманської «Правова підготовка майбутніх учителів початкової школи в умовах ступеневої освіти» (2004). Це видання відображає актуальні напрями розвитку педагогічної науки та професійної освіти початку XXI століття.

Інформація про документи, що входять до складу колекційних комплексів, інтегрована до електронного каталогу бібліотеки та доступна для віддаленого пошуку на офіційному вебсайті установи. Пошук документів здійснюється через розділ «Ресурси»→«Електронний каталог» за ключовими словами «Бібліотека Л. Баженова», «Бібліотека В. Мацька» та «Бібліотека Ю. Блажевича», що забезпечує оперативний доступ користувачів до бібліографічних записів колекційних зібрань.

Робота з новими колекційними надходженнями передбачає проведення комплексу практичних заходів: наукового опису документів, систематизації видань, визначення фізичного стану

примірників, виявлення власницьких ознак та формування окремих колекційних масивів у структурі фонду.

Під час опрацювання меморіальних бібліотек особлива увага приділяється збереженню цілісності колекції, оскільки важливе значення має не лише окреме видання, а й логіка формування особистого книжкового зібрання. У процесі роботи здійснюється фіксація екслібрисів, дарчих написів, печаток, маргіналій та інших провенієнційних ознак, які є важливими джерелами для книгознавчих досліджень [5].

Аналіз нових надходжень дозволяє констатувати зміну підходів до формування фондів рідкісних і цінних видань. Якщо раніше основна увага зосереджувалась переважно на окремих книжкових пам'ятках, то сьогодні дедалі більшого значення набувають саме цілісні колекційні комплекси, що зберігають інтелектуальний та культурний контекст свого часу.

У випадку приватних бібліотек особливу цінність становить не лише зміст видань, а й структура самого зібрання: тематичні пріоритети, наявність автографів, дарчих написів, екслібрисів, матеріалів локального друку та малотиражних видань. Саме такі елементи формують додатковий інформаційний пласт, необхідний для історико-книгознавчих та краєзнавчих досліджень.

Таким чином, колекційні комплекси сектору рідкісних і цінних видань Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки доцільно розглядати як важливу джерельну базу для вивчення регіональної історії, розвитку гуманітарної науки та інтелектуального середовища Поділля.

Перспективними напрямами подальшої роботи є цифровізація колекцій, створення електронних каталогів, інтеграція регіональних бібліотечних фондів у сучасний інформаційний простір та популяризація книжкової спадщини через виставкову, наукову та просвітницьку діяльність.

Список використаних джерел:

1. Про Програму збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000–2005 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 вересня 1999 р. № 1716.

2. Порядок відбору рукописних книг, рідкісних і цінних

видань до Державного реєстру національного культурного надбання: наказ Міністерства культури України від 14.06.2016 № 437.

3. Програма збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000-2005 роки // *Бібліотечна планета*. – 1999. – № 4. – С. 4.

4. Ковальчук Г. І. Книжкові пам'ятки (рідкісні та цінні книжки) в бібліотечних фондах. – Київ: НБУВ, 2004. – 644 с.

5. Муха Л. В., Затока Л. П. Актуальні проблеми збереження бібліотечних фондів, що становлять культурне надбання України // *Бібліотечний вісник*. – 2021. – № 4. – С. 106-108.

6. Муха Л. В. Бібліотечні книжкові колекції та зібрання: паспортизація фондів (для Державного реєстру національного культурного надбання України) // *Бібліотечний вісник*. – 1997. – № 3. – С. 3-7.

7. Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека: офіційний сайт: https://ounb.km.ua (дата звернення: червень, 2026).

Борейко Валентина,
директорка бібліотеки Хмельницької торговельно-економічної академії;
Матвєєв Андрій,
кандидат історичних наук, доцент,
ректор Хмельницької торговельно-економічної академії,
Почесний краєзнавець Хмельниччини

ВИХОВНА РОЛЬ БІБЛІОТЕКИ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ АКАДЕМІЇ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ СТУДЕНТСТВА

Анотація: у тезі розглянуто певні напрямки роботи бібліотеки Хмельницької торговельно-економічної академії під час повномасштабного російського вторгнення. Підкреслено роль книгозбірень у забезпеченні та підтримці освітнього процесу. Особливу увагу акцентовано на культурно-

просвітницькій діяльності бібліотеки.

Ключові слова: бібліотека Хмельницької торговельно-економічної академії, ХТЕА, російсько-українська війна, бібліотечні фонди, національно-патріотичне виховання.

Жорстока війна, розв'язана російським агресором, зачепила усі без винятку сфери суспільного життя і торкнулася кожного громадянина й мешканця України. Задля Перемоги український народ намагається своєю посильною діяльністю підтримати Захисників України: волонтерить, надає допомогу внутрішньо переміщеним особам, працюючи сплачує податки. Цей історичний період розвитку держави також позначається і на пріоритетах діяльності бібліотек як важливих соціально-комунікаційних інституцій.

Особливо важливу роль виконують бібліотеки в закладах освіти, надаючи студентам й учням, викладачам та вчителям, аспірантам і науковцям ресурси для навчання, саморозвитку та творчості.

Основним завданням бібліотеки Хмельницької торговельно-економічної академії є інформаційне забезпечення освітнього процесу; підтримка інновацій та науково-дослідницької діяльності; формування цифрової та інформаційної грамотності користувачів, у т. ч. боротьба з дезінформацією, фейками; цифровізація та забезпечення доступу до електронних ресурсів; культурно-просвітницька діяльність; створення простору для дозвілля й комунікації; збереження культурної та історичної спадщини українського народу; проведення заходів, що формують українську ідентичність.

За останні роки в бібліотеці ХТЕА був здійснений великий об'єм роботи по списанню російськомовної літератури. Цей процес розпочався ще в 2014 р. та пришвидшився після повномасштабного вторгнення росії. У травні 2022 р. Міністерство культури та інформаційної політики України наголосило на вилученні книг з українських бібліотек, що містять заклики до ворожнечі та ліквідації суверенності України. І на сьогодні російськомовної літератури на полицях нашої бібліотеки уже немає [3].

Водночас бібліотека Академії наповнюється новою, друкованою українською книгою, яка закуповується закладом освіти та дарується спонсорами, науковцями, письменниками. Не один десяток книг презентували бібліотеці колишній президент ХКТЕІ, професор Юрій Телячий, ветеран російсько-української війни, політик, волонтер, професор Віталій Олуйко, ректор ХТЕА Андрій Матвєєв, в. о. голови Хмельницької обласної спілки НСКУ Віктор Адамський, письменник, голова Хмельницької обласної організації НСПУ Віталій Міхалевський та інші. Завдяки таким небайдужим патріотам наша книгозбірня стає змістовнішою, сучаснішою та ще більш цікавішою для студентів.

Заходи, що проводяться бібліотекою ХТЕА, сприяють розширенню кругозору, формують нові інформаційні потреби та спонукають студентів до користування послугами книгозбірні. Її ключова роль полягає у збереженні історичної пам'яті, протидії ворожій пропаганді, підтримці української державності та вихованні патріотизму серед студентства.

Протягом 2023–2025 рр. в бібліотеці ХТЕА проведено ряд науково-когнітивних, патріотичних заходів: виховний освітній захід «Світ ловив мене, але не впіймав»; літературний кругозір – «Шевченкова висота»; історичний урок «Голодний рік, як чорна птиця, над краєм змореним літав»; зустріч з поетами, членами НСПУ і товариства «Просвіта» – Віталієм Міхалевським та Лідією Ярохно; в рамках літературного марафону «Слово єднає – Перемогу наближає» проведено презентацію літературно-публіцистичного альманаху «Південний Буг»; «Чорнобиль – скорбота пам'яті людської»; інформаційна година «Студенти проти булінгу» та інші.

Протягом зазначеного періоду презентовано книги: ілюстрований альбом-біографія «Мусив узятися за бандуру як за останню зброю», присвячений 106-річниці Української революції 1917–1921 рр. та 133-річчю від дня народження Костя Місевича; збірка нарисів і замальовок «Синдром відкладеного життя» й збірка поезій «Калібри любові» Михайла Цимбалюка; збірники поезій воїна ЗСУ Олександра Шенькарука «Птах і аритмія ночі» та письменниці Тетяни Безушко-Граб «Крила» [1, с. 3–4].

У 2022 р. в бібліотеці закладу освіти розпочато цикл заходів під назвою «Зустріч зблизька», де студенти та викладачі спілкувались з яскравими, патріотичними особистостями, які прославились своїми досягненнями і постійно збагачують різні сфери життєдіяльності країни, наповнюючи прикладом вірного служіння державній ідеї, своєму професійному вибору [1, с. 5–6].

Часто заходи чи зустрічі перериваються сигналами повітряної тривоги, тоді, дбаючи про безпеку спускаємось усі до власного укриття, і там продовжували спілкування. Нажаль, такі реалії сьогодення.

Найбільш характерною формою інформаційної діяльності бібліотеки Академії залишаються книжкові виставки, серед яких і постійно діючі та присвячені історичним подіям, ювілеям видатних осіб чи святам. Наприклад: «А сотню вже зустріли небеса»; «Шлях до Незалежності»; «Мово рідна, звучи в рідній домі»; «Кооперація: взаємодопомога, демократія та мир»; «Науковий доробок Віталія Олуйка»; «Юрій Телячий – український історик, освітянин-управлінець, громадський діяч»; «Маркетинг в нашому житті», «Менеджмент – основа сучасного бізнесу»; «Комп'ютерний геній»; «Права. Гарантії. Захист» та інші [1, с. 7].

Завдання ХТЕА – формувати висококласного фахівця для економіки держави з високим духовним розвитком особистості, із залученням до багатств історії, культури й мистецтва, сформованими моральними якостями.

Тому бібліотека сьогодні виступає головною ланкою інформаційної інфраструктури Хмельницької торговельно-економічної академії, забезпечує підготовку фахівців за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями і стандартами України. Сприяє вихованню нових ціннісних орієнтацій та пріоритетів, позитивно впливає на становлення особистості студентів.

Слід зазначити, що бібліотеки України в умовах повномасштабного воєнного вторгнення, попри екстремальні умови, обстріли, руйнування, загрози життю, фінансові труднощі, продовжують залишатися осередками, які надають інформаційну, психологічну, юридичну та гуманітарну

допомогу користувачам. Без сумніву, в умовах війни бібліотеки залишаються не тільки культурно-інформаційними центрами, а й стають територією безпеки, психологічного комфорту, де емоційна розрядка користувачів здійснюється за допомогою бібліотерапії [4, с. 13].

Список використаних джерел:

1. Борейко В. М. Аналіз діяльності бібліотеки ХКТЕІ за 2022–2025 рр. : звіт ХТЕА. Хмельницький, 2025. 12 с.

2. Кулаковська О. В., Авраменко О. Ю. Культурно-просвітницька діяльність: роль і значення у сучасному вихованні студентської молоді / *матеріали шостої міжнар. наук.-практ. конф., 10-11 вересня 2013 року*. Кривий Ріг, 2013. С. 208.

3. Мінкультури повідомило, які російські книги першочергово вилучатимуть з бібліотек // URL : https://imi.org.ua/news/minkultury-povidomylo-yaki-rosijski-knygy-pershochergovo-vyluchatymut-z-bibliotek-i45410

4. Сердюк С., Герасимова С. Бібліотеки України під час війни: адаптація до нових реалій та визначення пріоритетів. *Бібліотечний форум: історія, теорія і практика.* 2022. № 3(29). С. 9-14.

Борисов Володимир,
бібліограф-краєзнавець Летичівської публічної бібліотеки

КРАЄЗНАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЕТИЧІВСЬКОЇ ПУБЛІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ

Все багатство народу – від любові до рідного краю, рідного слова, невмируших його традицій, народних ремесл, творчості та насамперед його історії. Це ті цілющі джерела від яких рід наш, мудрість наша, краса наша, душа і сила. Бібліотечних працівників завжди хвилювали питання відродження нашої історії, збереження та передача її у спадок. Тепер, коли ми творимо вільне життя, боремося проти рашистської навали на фронті, відродження історії та духовності

у світлі нових вимог постало на вістрі часу. Настав час озирнутися на той довгий та тернистий шлях, що пройшов наш народ, і осмислити в яких історичних умовах беріг та береже він свою культуру та духовність.

Краєзнавство по праву називають малою історією Батьківщини, тому, що починається воно від історії кожного маленького населеного пункту громади, кожної людини. Тому вивченню та збереженню історії краю в бібліотеках постійно надається провідне значення.

Бібліотека сьогодні – це не лише книгозбірня, а й сучасний інформаційний, культурно-просвітницький та краєзнавчий центр громади. Одним із найважливіших напрямів діяльності Летичівської публічної бібліотеки є краєзнавча робота, яка спрямована на вивчення, збереження та популяризацію історії, культури, традицій, природної спадщини й видатних особистостей Летичівського краю.

Саме через краєзнавчу діяльність бібліотека формує у жителів громади почуття любові до рідної землі, повагу до історичного минулого, сприяє вихованню патріотизму, розвитку туристичної привабливості краю та популяризації культурної спадщини серед молодого покоління.

Основою краєзнавчої роботи бібліотеки є систематичне формування фонду документів про Летичівщину.

До нього входять: книги місцевих авторів, історичні дослідження, довідкові видання, збірники конференцій, періодичні видання, фотоальбоми, карти, туристичні путівники, архівні матеріали, газетні статті, буклети та інформаційні видання.

Особливе місце займають книги письменників, істориків та краєзнавців Хмельниччини, які досліджують історію Летичева, його архітектурні пам’ятки, видатних земляків, природні багатства та духовну спадщину.

Краєзнавчий книжковий фонд бібліотек постійно поповнюється і на початок 2026 року становив 13930 примірників, з них 10328 примірників у сільських бібліотеках. Маємо 80 примірників рідкісних і цінних видань в Летичівській публічній бібліотеці. Летичівська публічна бібліотека є центром краєзнавчої роботи в громаді. Основними її напрямками є

формування фонду краєзнавчих документів, створення дієвого краєзнавчого апарату, інформаційно-бібліографічна та робота з популяризації краєзнавчих видань. Щоб краще відобразити історію та життя громади кожна з бібліотек збирає відомості про історію села, життя її мешканців. Бібліотека так планує роботу, щоб кожного року проводились огляди, конкурси, пошукові експедиції, які б сприяли вивченню історії громади. Це конкурси на кращу Історію села, Книгу Пам'яті загиблих у російсько-українській війні «Пам'ятаємо. Шануємо. Не забудемо!» в друкованому та електронному варіантах, Книгу Скорботи, Історію бібліотеки, пошукові експедиції «Що я знаю про війну», «Діти війни очима сучасних дітей» тощо. Всі зібрані матеріали дбайливо оформлені в альбоми, що постійно доповнюються спогадами, новими відкриттями і є гордістю кожної бібліотеки. Таким чином бібліотеки мають відомості про участь односельчан у Другій світовій війні, дітей війни, вивезених на роботи до Німеччини, в'язнів концтаборів, учасників бойових дій на територіях інших держав, працівників тилу, учасників Майдану та російсько-української війни, чорнобильців, репресованих та виселених жертв Голодомору, народних умільців села, орденоносців, багатодітних сімей тощо. Це багатий краєзнавчий матеріал, що стосується конкретного кожного села.

Не можна не згадати про творчу співпрацю Летичівської публічної бібліотеки з місцевими організаціями. Активно співпрацюємо з головою районного осередку спілки краєзнавців України Коржик С. А., головою ветеранської організації відділу внутрішніх справ Скрипником М. В., головою ветеранської організації Летичівської та Меджибізької громад Чекердою Г.П., Центром Життєстійкості Летичівської ТГ, Ветеранським Простором Летичівської ТГ, місцевими школами. Вони беруть активну участь у проведенні соціокультурних заходів.

Бібліотека видає окремі та серійні видання, такі як: «Твої люди, Летичівщино», «Ювілейна довідка», «На допомогу бібліотекарю», «Календарі знаменних і пам'ятних дат Летичівщини», вже видано 49 видань «Інформаційного вісника», 61 видання краєзнавчого всеобучу «Серцем доторкнись історії рідного краю», «Бібліотеки Летичівщини на

сторінках преси», історичні, хронологічні довідки тощо. Вони присвячені історичним подіям та постатям, героям сучасності, видатним уродженцям нашого краю, літературним діячам, народним умільцям, туристичним місцям, «чорним і світлим» сторінкам історії нашого краю тощо.

Людська пам'ять здатна зберегти і відтворити минуле. Краєзнавчі соціокультурні заходи та презентації творів наших краєзнавців-дослідників Володимира Борисова, Світлани Коржик, В'ячеслава Сторожука, Івана Федоришина, впливають на їх відвідувачів, згуртовують людей у плані відновлення місцевих святинь, вшанування земляків, що загинули або захищають нас в російсько-українській війні, створення Алей пам'яті Героїв у селах громади.

Видання бібліографа-краєзнавця Летичівської публічної бібліотеки В. Борисова «Слава Героям!» було удостоєно диплома Департаменту інформаційної діяльності, культури, національностей та релігій Хмельницької ОДА «Краща книга Хмельниччини – 2020» у номінації «Наукове та науково-популярне видання». Цей же автор нагороджений грамотою Проводу Українських Націоналістів за І місце у номінації «Публіцистичні твори» конкурсу 2022 імені О. Теліги та О. Ольжича за роботу «Підпілля ОУН на Летичівщинні у 1941-1943 роках».

Книга Світлани Коржик «Родовід у твоїх руках» удостоєна громадської премії «Скарби землі Болохівської».

Історія Летичева пов'язана з легендарним ім'ям Устима Кармалюка. Тут місце його вічного спочинку та бронзовий пам'ятник роботи В. І. Зноби. Написано багато історичних та літературних творів, присвячених герою. Вести їх популяризацію вже стало традицією наших бібліотек, проводяться заходи як в бібліотеках та театралізовані свята в територіальній громаді. Для прикладу в Летичеві відбувався Всеукраїнський фестиваль народної творчості присвячений Устиму Кармалюку «Вільний орле, Кармалюче, почуй Україну».

Новий час несе нову історію. В зв'язку з російсько-українською війною в бібліотеках збираються матеріали та проводиться робота з метою героїзації подвигів наших земляків, оформлено книжково-ілюстративні виставки та стенди,

виставки-інсталяції, оформляються альбоми.

Краєзнавчій діяльності немає меж. Є задуми дослідити і описати долю людей, що були вигнанцями свого краю, хоч творили його історію, на черзі дослідження історії малих сіл, що зникли чи зникають з карти Летичівщини, природи краю, його історичних місць та пам'яток, походження і значення їх географічних назв.

Одним із найцікавіших напрямів є дослідницька робота.

Працівники бібліотеки збирають усні спогади старожилів, вивчають архівні документи, працюють із фотографіями минулих років, досліджують історію населених пунктів громади, відшуковують маловідомі історичні факти, систематизують матеріали для майбутніх видань.

Під час відзначення Дня селища Летичів, Летичівською публічною бібліотекою було представлено фотовиставку «Летичів древній і вічно юний!».

Летичівська публічна бібліотека завжди радо вітає гостей, для яких провідний бібліограф-краєзнавець Летичівської публічної бібліотеки Володимир Борисов проводить пізнавальні екскурсії про мальовниче і славетне містечко Летичів, про героїчне життя народного месника Устима Кармалюка, архітектурну перлину – костел Летичівської Богородиці, та інші цікаві сторінки історії краю.

«ЖИВА ПАМ'ЯТЬ ГЕРОЇВ…» – під такою назвою у стінах Летичівської публічної бібліотеки проходив цикл заходів зустрічей з Антоніною Петрівною Зубковою – мамою легендарного «кіборга», Героя України та Народного Героя України Івана Івановича Зубкова (позивний «Краб»), який героїчно загинув 20 січня 2015 року, обороняючи Донецький аеропорт і до останнього рятуючи своїх побратимів.

Бібліотека постійно організовує книжкові виставки, тематичні перегляди літератури, інформаційні години, історичні години, краєзнавчі читання, години пам'яті, літературні зустрічі, презентації книг, зустрічі з місцевими авторами.

Відбулась презентація книги «Село Чапля і Свято-Троїцька церква» Володимира та Артема Дзядухів.

На прикладі села Чапля автори видання показали історію всієї України від періоду кам'яного віку, зародження

християнства, монголо-татарської навали, панування Великого князівства Литовського до сьогодення. Також видання цінне поіменними, посімейними та біографічними списками людей – мешканців села, які народилися та жили в селі Чапля з 1940 до 2022 року.

Книга багата фотографічним матеріалом, біографіями окремих знаменитих людей уродженців Чаплі, які внесли свій вклад не тільки у розвиток рідного села, а й району, області, України.

Для школярів проводяться краєзнавчі уроки, вікторини; екскурсії, історичні подорожі, інтерактивні заняття, інформаційні години, тематичні виставки.

У 2025 році в рамках проєкту «Збережи свою ідентичність» проведено цикл тренінгів, який провела Світлана Анатоліївна Коржик – голова Летичівської територіальної організації Національної спілки краєзнавців України, членкиня президії обласної організації НСКУ, наукова співробітниця Центру дослідження історії Поділля, Інституту історії України НАН при Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка, Почесна краєзнавиця Хмельниччини, магістерка державного управління. Вона поділилася з учасниками тренінгу власним досвідом із дослідження свого родоводу та надала практичні поради. В ході тренінгу члени клубу спробували застосувати їх за підтримки Світлани Анатоліївни.

В читальному залі Летичівської публічної бібліотеки відбулася щира, тепла та натхненна подія – презентація нової збірки поезії та прози Неоніли Гуменюк під символічною назвою «Зірка-Айстра» та Олега Требухівецького «Таємничий незнайомець». Захід проведено в рамках засідання літературного клубу «Летичівські погостини», який уже традиційно об'єднує шанувальників поетичного слова.

Зворушлива атмосфера зустрічі об'єднала поціновувачів творчості авторів. Їхні нові збірки – це щира розповідь про рідну землю, людей, любов, пам'ять, тривоги і надії. Кожен рядок, кожне слово – ніби фрагмент її особистої життєвої мозаїки.

Краєзнавча діяльність Летичівської публічної бібліотеки є важливим внеском у збереження історичної пам'яті громади.

Вона сприяє популяризації культурної спадщини, формуванню національної свідомості, вихованню любові до рідного краю та розвитку туристичного потенціалу Летичівщини.

Одним із сучасних напрямів роботи бібліотеки стала участь у створенні та популяризації екотуристичного маршруту «Сила семи джерел».

Працівники бібліотеки брали активну участь у зборі історичних матеріалів, опрацюванні легенд, пошуку архівної інформації, підготовці описів туристичних об'єктів, створенні інформаційних банерів, розробці туристичних матеріалів, підготовці QR-кодів для отримання додаткової інформації.

Екотуристичний маршрут «Сила семи джерел» розроблений Відділом культури, туризму, національностей та релігій Летичівської селищної ради та Летичівською публічною бібліотекою з метою популяризації природної та історико-культурної спадщини громади, розвитку екологічного туризму, формування дбайливого ставлення до природних водних ресурсів та залучення жителів і гостей краю до активного пізнавального відпочинку.

Маршрут об'єднує мальовничі природні локації, джерела, що здавна вважаються символами чистоти, сили й духовного відродження, а також знайомить із унікальними природними багатствами Летичівщини. Подорож маршрутом сприяє збереженню місцевих традицій, популяризації туристичного потенціалу громади та утвердженню екологічної культури.

Батьківська хата, мамина пісня, дідусева казка, бабусина вишиванка, незамулене джерело, з якої пили воду дід і прадід, старі жорна, що годували в тяжке лихоліття дітей, портрет на стіні найдорожчої людини, пожовклий від часу лист-трикутник, що зберігся у прискринку, – усе це наша родовідна пам'ять, наші непересічні символи, наші обереги.

В нашій місцевості криниці копають при дорозі, щоб завжди ставали вони у пригоді подорожньому, знесиленій спрагою людині. Годилося нікому не жаліти води. Пригощаючи спраглого водою, говорили: «Пийте на здоров'я, нехай Бог дає вам силу». Ця традиція живе і донині. Рідко коли побачиш криницю без зелені – це традиційний кущ калини або верба, які прикрашають та оберігають воду від спеки. Кожна криниця в

нашому мальовничому краю має свою назву та свою історію.

Наші земляки свято шанують природні джерела з цілющою водою. Про них збереглися легенди та повір'я.

Нам слід пам'ятати давню легенду, що скільки джерел на землі, стільки й зірок на небі. І якщо вам доводилося бачити, як падають зорі, знайте – то десь замулилося джерело. Отже, щоб не згасали зірки, оберігаймо наші животоки. Нехай кожному з нас на складних дорогах життя найдеться потреба та можливість докласти певних зусиль, щоб не міліли джерела води, символи людського добробуту, щирості і привітності, бо де вода, там життя та здоров'я.

Відродженням джерел на території Летичівської громади це не лише початок розвитку туристичної складової наявної інфраструктури, а й відродження українських народних традицій.

Зелений туризм – це повноцінний відпочинок, під час якого подорожуючий матиме змогу пізнати природу, культуру та історію краю, займатися активним відпочинком.

Даний маршрут включає сім джерел:

- Джерело Святого Цілителя Пантелеймона с-ще Летичів
- Джерело «Вербова криниця» с-ще Летичів (Щедрова)
- «Юхимові джерела» село Горбасів (Три джерела)
- Джерело «Графське» село Марківці
- Чудотворне джерело Святого Онуфрія село Головчинці.

Летичівська публічна бібліотека здійснює власну інформаційно-видавничу діяльність.

Працівники готують інформаційні буклети, рекомендаційні списки літератури, краєзнавчі закладки, пам'ятки, інформаційні листівки, туристичні банери, презентації, електронні виставки.

Такі матеріали використовуються під час проведення культурно-просвітницьких заходів та сприяють популяризації історико-культурної спадщини Летичівщини.

Сьогодні бібліотека виступає не лише хранителем документальної спадщини, а й активним учасником громадського життя, осередком культурного розвитку та платформою для дослідження історії рідного краю.

У перспективі Летичівська публічна бібліотека планує й

надалі розширювати краєзнавчий фонд, впроваджувати сучасні цифрові технології, створювати нові електронні ресурси, розробляти туристичні маршрути, популяризувати природні та історичні пам'ятки громади, підтримувати місцевих дослідників і залучати молодь до вивчення історії рідного краю.

Краєзнавча робота Летичівської публічної бібліотеки є, була і буде невід'ємною складовою її діяльності та важливим чинником збереження історичної, культурної й духовної спадщини Летичівської громади для сучасного і майбутніх поколінь.

Величко Валентина,
заступник директора з наукової роботи КЗ «Обласна універсальна наукова бібліотека імені Тараса Шевченка» Черкаської обласної ради

ВАСИЛЬ ДОМАНИЦЬКИЙ І ЛЕВ БИКОВСЬКИЙ: ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ В ІМЕНАХ

Анотація: у статті проаналізовано вагомий внесок видатних діячів української культури та бібліотечної справи – Василя Доманицького та Лева Биковського у розвиток національного книгознавства. Досліджено еволюцію їхніх поглядів на роль бібліотеки як ключового осередку просвітництва та формування нації. На основі аналізу їхньої спадщини підкреслено актуальність вивчення діяльності цих постатей для сучасної бібліотечної теорії та практики, зокрема в контексті діяльності Черкаської ОУНБ імені Тараса Шевченка.

Ключові слова: Василь Доманицький, Лев Биковський, бібліотечна справа, книгознавство, бібліографія, Черкащина, просвітництво, бібліотечна теорія.

Історія української бібліотечної справи – це не лише хронологія створення інституцій чи формування фондів, це передусім історія людей, які своїм життям, інтелектуальною працею та самовідданістю утверджували книгу як основу

національного самоусвідомлення. У пантеоні таких діячів особливе місце належить Василю Доманицькому та Леву Биковському – постатям, чиї наукові й організаційні зусилля стали фундаментальними для становлення вітчизняного бібліотекознавства та бібліографії.

Для нашої бібліотечної спільноти звернення до цих імен має особливе, особистісне забарвлення, адже Василь Доманицький та Лев Биковський – наші видатні земляки, чий життєвий та творчий шлях тісно переплетений з історією Черкащини. Освоєння їхньої спадщини є частиною великої справи з повернення імен славетних діячів української науки й культури до сучасного наукового дискурсу, що набуло особливої актуальності в останні роки. Свідченням цього стало проведення 14 травня 2025 року в Черкаській обласній універсальній науковій бібліотеці імені Тараса Шевченка круглого столу з міжнародною участю «Подвижники національного відродження: Лев Биковський та Василь Доманицький», який об'єднав науковців, бібліотекарів, книгознавців, краєзнавців, архівістів і музейних працівників для обговорення наукової спадщини обох діячів. Матеріали круглого столу засвідчили актуальність подальшого дослідження їхнього внеску в розвиток української книжної культури та окреслили нові напрями наукового пошуку [4, с. 3].

Доманицький Василь Миколайович
Джерело: Енциклопедія Сучасної України.

Метою цієї статті є комплексний аналіз діяльності Василя Доманицького та Лева Биковського, висвітлення еволюції їхніх поглядів на роль бібліотеки в суспільстві та визначення спадкоємності ідей, що сформували український бібліотечний канон. Звернення до їхнього досвіду дозволяє не лише вшанувати пам'ять наших видатних краян, а й знайти відповіді на виклики, які постають перед сучасними бібліотечними інституціями в процесі їхньої трансформації та інтеграції у світовий науково-

культурний простір.

Кінець XIX – початок XX століття став періодом активного становлення української національної науки, літератури та книговидання. У цей час формувалося коло інтелектуалів, які своєю діяльністю закладали підвалини української книжної культури. Одне з чільних місць серед них належить Василю Доманицькому (1877–1910) – уродженцю села Колодисте на Черкащині, чий творчий доробок налічує понад 300 праць. Вчений належав до того покоління української інтелігенції, для якої книга була не просто об'єктом зберігання, а дієвим інструментом національного самоусвідомлення, збереження історичної пам'яті та формування культурної ідентичності в умовах імперського тиску.

Наукова спадщина Василя Доманицького вражає своєю енциклопедичністю та системністю. Його діяльність у різних галузях гуманітаристики мала спільний знаменник – прагнення впорядкувати український інтелектуальний простір.

Фундаментальним внеском Доманицького стало упорядкування та видання першого повного «Кобзаря» (1907, перевидання 1908, 1910 рр.). Це не було звичайним друком: вчений здійснив титанічну працю, очистивши тексти від цензурних спотворень та відновивши хронологію написання поезій. У своїй праці «Критичний розслід над текстом "Кобзаря"» (1907) він заклав принципи академічного текстологічного аналізу. Згодом його підхід отримав логічне продовження у біографічному дослідженні «Життя Тараса Шевченка» (1918), яке стало взірцем наукової об'єктивності та уваги до першоджерел.

Як дослідник-етнограф, Доманицький прагнув зафіксувати живу народну традицію, усвідомлюючи її як джерело національної сили. Праці «Сучасна народна творчість» (1900), «Сільська сатира» (1902), а також аналізи балад («Пісні про Нечая», «Балада про Бондарівну і пана Каневського») стали важливим етапом у вивченні українського героїчного епосу. Історичний світогляд вченого найбільш повно розкрився у праці «Козаччина на переломі XVI–XVII ст.» (1905). Окрім цього, його участь у редагуванні «Історії України-Русі» Миколи Аркаса свідчить про високий рівень довіри до нього як до

фахівця, здатного об'єднувати та структурувати великі масиви історичної інформації [7, с. 146].

Найважливішим для нас, бібліотекарів, є внесок Доманицького у становлення української бібліографії. Він був одним із перших, хто зрозумів: без обліку та систематизації друкованої продукції українська культура не зможе повноцінно розвиватися. Ведучи щорічний облік та аналіз книговидання (огляди «Українська література в 1906 р.» та ін.), він фактично виконував роль державного бібліографа в умовах відсутності власної державності. Його методика опрацювання книжкової продукції стала базою, на якій згодом зростала українська бібліографічна наука. Він прищеплював розуміння того, що бібліографія це не лише допоміжна технічна робота, а інтелектуальний міст між книгою та читачем.

Окремої уваги заслуговує співпраця Василя Доманицького з товариством «Просвіта». Він розглядав цю організацію не просто як, скажімо, клуб за інтересами, а як мережу, що здатна змінити культурний ландшафт України. Доманицький був переконаний, що заснування бібліотек та читалень є першочерговим завданням для кожного свідомого українця. У межах діяльності «Просвіти» він не лише агітував за книгу, а й надавав конкретні рекомендації щодо комплектування фондів, вибору якісної літератури та організації роботи з читачем. Для нього просвітницька бібліотека була осередком, де «виховується розум» нації. Він активно публікував критичні огляди та поради для громадських бібліотек, допомагаючи формувати бібліотечні каталоги, які відповідали б потребам національного відродження. Таким чином, Доманицький поєднав теоретичну бібліографію з практичними потребами низових бібліотечних осередків, заклавши основи того, що сьогодні ми називаємо активним бібліотечним обслуговуванням та популяризацією читання.

Важливим інструментом впливу Василя Доманицького на громадську свідомість була і його активна публіцистична діяльність. Він був надзвичайно плідним автором, чиє слово регулярно звучало на сторінках провідних українських періодичних видань того часу, зокрема газет «Громадська думка», «Рада» та «Рідна справа» [8, с. 11]. У цих виданнях

Доманицький виступав не лише як критик, а й як невтомний популяризатор українського слова. Він був одним із найпильніших та найпрацьовитіших співробітників, чиї замітки та аналітичні статті формували професійні та естетичні орієнтири для читацької спільноти. Саме через пресу він доносив до загалу важливість підтримки українського видавництва та бібліотек, роблячи питання книжкової культури загальнонаціональною справою.

Слід відзначити і його активну участь у кооперативному русі в 1900–1910 рр. – від заснування ощадно-позичкового товариства в рідному селі Колодистому на Звенигородщині до співзасновництва «Союзбанку» і «Споживчого Союзу» в Києві. Василь Доманицький був також автором низки популярних брошур про кооперацію, серед яких «Товариські крамниці», «Про сільську кооперацію», «Як хазяйнують селяни в чужих краях» та інші. За що був засуджений царським урядом на 3-річне вигнання за кордон [7, с. 147].

І хоча, як говорили сучасники, він «мало жив – та багато зробив», проживши всього 33 роки, Василь Доманицький своєю невтомною працею та палким словом поклав ті вічні основи не тільки для відродження, але й для майбуття українського народу. Підсумовуючи, можна стверджувати, що багатогранна діяльність Василя Доманицького стала ідеологічним фундаментом української бібліотечної справи. Його спадщина – це своєрідне стратегічне бачення книги та бібліотеки як соціально-культурних інституцій, що забезпечують тяглість інтелектуальних традицій. Для сучасної бібліотеки це є не лише історичним прикладом, а й орієнтиром у збереженні національної пам’яті та вибудовуванні професійних стандартів сучасної бібліографічної діяльності.

Биковський
Лев Устимович
Джерело:
Вікіпедія.

Якщо Василь Доманицький заклав ідеологічний фундамент українського книжкового відродження, то Лев Биковський (1895–1992) став тим фахівцем, який спроєктував і вибудував систему бібліотечної справи на професійних засадах.

Виходець із села Вільховець на Черкащині, він змалечку перейняв любов до книги, що згодом переросла у справу всього його життя. Творчий доробок вченого є фундаментальним і становить понад 530 друкованих праць і рукописів із питань книгознавства, бібліотекознавства, бібліографічні студії, публікації історичної тематики та мемуари. Відомості про 520 із них автор систематизував у власній біобібліографії «У службах українській книжці» [2, с. 17]. Кожен із періодів життя Лева Биковського характеризувався постійним прагненням опанувати нові професійні горизонти в науці про книгу, паралельно з чим він зростав як історик та публіцист. Для Биковського, бібліотекаря-енциклопедиста, книгозбірня була не просто культурною установою, а серцевиною державного життя, складною інституцією, що потребує чіткої наукової організації та державної стратегії.

Становлення Биковського як діяча припало на буремні роки українських визвольних змагань. У 1919–1921 рр. він був одним із п'яти перших бібліотекарів Всенародної (Національної) бібліотеки України (нині імені В. І. Вернадського). Саме йому належить авторство першої «Бібліотековіани НБУ» та більш ніж 20 публікацій (1919–1947) про початок діяльності цієї установи: від першої статті «Українська національна бібліотека» (1919) до підсумкових «Початків Національної бібліотеки Української Метрополії» (1947), надрукованих у Майнц-Кастелі [2, с. 17]. Також він долучився до розбудови наукової бібліотеки Кам'янець-Подільського державного українського університету, заснованого гетьманом П. Скоропадським, працюючи пліч-о-

пліч з І. Огієнком, С. Сірополком та М. Ясинським.

Після посилення більшовицької влади науковець виїхав за кордон, де найбільш плідними стали варшавський та чехословацький періоди. У ці роки Лев Биковський ґрунтовно розробляв теоретичні питання книгознавства, бібліотечної педагогіки та організації публічних бібліотек. У серії «Книгозбірня українського бібліографічного мікроба» він видав праці: «Замітки про книгознавство та книговживання», «Бібліотечна справа в Чехословаччині 1924–1947» та два збірники «Українського книгознавства» (1922), де виклав власну концепцію науки про книгу. Він став першим серед українських науковців, хто розпочав серйозні дослідження діяльності зарубіжних книгознавців, публікуючи у «Бюлетені Варшавської публічної бібліотеки» довідки та списки праць С. Дембего, Л. Жівного, Зд. Тоболка та ін. Окрім професійної діяльності, він активно співпрацював з Українським науковим інститутом (Варшава) та Львівським науковим товариством ім. Шевченка [4, с. 23].

Особливий етап діяльності припав на еміграцію в США після 1949 року. Проживши там понад 40 років, Лев Биковський активно розбудовував українські інституції, зокрема книгознавчу секцію Української вільної академії наук (УВАН). Він був одним із засновників Денверської групи та Українського історичного товариства, став активним дописувачем журналу «Український історик». У цей період він плідно співпрацював з Юрієм Липою, зокрема у створенні Суходолового, Морського та Океанічного (Чорноморських) інститутів для дослідження геополітичних проблем України. Також в цей час виходить низка його біобібліографій про визначних діячів української науки та культури: К. Широцького, І. Шовгенова, С. Руданського, Ю. Липу, А. Кримського та ін.

Значну частину спадщини складають публіцистичні статті та унікальні спогади в понад 80 часописах: «Бібліотечний журнал», «Бібліологічні вісті», «Українська трибуна», «Українська книга», «Книголюб», «Визвольний шлях», «Гомін України» та інших. Спогади науковця є унікальними, бо висвітлюють маловідомі події історії різних країн. В останні роки життя Лев Биковський реалізував ще два потужні проєкти

– «Українські книгознавчі періодики і збірники першої половини XX століття» та власну біобібліографію «У службах українській книжці».

На жаль, упродовж тривалого часу спадщина вченого була представлена в Україні лише фрагментарно, залишаючись поза межами широкого наукового дискурсу. Лише з відновленням незалежності України ми отримали можливість не просто перевідкрити ім'я Лева Биковського, а й глибоко осмислити той потужний теоретичний фундамент, який він залишив для наступних поколінь. Сьогодні ми усвідомлюємо: кожен його бібліографічний покажчик чи публіцистичний спогад – це важлива цеглинка у відбудові нашої національної пам'яті.

На сьогодні творчий доробок Лева Биковського є неоціненним джерелом знань для сучасної галузі. Його наукові праці – це цілісна інтелектуальна стратегія, що доводить: українська книга є невід'ємною частиною світової культури, а бібліотека – серцем нації, що б'ється навіть в умовах вигнання. Його праці стали своєрідним містком, який зберіг для нас тяглість професійної традиції в часи, коли її намагалися стерти.

Вшановуючи пам'ять про славетного земляка, науковці та бібліотечна спільнота Черкащини ініціює заснування щорічної обласної премії імені Лева Биковського. Це більше, ніж відзнака для кращих бібліотек та фахівців галузі; це символ неперервності нашої професійної пам'яті та свідчення того, що ідеї вченого про бібліотеку як інституцію державного рівня стають дороговказом для сучасного українського книгознавства. Досліджуючи життя Лева Биковського, переконуємося, що служити українській книжці – означає служити вічності свого народу.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що Василь Доманицький та Лев Биковський є тими двома «опорами», на яких тримається інтелектуальна та професійна традиція українського книгознавства. Попри різницю в епохах та долях: один був ідеологом національного просвітництва, інший – системним архітектором бібліотечної справи на світових стандартах, їх об'єднувало спільне коріння, любов до Черкащини та вірність ідеї української книги як основи національної ідентичності. Разом вони створили той культурний

код, який дозволяє сучасній бібліотеці бути не просто сховищем видань, а активним учасником державного та громадського життя.

Особливе значення для вивчення їхньої творчої спадщини має фонд Черкаської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Тараса Шевченка. Сьогодні наша книгозбірня володіє унікальним комплексом джерел наукового та біобібліографічного характеру, які дають змогу кожному досліднику, студенту чи небайдужому читачеві глибше ознайомитися з життям і працею Василя Доманицького та Льва Биковського. Ці документи – це не лише історичні свідчення, а невичерпне підґрунтя, яке по-справжньому надихає на нові наукові пошуки та професійні звершення.

Сьогодні спадщина цих видатних науковців – це дороговказ для сучасних бібліотекарів. Вона нагадує нам, що кожна книга, кожен бібліографічний опис та кожен крок у розвитку цифрових сервісів – це продовження великої справи наших попередників. Збереження та популяризація їхнього доробку є для нас не лише справою професійної честі, а й моральним обов'язком перед майбутніми поколіннями, які розбудовуватимуть сучасну Україну на міцному інтелектуальному фундаменті.

Список використаних джерел:

1. Биковський Лев Устимович. Вікіпедія. Вільна енциклопедія : вебсайт. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Биковський_Лев_Устимович (дата звернення: 13.07.2026).

2. Казакова Н. Книгознавець, публіцист, історик : (до 115-річчя від дня народж. Л. Биковського). Бібліотечна планета. 2010. № 2. С. 16-19.

3. Качкан В. А. Доманицький Василь Миколайович. Енциклопедія Сучасної України / редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]. Київ, 2008. Т. 8. URL: https://esu.com.ua/article-20678 (дата звернення: 13.07.2026).

4. Подвижники національного відродження: Лев Биковський і Василь Доманицький : матеріали круглого столу з міжнар. участю, присвяч. 130-річчю від дня народж.

Л. Биковського та 115-річчю від часу смерті В. Доманицького, м. Черкаси, 14 трав. 2025 р. / [упоряд. К. С. Бугаєнко ; ред. О. І. Дяглюк]. Черкаси : ОУНБ ім. Тараса Шевченка, 2025. 55 с.

5. Українські бібліографи : біогр. відом., проф. діяльн., бібліогр. Вип. 3 / авт.-уклад. Н. І. Абдуллаєва ; наук. ред. В. О. Кононенко. Київ : Нац. парламент. б-ка України, 2001. 192 с.

6. Хоменко В. Пам'ять. Київ : Арт економі, 2013. 180 с.

7. Черкаський край – земля Богдана і Тараса : культурол. зб. / за ред.: Б. В. Губського, В. М. Литвина, В. А. Смолія. Київ : Укр. пропілеї, 2002. 656 с.

8. Чистому серцем : пам'яті Василя Доманицького. Черкаси : Чабаненко Ю. А., 2010. 174 с.

Войтюк Аліна,
завідувачка методично-бібліографічного відділу
Центральної публічної бібліотеки ЦБС
Хмельницької міської територіальної громади

ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ СУЧАСНИХ БІБЛІОТЕК ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ПІДТРИМКИ ГРОМАДИ: ДОСВІД БІБЛІОТЕК ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Анотація: у статті досліджено проєктну діяльність книгозбірень Централізованої бібліотечної системи Хмельницької міської територіальної громади як інструмент модернізації бібліотечної діяльності та розвитку соціокультурного простору громади. Проаналізовано практичний досвід реалізації проєктів, спрямованих на психологічну підтримку населення, розвиток читацької культури, соціальну інтеграцію, формування культури здорового способу життя та зміцнення громадянських компетентностей. Висвітлено особливості впровадження проєктів «Бібліотерапія», «Час історій», «ПАБЛІК», «Центр "Добро"», «Територія надії» та «Здорові бібліотеки», визначено їхню роль у трансформації бібліотек із традиційних

книгозбірень у сучасні багатофункціональні соціокультурні центри. Узагальнення результатів дало змогу виокремити основні тенденції розвитку бібліотек Хмельницької міської територіальної громади, серед яких розширення спектра бібліотечних послуг, розвиток міжсекторального партнерства, активне впровадження інноваційних форм роботи та посилення соціальної ролі бібліотеки в умовах сучасних суспільних викликів.

Ключові слова: бібліотека, проєктна діяльність, соціокультурний простір, бібліотерапія, розвиток читання, громада, психологічна підтримка, соціальна інтеграція, інновації, Хмельницька міська територіальна громада.

У сучасних умовах суспільних трансформацій, спричинених війною, демографічними змінами, цифровізацією та необхідністю підтримки ментального здоров'я населення, бібліотеки дедалі більше виходять за межі традиційної функції книгозбірень. Вони трансформуються у відкриті соціокультурні простори, які поєднують інформаційну, освітню, культурну, комунікаційну та соціальну діяльність. Сучасна бібліотека стає місцем, де люди різного віку можуть не лише отримати доступ до інформації, а й знайти підтримку, можливості для навчання, творчої самореалізації, психологічного відновлення та соціальної взаємодії.

Особливої актуальності така трансформація набуває в умовах воєнного стану, коли громади потребують нових механізмів згуртування, інтеграції внутрішньо переміщених осіб, підтримки родин військовослужбовців, ветеранів, дітей і молоді. За цих обставин проєктна діяльність бібліотек стає одним із найбільш ефективних інструментів реагування на суспільні виклики, оскільки дозволяє залучати партнерські ресурси, впроваджувати інноваційні форми роботи та оперативно адаптувати бібліотечні послуги до потреб користувачів.

Проєктна діяльність як стратегічний напрям розвитку сучасної бібліотеки

Досвід бібліотек ЦБС ХМТГ свідчить, що бібліотеки поступово перетворюються на багатофункціональні громадські

центри, які забезпечують рівний доступ до знань, культурних ресурсів, цифрових технологій та соціальних послуг. Сучасні бібліотеки дедалі активніше впроваджують проєктний підхід, що дозволяє не лише модернізувати матеріально-технічну базу, а й розширити спектр послуг відповідно до актуальних потреб громади.

Проєктна діяльність сприяє розвитку партнерства між бібліотеками, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, освітніми та медичними установами, міжнародними фондами. Завдяки цьому книгозбірня стає активним учасником соціальних процесів, ефективно реагуючи на виклики сучасності.

Бібліотерапія як інструмент психологічної підтримки користувачів

Одним із найбільш актуальних напрямів роботи бібліотек в умовах війни стала бібліотерапія – використання читання як засобу психологічної підтримки та емоційного відновлення людини.

Проєкт «Бібліотерапія», що реалізується у бібліотеках-філіях № 2, № 3, № 12, Давидковецькій бібліотеці-філії № 5, Пироговецькій бібліотеці-філії № 18, Іванковецькій бібліотеці-філії № 23 у співпраці з Публічною бібліотекою імені Лесі Українки міста Києва, спрямований на розвиток культури відновлення ментального здоров'я через читання та використання терапевтичного потенціалу художньої літератури.

У межах проєкту організовуються клуби терапевтичного читання, літературно-психологічні зустрічі, тематичні бесіди, виїзні заходи для військовослужбовців, які проходять лікування та реабілітацію, а також інтерактивні заняття для молоді. Особливістю роботи є індивідуальний добір літератури відповідно до віку, психологічного стану та потреб учасників.

Практика засвідчує, що бібліотерапія сприяє розвитку емоційної компетентності, емпатії, навичок саморефлексії та міжособистісного спілкування. Водночас вона формує безпечне середовище для відкритого діалогу, що особливо важливо для людей, які переживають наслідки війни, втрати чи тривалого стресу. Таким чином бібліотека виконує не лише інформаційну, а й соціально-психологічну функцію, доповнюючи систему

підтримки населення.

Формування читацьких інтересів дітей через інтерактивні бібліотечні практики

Одним із пріоритетних напрямів діяльності сучасних бібліотек є розвиток читацьких інтересів дітей дошкільного віку. Саме раннє залучення до книги формує основу майбутньої читацької культури, критичного мислення та пізнавальної активності.

З цією метою бібліотека-філія № 4 започаткувала читацьке об'єднання «Час історій», учасниками якого стали вихованці закладів дошкільної освіти міста.

Концепція проєкту базується на інтеграції художнього читання, гри, творчості та комунікації. Щомісячні заняття поєднують коментоване читання, інтерактивні бесіди, творчі майстерні, тематичні квести, дидактичні ігри та елементи медіаосвіти.

Тематика занять охоплює питання безпеки, здорового способу життя, дружби, екології, розвитку емоційного інтелекту та пізнання навколишнього світу. Такий комплексний підхід сприяє не лише розвитку мовлення й читацьких компетентностей, а й формуванню ключових життєвих навичок дітей.

Досвід реалізації проєкту підтверджує ефективність інтерактивних методик популяризації читання та демонструє можливості бібліотеки як сучасного освітнього простору.

Соціальна інтеграція громади через бібліотечні простори

Важливим напрямом розвитку бібліотек Хмельницької громади стало створення відкритих просторів соціальної взаємодії, орієнтованих на підтримку різних категорій населення.

Яскравим прикладом успішної реалізації проєктів є створення простору активної безпечної локації, інтеграції та комунікації «ПАБЛІК» на базі бібліотеки-філії № 14. Проєкт здобув широку підтримку мешканців Хмельницької міської територіальної громади та став переможцем конкурсу громадських ініціатив «Бюджет участі» у 2024 році, що засвідчило високий рівень суспільного запиту на створення сучасного відкритого громадського простору.

Реалізація проєкту передбачала комплексну модернізацію бібліотеки. Було оновлено меблеве оснащення, що забезпечило комфортні умови для проведення групових і індивідуальних заходів, придбано сучасну комп'ютерну, мультимедійну та презентаційну техніку, а також необхідне обладнання для організації навчальних, просвітницьких і культурних подій. Важливою складовою стало оновлення бібліотечного фонду: закуплено нові книги різної тематики, зокрема сучасну українську літературу, видання з психології, саморозвитку, громадянської освіти, комунікації та виховання дітей, що значно розширило інформаційні можливості бібліотеки та забезпечило актуальність її ресурсів.

Діяльність простору охоплює тренінги, воркшопи, консультації, тематичні зустрічі, лекції та дискусії, присвячені питанням миробудування, психологічної стійкості, профілактики домашнього та гендерно зумовленого насильства, розвитку сімейних цінностей, громадянської активності, медіаграмотності, ненасильницького спілкування та соціальної згуртованості. Особлива увага приділяється підтримці внутрішньо переміщених осіб, сімей військовослужбовців, ветеранів, молоді та інших категорій населення, які потребують безпечного простору для спілкування, навчання й отримання нових знань.

Схожі завдання виконує проєкт «Центр "Добро"», реалізований у Пироговецькій бібліотеці-філії № 18. Його діяльність спрямована на підтримку Захисників України, їхніх родин, внутрішньо переміщених осіб, дітей та молоді. У бібліотеці проводяться майстер-класи, профорієнтаційні заходи, тренінги, консультації, волонтерські ініціативи, заняття з розвитку цифрової грамотності та психологічної стійкості.

Показовим є те, що лише за 2025–2026 роки в межах реалізації проєкту проведено 41 захід, учасниками яких стали понад 630 осіб. Це свідчить про високий рівень затребуваності подібних соціокультурних просторів серед мешканців громади.

Комплексним прикладом соціальної підтримки є **проєкт «Територія надії»**, який уже три роки успішно реалізується на базі бібліотеки-філії № 12 у партнерстві з Міжнародним благодійним фондом «Карітас Хмельницький». Проєкт

впроваджується в межах програми підтримки «єМістечко – простір для кожного!», а його загальний бюджет становить 59 тис. євро.

Його діяльність спрямована на психологічну адаптацію дітей, молоді, внутрішньо переміщених осіб, людей похилого віку та родин військовослужбовців.

Через культурно-освітні, інтерактивні й творчі заходи учасники отримують можливість відновлювати соціальні зв'язки, знижувати рівень емоційного напруження та формувати відчуття безпеки.

Реалізація цих проєктів демонструє, що сучасна бібліотека дедалі більше виконує функції громадського центру, який сприяє соціальній згуртованості, розвитку партнерства та підвищенню якості життя мешканців громади.

Формування культури здорового способу життя як новий напрям бібліотечної діяльності

Суттєво розширюється і просвітницька функція бібліотек. Прикладом цього є участь бібліотеки-філії № 11 у Всеукраїнському проєкті «Здорові бібліотеки», що реалізується в межах українсько-швейцарської ініціативи «Діємо для здоров'я».

Проєкт спрямований на формування культури здорового способу життя, профілактику неінфекційних захворювань та підвищення рівня медичної грамотності населення.

У співпраці з консультантами здоров'я, представниками Товариства Червоного Хреста України, управлінням охорони здоров'я Хмельницької міської ради бібліотека проводить тематичні тренінги, лекції та інформаційні кампанії для молоді. Така міжсекторальна взаємодія значно розширює потенціал бібліотеки як просвітницького центру та підтверджує можливість інтеграції бібліотечної діяльності із системою громадського здоров'я.

В межах діяльності проєкту бібліотека окрім спеціалізованої літератури отримала медичне обладнання, а саме: тонометр, глюкометр, пульсоксиметр тощо для проведення ефективних інформаційних сесій для відвідувачів.

Аналіз реалізованих проєктів засвідчує, що бібліотеки Хмельницької міської територіальної громади успішно

адаптуються до сучасних суспільних потреб і поступово розширюють спектр своїх функцій. Вони трансформуються з традиційних книгозбірень у відкриті соціокультурні простори, які забезпечують освітню, інформаційну, психологічну та соціальну підтримку різних категорій населення.

Водночас проєктна діяльність виступає важливим інструментом залучення партнерських ресурсів, грантового фінансування та активізації громадської участі, що сприяє оновленню бібліотечних послуг і впровадженню інновацій.

Характерною особливістю більшості ініціатив є їх міждисциплінарність, адже вони поєднують культурну, освітню, соціальну, психологічну та громадську складові. Це свідчить про високий рівень гнучкості бібліотек, їхню здатність оперативно реагувати на виклики часу та ефективно виконувати роль важливого інституту підтримки й розвитку громади.

Досвід бібліотек Централізованої бібліотечної системи Хмельницької міської територіальної громади переконливо засвідчує, що проєктна діяльність є одним із ключових чинників модернізації сучасної бібліотеки. Реалізація соціокультурних, освітніх, психологічних та здоров'язбережувальних ініціатив сприяє розширенню традиційних функцій бібліотеки, зміцненню її ролі як відкритого громадського простору та підвищенню суспільної значущості.

Результати реалізованих проєктів свідчать про доцільність подальшого розвитку такої діяльності як стратегічного напряму функціонування публічних бібліотек. Поширення такого досвіду може стати ефективною моделлю розвитку бібліотек України в умовах сучасних суспільних викликів та післявоєнного відновлення громад.

Список використаних джерел:

1. Бібліотека філія 4 ЦБС Хмельницької міської територіальної громади [Електронний ресурс] // Бібліотека філія 4 ЦБС Хмельницької міської територіальної громади: [офіційний веб-сайт]. – Електронні дані. – Режим доступу : https://www.facebook.com/filiya4 (дата звернення 20.07.2026 р.) – Назва з екрану.

2. Бібліотека-філія 11 ЦБС Хмельницької міської ТГ [Електронний ресурс] // Бібліотека-філія 11 ЦБС Хмельницької міської ТГ : [офіційний веб-сайт]. – Електронні дані. – Режим доступу : https://www.facebook.com/biblioteka11 (дата звернення 20.07.2026 р.) – Назва з екрану.

3. Бібліотека-філія № 3 ЦБС Хмельницької міської ТГ [Електронний ресурс] // Бібліотека-філія N3 ЦБС Хмельницької міської ТГ : [офіційний веб-сайт]. – Електронні дані. – Режим доступу : https://www.facebook.com/kmcbs.fil.3 (дата звернення 20.07.2026 р.) – Назва з екрану.

4. Бібліотека-філія № 14 ЦБС Хмельницької міської ТГ [Електронний ресурс] // Бібліотека-філія № 14 ЦБС Хмельницької міської ТГ : [офіційний веб-сайт]. – Електронні дані. – Режим доступу : https://www.facebook.com/groups/723405258531581 (дата звернення 20.07.2026 р.) – Назва з екрану.

5. Методична скарбниця [Електронний ресурс] // Блог методично-бібліографічного відділу централізованої бібліотечної системи Хмельницької міської територіальної громади: [офіційний веб-сайт]. – Електронні дані. – Режим доступу : https://metodlib.wordpress.com/ (дата звернення 20.07.2026 р.) – Назва з екрану.

6. Пироговецька бібліотека-філія 18 [Електронний ресурс] // Пироговецька бібліотека-філія № 18: [офіційний веб-сайт]. – Електронні дані. – Режим доступу : https://www.facebook.com/PurohLibraryf18 (дата звернення 20.07.2026 р.) – Назва з екрану.

7. Проєкти та програми [Електронний ресурс] // Хмельницька міська централізована бібліотечна система : [офіційний веб-сайт]. – Електронні дані. – Режим доступу : https://www.cbs.km.ua/?dep=8&dep_up=0&dep_cur=82 (дата звернення 20.07.2026 р.) – Назва з екрану.

8. Центральна публічна дитяча бібліотека Хмельницької міської ТГ [Електронний ресурс] // Центральна публічна дитяча бібліотека Хмельницької міської ТГ: [офіційний веб-сайт]. – Електронні дані. – Режим доступу : https://www.facebook.com/libraryf12 (дата звернення

20.07.2026 р.) – Назва з екрану.

Гриценко Юлія,
провідний бібліотекар Наукової бібліотеки ЗВО «Подільський державний університет», м. Кам'янець-Подільський

ТРАНСФОРМАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація: у статті досліджено особливості трансформації діяльності бібліотек України в умовах повномасштабної війни. Проаналізовано основні напрями адаптації бібліотечних установ до нових суспільних викликів, зумовлених воєнним станом. Визначено роль бібліотек як сучасних інформаційних, культурних, освітніх та гуманітарних центрів, що забезпечують доступ до достовірної інформації, сприяють розвитку цифрової грамотності населення, підтримують внутрішньо переміщених осіб, військовослужбовців та членів їхніх сімей. Особливу увагу приділено процесам цифрової трансформації бібліотек, розширенню дистанційних сервісів, участі бібліотек у волонтерській діяльності, інформаційній протидії дезінформації та збереженню національної культурної спадщини. Обґрунтовано необхідність подальшої модернізації бібліотечної сфери як важливої складової інформаційної безпеки держави.

Ключові слова: бібліотеки України, воєнний стан, цифровізація, інформаційні послуги, культурна спадщина, інформаційна безпека.

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну 24 лютого 2022 року суттєво вплинуло на всі сфери суспільного життя, зокрема й на діяльність бібліотек. В умовах воєнного стану бібліотеки змушені були швидко адаптуватися до нових викликів, забезпечуючи безперервний доступ користувачів до інформаційних ресурсів, збереження бібліотечних фондів, організацію дистанційного обслуговування та підтримку місцевих громад [2].

Сучасна бібліотека вже давно перестала бути виключно

місцем зберігання друкованих документів. Сьогодні вона виконує функції інформаційного, освітнього, культурного, комунікаційного та соціального центру, що забезпечує реалізацію права громадян на вільний доступ до інформації. Саме бібліотеки стали важливими осередками громадської стійкості, підтримки внутрішньо переміщених осіб, військовослужбовців та членів їхніх родин, а також майданчиками для розвитку цифрової грамотності населення [5, с. 8].

Значний вплив на трансформацію бібліотечної діяльності має цифровізація суспільства. Використання електронних каталогів, цифрових бібліотек, репозитаріїв, онлайн-платформ і соціальних мереж забезпечує доступність інформації незалежно від місця перебування користувача. У сучасних умовах саме цифрові сервіси стали одним із головних напрямів розвитку бібліотечної сфери України [6, с. 14].

Важливою складовою діяльності бібліотек є також інформаційна протидія дезінформації та пропаганді. Забезпечення громадян достовірною інформацією, популяризація медіаграмотності, проведення просвітницьких заходів і навчальних тренінгів сприяють підвищенню інформаційної безпеки суспільства та зміцненню демократичних цінностей [7, с. 41].

Нормативно-правову основу функціонування бібліотек України становлять Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», Закон України «Про культуру» та Стратегія розвитку бібліотечної справи до 2025 року, які визначають основні напрями модернізації бібліотечної галузі та впровадження сучасних інформаційних технологій [1; 2; 3].

Метою статті є дослідження основних напрямів трансформації діяльності бібліотек України в умовах війни, аналіз сучасних викликів, визначення нових соціальних функцій бібліотек та окреслення перспектив їх подальшого розвитку в умовах цифрової трансформації суспільства.

Трансформація діяльності бібліотек України в умовах війни є закономірною відповіддю на суспільні виклики, що виникли внаслідок повномасштабної військової агресії. Поряд із виконанням традиційних функцій щодо збереження

документної спадщини та інформаційного забезпечення користувачів бібліотеки значно розширили спектр своїх послуг, перетворившись на багатофункціональні громадські простори. Сьогодні вони не лише забезпечують доступ до інформації, а й виступають центрами соціальної підтримки, волонтерської діяльності, психологічної допомоги, неформальної освіти та розвитку цифрових компетентностей населення [5, с. 10].

Одним із ключових напрямів трансформації бібліотечної діяльності стала цифровізація. Через тимчасову окупацію окремих територій, руйнування інфраструктури та вимушене переміщення мільйонів громадян виникла необхідність забезпечення безперервного доступу до інформаційних ресурсів незалежно від місця перебування користувача. У зв'язку з цим бібліотеки активно розвивають електронні каталоги, цифрові колекції, інституційні репозитарії, електронні бібліотеки, офіційні вебсайти та сторінки у соціальних мережах. Це дозволяє оперативно надавати інформаційні послуги та підтримувати комунікацію з користувачами в дистанційному форматі [6, с. 18].

Важливою складовою цифрової трансформації стало використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій під час проведення культурно-просвітницьких заходів. Онлайн-конференції, літературні вечори, презентації книжкових новинок, зустрічі з письменниками, вебінари, майстер-класи та віртуальні виставки стали звичними формами роботи українських бібліотек. Використання платформ Zoom, Google Meet, Microsoft Teams та соціальних мереж дозволило значно розширити аудиторію культурно-освітніх заходів і забезпечити участь користувачів, які перебувають в інших регіонах України або за її межами [4, с. 28].

Особливого значення набула діяльність бібліотек щодо формування цифрової грамотності населення. Працівники бібліотек допомагають громадянам користуватися державними електронними сервісами, порталом «Дія», електронними медичними системами, сервісами Пенсійного фонду України, державними реєстрами, платформами дистанційного навчання та іншими цифровими ресурсами. Для людей старшого віку, внутрішньо переміщених осіб і мешканців сільської місцевості

така допомога є надзвичайно важливою, адже сприяє їхній соціальній адаптації та інтеграції в цифрове суспільство [8, с. 23].

В умовах війни суттєво змінилася й соціальна місія бібліотек. У багатьох громадах вони стали місцями гуманітарної підтримки населення. У бібліотеках організовували пункти збору гуманітарної допомоги, плетіння маскувальних сіток, виготовлення окопних свічок, збору книжок для військовослужбовців, благодійні ярмарки та волонтерські акції. Крім того, бібліотеки часто ставали тимчасовими пунктами обігріву та місцями, де люди могли скористатися електроенергією, доступом до мережі Інтернет і засобами зв'язку під час тривалих відключень електропостачання [5, с. 15].

Одним із пріоритетних напрямів діяльності бібліотек є інформаційна безпека. У сучасних умовах значно зросла кількість інформаційних атак, спрямованих на поширення дезінформації та маніпулювання громадською думкою. Саме тому бібліотеки активно впроваджують програми з медіаграмотності, навчають користувачів критичному мисленню, навичкам перевірки інформації та розпізнаванню фейкових повідомлень. Така діяльність сприяє підвищенню інформаційної культури громадян і зміцненню інформаційної безпеки держави [7, с. 44].

Не менш важливою є роль бібліотек у збереженні національної культурної спадщини. Воєнні дії створюють постійну загрозу втрати унікальних документів, архівних матеріалів, стародруків і книжкових колекцій. У зв'язку з цим бібліотеки активно здійснюють оцифрування цінних документів, створюють електронні резервні копії фондів, поповнюють цифрові архіви та забезпечують довготривале збереження культурної спадщини України. Такі заходи мають стратегічне значення для збереження національної пам'яті та розвитку історичної науки [6, с. 27].

Важливим напрямом діяльності бібліотек стало документування подій російсько-української війни. Бібліотеки збирають спогади очевидців, архівні документи, фотографії, електронні публікації, матеріали місцевих громад, створюють

тематичні колекції та цифрові архіви. Така діяльність має надзвичайно важливе значення для збереження історичної пам'яті, формування національної ідентичності та забезпечення джерельної бази для майбутніх наукових досліджень [5, с. 17].

В умовах воєнного стану суттєво активізувалася міжнародна співпраця українських бібліотек. Професійні асоціації, міжнародні організації та закордонні бібліотеки надають українським установам гуманітарну допомогу, сучасне комп'ютерне обладнання, генератори, літературу, грантову підтримку та можливості професійного навчання. Завдяки цьому бібліотеки мають змогу продовжувати свою діяльність навіть у складних умовах воєнного часу, розширювати спектр цифрових сервісів та впроваджувати сучасні інформаційні технології [9].

Змінюється і професійна роль бібліотекаря. Сучасний фахівець повинен володіти цифровими компетентностями, навичками інформаційного консультування, медіаграмотності, організації дистанційного навчання, комунікації із громадою та реалізації соціальних проєктів. Таким чином, бібліотекар стає не лише хранителем знань, а й активним учасником розвитку громади, координатором культурних та освітніх ініціатив, що особливо важливо в умовах війни [4, с. 32].

Отже, сучасна бібліотека успішно поєднує традиційні бібліотечні функції із новими цифровими, соціальними та гуманітарними напрямами діяльності. Саме здатність швидко адаптуватися до суспільних змін забезпечує її актуальність і затребуваність у сучасному українському суспільстві.

Повномасштабна війна суттєво вплинула на функціонування бібліотек України, однак водночас стала поштовхом до їх модернізації та переосмислення ролі в суспільстві. Бібліотеки успішно адаптувалися до нових умов діяльності, забезпечивши безперервний доступ до інформаційних ресурсів, розширивши спектр електронних послуг і значно активізувавши соціальну та гуманітарну діяльність.

Проведене дослідження свідчить, що цифровізація бібліотечної діяльності, розвиток дистанційних сервісів, участь у волонтерських ініціативах, підтримка внутрішньо переміщених осіб, сприяння розвитку цифрової грамотності

населення та протидія дезінформації стали основними напрямами трансформації сучасних бібліотек України.

Подальший розвиток бібліотечної сфери повинен бути спрямований на впровадження інноваційних технологій, розвиток міжнародного співробітництва, удосконалення цифрової інфраструктури, оцифрування культурної спадщини та підвищення професійної компетентності бібліотечних працівників. Реалізація цих напрямів сприятиме зміцненню інформаційної безпеки держави та розвитку сучасного інформаційного суспільства.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» : Закон України від 27.01.1995 № 32/95-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 16.07.2026).

2. Закон України «Про культуру» : Закон України від 14.12.2010 № 2778-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17 (дата звернення: 16.07.2026).

3. Стратегія розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 № 219-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80 (дата звернення: 16.07.2026).

4. Новальська Ю. В. Методична робота бібліотек України в умовах воєнного стану. Вісник Книжкової палати. 2023. № 9. С. 22-30.

5. Побережна Т. В. Стратегії діяльності публічних бібліотек Поділля в умовах воєнного стану в Україні: реалії сьогодення та виклики часу. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2023. № 4. С. 8-18.

6. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Бібліотеки України в умовах воєнного стану : інформаційно-аналітичні матеріали. Київ, 2023.

7. Маніфест ІФЛА–ЮНЕСКО про публічні бібліотеки. 2022.

8. Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого. Діяльність публічних бібліотек України в умовах воєнного стану : інформаційно-аналітичний огляд. Київ, 2023.

9. Українська бібліотечна асоціація. Бібліотеки України під час війни: діяльність, виклики та перспективи. Київ, 2023.

Дементьєва Ірина,
завідуюча відділом науково-методичної роботи Миколаївської ОУНБ

ПУБЛІЧНІ БІБЛІОТЕКИ МИКОЛАЇВЩИНИ У ВОЄННИЙ ЧАС: ДОСВІД ПОДОЛАННЯ ВИКЛИКІВ

Анотація: у статті проаналізовано діяльність публічних бібліотек Миколаївської області в умовах воєнного стану у 2022-2025 рр. Розкрито вплив повномасштабної війни на функціонування бібліотечної мережі, окреслено основні виклики та шляхи їхнього подолання. роль бібліотек у забезпеченні стійкості громад. Висвітлено результати проєктної діяльності та партнерської взаємодії, завдяки чому створюються багатофункціональні простори, орієнтовані на забезпечення інформаційних, освітніх, соціальних і культурних потреб населення.

Ключові слова: публічні бібліотеки, Миколаївська область, воєнний стан, бібліотечна діяльність, культурна спадщина, бібліотечні проєкти.

Повномасштабна війна, розпочата російською федерацією проти України у 2022 р., умовно поділила наше життя на «до» та «після», торкнувшись усіх сфер суспільного життя, зокрема культури, освіти та інформаційного простору.

Воєнні реалії суттєво вплинули на діяльність публічних бібліотек Миколаївської області, ставши поштовхом до переосмислення їхньої ролі та адаптації до нових викликів. Працюючи в умовах постійних обстрілів, перебоїв з електропостачанням та інтернет-зв’язком, пошкодження інфраструктури й кадрових труднощів, бібліотеки були змушені

трансформувати форми роботи, розширити спектр послуг і шукати нові підходи до задоволення інформаційних, освітніх і соціокультурних потреб населення.

Після початку повномасштабного вторгнення частина закладів була змушена тимчасово припинити роботу або перейти на дистанційні форми обслуговування. Унаслідок воєнних дій було пошкоджено близько 80 будівель, в яких розміщувалися бібліотеки. Повністю зруйновано 14 бібліотек у 8 ТГ, 8 бібліотек потребують реконструкції або капітального ремонту. Значних пошкоджень зазнали бібліотечні фонди, обладнання та матеріально-технічна база закладів.

Найбільш складною залишається ситуація в громадах, що перебувають під постійними обстрілами, насамперед у Куцурубській та Очаківській. Василівська сільська бібліотека, що розташована на тимчасово окупованій Кінбурнській косі, а також Очаківська міська бібліотека з 2022 р. не мають можливості відновити повноцінну діяльність через безпекові ризики.

Станом на 2026 рік мережа публічних бібліотек Миколаївщини налічує 446 закладів, серед яких 3 обласні, 53 міські, 390 селищних та сільських бібліотек.

Суттєву роль у забезпеченні стабільного функціонування бібліотечної мережі в умовах кадрових втрат, коли частина фахівців була змушена евакуюватися або змінити місце проживання, відігравала Миколаївська обласна універсальна наукова бібліотека, яка забезпечувала методичний супровід, координацію роботи бібліотек області, їхнє стабільне функціонування, сприяючи впровадженню сучасних форм і методів бібліотечного обслуговування.

Одним із ключових стратегічних напрямів науково-методичної діяльності Миколаївської обласної універсальної наукової бібліотеки є щорічне засідання Ради керівників бібліотечних закладів Миколаївської області. Участь у роботі Ради беруть керівники обласних і публічних бібліотек громад, фахівці, що курують сферу культури у громадах, а також провідні фахівці бібліотечної сфери України. Тематика засідань формується відповідно до сучасних викликів і тенденцій розвитку бібліотечної справи та охоплює питання стратегічного

управління, модернізації бібліотечних послуг, формування бібліотечних фондів, цифрової трансформації, проєктної діяльності, підвищення професійних компетентностей бібліотечних працівників і розвитку партнерської взаємодії. Важливе місце в роботі Ради посідає аналіз діяльності бібліотек територіальних громад, презентація успішних практик і проєктних ініціатив. Залучення до засідань фахівців провідних бібліотек України сприяє професійному обміну досвідом, поширенню сучасних методик та зміцненню співпраці, що позитивно впливає на розвиток бібліотечної мережі області.

З метою підвищення кваліфікації бібліотечних фахівців області Миколаївська обласна універсальна наукова бібліотека організовувала обласні семінари, онлайн-школу «Моделювання бібліотечного фонду та організація довідково-бібліографічного апарату», вебінари в межах вебкоучингу «БібліоSTUDIES», Дні професійного спілкування у рамках Кураторської служби онлайн. Фахівцями була підготовлена серія методичних матеріалів щодо основних напрямків бібліотечної роботи, зокрема довідково-бібліографічного обслуговування, краєзнавчої діяльності, роботи читацьких об'єднань та клубів, промоції бібліотеки у віртуальному просторі, оформлення планово-звітної документації тощо.

За підтримки ВГО Українська бібліотечна асоціація та інших професійних заходів бібліотечні фахівці Миколаївщини активно долучалися до програм підвищення кваліфікації, міжнародних форумів, конференцій, що сприяло опануванню нових компетентностей і впровадженню сучасних практик роботи.

Важливе значення мала участь у навчальних програмах із психосоціальної допомоги, кризового консультування та роботи з вразливими категоріями населення. Успішним досвідом стали спеціалізовані навчання, тренінги, а також заходи, спрямовані на зміцнення емоційної стійкості громад, організовані Асоціацією «Medecins du Monde – France» в Україні, ГО «Молодь України», БО «Українська освітня платформа» за підтримки DanChurchAid, організаціями Save the Children, «Людина в біді», «Майстерня добра» та іншими партнерами. Завдяки цьому бібліотеки поступово утвердилися як безпечні

громадські простори, виступали посередниками між фахівцями та мешканцями громад, які потребували психологічної допомоги. На їхній базі були створені хаби кризової допомоги (наприклад, при Публічній бібліотеці Снігурівської міської ради), проводилися групові заняття для внутрішньо переміщених осіб, членів родин військовослужбовців та людей, які пережили втрату житла чи близьких (Арбузинська ЦБ, Кривоозерська ЦБ, Новомар'ївська сільська бібліотека та ін.). Важливим напрямом роботи залишалася соціальна підтримка населення через діяльність Університетів третього віку, проведення зустрічей із медичними та юридичними фахівцями, тренінгів із громадянської освіти й тактичної медицини. Значна увага приділялася дітям і молоді шляхом реалізації арттерапевтичних програм, творчих майстер-класів, літературних читань та інтерактивних заходів у співпраці майже з двадцятьма міжнародними й громадськими організаціями.

В умовах переходу від кризового реагування до стабілізації та відновлення одним із пріоритетних напрямів діяльності бібліотек стала реалізація проєктів, орієнтованих на поповнення фондів, розвиток інклюзивних просторів, цифрової трансформації бібліотечних послуг та зміцнення соціальної підтримки громад.

Публічні бібліотеки області долучилися до масштабних книжкових ініціатив, серед яких – Всеукраїнський проєкт збору книжок «Вільні читають українською», започаткований Уповноваженим із захисту державної мови, благодійно-просвітницька акція «Книжкова навала» Українського центру дослідження проблем безпеки ім. Дмитра Тимчука. Долучившись до проєкту «Валізка з книжками», реалізованого Goethe-Institut, Німецькою бібліотечною асоціацією та Українським інститутом книги, бібліотеки області отримали комплекти дитячої літератури, сенсорні іграшки та матеріали психологічної підтримки. Бібліотечні заклади області поповнилися виданнями польською та німецькою мовами завдяки проєкту Українського інституту книги та Goethe-Institut.

Поповненню бібліотечних фондів сприяла участь у проєктах P.AGE від ГО Б50 та Lemons for Learning, «Різниця Є», «Ми поруч з вами» ГО «Миколаївський обласний рух підтримки

осіб з інвалідністю “Сильні разом”» та шведської організації Funkibator. Також бібліотеки області отримали сучасні видання під час літературно-волонтерських поїздок PEN Ukraine на деокуповані та прифронтові території України. Долучившись до проєкту «Відродження української бібліотеки», ініційованому бібліотекарями-волонтерами та підтриманому Фондом Зіміна (ZiminFoundation), бібліотеки Галицинівської, Заводської, Кривоозерської, Снігурівської та Шевченківської громад отримали книги й ноутбуки.

Важливою складовою модернізації бібліотечної сфери стала цифрова трансформація. Одним із механізмів розвитку цього напряму є участь бібліотек Миколаївської області у проєкті «Бібліотеки розвивають цифрову грамотність задля посилення стійкості громад та відновлення», що реалізується ВГО Українська бібліотечна асоціація спільно з Міністерством цифрової трансформації України за підтримки ПРООН в Україні та фінансування Швеції. Протягом 2024-2026 рр. навчання для координаторів Хабів цифрової освіти на базі Регіонального тренігового центру Миколаївської ОУНБ пройшли 116 бібліотечних фахівців області. Системна робота в цьому напрямі отримала визнання на всеукраїнському рівні. Зокрема, переможцями конкурсу «Історії успіху бібліотек – Хабів цифрової освіти» стали Миколаївська ОУНБ, КЗ «Баштанська публічна бібліотека» та Березанська публічна бібліотека. До числа найкращих Хабів цифрової освіти України також увійшли Міська бібліотека КЗ «Бібліотечна мережа м. Вознесенська» (2024) та Публічна бібліотека Снігурівської міської ради (2025).

Володіючи цифровими інструментами та використовуючи офіційні вебресурси, соціальні мережі та месенджери, публічні бібліотеки Миколаївщини забезпечували населення актуальною інформацією щодо евакуації, гуманітарної допомоги, соціальних послуг і психологічної підтримки, завдяки дистанційним форматам роботи підтримували безперервність надання послуг.

Проєктна діяльність сприяє розвитку цифрової інфраструктури та впровадженню інноваційних бібліотечних послуг. Так, Баштанська публічна бібліотека реалізувала проєкти «Ігротека в бібліотеці», «Мультифункціональний простір Gran3D», «Мультифункціональний мобільний простір

GRAND» і «Цифрова освіта на часі та для кожного». Єланецька бібліотека для дітей та Єланецька центральна бібліотека втілили проєкти «Бібліотека – освітній простір для дітей» та «Інклюзивна дія: Цифровий Простір без Бар'єрів».

Поряд із розвитком цифрової освіти бібліотеки приділяли увагу підвищенню рівня медіаграмотності. Зокрема, у межах діяльності бібліотечного ресурсного центру «Вікно в Америку» Миколаївської ОУНБ реалізовано проєкт «Медіаграмотність 360: як орієнтуватися в інформаційному світі». Одним із дієвих результатів проєкту стала розробка тематичного онлайн-курсу з 6 серій, який вже пройшли бібліотекарі області. Завдяки співпраці з Академією української преси проходження онлайн-курсу підтверджувалося сертифікатом.

Результатом інформаційної діяльності КЗ «Публічна бібліотека» Веселинівської селищної ради за міжнародним проєктом «FitinFakten» Goethe-Institut стало підвищення рівня медіаграмотності серед інформаційно вразливих категорій населення.

Особливого значення в період війни набуло створення у бібліотеках просторів для соціальної підтримки та комунікації громадян у межах проєктних ініціатив. Зокрема, у Новобузькій публічній бібліотеці функціонує молодіжний простір «АПЕЛЬСИН», у Кам'яномостівській публічній бібліотеці реалізовано проєкти «Форум молоді» та «Тепла хвиля», а в Олександрівській селищній бібліотеці створено жіночий простір «Я Є» та дитячий простір. За підтримки міжнародної організації Save the Children стало можливим облаштування дитячих просторів у низці сільських бібліотек області. Такі ініціативи сприяли зміцненню соціальної згуртованості громад та розширенню можливостей бібліотек як багатофункціональних центрів громадської активності.

Проєкт Арбузинської центральної бібліотеки «Крокуємо до перемоги разом!», орієнтований на внутрішньо переміщених осіб, став переможцем конкурсу «Працюємо на перемогу», організованого ВГО Українська бібліотечна асоціація за фінансування «Фонду підтримки українських бібліотек» Американської бібліотечної асоціації.

Про відновлення культурного та громадського життя

Широківської громади, що перебувала в окупації, засвідчило відкриття у 2025 р. оновленої Новопетрівської публічної бібліотеки.

Таким чином, участь бібліотек у національних і міжнародних проєктах стала дієвим інструментом підвищення їхньої спроможності та розширення спектра послуг для мешканців громад.

В умовах війни суттєво зросла роль бібліотек у формуванні національної ідентичності та популяризації української мови. Традиційною стала участь бібліотекарів у Всеукраїнському радіодиктанті національної єдності. Популярності набули онлайн-ініціативи #Скажи_мені_українською (Новоодеська публічна бібліотека), #КнигаЯкаКрадеЧасПриємно (Снігурівська публічна бібліотека), локальний проєкт «Вивчаємо українську мову разом» (Арбузинська центральна бібліотека), «Мова – духовний символ нації» (Семенівська бібліотека КЗ «Публічна бібліотека Благодатненської сільської ради»), розмовні клуби тощо.

Цікавим прикладом розширення мовних бар'єрів стала діяльність English Speaking Club, створеного у 2023 р. на базі Прибузької бібліотеки-філії КЗ «Публічна бібліотека Галицинівської сільської ради», що отримав визнання у медіа UkraineWorld [4]. Завідуюча бібліотекою влаштувала безкоштовні курси англійської мови для дітей та підлітків своєї громади.

Значний внесок у зміцнення стійкості бібліотек зробила партнерська взаємодія з органами влади, закладами освіти, громадськими організаціями та міжнародними донорами. На базі бібліотек проводилися стратегічні сесії, громадські обговорення, молодіжні зустрічі та заходи з розвитку громад. Серед них – зустріч ГО «Кінбурн» з молодіжною радою Куцурубської ТГ на базі Куцурубської публічної бібліотеки щодо перспектив післявоєнного відновлення, розвитку туристичного потенціалу, захід «Голоси громади» у Каравелівській сільській бібліотеці, Ідеатон відновлення громади в Коблевській публічній бібліотеці та ін.

Попри воєнні виклики, бібліотеки продовжували виконувати важливу місію зі збереження та популяризації

історико-культурної спадщини Миколаївщини. Цьому сприяли краєзнавчий проєкт «І знов хвилює батьківська земля» Центральної міської бібліотеки м. Вознесенська, блоги «Краяни», «БібліоNews», «Новоодещина – перлина Побужжя», цикли заходів з історії краю, краєзнавчі книжкові виставки, творчі зустрічі з місцевими письменниками.

Діяльність публічних бібліотек Миколаївщини в умовах війни стала прикладом високої стійкості, адаптації та суспільної відповідальності. Попри руйнування інфраструктури, кадрові втрати та безпекові ризики, бібліотеки не лише продовжили діяльність, а й розширили спектр послуг, перетворившись на осередки підтримки громад, цифрової освіти, культурної комунікації та соціальної згуртованості.

Перспективи розвитку бібліотечної сфери Миколаївщини пов'язані з відновленням і модернізацією бібліотечної інфраструктури, подальшою цифровою трансформацією, розвитком інклюзивних сервісів, посиленням партнерських зв'язків та зміцненням ролі бібліотеки як сучасного культурного, освітнього та громадського центру.

Список використаних джерел:

1. Агаркова, В. Бібліотеки Миколаївщини: виклики та шляхи їх подолання в умовах воєнного стану / В. Агаркова // Бібліотечна планета. – 2023. – № 3. – С. 10-13.

2. Косій, А. Бібліотеки Снігурівщини: втрати і нові горизонти / А. Косій // Бібліотечна планета. – 2023. – № 2. – С. 9-11.

3. Онлайн-курс «Медіаграмотність 360: як орієнтуватися в інформаційному світі?» #GlobalMILWeek2025 [Електронний ресурс] // YouTube. Академія української преси. – Електрон. відеодані (1 файл : 16:06 хв.). – [Миколаїв], 2025. – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=Zr40bl0lZnM&t=65s (дата перегляду: 17.07.2026). – Назва з тит. екрана. – Дата публ.: 30 жовт. 2025 р. – Укр.

4. Chaikovska, L. Story #131: Librarian Educates Children Despite Carnage and Peril [Електронний ресурс] / L. Chaikovska // UkraineWorld. – 2024. – 11 january. – Режим доступу: https://ukraineworld.org/en/articles/stories/story-131 (дата

звернення: 24.06.2026). – Назва з екрана.

Дитинник Людмила,
завідувачка бібліотеки КЗЗСО
«Гімназія № 29 Хмельницької міської ради»

ШКІЛЬНА БІБЛІОТЕКА – ПРОСТІР ЗНАНЬ, РОЗВИТКУ І НАТХНЕННЯ

«Школу неможливо уявити без бібліотеки,
як народ без імені, без пам'яті, без історії;
школа – це передусім слово,
книга і живі людські стосунки».
(Василь Сухомлинський)

Анотація: у статті висвітлено історію становлення та розвитку шкільної бібліотеки КЗЗСО «Гімназія № 29 Хмельницької міської ради» від часу її заснування до сьогодення. Розкрито основні етапи формування бібліотечного фонду, роль бібліотекарів у забезпеченні освітнього процесу, популяризації читання та розвитку інформаційної культури учнів. Охарактеризовано трансформацію бібліотеки в сучасний інформаційно-освітній простір, що поєднує традиційні книжкові ресурси із цифровими технологіями. Акцентовано увагу на значенні шкільної бібліотеки як осередку духовного, культурного й інтелектуального розвитку особистості.

Ключові слова: шкільна бібліотека, історія бібліотеки, бібліотечний фонд, бібліотекар, читання, інформаційна культура, освітній простір, цифрові технології.

Шкільна бібліотека – це не лише місце зберігання книг, а й важливий інформаційний, освітній і культурний центр закладу освіти. Вона відіграє значну роль у формуванні особистості учня, розвитку його читацької компетентності, критичного мислення, творчих здібностей та інформаційної культури.

Історія бібліотеки є невід'ємною складовою історії гімназії та бере свій початок одночасно із заснуванням навчального закладу. Упродовж 35 років шкільна бібліотека

пройшла тривалий шлях становлення й розвитку. Попри численні виклики, її діяльність постійно вдосконалювалася, упроваджувалися нові форми бібліотечної роботи, сучасні інформаційні технології та реалізовувалися перспективні напрями розвитку.

15 серпня 1990 року було юридично створено комунальний заклад загальної середньої освіти «Гімназія № 29 Хмельницької міської ради», який на той час мав назву «Середня школа № 29 м. Хмельницького». Перший навчальний день у новозбудованому приміщенні школи відбувся 1 квітня 1991 року. Саме ця дата увійшла в історію закладу як День народження школи та щороку відзначається шкільною громадою. На момент відкриття в 58 класах навчалося 1405 учнів.

Від перших книжкових полиць до сучасного інформаційного простору бібліотека пройшла значний шлях розвитку, залишаючись осередком знань, духовного збагачення та формування любові до книги і читання.

З перших днів функціонування закладу значна увага приділялася розвитку шкільної бібліотеки. Для зберігання книжкового фонду було встановлено декілька стелажів, кількість яких поступово збільшувалася. Бібліотечний фонд комплектувався літературою з різних галузей науки й техніки, а також художніми та науково-популярними виданнями.

Вагомий внесок у поповнення книжкового фонду зробили обласна базова профспілкова бібліотека та обласна юнацька бібліотека. Одним із найважливіших завдань бібліотекарів було забезпечення освітнього процесу підручниками. Оскільки школа була великою, нестача навчальної літератури відчувалася досить гостро, тому бібліотекарям доводилося доукомплектовувати учнів підручниками, залучаючи фонди інших шкільних бібліотек міста.

З кожним роком бібліотечний фонд поповнювався новими виданнями, а шкільний бібліотекар ставав для учнів і вчителів першим порадником у пошуку літературних новинок. Книги, подаровані педагогами, учнями та батьками, стали цінним джерелом поповнення бібліотечного фонду. Завдяки цьому читачі мали можливість першими знайомитися з новими

надходженнями літератури.

Упродовж існування шкільної бібліотеки змінювалися її працівники, однак усіх їх об'єднували гуманність, любов до дітей та відданість своїй справі. Дбайливе ставлення до книги як до вірного й незмінного друга вони прищеплювали й своїм читачам.

Від часу відкриття бібліотеки до 2001 року її завідувачкою була Вікторія Дем'янівна Присяжна. Значна увага приділялася формуванню фонду книгозбірні, удосконаленню довідкового апарату та впровадженню нових форм роботи. Другим бібліотекарем працювала Ольга Петрівна Двойнос, яка обіймала цю посаду до 2000 року.

Після цього до роботи в бібліотеці долучилася молода, енергійна й кваліфікована Руслана Олександрівна Ксьондз. У 2001 році, після звільнення Вікторії Дем'янівни Присяжної, вона очолила бібліотеку. Основними напрямами її професійної діяльності стали організація ефективної роботи бібліотеки, упровадження нових форм і методів роботи з читачами, створення довідково-пошукового апарату, поліпшення матеріально-технічної бази книгозбірні та формування електронного каталогу підручників і художньої літератури.

Із січня 2025 року посаду завідувачки бібліотеки обіймає Людмила Вікторівна Дитинник.

Сьогодні шкільна бібліотека гармонійно поєднує традиції та сучасні підходи до інформаційного забезпечення освітнього процесу. Поряд із друкованими виданнями активно використовуються інформаційно-комунікаційні технології, електронні ресурси та сучасні форми популяризації читання. Бібліотека забезпечує інформаційну підтримку учнів і педагогів, сприяє розвитку читацької культури, інформаційної грамотності та формуванню навичок самостійного пошуку й опрацювання інформації. Тут панує атмосфера доброзичливості, взаємоповаги, творчості та натхнення.

Свою діяльність бібліотека спрямовує на всебічне забезпечення освітнього процесу гімназії, підвищення власного іміджу як сучасного інформаційного центру та створення комфортного середовища для навчання й саморозвитку здобувачів освіти.

У сучасних умовах шкільна бібліотека поступово трансформується в багатофункціональний інформаційно-освітній центр. Поряд із традиційними друкованими виданнями активно використовуються електронні ресурси, мультимедійні матеріали та мережеві інформаційні сервіси. Це дає змогу учням оперативно отримувати актуальну інформацію, розвивати цифрову компетентність і ефективно працювати з різними джерелами інформації.

Одним із пріоритетних напрямів діяльності бібліотеки є виховання культури читання та дбайливого ставлення до книги. Дотримання правил користування бібліотекою, бережливе ставлення до бібліотечного фонду та повага до праці інших формують у здобувачів освіти відповідальність, культуру поведінки й загальнолюдські цінності.

Особливе місце в діяльності бібліотеки посідає бібліотекар – наставник, консультант і провідник у світі інформації. Він допомагає учням орієнтуватися в сучасному інформаційному просторі, прищеплює любов до книги та читання, організовує тематичні книжкові виставки, літературні заходи, творчі зустрічі, конкурси й читацькі акції.

Саме в бібліотеці учні знайомляться з творчістю письменників рідного краю, набувають навичок інформаційного пошуку, розширюють читацький кругозір і відкривають для себе багатий світ української та світової літератури. Завдяки різноманітним культурно-просвітницьким заходам бібліотека залишається живим, сучасним і привабливим осередком шкільного життя.

Станом на сьогодні бібліотечний фонд налічує **19 783 примірники**, з яких **15 839** – підручники, **3 944** – примірники художньої літератури. Фонд бібліотеки постійно поповнюється новими виданнями, що дає змогу забезпечувати інформаційні потреби учасників освітнього процесу та підтримувати актуальність бібліотечних ресурсів.

Одним із дієвих засобів популяризації читання є систематичне поповнення бібліотечного фонду сучасною літературою. Важливу роль у цьому відіграє щорічна акція **«Подаруй бібліотеці книгу!»**, яка об’єднує учнів, педагогів, батьків та всіх небайдужих до розвитку бібліотеки.

Вагомим напрямом діяльності є співпраця з громадськими організаціями, серед яких Національна асоціація дослідників Голодомору-геноциду українців, Всеукраїнське товариство **«Просвіта» імені Тараса Шевченка**, Конгрес української інтелігенції, Міжнародна асоціація дослідників Голодомору-геноциду та подільські письменники. Завдяки реалізації спільних культурно-просвітницьких проєктів, зокрема **«Боротьба за Україну»**, бібліотечний фонд поповнюється сучасними виданнями історичної, художньої та науково-популярної літератури.

Співпраця з письменниками, науковцями, громадськими діячами та благодійними організаціями сприяє не лише збагаченню книжкового фонду, а й розширенню світогляду учнів, формуванню національної свідомості, громадянської позиції та стійкого інтересу до читання.

Отже, шкільна бібліотека – це значно більше, ніж місце зберігання книг. Вона є сучасним інформаційно-освітнім і культурним центром, який забезпечує підтримку освітнього процесу, сприяє інтелектуальному, творчому й духовному розвитку здобувачів освіти. Поєднуючи багаторічні традиції із сучасними інформаційними технологіями, бібліотека залишається важливою складовою освітнього середовища гімназії, осередком знань, культури, творчості та натхнення для всіх поколінь читачів.

Дідусенко Ганна,
головний бібліотекар відділу краєзнавства
Полтавської ОУНБ імені І. П. Котляревського

КРАЄЗНАВСТВО ЯК ВАЖЛИВИЙ НАПРЯМОК РОБОТИ БІБЛІОТЕКИ

(з досвіду роботи Полтавської ОУНБ імені І. П. Котляревського)

Анотація: у статті розглянуто краєзнавчу діяльність Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І. П. Котляревського в умовах воєнного стану. Приділено увагу практичним аспектам краєзнавчої роботи із використанням

інтерактивних технологій. Висвітлено питання залучення наявних документально-інформаційних ресурсів Полтавського регіону шляхом колаборації науково-освітньої спільноти нашого краю.

Ключові слова: бібліотечне краєзнавство, Полтавська ОУНБ імені І. П. Котляревського, ЗвКК, бібліографічні покажчики, соціокультурна діяльність, національні ідентичність, інтерактивний формат.

З початком повномасштабного вторгнення українські бібліотеки зазнали докорінної трансформації. Залишаючись простором для читання, вони адаптувалися до нових реалій, перебравши на себе функції, що наразі виходять далеко за межі традиційної бібліотечної діяльності. Полтавська ОУНБ ім. І. П. Котляревського з перших днів війни також переформатувала свою професійну діяльність, запрацювавши як безпековий інформаційно-волонтерський бібліотечний хаб. Відтепер в бібліотеці містяни і гості міста можуть знайти укриття під час повітряних тривог, долучитися до волонтерської діяльності, отримати медико-профілактичні і юридичні консультації та психологічну підтримку. Крім того, вони можуть пройти навчальні курси та тренінги у «Хабі цифрової освіти», що діє при Інтернет-центрі та долучитися до різноманітних майстер-класів, які проводять як працівники бібліотеки, так і запрошені спеціалісти. І звісно ж користувачі, як завжди, можуть отримати якісне бібліографічне консультування, необхідну науково-популярну та художню літературу та відвідати різнотематичні соціокультурні бібліотечні заходи.

Працівники відділу краєзнавства також усвідомили, що їхня діяльність розпочала виходити за межі суто науково-бібліографічного зорієнтування. Тож ми стали до роботи, поєднуючи свою професійну діяльність із волонтерством. Яскравим прикладом став спільний волонтерський проєкт із полтавською письменницею і волонтеркою О. Кравченко для внутрішньо переміщених осіб. У межах проєкту наші працівники упродовж 2022-2023 років провели цикл краєзнавчих годин «Відкрий для себе Полтавщину». Під час цих

зустрічей ми знайомили нових жителів громади з історією Полтавського краю та його видатними особистостями. І якщо на початку тематику оглядів визначали бібліотекарі, то згодом наші слухачі самі почали пропонувати теми для обговорення. Зауважимо, що наші зустрічі не обмежувалися лише приміщенням бібліотеки – вони відбувалися на різних локаціях міста Полтави, щоб зробити розповіді значнішими та яскравішими.

Краєзнавство зажди було наріжним каменем духовного розвитку країни та потужним чинником збереження історико-культурної спадщини України. Пояснюється це тим, що краєзнавчі дослідження не лише відображають поточний стан суспільної свідомості, але й активно її формують. Тож не дивно, що першою краєзнавчою подією воєнного часу стала презентація нового видання давнього друга відділу краєзнавства історика О. Новікова – «Записна книга генеалога». Ця зустріч, яка на початку квітня 2022 року об'єднала науково-культурну та педагогічну спільноту Полтавщини переконливо увиразнила необхідність і важливість здійснення краєзнавчих досліджень та популяризацію їх результатів. Враховуючи вдатний початок, і, особливо, побажання наших користувачів, згодом ми провели презентації нових робіт місцевих краєзнавців – В. Бичко-Токового «Мічені війною: новосанжарці на полях Першої світової війни 1914-1918 рр.» та Ю. Коцегуба «Маловідома Новосанжарщина».

Сьогодні ми продовжуємо активно співпрацювати із місцевими авторами – письменниками, митцями, краєзнавцями, особливу увагу приділяючи презентації краєзнавчих видань. Це і оприлюднення для широкого загалу нових видань краєзнавців О. Дзюби та В. Магди з історії Шишаччини – «Голодомор на Шишаччині», «Шишаки: вчора, сьогодні, завтра», «Шишаччина», «Яреськи: вчора, сьогодні», «Яреськівська експедиція 1921 року», краєзнавця М. Пшинки «Розвиток медицини на Котелевщині» та упорядкованих перевидань полтавського земського статистика і історика Т. Бридуна – «Місто Хорол та його повіт», «Полтавський повіт». Зауважимо особливу цінність цих бібліотечних заходів – ми не тільки знайомимо користувачів із новинками краєзнавчої літератури,

але й поповнюємо краєзнавчі фонди нашої бібліотеки.

Наші презентації не обмежуються лише друкованими виданнями. Зокрема, до Дня пам'яті жертв політичних репресій спільно з працівниками Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського було презентовано виставку фотографій «Тріумф людини. Мешканці України, які перемогли ГУЛАГ». Вшановуючи пам'ять нашого видатного полтавця І. П. Котляревського, ми презентували експозицію ілюстрацій легендарного твору І. П. Котляревського поеми «Енеїда» – «Шати «Енеїди». Репродукції для виставки люб'язно надав полтавський краєзнавець Б. Тристанов із своєї особистої колекції.

Заслуговує на увагу і презентація краєзнавчого документального фільму «Андренки. Історичні прогулянки з Леонідом Булавою». Наразі автор і режисер фільму член Полтавської обласної організації Національної спілки краєзнавців України, завідуючий науково-експозиційним відділом Національного музею-заповідника імені М. В. Гоголя Ярослав Єнко та головний відеооператор Дмитро Гонтаренко боронять нашу батьківщину.

Особливу категорію наших користувачів складають молоді полтавці – наше майбутнє. Тож ми готуємо патріотично-мистецькі презентації, зорієнтовані саме на цю категорію читачів. Як приклад, презентація збірки поезії Оксани Гальченко «Розбуди мене», до якої увійшли вірші та ілюстрації, створені авторкою за перший рік повномасштабної війни. Слухаючи спогади авторки користувачі знову поринули у відчуття, що вирували в душах українців на початку війни. А спільна презентація нових видань полтавських письменниць Інни Пони «Я Україною живу» та Олени Присяжної «Смак води» і «Напровесні» стала визначною культурно-мистецькою подією. Надзвичайно сильна духом поезія супроводжувалася емоційно потужними піснями про Україну та захисників рідної землі, які виконував народний жіночий гурт «Чарівниця» Лазірківського ЗБК. На цих заходах панувала світла, життєствердна атмосфера, яка об'єднувала присутніх спільною думкою: «Ми вистояли у перші дні рашистської навали, вистоїмо й зараз, бо кожен тримає свій фронт».

Серцевину відділу краєзнавства складає Зведений краєзнавчий каталог (ЗвКК). Його унікальність в тім, що він дозволяє знайти інформацію про край незалежно від фізичного розташування джерела (навіть якщо воно відсутнє у фондах бібліотеки), а картки з цього каталогу ніколи не вилучаються. Завдяки цій особливості ЗвКК може сам виступати як об'єкт історико-краєзнавчого дослідження, наводячи на пізнавальні роздуми і висновки. Та передовсім ЗвКК відіграє особливу роль у збереження історико-культурної спадщини Полтавського краю. Акумулюючи ґрунтовну джерелознавчу базу, він забезпечує збереження і доступність унікальної краєзнавчої інформації як для сучасників, так і для майбутніх поколінь. У підсумку це надає безмежні можливості користувачам під час проведення чи то глибоких наукових досліджень, чи то викладання освітніх програм або здійснення краєзнавчих розвідок. Продовжуючи роботу над подальшим наповненням краєзнавчого каталогу ми, передовсім, приділяємо увагу максимальній фіксації та документуванню знакових подій сучасності. Це найважливіше завдання сьогодення включає літописання Євромайдану та Революції гідності, АТО та російсько-української війни. Ми систематично збираємо біографічні відомості про наших земляків – учасників цих подій та фіксуємо хроніки цих процесів. Одночасно, не менш важливим завданням залишається виявлення та фіксація інформації про видатних діячів минулого, які були репресовані або навмисно замовчувані радянською системою.

Не менш унікальними оберегами історико-культурної пам'яті нашого краю виступають краєзнавчі бібліографічні покажчики. У науково-освітньому просторі Полтавського краю вони завжди мали вагоме значення, будучи, за словами знаного полтавського мистецтвознавця В. М. Ханка, безцінними помічниками у наукових дослідженнях. У світлі цього наративу створення краєзнавчих бібліографічних покажчиків є важливим напрямком роботи відділу краєзнавства Полтавської ОУНБ імені І. П. Котляревського. Під час тематичного планування ми не тільки орієнтуємося на соціально-історичну значущість майбутнього видання, але й беремо до уваги запити та інтереси користувачів. Досить часто, задля вичерпної фіксації джерел з

даної тематики, ми залучаємо до співпраці культурно-наукову спільноту. Як приклад, вкажемо бібліографії «Володимир Малик (1921-1998)» (2021) і «Микола Костянтинович Зеров (1890-1937)» (2020) з бібліотечній серії «Письменники Полтавщини» та позасеріальне видання «Іван Дряпаченко – художник, який малював дерево роду і народу» (2021). Видання «Володимир Малик (1921-1998)» працівники відділу краєзнавства готували до друку спільно з колегами Лубенської районної бібліотеки імені В. К. Малика та сином письменника – Олександром Володимирович Сиченком. Роботу над виданням, присвяченому Миколі Зерову, ми розпочали спільно із Галиною Миколаївною Білик, старшою викладачкою кафедри Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, членкинею Національної спілки журналістів України. Пані Галина надала особисту колекцію малодоступних джерел, зокрема опублікованих і у закордонних виданнях, яка стала підґрунтям новостворюваного видання. Згодом до нас приєдналася завідувачка відділу краєзнавчої літератури і бібліографії Сумської обласної універсальної наукової бібліотеки Ольга Миколаївна Малиш, яка надала бібліографічні матеріали про зв'язок Миколи Зерова із Сумщиною. В результаті ми отримали самобутнє видання, що стало першою спробою вичерпно і цілісно представити творчий доробок Миколи Зерова та дописи і документи про нього. Біобібліографічний покажчик, присвячений Іванові Дряпаченку, ми готували за ініціативи та дієвої підтримки київської мистецтвознавиці Тетяни Мячкової. У результаті отримали унікальне видання, де вперше зібрано і систематизовано біографічні та мистецькі матеріали, пов'язані із полтавським художником Іваном Кириловичем Дряпаченком. Це видання відразу стало популярним серед викладачів полтавський і кременчуцьких гімназій, ЗОШ, мистецьких шкіл і студій.

Наразі працівники відділу краєзнавства Полтавської ОУНБ імені І. П. Котляревського підготували чисельний розмай краєзнавчих бібліографічних покажчиків та декілька бібліографічних серій. Серед них особливе місце займають біобібліографічні покажчики, присвячені видатним діячам Полтавщини, чий інтелект, талант та наполегливість залишили

глибокий слід в історії нашого краю та сформували неповторну полтавську ідентичність.

Працівниками відділу краєзнавства Полтавської ОУНБ імені І. П. Котляревського у 2017 році було закладено дві серії бібліографічних покажчиків – «Бібліотечні колекції» та «Видатні краєзнавці Полтавщини». Наразі в межах серії «Бібліотечні колекції» вийшло шість випусків. Перші п'ять – «Каталог бібліотеки та особовий фонд Петра Ротача» (2017), «Каталог бібліотеки та особовий фонд Віри Жук» (2018), «Каталог бібліотеки Андрія Пашка» (2018), «Каталог бібліотеки Валерія Волоскова» (2019), «Каталог афіш Іллі Галіна» (2019) – підготували працівники відділу краєзнавства. Шостий випуск – «Каталог бібліотеки Олени Байрак» (2020) – був підготовлений працівниками відділу документів з природничих та аграрних наук. Що стосується серії «Видатні краєзнавці Полтавщини», то на сьогодні ми маємо дев'ять випусків. Перші вісім присвячені видатним краєзнавцям – нашим сучасникам: «Благословляю я ті дні, коли до правди прихилився» (2017) висвітлює постать літературознавця та письменника Петра Петровича Ротача; «Подвижниця краєзнавчої справи Віра Никанорівна Жук: до 90-річчя від дня народження» (2018); «Тарас Пустовіт: до 60-річчя від дня народження» (2019); «Славні літописці – Козюри» (2020); «Олександр Білоусько: до 70-ліття від дня народження» (2021); «Володимир Мокляк: до 60-річчя від дня народження» (2021); «Віталій Григор'єв: до 75-річчя від дня народження» (2022); «Людмила Розсоха: до 75-річчя від дня народження» (2022). Дев'ятий випуск – «Василь Євстафійович Бучневич (1860-1928)» (2024) – ми присвятили патріарху полтавського краєзнавства, який стояв біля його витоків. Зауважимо, що практично всі видання також є результатами творчої співпраці. Зокрема, над виданням «Каталог бібліотеки та особовий фонд Віри Жук» (2018) працівники відділу краєзнавства Полтавської ОУНБ імені І. П. Котляревського співпрацювали із співробітниками Державного архіву Полтавської області (ДАПО) та ученицею Віри Жук – професоркою ПНПУ імені В. Г. Короленка І. М. Петренко. А над покажчиком «Каталог бібліотеки та особовий фонд Петра Ротача» (2017) співпрацювали три установи – Полтавська ОУНБ імені

І. П. Котляревського, бібліотека імені М. А. Жовтобрюха Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка та ДАПО. Упродовж 2019-2021 рр. книжкові колекції П. П. Ротача у фондах Полтавської ОУНБ імені І. П. Котляревського та бібліотеки імені М. А. Жовтобрюха ПНПУ імені В. Г. Короленка були істотно доповнені його сином – краєзнавцем Олегом Петровичем Ротачем. Тож у ювілейному, 2025 році, ми підготували перевидання покажчика «Каталог та особовий фонд Петра Ротача». До співпраці над доповненим і розширеним виданням ми запросили, окрім сталих учасників проєкту, і Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського. Унікальною родзинкою видання став упорядкований «Словник псевдонімів літературно-мистецьких діячів Полтавщини», виявлених П. П. Ротачем», який нам люб'язно надав заступник директора з наукової роботи Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського, заслужений працівник культури України В. О. Мокляк.

Пандемія, а згодом і широкомасштабне вторгнення змусили переглянути й інструментарій краєзнавчої діяльності, змістивши акцент у цифровий простір та інтерактивні формати. Найкраще це ілюструє віртуальний бібліотечний марафон «Мандрує світом його слава», приурочений до 300-річчя Г. С. Сковороди. Його було започатковано як регіональний проєкт працівниками відділу краєзнавства у липні 2022 року. Згодом до нас приєдналися й активно почали співпрацювати українські та міжнародні установи та товариства, серед них – Світова Федерація Українських Жіночих Організацій та Відділ Мальви, Союз Українок Австралії. Це дозволило не тільки збільшити аудиторію марафону (у засіданнях взяли участь понад 200 чоловік), але й значно розширити географію заходу – від Полтавщини, Харківщини і Сумщини до Австралії (Мельбурн), Нової Зеландії, Японії та Лівану. Крім того, учасниця заходу письменниця, заслужений працівник культури України, член Ради Всеукраїнської Асоціації дослідників голодомору-геноциду України пані Наталія Дзюбенко-Мейс (Київ) не тільки подарувала нашій бібліотеці свою нову поему «Сковорода», але й люб'язно погодилася провести її онлайн-презентацію.

Цей вдатний досвід спонукав нас продовжити співпрацю із нашою землячкою, а нині головою освітньої референтури Світової федерації українських жіночих організацій Наталією Пошивайло-Таулер (Австралія). Наразі ми започаткували спільний проєкт «Феномен Полтави і полтавців у світі» (2025), в рамках якого було проведено низку спільних онлайн-подій, зокрема, «Під сонцем Австралії» (Дмитро Нитченко), «Історичні Світлотіні Миколи Лазорського» тощо. 17 липня 2026 року було проведено міжнародний круглий стіл «Миклухо-Маклай: між народами і континентами», а на другу половину 2026 року заплановано проведення міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 180-річчю від дня народження М. М. Миклухо-Маклая.

Полтавська ОУНБ ім. І. П. Котляревського виступає як платформа чи організатор проведення наукових заходів, збираючи в своїх стінах широкий загал науковців, музейників, викладачів та краєзнавців як полтавської так і української та світової спільнот. У 2023 році на базі нашої бібліотеки була проведена Всеукраїнська науково-практична конференція «Наукова спадщина вченої Віри Жук (1928-2008)», яка зібрала шанувальників полтавської історикині та краєзнавиці як з України, так і зарубіжжя (Болгарія). Її співорганізаторами, разом із Полтавською ОУНБ ім. І. П. Котляревського, стали Національна спілка краєзнавців України та Всеукраїнська асамблея болгар України. Високо оцінюючи значення цієї конференції посольство республіки Болгарія в Україні надіслало вітальну телеграму, яка була зачитана учасникам конференції.

Як центр обласного бібліотечного краєзнавства Полтавська ОУНБ ім. І. П. Котляревського особливу увагу приділяє науково-дослідницькій роботі по вивченню краєзнавчого фонду із подальшою популяризацією його результатів. Тож працівники відділу не тільки проводять краєзнавчі дослідження та розвідки, але й беруть активну участь у обласних, загальноукраїнських та міжнародних конференціях, читаннях, засіданнях круглих столів. Краєзнавчі дописи й статті працівників бібліотеки регулярно з’являються на сторінках збірників та періодичних видань, як обласних, так і регіональних.

Інтерес до краєзнавства, ставши головною тенденцією сучасності, наразі актуалізує питання щодо більш плідного використання наявних документально-інформаційних ресурсів регіону. Тож Полтавська ОУНБ ім. І. П. Котляревського, активно співпрацює з науковими, архівними, краєзнавчими, культурно-мистецькими та освітніми осередками Полтавської області. Діапазон співпраці охоплює всі сфери бібліотечного життя – спільні соціокультурні заходи, наукові дослідження, видавнича діяльність.

Глобалізаційні виклики сучасності – від пандемії до повномасштабної війни та щоденних безпекових загроз безсумнівно, вплинули на краєзнавчу роботу Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І. П. Котляревського. Але наразі вона трансформувалася й набула нових, критично важливих сенсів. Тож зараз зміст краєзнавчої роботи це вже не просто системний збір, документування і фіксація та популяризація матеріалів з історії Полтавського краю та його видатних діячів, а стратегічний напрям культурного спротиву та збереження національної пам'яті. Закінчу словами подяки від голова НовоОржицької ОТГ Світлани Сердюк: «Полтавська ОУНБ вкотре дає можливість пропаганди краєзнавчої літератури та представлення нових авторів, можливість мистецькими засобами підтримувати наших бійців, піднімаючи їхній дух. Культурний фронт не перестає працювати і надихати, донатити і волонтерити. Тож робимо все можливе там, де ми потрібні. Разом ми сила. Разом до перемоги!»

Список використаних джерел:

Видання відділу краєзнавства Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І. П. Котляревського. URL: https://library.pl.ua/nashi_vidannja/kraeznavchi/ (дата звернення 07.07.2026 р.).

Дядик Людмила,
директор КЗ «Обласна універсальна наукова бібліотека імені Тараса Шевченка» Черкаської обласної ради, голова ГО «Черкаське обласне відділення Української бібліотечної асоціації»

ДОНЕСЕННЯ ДО СВІТОВОЇ СПІЛЬНОТИ ПРАВДИ ПРО ВІЙНУ В УКРАЇНІ – ОДИН З ПРІОРИТЕТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ЧЕРКАСЬКОГО ОБЛАСНОГО ВІДДІЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ АСОЦІАЦІЇ

П’ятий рік триває жорстока, неспровокована війна росії проти України, яка стала важким випробуванням для кожної людини, окремої бібліотеки, для всієї бібліотечної спільноти нашої держави. Але попри війну й великі труднощі, бібліотеки територіальних громад Черкащини трансформували свою діяльність відповідно до умов воєнного стану, вкотре демонструючи своє призначення як соціально значущих інституцій. Більшість закладів стали волонтерськими пунктами, де збирають кошти на військові потреби, гуманітарну допомогу у вигляді продуктів харчування, плетуть маскувальні сітки, діють як центри правової, соціально-емоційної підтримки, роблять все можливе для наближення Перемоги.

Із перших днів повномасштабної війни докладає зусиль для консолідації бібліотечної спільноти Черкащини задля допомоги Збройним силам України та родинам переселенців, доносить до світової спільноти правду про події в Україні ГО «Черкаське обласне відділення Української бібліотечної асоціації». Це стало одним із головних пріоритетів його діяльності. На протидію російському інформаційному наративу публічні бібліотеки Черкащини розгорнули потужний бібліотечно-інформаційний спротив проти фейків, що несуть загрозу безпеці України, запровадивши нові проєкти, як «Говоримо українською про Україну» та години патріотичного спілкування «З Україною в серці». Також боронять інформаційний простір, актуалізуючи фонди, створюючи

інформаційні зони та проводять заходи з медіаграмотності та з протидії ворожій російській пропаганді.

У цей складний час бібліотеки Черкаської області відчувають підтримку, допомогу та мають можливість доносити надважливі послання про війну людям в усьому світі. Завдяки подвижництву нашої шановної землячки, уродженки міста Черкаси Юлії Госарт, нині професорки Школи інформації Державного університету міста Сан-Хосе штату Каліфорнія Сполучених Штатів Америки, директора Школи інформації доктора Ентоні Чоу з перших днів повномасштабного вторгнення налагоджена співпраця Черкаської ОУНБ імені Тараса Шевченка та ГО «Черкаське обласне відділення Української бібліотечної асоціації» зі Школою інформації Державного університету Сан-Хосе.

Школою інформації Державного університету створено ініціативу «Українські бібліотеки у воєнний час», у межах якої з літа 2022 року про-водиться постійна серія симпозіумів, в яких Черкаська ОУНБ імені Тараса Шевченка та ГО «ЧОВ УБА» бере активну участь. Їх тематика присвячена знайомству з умовами функціонування, потребами та послугам публічних бібліотек України в період війни, безбар'єрності та інклюзії в наданні послуг, діяльності сільських бібліотек та бібліотек для дітей.

Після першого симпозіуму «Бібліотеки України в умовах російсько-української війни» у 2022 році Школою інформації було оголошено фандрейзинг та зібрано кошти на високоякісний книжковий сканер і сховище для дисків для Черкаської ОУНБ імені Тараса Шевченка.

Також спільно ми успішно провели обласний конкурс дитячого малюнку «Війну, а не квіти, малюють діти» у 40-ка публічних бібліотеках області, в яких протягом вересня 2022 року відбувалися мистецькі заходи: діти захисників, внутрішньо переміщених осіб на папері образно ділилися своїми переживаннями про війну, що триває. Наші американські друзі та Президія Черкаського обласного відділення УБА забезпечили бібліотеки всім необхідним для проведення конкурсу. 450 малюнків конкурсу були оцифровані та розміщені в галереї SUCHO – платформі волонтерської ініціативи зі збереження

української культурної спадщини онлайн, а частина оригіналів відправлена нашим партнерам для представлення американському та європейському суспільству на різних локаціях. Сьогодні патріотичні малюнки дітей із Черкащини подорожують бібліотеками та університетами Сполучених Штатів Америки, доносять правду про війну в Україні, показують особисті переживання дітей та те, як вони прагнуть миру і перемоги.

Протягом 2022-2025 років відбулися надзвичайно потужні виставки малюнків юних художників Черкащини в Сан-Хосе, Лос-Анджелесі, Університеті Лойола Мерімаунт (Loyola Marymount University) (Каліфорнія), за що ми щиро вдячні ще одному землякові, уродженцю м. Золотоноша, професору університету, теологу, отцю Кирилу.

Завдяки доктору Юлії Госарт та доктору Ентоні Чоу відбулися виставки в бібліотеці імені Діменни-Ніселіуса Університету Ферфілда (штат Коннектікут), в Державному науково-дослідному університеті у Тампі, Університеті Південної Флориди USF (University of South Florida), нещодавно – в бібліотеці Тіш Університету Тафтса в Медфорді, штат Массачусетс, (дякуємо за це кураторці виставки Анні Кіяс). У 2026 році запланована виставка у Вашингтоні.

Також хочу зазначити, що на основі дитячих малюнків конкурсу доктором Ентоні Чоу було створено віртуальну виставку-гру, яка була удостоєна срібного призу 4-ої Щорічної премії Anthem Awords (2024 р.) у номінації «Цифровий та інноваційний досвід»!

У 2024 році ми разом провели ще один обласний конкурс – дитячої поезії «Дитячі голоси війни», в якому теж взяли участь діти внутрішньо переміщених осіб, діти захисників України. Завдяки Школі інформації Державного університету Сан-Хосе та Черкаському відділенню Української бібліотечної асоціації було визначено переможців у трьох номінаціях та нагороджено юних поетів Черкащини цінними призами. У 2026 році коштом обласної програми буде видано альбом-збірку «Дитячі голоси війни», що містить поезії українською та переклади англійською мовами і проілюстрований малюнками обласного конкурсу «Війну, а не квіти, малюють діти».

Ми безмежно вдячні також волонтерській ініціативі зі збереження української культурної спадщини онлайн – Saving Ukrainian Cultural Heritage Online (SUCHO) за фінансову допомогу у придбанні обладнання для оцифрування фонду Черкаської ОУНБ імені Тараса Шевченка. Завдяки ініціативі SUCHO, наша бібліотека отримала високоякісний книжковий сканер, нові комп'ютери, принтери, ноутбуки, запчастини для оновлення та підсилення старих комп'ютерів, електричну станцію «Анкер». Така допомога стала поштовхом до створення нового структурного підрозділу – відділу електронної бібліотеки, було розпочато процес оцифрування рідкісних і цінних видань, краєзнавчого депозитарію.

Також Ініціатива SUCHO надала обласній науковій бібліотеці безкоштовне, необмежене за розмірами місце зберігання файлів через платформу NextCloud. Тепер електронна бібліотека Черкаської ОУНБ імені Тараса Шевченка, файли з оцифрованими виданнями надійно зберігаються в серверному центрі в Амстердамі та доступні користувачам.

«Роль SUCHO та співпраця з публічними бібліотеками України у збереженні культурної спадщини під час війни» – такою була моя спільна з докторкою Юлією Госарт доповідь на 88-му Всесвітньому бібліотечно-інформаційному конгресі IFLA World Library and Information Congress 2023 (WLIC 2023), що проходив з 21 по 25 серпня 2023 року в Роттердамі (Нідерланди).

Для тих учасників, хто отримав грант від IFLA, було організовано сесію «Глобальні нові лідери: дорожня карта для реалізації», на якій я виступила з доповіддю «Що заважає економічному розвитку бібліотек в Україні». Розповідала про діяльність публічних бібліотек Черкащини під час російсько-української війни, спрямовану насамперед на допомогу Збройним силам України, внутрішньо переміщеним особам, протидію ворожій пропаганді та на збереження української культурної спадщини.

24 серпня у великих містах Європи відбувалися різноманітні заходи та акції до Дня Незалежності України, організовані українською діаспорою. Тож, перебуваючи в Нідерландах цього дня, ми долучитися до патріотичної ходи в

Гаазі, щоб привернути увагу до війни в Україні. Відчувалася підтримка як від представників різних посольств, так і від пересічних громадян.

Співпраця Черкаського обласного відділення Української бібліотечної асоціації та Школи інформації Державного університету м. Сан-Хосе продовжується.

Безмежна вдячність всім нашим міжнародним партнерам за те, що здійснили багаторічні мрії Черкаської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Тараса Шевченка в оцифруванні фонду, допомагають зберігати й популяризувати українську культурну спадщину, надають можливість українським бібліотекарям доносити всьому світові правдиву інформацію про російсько-українську війну та закликати діяти на підтримку України!

Список використаних джерел:

1. Госарт У. Українські бібліотеки у воєнний час. *Library journal.com.* URL: https://www.libraryjournal.com/story/people/ukrainian-libraries-in-wartime (дата звернення: 14.05.2026).

2. Міолен, Е. Як професорка із Сан-Хосе використовує технології для збереження цінних книг у своєму рідному українському місті [Електронний ресурс / Елісса Міолен // The mercury News. – 2026. – 12 трав. – Електрон. дані. – Режим доступу: https://www.mercurynews.com/2023/02/21/as-bombs-fall-librarians/ (дата звернення: 12.05.2026). – Назва з екрана.

3. Exhibit spotlights toll of Ukraine war on children. *FOX-KTVU*. URL: https://www.ktvu.com/video/1458766 (Last accessed: 14.05.2026).

4. Haroon, S. Exhibition Highlights How Children Process War and Trauma Through Art. *LMU*. URL: https://newsroom.lmu.edu/campusnews/exhibition-highlights-how-children-process-war-and-trauma-through-art/ (Last accessed: 14.05.2026).

5. SJSU iSchool Partners with Ukrainian Libraries to Support Literacy Efforts Amidst War. *Weston today.* 2024. 23 novemb. URL: https://westontoday.news/articles/241123-drawing-war (Last accessed: 14.05.2026).

6. Street, S. San Jose State's iSchool Curates Children's Memories of War. *Community Engagement Portal: Focus Ukraine.* URL: https://ischoolblogs.sjsu.edu/community-engagement/san-jose-states-ischool-curates-childrens-memories-of-war-metro-silicon-valley-may-29-2024/ (Last accessed: 14.05.2026).

7. Ukraine Libraries in Wartime: Heartbreak and Hope : exclusive Interview with Library Experts. *Community Engagement Portal: Focus Ukraine*. URL: https://ischoolblogs.sjsu.edu/community-engagement/ukraine-libraries-in-wartime-heartbreak-and-hope-exclusive-interview-with-library-experts-sjsu-2024/ (Last accessed: 14.05.2026).

Забіянов Євген,
доктор філософії, завідувач відділу популяризаторської та науково-дослідницької діяльності «Музей української книги» Одеської обласної універсальної наукової бібліотеки імені М. С. Грушевського

БІБЛІОТЕКИ У СИСТЕМІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ СУСПІЛЬСТВА: РОЗВИТОК МЕДІАГРАМОТНОСТІ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ

Анотація: у статті досліджено роль бібліотек у забезпеченні інформаційної стійкості суспільства в умовах російсько-української війни. Проаналізовано основні напрями їхньої діяльності, зокрема розвиток медійної грамотності, формування навичок інформаційної гігієни, протидію дезінформації, створення цифрових краєзнавчих ресурсів і документування воєнних подій як складників збереження історичної пам'яті. Обґрунтовано, що сучасні бібліотеки виконують важливу інформаційну, освітню та меморіальну функції, сприяючи зміцненню демократичних цінностей, розвитку відповідальної інформаційної культури та посиленню інформаційної стійкості українського суспільства.

Ключові слова: бібліотеки, російсько-українська війна, медійна грамотність, інформаційна стійкість, інформаційна

гігієна, історична пам’ять, краєзнавчі ресурси.

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну актуалізувало питання інформаційної безпеки як одного з ключових складників системи безпеки держави. Російсько-українська війна продемонструвала, що сучасні конфлікти розгортаються не лише у військовій, а й в інформаційній, культурній та комунікативній площинах, де застосовуються технології дезінформації, інформаційно-психологічного впливу та пропаганди. З огляду на динаміку розвитку подій бібліотеки діють як соціокомунікаційні інституції, здатні надавати доступ до перевіреної інформації, підвищувати рівень інформаційної обізнаності населення та вдосконалювати навички критичного аналізу інформаційних повідомлень. Водночас бібліотеки дедалі активніше виконують функції документування суспільних процесів, популяризації національної спадщини та підтримки суспільної стійкості й збереження історичного досвіду народу в ситуації воєнного протистояння.

В останні роки значно розширилося коло наукових досліджень, присвячених діяльності бібліотек в реаліях російсько-української війни. У фаховому дискурсі науковий інтерес становлять питання трансформації бібліотечної діяльності, розвитку цифрових сервісів, удосконаленню комунікаційних стратегій та переосмисленню суспільної місії бібліотек. Зокрема, інформаційно-комунікативну діяльність бібліотек у кризових умовах висвітлено у праці Т. Биркович та І. Вільчинської [1]; феномен бібліотек як інститутів суспільної довіри дослідила Г. Нудищук [6]; проблематику цифрової трансформації бібліотечних ресурсів розглянуто Л. Ковальською, Т. Яворською та Г. Ковальським [2].

Окремий напрям сучасних досліджень пов’язаний із вивченням соціокультурних, меморіальних та інформаційно-захисних аспектів діяльності бібліотек. Так, концепцію бібліотеки як простору суспільної взаємодії та підтримки представлено у праці А. Ніколайчук [4]; питання збереження історичної пам’яті українського народу розкрито Т. Новальською та Н. Бойчук [5]; проблеми цифрового збереження документно-інформаційної спадщини висвітлено

Ю. Ковтанюком [3]; феномен культурної резильєнтності бібліотек проаналізовано В. Осаулою та А. Крутаковим [7]; роль бібліотек у забезпеченні інформаційної безпеки суспільства досліджено А. Ржеуським та Н. Кунанець [8].

Теоретичне підґрунтя для осмислення феномену гібридної війни, інформаційної безпеки та медійної грамотності сформовано у сучасних міжнародних дослідженнях [9-11].

Метою пропонованої статті є дослідження ролі бібліотек як центрів розвитку медійної грамотності та важливих суб'єктів інформаційного спротиву у ситуації гібридного протистояння, а також визначення основних напрямів їхньої діяльності, спрямованих на посилення інформаційної стійкості суспільства.

Гібридні війни сучасності характеризуються комплексним використанням військових, політичних, економічних, інформаційних та гуманітарних інструментів впливу. Важливе місце у цьому протистоянні посідає інформаційний компонент, спрямований на маніпулювання суспільною свідомістю, поширення дезінформації, підрив довіри до державних і суспільних інституцій, а також дестабілізацію інформаційного простору. У зв'язку з цим суспільство має ефективно протидіяти інформаційним загрозам [10].

Паралельно бібліотеки дедалі більше утверджуються як важливі інституції, що вдосконалюють інформаційну безпеку держави та громадянського суспільства. Їхня діяльність спрямована на протидію інформаційним фальсифікаціям, розвиток медійної компетентності населення та підтримку відкритого й достовірного інформаційного середовища. Разом із тим бібліотеки залишаються важливими комунікаційними майданчиками, які сприяють суспільній консолідації та підтримці демократичних цінностей на тлі воєнних викликів.

Трансформація бібліотечної діяльності, спричинена російсько-українською війною, зумовила розширення традиційних функцій бібліотек. Сьогодні вони здійснюють інформаційно-аналітичну, просвітницьку, освітню, комунікаційну, меморіальну, документально-зберігальну діяльність. Комплексне поєднання цих напрямів дозволяє бібліотечним установам ефективно реагувати на сучасні виклики та посилювати здатність громадян орієнтуватися в

сучасному інформаційному просторі.

Одним із пріоритетних напрямів діяльності бібліотек у період російсько-української війни стало розширення медійної грамотності та нарощування потенціалу населення щодо аналізу інформації. Медійна грамотність розглядається як сукупність знань і практичних умінь, необхідних для орієнтації в сучасному інфопросторі, оцінювання достовірності повідомлень, розпізнавання маніпулятивних технологій та усвідомленого вибору інформаційних джерел [1]. Під час активного використання маніпулятивних комунікаційних технологій зростає роль опанування практичної реалізації інформаційного самозахисту та критичного осмислення медіаконтенту [8].

Реагуючи на сучасні виклики, бібліотеки впроваджують освітні та просвітницькі форми роботи. Зокрема, організовуються тренінги з медійної грамотності, лекції з цифрової безпеки, консультації щодо протидії інформаційним маніпуляціям та заходи з розвитку критичного мислення [4]. Важливим складником цієї діяльності є навчання користувачів методам верифікації інформації, застосуванню інструментів фактчекінгу, аналітичному опрацюванню інформаційних джерел і виявленню фейкового та маніпулятивного контенту. Провадження таких ініціатив підвищує рівень інформаційно-медійної грамотності суспільства та його ефективності протидіяти інформаційним загрозам [6].

Під впливом війни інформаційна гігієна населення стає одним із ключових чинників національної безпеки та інформаційної стійкості країни. Її основною метою є оволодіння знаннями, уміннями і практиками безпечної взаємодії з інформацією, запобігання негативному впливу інформаційно-психологічних операцій та мінімізація ризиків, пов'язаних із поширенням сфабрикованих повідомлень і пропаганди [6; 8]. У зв'язку з гібридним протистоянням визначальним фактором є налаштованість громадян дотримуватися принципів інформаційної безпеки, усвідомлено ставитися до вибору джерел інформації та розпізнавати деструктивні інформаційні атаки.

Удосконалюючи інформаційну гігієну у громадян, бібліотеки реалізують комплекс заходів, спрямованих на

засвоєння моделей безпечної поведінки в цифровому середовищі. Зокрема, бібліотечні установи популяризують використання офіційних і верифікованих джерел інформації, ознайомлюють користувачів із механізмами інформаційних маніпуляцій та пропагандистських кампаній, а також проводять заходи, присвячені питанням цифрової безпеки. Системна діяльність бібліотек у цій сфері допомагає реалізації відповідального споживання інформації, розвитку вмінь безпечної комунікації в цифровому просторі та посиленню спроможності суспільства протидіяти інформаційним загрозам.

Вагоме місце у системі бібліотечного спротиву гібридній війні посідають краєзнавчі інформаційні ресурси. Розширюючи доступ до джерел з регіональної історії, історико-краєзнавчих матеріалів і документальних свідчень минулого, бібліотеки актуалізують історичну пам'ять та зміцнюють національну ідентичність. В перебігу російсько-української війни значущість цих процесів суттєво посилюється, оскільки одним із напрямів російської інформаційної агресії є цілеспрямоване спотворення історичних фактів, привласнення українських пам'яток і документальної спадщини та поширення маніпулятивних наративів, покликаних заперечити українську державність і самобутність українських традицій.

У відповідь на ці виклики бібліотеки України розвивають цифрові краєзнавчі ресурси, здійснюють оцифрування історико-краєзнавчих документів, періодичних видань та інших джерел, формують електронні краєзнавчі колекції й біографічні бази даних, присвячені видатним діячам регіональної історії та культури, а також створюють віртуальні виставки й тематичні цифрові проєкти. Така діяльність уможливлює збереження документальної спадщини регіону, популяризацію достовірного історичного наративу і протидію історичним спотворенням. За цих обставин краєзнавчий контент бібліотек є важливим інструментом культурного та інформаційного спротиву, посилюючи суспільне усвідомлення історичної правди та підтримуючи стійкість українського суспільства.

Одним із найбільш актуальних напрямів діяльності бібліотек в умовах російсько-української війни стало документування воєнних подій та їхніх суспільних наслідків.

Довготривале зберігання документальних свідчень сучасної війни розглядається як важливий складник діяльності бібліотек із захисту історичної пам'яті та національного надбання [3; 5]. Бібліотечні установи здійснюють цілеспрямоване накопичення, систематизацію та цифрове архівування різноманітних матеріалів, забезпечуючи поповнення цінної джерельної бази для історичних, соціологічних, гуманітарних і міждисциплінарних досліджень.

У процесі документування збираються фотоматеріали, відео- та аудіосвідчення, усні історії, документи, матеріали засобів масової інформації, архіви цифрових комунікацій, зокрема соціальних мереж, а також особисті спогади очевидців і учасників подій. Пріоритетна увага приділяється фіксації повсякденного життя громад у прифронтових районах, на тимчасово окупованих і деокупованих територіях, де відбуваються складні соціальні та світоглядні трансформації [2; 3].

Створювані бібліотеками документальні масиви в умовах протидії інформаційним маніпуляціям і спробам фальсифікації історії слугують основою для акумулювання автентичних свідчень про події війни та закладають підґрунтя для формування колективної пам'яті українського суспільства.

Отже, бібліотеки утверджуються як важливі суб'єкти забезпечення інформаційної стійкості українського суспільства. Їхня діяльність сприяє зміцненню демократичних цінностей і розвитку відповідальної інформаційної культури. Перспективи подальших досліджень доцільно пов'язати з розвитком цифрових меморіальних ресурсів, інтеграцією бібліотек у національну систему збереження документальної спадщини та розширенням міжінституційної співпраці.

Список використаних джерел:

1. Биркович Т. І., Вільчинська І. Ю. Інформаційно-комунікативна діяльність бібліотек України в умовах війни. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 4. С. 42-48. DOI: https://doi.org/10.32461/2409-9805.4.2023.293970

2. Ковальська Л., Яворська Т., Ковальський Г. Документно-інформаційні ресурси архівів, бібліотек і музеїв: цифрові трансформації та виклики війни. *Бібліотечний вісник*. 2024. № 4. С. 3-18. DOI: https://doi.org/10.15407/bv2024.04.003

3. Ковтанюк Ю. Від концепції зберігання документів в електронній формі до нормативно-правової бази створення національних архівних та бібліотечних інформаційних ресурсів. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2024. № 13. DOI: https://doi.org/10.31866/2616-7654.13.2024.307129

4. Ніколайчук А. «Третє місце» як стратегія розвитку публічних бібліотек України в умовах війни. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2025. № 4. DOI: https://doi.org/10.32461/2409-9805.4.2025.351579

5. Новальська Т., Бойчук Н. Публічні бібліотеки як інституції історичної пам'яті українського народу. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2024. № 13. С. 222-232. DOI: https://doi.org/10.31866/2616-7654.13.2024.307253

6. Нудищук Г. Публічні бібліотеки як «інститути довіри» в контексті російсько-української інформаційної війни. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2025. № 4. DOI: https://doi.org/10.32461/2409-9805.4.2025.351580

7. Осаула В. О., Крутаков А. О. Бібліотеки як провідники резильєнтності української культури в умовах війни. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2025. № 2. С. 16-21. DOI: https://doi.org/10.32461/2409-9805.2.2025.350071

8. Ржеуський А., Кунанець Н. Роль бібліотеки як соціального інституту в розвитку інформаційної безпеки. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 3. DOI: https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2023.290974

9. Bachmann S.-D. D., Putter D., Duczynski G. Hybrid warfare and disinformation: A Ukraine war perspective. *Global Policy*. 2023. Vol. 14. P. 858-869. DOI: https://doi.org/10.1111/1758-5899.13257

10. Saunders L. Information literacy and fake news: How the field of librarianship can help combat the epidemic of fake news. *The*

Journal of Academic Librarianship. 2020. Vol. 46(5). DOI: https://doi.org/10.1016/j.acalib.2020.102218

11. Voitovych N., Kitsa M., Mudra I. Media Education and Media Literacy as a Factor in Combating Disinformation. *Journalism and Media*. 2025. Vol. 6 (4). Article 188. DOI: https://doi.org/10.3390/journalmedia6040188

Задорожна Вікторія,
директорка Хмельницької обласної бібліотеки для молоді;
Тарчевська Віра,
заступник директора обласної бібліотеки для молоді

РОБОТА ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСНОЇ БІБЛІОТЕКИ ДЛЯ МОЛОДІ В РЕАЛІЯХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Війна, яку веде росія проти України з 2014 року, вплинула на діяльність Хмельницької обласної бібліотеки для молоді переформатувавши її роботу під умови воєнного часу, з урахуванням запитів та потреб громади, вимушених переселенців та українських захисників. З'явилися нові форми роботи та нові функції, втілюються нові бібліотечні проєкти. З 2014 по 2023 рік бібліотекою відкрито 6 пунктів видачі в військових частинах міста, велась активна робота по національно-патріотичному вихованню молоді, надавалась волонтерська допомога захисникам. Активна громадська позиція колективу обласної бібліотеки для молоді, постійна волонтерська допомога фронту ще в 2016 році була відзначена Почесною грамотою Хмельницького міського голови, численними подяками від командирів військових частин.

Починаючи з 24 лютого 2022 року бібліотека у співпраці з громадськими організаціями, волонтерами активно включилась в розробку та реалізацію різних проєктів щодо підтримки ЗСУ, вимушених переселенців, бійців територіальної оборони. З першого дня повномасштабної війни колектив бібліотеки продовжував виконувати свої основні функції: обслуговування користувачів; надання інформації вимушеним переселенцям щодо роботи Центрів обслуговування переселенців в місті та

області; організація дозвілля дітей та молоді, що вимушено перебувають в нашому місті. Крім того, бібліотекарі активно включилися у волонтерську роботу в різних напрямках і на різних локаціях, в тому числі і безпосередньо на робочих місцях: плетіння маскувальних сіток та основ для сіток; збір гуманітарної допомоги; чергування на залізничному вокзалі для допомоги біженцям; приготування їжі для переселенців та наших захисників; прийом біженців в родини членів колективу та багато інших корисних справ. За понад 4 роки війни на фронт передано понад 1000 маскувальних сіток разом зі смаколиками, дитячими малюнками та оберегами, виготовленими читачами бібліотеки. Численні відеоподяки від воїнів, грамоти від командирів військових частин надихають не складати руки, адже тільки спільно – фронт і тил, ми здобудемо омріяну перемогу.

Слово теж лікує. А українське слово особливо. Тому обласна бібліотека для молоді активно включилась у Всеукраїнську акцію «Бібліотека українського воїна». За допомогою читачів бібліотеки, небайдужих хмельничан та найбільш активних наших помічників ГО «Українці майбутнього» нами зібрано і передано біля 2000 примірників кращих зразків української та зарубіжної літератури в військові частини, шпиталі та реабілітаційні центри Хмельницького, Києва, Рівного, Святогірська на Донеччині, на передову за посередництва волонтерів. Понад 20 книг передано вимушеним переселенцям до Польщі, понад 60 до коворкінгу переселенців в Хмельницькому «Все буде добре. Хмельницький».

На допомогу ЗСУ проведено дві благодійні виставки живопису членів Національних спілок художників та архітекторів. Продано робіт на понад 20 тис. грн, кошти передано на потреби воїнів. Відбулися благодійні концерти «Музика сили» за участю музиканта, військовослужбовця Є. Собчука. Зібрано кошти на купівлю дронів для потреб ЗСУ.

Бібліотекарі щомісячно відвідують військовий шпиталь та лікувальні заклади, де проходять реабілітацію воїни, з подарунками для поранених – домашніми смаколиками, предметами особистої гігієни, книгами. На День вишиванки 2022 р. колектив організував акцію «Вишиванка – захиснику».

Придбавши вишиту сорочку, бібліотекарі в координації з керівництвом військового шпиталю, обрали кандидата на наш подарунок – пораненого бійця Владислава з Харківщини, який вже понад два місяці лікувався в нашому місті. Акція дарування відбулася в шпиталі. В бібліотеці постійно відбуваються арттерапевтичні зустрічі для воїнів, що проходять реабілітацію в одному з обласних лікувальних закладів. Для них бібліотекарі створюють атмосферу домашнього затишку з чаєм, кавою, цікавим спілкуванням, майстер-класами, концертами.

В Хмельницькій обласній бібліотеці для молоді вперше серед бібліотек України відкрито музей-майстерню «Бібліотечний спротив». В виокремленому приміщенні книгозбірні розміщено фотостенди, що презентують волонтерську діяльність бібліотеки, починаючи з 2014 року, нагороди за волонтерську діяльність, а також інсталяція з артефактами війни, завезеними з зони бойових дій волонтеркою та науковою співробітницею Національного військово-історичного музею Оленою Івановою – уламки російської зброї, амуніції та ін. В цьому ж приміщенні плетуться маскувальні сітки та разом з читачами виготовляються обереги для бійців ЗСУ. Музей-майстерня стала ще одним осередком для проведення заходів з патріотичного виховання молоді.

Для інформування переселенців з початком повномасштабного вторгнення ми зібрали всю потрібну їм інформацію і розмістили на наших інтернет-пабліках, а також роздрукували на кожну кафедру обслуговування, щоб бібліотекар міг професійно і вичерпно надати інформацію як по телефону, так і при особистому зверненні відвідувача. Протягом всього періоду повномасштабної війни проводиться велика робота з дітьми та підлітками з сімей ВПО. Починали з березня 2022 року в Хмельницькому академічному обласному театрі ляльок, де працівники бібліотеки щоденно займалися з дітьми ВПО: настільні ігри, книги, наліпки, розмальовки та ін. У приміщенні бібліотеки проходили батли з настільних ігор, різні розважальні заходи для дітей з сімей ВПО в рамках проекту «СпівДія заради дітей», майстер-класи, психологічні тренінги у співпраці з психологами Товариства Червоного Хреста та ін. Запрошувались підлітки з сімей внутрішньо переміщених осіб

на заходи, які проводились спільно з ГО «Молодь за краще майбутнє» за підтримки European Endowment For Democracy. Фахівці відділу абонементу налагодили обслуговування тимчасово переміщених осіб як пільгової категорії користувачів, організували роботу з молоддю з регіонів Сходу та Півдня: розвиток, комунікація, діяльність лінгвостудії «Говорімо українською». Відділом мистецтв для дітей з родин ВПО проведено цикл мистецьких майстер-класів «Творчість не знає меж» та «Зцілюємо творчістю». Діти та дорослі-переселенці активно долучалися до бібліотечних народознавчих заходів: вивчали мистецтво писанкарства, брали участь у майстер-класах з зав'язування української хустки, плетення купальських віночків, вивчали різдвяно – новорічні традиції подолян тощо. Інтернет-центр бібліотеки надає школярам можливість дистанційного навчання. За роки повномасштабної війни бібліотечними заходами охоплено понад 5 тис. дітей ВПО.

Бібліотека ініціювала в 2023 році та реалізовує нині довгостроковий обласний молодіжний літературний проєкт «Розповім про Героя». В рамках проєкту бібліотеки громад залучають юних читачів до дослідження життя і подвигу загиблих в російсько-українській війні земляків, на основі яких створюються літературні нариси та відеоролики, що розміщуються в соціальних мережах.

Видано інформаційний буклет «Кіборги з Хмельниччини». Підготовлено до друку біобібліографічний покажчик «Герої України з Хмельниччини». 5 грудня 2025 року Хмельницька обласна бібліотека для молоді організувала зустріч в онлайн-форматі «Бібліотечне волонтерство під час війни – мистецтво дарувати добро». Мета заходу – познайомити з досвідом роботи фахівців бібліотек територіальних громад області в царині волонтерської роботи під час воєнного стану, реалізації волонтерських проєктів та залучення до них молоді.

Робота з підтримки ЗСУ, учасників бойових дій, ВПО, постраждалих внаслідок російської агресії продовжується.

Під час воєнного стану бібліотека залишається осередком інтелектуальної свободи та громадянської активності, провідником національних ідей та європейських цінностей, простором просвітництва і толерантності, культури і освіти.

Список використаних джерел:

1. Столяр Я. Як живуть бібліотеки під час війни : [про роботу бібліотеки та шляхи наповнення фондів книгозбірні] / Я. Столяр // Проскурів. – 2024. – 25 лип. (№ 28-29). – С. 7.

2. Тарчевська В. Б. Працюємо на перемогу: Хмельницька обласна бібліотека для юнацтва : [досвід роботи в воєнний період] / В. Б. Тарчевська // Бібліосвіт: інформ. вісн. – Київ: [б. в.]. – 2022. – № 2(82). – С. 57-59.

3. Тарчевська В. Б. Працюємо з вірою в перемогу: [досвід роботи Хмельницької обласної бібліотеки для юнацтва в період відкритої агресії росії проти України] / В. Б. Тарчевська // Бібліотечна планета. – 2022. – № 2. – С. 11-13.

Заморока Алла,
завідуюча сектором періодичних видань та просвітницької роботи Хмельницької ОУНБ

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСНОЇ УНІВЕРСАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ

Анотація: у статті висвітлено основні напрями інноваційної діяльності Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки в сучасних умовах.

Ключові слова: інноваційна діяльність, бібліотечні інновації, цифрові технології, інформаційні ресурси, Хмельницька ОУНБ.

Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека є провідним інформаційним, методичним та культурно-просвітницьким центром області, яка впроваджує інновації у свою діяльність. Інновації спрямовані на задоволення інформаційних потреб користувачів, підвищення якості бібліотечних послуг та інтеграцію у інформаційний простір.

Автоматизація бібліотечних процесів дозволяє оптимізувати процеси комплектування, каталогізування фондів, обліку видань, ведення статистичної звітності.

Особливого значення набуває формування власних електронних ресурсів, серед яких – колекції оцифрованих рідкісних та краєзнавчих видань, доступні широкому колу користувачів.

Фахівці Хмельницької ОУНБ дедалі більше орієнтуються на надання послуг у дистанційному форматі та активно розвивають систему електронних сервісів, забезпечуючи доступ до інформації.

Офіційний вебсайт бібліотеки https://ounb.km.ua/ є платформою для представлення інформаційних ресурсів, новинної інформації та комунікації.

Віртуальні виставки є зручним та сучасним інструментом знайомства з книгами та їх підбірками онлайн 24/7 з будь-якого пристрою користувача. Використання зображень обкладинок, відео, аудіоматеріалів та гіперпосилань на повні тексти доповнює традиційне сприйняття. Виставки рідкісних видань захищають оригінали від механічних пошкоджень. Переглянути виставки Хмельницької ОУНБ можна у вікні «Ресурси – Віртуальні виставки» за посиланням: http://ounb.km.ua/vistavki/index.php.

Значного поширення серед зареєстрованих користувачів набули сервіси «Віртуальна довідка» та «Електронна доставка документів». Останній дозволяє замовити копії статей з журналів та збірників, сторінок, фрагментів або розділів з книг. Особливої актуальності такі послуги набули в умовах дистанційного навчання. Вони сприяють економії часу, підвищують доступність бібліотечних послуг і роблять комунікацію з читачами оперативнішою. Ознайомитись з порядком замовлення електронних копій на офіційному сайті бібліотеки можна за посиланням: https://ounb.km.ua/poslugi/edd/index.php.

Важливим напрямом інноваційної діяльності бібліотеки є проєктна діяльність. Серед проєктів ОУНБ: «Створення регіонального тренінгового центру» у рамках програми «Бібліоміст», «Бібліотека-партнер Гете-інституту: Мова. Культура. Німеччина», «Культура України електронна бібліотека», «Вікно в Америку», «Історична Волинь», «Творча діада», «Змістовні посиденьки», «Хмельницький: гуртуймося

задля Перемоги…» та інші, представлені на сторінці сайту «Наші проєкти».

Фахівці активно залучені до розробки та впровадження проєкту «Дія. Цифрова освіта», спрямованого на розвиток ІТ-навичок, медіаграмотності, кібербезпеки, використання громадянами сервісів держави у онлайн-фррматі. За участю спеціалістів проводяться семінари, тренінги, практикуми, надаються індивідуальні консультації. Бібліотека зареєстрована як цифровий хаб, координує таку діяльність серед бібліотек області.

Сучасна бібліотека дедалі більше перетворюється на багатофункціональний громадський простір, впроваджуючи інноваційні форми соціокультурної діяльності. Зарекомендували себе літні читання на майданчику перед бібліотекою, квести, вікторини, настільні ігри, майстеркласи, клуби за інтересами, літературні тури, фестивалі книги, серед яких щорічний фестиваль «Книжкова весна на Хмельниччині», «Мовосфера» тощо.

Як головний методичний центр для публічних бібліотек області, Хмельницька ОУНБ сприяє впровадженню інновацій у практику бібліотек області. Значна увага приділяється питанням цифровізації, проєктного менеджменту, маркетингу бібліотечних послуг та розвитку інформаційної культури. Бібліотека організовує професійні тренінги, семінари, вебінари для бібліотечних працівників, стимулює до нововведень, проводячи обласні конкурси для бібліотекарів, поширює передовий досвід. Серед партнерів бібліотеки – фахівці Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого, всеукраїнської громадської організації Українська бібліотечна асоціація, Благодійні Фонди «Бібліотечна країна», «Рокада», громадська організація «Вікімедіа Україна», Центр неперервної культурно-мистецької освіти Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв тощо.

Сучасна бібліотека – це відкритий громадський хаб з коворкінгами, швидким інтернетом та новими сервісами. Головна книгозбірня області впроваджує сучасні технології, розширює доступ до інформації, створює комфортне середовище для навчання і спілкування та взаємодіє з громадою.

І сьогодні Хмельницька ОУНБ залишається головним центром суспільного, наукового та культурного життя завдяки трансформації у багатофункціональний публічний простір, де забезпечуються рівні права на інформацію, безпека та розвиток для кожного громадянина.

Зелінський Руслан,
начальник відділу Літинської селищної ради Вінницької області;
Кривий Валерій,
краєзнавець, селище Літин

БІБЛІОТЕЧНЕ ВІДКРИТТЯ ІСТОРИЧНОГО ДЖЕРЕЛА

Анотація: в статті зазначено про відкриття історичного друкованого видання бібліотечними працівниками. Висвітлено структуру та коротку характеристику статистичного видання 1901 року «Описаніе Литинскаго уѣзда Подольской губерніи». Вказано на адміністративно-територіальну належність сіл сучасної Хмельницької області до Літинського повіту станом на 1901 рік. Надано коротку характеристику волостей Літинського повіту та перелік населених пунктів сучасної Хмельниччини, які входили до складу цього повіту.

Ключові слова: бібліотека, Хмельниччина, Літинський повіт, волость, губернія, адміністративно-територіальний устрій.

Під час районного семінару бібліотекарів в с. Уладівці колишнього Літинського району 1994 року заступник директора Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки ім. К. А. Тімірязєва Л.М. Шпильова повідомила про існування книги А. Швенцона «Описаніе Литинскаго уѣзда Подольской губерніи», яка знаходиться в Державній публічній бібліотеці Санкт-Петербурга. Згодом, завдяки зусиллям директора Літинського краєзнавчого музею, на той час, Іскри В'ячеслава Васильовича ксерокопія даної книги потрапила до Літина, звідки розпочався її шлях у світ [5]. На шпальтах газети «Літинський вісник» у 1996 році з ініціативи колишнього

директора Літинського районного краєзнавчого музею, краєзнавця Кривого Валерія Івановича за підтримки тодішнього редактора районної газети Дубенчука Андрія Івановича опубліковано фрагменти цієї книти. З того часу тиражування цього видання не здійснювалось, за винятком окремих ксерокопій, що знаходяться в приватних бібліотеках літинчан. З 2018 року це репринтне видання перевидане та стало доступним для широкого загалу читачів. У 2024 році вийшло доповнене видання з географічним покажчиком населених пунктів, описаних А. Швенцоном.

В описі Літинського повіту наводиться коротка соціально-економічна характеристика волостей та статистичні дані про населені пункти, згруповані по волостях. До структури цієї статистики відноситься інформація про кількість дворів, чисельність населення, відстань до повітового міста, закладів інфраструктури. У праці відображено структуру земельних ресурсів – площі земель та їх належність суб'єктам володіння. Не залишено поза увагою також відомості про культові споруди, навчальні заклади, підприємства, пожежні дільниці, криниці, ставки та запаси продовольчих капіталів. У зазначеній праці використовуються застарілі одиниці виміру. Зокрема, міра площі – десятина, або 1,0925 га, а запаси зерна представлені у четвертях (одиницях об'єму для сипучих тіл), одна четверть співвідносилась до 8 пудів (131, 4 кг) жита [2].

Класифіковано такі види населених пунктів: місто, містечко (подекуди з передмістям), село, «деревня» (мовою оригіналу) та одна колонія Кільянівка (Киліановская).

Автор-упорядник опису Літинського повіту Анатолій Антонович фон Швенцон обіймав посаду повітового предводителя дворянства. В адміністративно-управлінській системі Російської імперії повітові предводителі дворянства вибиралися дворянами повіту. За виконання службових обов'язків предводителю дворянства грошова винагорода не виплачувалась. За тогочасним російським законодавством предводитель дворянства головував та входив до складу багатьох державних та громадських структур. В системі органів державного управління російської монархії губернію очолював губернатор, поряд з цим існувала посада губернського

предводителя дворянства. На повітовому рівні посади керівника повіту, на кшталт губернатора в губернії, не існувало, тому фактичним очільником повіту був повітовий предводитель дворянства.

Передрук видання 1901 року зберігає правопис російської мови до реформи 1918 року, в тому числі відтворені описки, які допущені в оригіналі. Варто наголосити, що у даній праці вкралася помилка і у назві села Івча. Зокрема, у розділі про населені пункти Кожухівської волості це село зазначено як «Ивга».

Складовими одиницями адміністративно-територіального устрою Російської імперії були губернії, повіти та волості. Указом імператриці Катерини ІІ від 22 травня 1795 року Літин віднесено до категорії повітових міст Брацлавської губернії [7]. В такому статусі Літин перебував і після падіння Російської імперії за часів Української Народної Республіки, Української Держави та в період перших років більшовицької окупації.

Відповідно до опису Літинського повіту, за даними перепису 1897 року у Літині проживало 9479 мешканців. У сучасному Літині за даними Державної служби статистики станом на початок 2022 року мешкало 6547 літинчан [1].

Подільська губернія, до складу якої входив Літинський повіт, утворена 12.12.1796 р. за Указом Павла І. Губернаторське правління створене за указом Сенату від 15.01.1797 р. До губернії увійшли повіти ліквідованих Брацлавського, Подільського та Вознесенського намісництв. Остаточно межі губернії та її поділ на повіти усталилися у 1804 році. Центром губернії було м. Кам'янець-Подільськ (нині – м. Кам'янець-Подільський) (1796-1919). Площа губернії складала понад 42 тисячі квадратних кілометрів, що у 1, 5 рази більше ніж територія сучасної Вінницької області. У 1897 році до складу Подільської губернії входило 12 повітів: Балтський (6824,1 кв. верств, 391018 чол.), Брацлавський (2706,3 кв. верст, 241868 чол.), Вінницький (2619,3 кв. верст, 248314 чол.), Гайсинський (2972,7 кв. верст, 248142 чол.), Кам'янецький (2534,3 кв. верст, 266350 чол.), Летичівський (2371,7 кв. верст, 184477 чол.), Літинський (2919 кв. верст, 210502 чол.), Могилівський (2413 кв. верст, 227672 чол.), Новоушицький

(2495,7 кв. верст, 223312 чол.), Ольгопільський (3521,9 кв. верст, 284253 чол.), Проскурівський (2364,6 кв. верст, 226091 чол.), Ямпільський (3179,1 кв. верст, 266300 чол.).

Територія Літинського повіту 2929 кв. верст (3339 кв. км.) майже у 6 разів була більшою за площу теперішньої Літинської селищної територіальної громади (587 км²), що складає 12,6 % території сучасної Вінницької області. Населення повіту у 1897 році (210502 чол.) майже у 10 разів перевищувало чисельність жителів Літинської селищної територіальної громади станом на 01.01.2022 р. (21124 чол.) [1].

Нижчою ланкою після повіту в адміністративно-територіальній системі царської Росії була волость. Літинський повіт у 1901 році об'єднував 10 волостей: Багриновецьку, Кожухівську, Межирівську, Вівсяницьку, Сосонську, Пилявську, Старо-Синявську, Терешпільську, Уланівську та Хмільницьку.

Теперішній Хмельницький район Хмельницької області частково належав територіально до Літинського повіту, а саме 43 населених пункти 6-ти волостей.

Зокрема, вся Старо-Синявська волость: містечко Стара Синява та 12 сіл (Адампіль, Гречана, Заставці, Ілятка, Залісся (кол. Спичинці), Йосипівка, Нова Синявка, Паплинці, Подоляни (кол. Чешки), Чехи, Щербані, Сьомаки).

В Старо-Синявській волості за даними перепису 1897 року мешкало загалом 13617 осіб, в тому числі 6765 чоловіків та 6852 жінки. У волості знаходилось 2 народних, 10 церковно-парафіяльних училищ та 1 школа грамотності. Землі у волості налічувалось 25133 десятини, в тому числі поміщицької 13214 десятин, державної – 4 десятини, чиншової 199 десятин, церковної 542 десятини, селянської позанадільної 40 десятини та селянської надільної землі 11144 десятини [6, с. 106].

5 сіл сучасної Хмельниччини входили до складу Кожухівської волості Літинського повіту: Новокостянтинів, Антонівка, Лісо-Березівка (кол. Березівка), Ялинівка (кол. Погоріла), Розсохувата (кол. Росоховата).

Пилявська волость станом на 1901 рік також була складовою частиною Літинського повіту. Волость об'єднувала 12 сіл теперішнього Хмельницького району Хмельницької

області: Пилява, Пилявка, Бабине, Дашківці, Івки, Ілляшівка, Карпівці, Іванківці, Мисюрівка, Теліжинці, Травневе (кол. Десюровка), Уласово-Русанівка (кол. Русанівка і Уласівка).

В Пилявській волості за даними перепису 1897 року мешкало загалом 15133 осіб, в тому числі 7526 чоловіків та 7607 жінок. У волості знаходилось 2 народних, 6 церковно-парафіяльних училищ та 3 школи грамотності. Землі у волості налічувалось 20661 десятина, в тому числі поміщицької 10162 десятини, церковної 502 десятини та селянської надільної землі 9992 десятини [6, с. 96-97].

Села Хмельницького району Лозни, Сахни та Майдан-Сахнівський на початку ХХ століття входили до Багриновецької волості Літинського повіту, а села Цимбалівка та Яблунівка – до Терешпільської волості цього ж повіту.

8 сіл сучасної Хмельниччини були адміністративно та територіально підпорядковані Вівсяницькій волості Літинського повіту. Зокрема, села Вівсяники, Гришки, Клопотівці, Майдан-Чернелевецький, Макарове, Радівці, Степівка, Чернелівці.

Загалом Вівсяницька волость складалась з 19 сіл. За даними перепису 1897 року у волості мешкало загалом 16243 особи, в тому числі 8151 чоловік та 8092 жінки. У волості знаходилось 2 народних училища, 13 церковно-парафіяльних шкіл та 4 школи грамотності. Землі у волості налічувалось 28449,5 десятини, в тому числі поміщицької 15556 десятини, державної 412 десятин, в окремих селян – 579 десятин, в селянських товариств – 788 десятин, чиншової – 161,5 десятини, церковної – 619 десятин та селянської надільної землі 10334 десятини [6, с. 73-74].

За часів більшовицької окупації України Літинський повіт відповідно до постанови ВУЦВК від 31 січня 1923 року № 90 «Про адміністративно-територіальний поділ Поділля» був ліквідований. Складові частини колишнього Літинського повіту було розділено між Вінницьким та Проскурівськими повітами Подільської губернії. Зокрема, до Вінницького повіту відійшли Літин та Терешпільська, Уланівська, Багринівська, Сосонська волості і частина Старо-Синявської волості. Пилявська та інша частина Старо-Синявської волості з розформованого Літинського повіту увійшли до складу Проскурівського повіту

Поділля [3].

Літинський район, як адміністративно-територіальна одиниця, з'являється на карті радянської України у березні 1923 року. А саме, відповідно до постанови ВУЦВК від 7 березня 1923 року № 311 «Про адміністративно-територіальний поділ Подільської губернії» у складі губерній були створені округи, які в свою чергу складалися з районів. Так, до новоствореної Вінницької округи входило 15 районів, у тому числі і Літинський район, який сформовано з частин Кожухівської, Пиківської, Сосонської і Багринівської волостей з центром в м. Літин [4].

За даними Подільського губернського статистичного бюро, до складу Літинського району у 1923 році входили Багриновецька, Балинська, Борківська, Бруслинівська, Дяковецька, Івчанська, Кулижська, Кусиківецька, Літинська, Майдан-Стасівська, Осолинська та Соснівська сільські ради. В цей час в офіційному вжитку використовувались види населених пунктів, які відображено у наступній статистиці. А саме, до Літинського району віднесено 1 поселення міського типу, 25 сіл, 2 передмістя, 4 поселки та виселки, 2 ізольовані хутори, 5 гнізд хуторів та 2 лісові сторожки. Як бачимо до населених пунктів відносились навіть лісові сторожки. Принагідно зазначити також, що теперешні села Селище та Садове (кол. Літинські Хутори) на той час мали статус не сіл, а передмість.

Впродовж подальших років радянського періоду територіальні межі Літинського району неодноразово змінювались. З розпадом СРСР радянська адміністративно-територіальна система дісталася у спадок незалежній Україні.

Відповідно до Постанови Верховної Ради України від 17.07.2020 р. № 807-IX «Про утворення та ліквідацію районів» Літинський район було ліквідовано, а Літинська селищна територіальна громада увійшла до складу Вінницького району.

Відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 червня 2020 року № 707-р «Про визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад Вінницької області» до Літинської селищної територіальної громади увійшли території Літина та

сільських рад колишнього Літинського району: Багриновецької, Бірківської, Бруслинівської, Горбовецької, Громадської, Дяковецької, Івчанської, Кулизької, Літинецької, Малинівської, Осолинської, Селищенської та Соснівської.

Описова та статистична інформація про вищезазначені населені пункти сучасної Хмельницької області станом на 1901 рік детально викладена у праці А. Швенцона, що може слугувати цінним матеріалом для дослідників минулого свого краю.

Репринтне видання «Описанніе Литинскаго уѣзда Подольской губерніи» А. Швенцона станом на 1901 рік вийшло з друку у 2024 році невеликим накладом. Примірник цього історичного джерела знаходиться у Вінницькій обласній універсальній науковій бібліотеці ім. В. Отамановського, а також упорядником Р. Зелінським люб'язно передано у фонди головної книгозбірні Хмельниччини – Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки.

Список використаних джерел:

1. Державна служба статистики України. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2022 року. – Київ, 2022. – [Електронний ресурс] https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/05/zb_Nas.pdf

2. Е. Каменцева, Н. Устюгов. Русская метрология. 2-е изд. М.: Аспект-пресс, 2003. С. 247-248.

3. Збірник узаконень та розпоряджень Робітничо-селянського Уряду України. – 1923. – № 5. – С. 151-154.

4. Збірник узаконень та розпоряджень Робітничо-селянського Уряду України. – 1923. – № 18-19. – С. 586-587.

5. Кривий В. Унікальна знахідка літинських краєзнавців // Літинський вісник, 1996, 20 січня.

6. Описание Литинского уезда Подольской губернии. Вилання друге, доповнене. Упоряд. Зелінський Р.М. Вінниця : Нілан-ДТД, 2024. 200 С.

7. Полное собрание законовъ Российской имперіи 1649 года. Томъ XXIII. Съ 1789 по 6 Ноября 1796. Печатано въ Типографіи II Отдѣленія Канцеляріи. 1830. – С. 701.

Кальченко Валентина,
директор Сумської обласної універсальної наукової бібліотеки

РОБОТА СУМСЬКОЇ ОУНБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація: у статті висвітлено досвід роботи Сумської обласної універсальної наукової бібліотеки в умовах воєнного стану та її трансформацію в сучасний гуманітарний, інформаційний і соціокультурний центр підтримки громади. Розкрито основні напрями діяльності установи, спрямовані на забезпечення інформаційних потреб населення, психоемоційне відновлення, соціальну адаптацію внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, військовослужбовців, дітей і молоді. Особливу увагу приділено реалізації проєкту «Бібліотеки для життя: мережа психоемоційного відновлення», розвитку партнерської взаємодії з громадськими та міжнародними організаціями, упровадженню цифрових сервісів і створенню безпечного простору для навчання, творчості та спілкування. Підкреслено роль бібліотеки як важливого чинника суспільної стійкості, соціальної згуртованості та гуманітарної підтримки населення в умовах війни.

Ключові слова: Сумська обласна універсальна наукова бібліотека, бібліотеки в умовах війни, воєнний стан, гуманітарний хаб, соціокультурна діяльність, психоемоційна підтримка, проєкт «Бібліотеки для життя», внутрішньо переміщені особи.

Повномасштабна війна стала серйозним випробуванням для суспільства та суттєво вплинула на роботу культурних і освітніх установ. Особливо відчутними ці зміни є для бібліотек, які в умовах воєнного стану змушені оперативно реагувати на нові потреби громади, зберігаючи водночас свою основну місію – забезпечувати доступ до інформації, знань і культурних надбань.

Для Сумської обласної універсальної наукової бібліотеки, яка працює в прикордонному та прифронтовому регіоні, воєнні

реалії визначили нові пріоритети діяльності. Поряд із традиційними бібліотечними послугами особливого значення набули інформаційна підтримка населення, соціальна взаємодія, психологічна допомога, організація змістовного дозвілля та створення можливостей для комунікації.

Сьогодні бібліотека є важливою частиною гуманітарного простору громади. Вона забезпечує доступ до інформації, підтримує культурне життя, сприяє соціальній адаптації внутрішньо переміщених осіб, реалізує просвітницькі та соціальні ініціативи. Відтак діяльність Сумської ОУНБ у воєнний період демонструє здатність бібліотеки відповідати на суспільні виклики, залишаючись відкритим, доступним і необхідним простором для людей.

Відповідаючи на сучасні виклики Сумська ОУНБ розширила спектр послуг, активізувала партнерську взаємодію з органами влади, громадськими організаціями, міжнародними фондами та волонтерами.

З 2025 року Сумська ОУНБ є учасником пріоритетного проєкту для Сумської області «Бібліотеки для життя: мережа психоемоційного відновлення» в рамках Всеукраїнської програми ментального здоров'я «Ти як?», погодженого координаційним центром з психічного здоров'я Кабінету Міністрів України.

Проєкт спрямований на створення мережі психоемоційного розвантаження, який розвивається на базі Сумської обласної універсальної наукової бібліотеки та об'єднує мешканців громад навколо публічних бібліотек 10 територіальних громад області у єдину мережу психоемоційного відновлення.

Цільова аудиторія проєкту: ветерани, внутрішньо переміщені особи, люди старшого віку, молодь, діти.

У рамках проєкту «Бібліотеки для життя: мережа психоемоційного відновлення» бібліотека започаткувала активну співпрацює з громадськими організаціями, залучаючи до спільної роботи фахівців-психологів та медичних працівників, а саме:

- Центр психічного здоров'я та психосоціальної підтримки м. Суми Mental Health Service – Sumy;

- Сумська обласна організація ТовариствоЧервоного Хреста України;
- ГО «Ліга сучасних жінок»;
- Благодійний фонд «Рокада» Суми;
- ГО Support center Atlant /Центр підтримки Атлант;
- Міжнародна гуманітарна організація Medar;
- МГО Данська рада у справах біженців / DRC;
- Центр Життєстійкості м. Суми;
- Міжнародна організація Project HOPE Ukrainee;
- Державною установою «Сумський обласний центр контролю та профілактики хвороб Міністерства охорони здоров'я України».

Така взаємодія сприяє розширенню напрямів діяльності, урізноманітненню форм роботи та підвищенню якості послуг, спрямованих на психоемоційну підтримку й відновлення відвідувачів бібліотеки.

Важливим елементом трансформації діяльності Сумської ОУНБ стало створення на офіційному вебсайті бібліотеки окремої платформи «Бібліотеки для життя», яка об'єднала інформацію про реалізацію однойменного проєкту.

На платформі систематизовано основні напрями діяльності, анонси та звіти про проведені заходи, фотоматеріали, дані про партнерів, практичні напрацювання та результати роботи.

Створення окремого інформаційного ресурсу забезпечило відкритість діяльності бібліотеки, розширило доступ громадськості до інформації про можливості психоемоційної підтримки та соціальної адаптації, а також сприяло популяризації успішних практик роботи з внутрішньо переміщеними особами, військовослужбовцями, ветеранами та членами їхніх родин. Крім того, платформа стала своєрідним електронним архівом реалізації проєкту, що дозволяє відстежувати його розвиток, аналізувати результати та поширювати набутий досвід серед бібліотечної спільноти.

Особлива увага приділяється підтримці внутрішньо переміщених осіб, військовослужбовців, ветеранів та членів їхніх родин, для яких реалізуються інформаційні, освітні, культурні та психоемоційні ініціативи.

Суми – прикордонне місто, яке від початку повномасштабної війни стало прихистком для великої кількості внутрішньо переміщених осіб. У цей непростий час Сумська обласна універсальна наукова бібліотека відкрила свій простір для підтримки людей, створивши комфортне середовище для дозвілля, спілкування, творчої самореалізації та психоемоційного відновлення.

У бібліотеці проводяться:

• психоемоційні тренінги та зустрічі підтримки;

• арттерапевтичні заняття й творчі майстер-класи;

• клуби спілкування та психологічного розвантаження;

• літературні вечори, презентації книг і творчі зустрічі;

• інтелектуальні ігри, вікторини та настільні ігри;

• майстер-класи для дітей і родинного дозвілля;

• перегляди фільмів і тематичні культурні події;

• заняття з цифрової грамотності та комп'ютерної освіти;

• зустрічі з психологами, волонтерами й представниками громадських організацій;

• виставки творчих робіт і мистецькі акції;

• заходи для дітей внутрішньо переміщених осіб: ігрові програми, читання казок, творчі студії.

Бібліотека стала місцем зустрічей, взаємної підтримки та інтеграції, де кожен може відчути увагу, турботу й знайти можливості для змістовного та корисного проведення часу.

Для внутрішньо переміщених осіб Краснопільської громади на базі Сумської обласної універсальної наукової бібліотеки організовано активну діяльність клубу «Здорове довголіття», засідання якого проводяться за участю представників громадських організацій, провідних фахівців та ключових партнерів установи. У межах роботи клубу учасники мають можливість долучатися до змістовного спілкування, отримувати актуальну інформацію, кваліфіковану психологічну підтримку та практичні поради щодо збереження фізичного й емоційного здоров'я. Бібліотека системно реалізує різнопланові тренінги «Ресурси всередині нас: як знаходити силу та відновитися»; «Відчуваю і долаю»; тематичні майстер-класи «Лялька мотанка: традиції, що живуть в серцях»; «Шлях до себе через творчість»; «Мить, що стала картиною», а також

просвітницькі та творчі заходи: «Українська ікона крізь віки»; «Філософія творчості Івана Кавалерідзе»; «Писанкова магія» та інші.

Заходи спрямовані на всебічну соціальну адаптацію, розвиток ефективної комунікації, зміцнення емоційної стійкості та атмосфери взаєморозуміння й довіри. Важливою складовою цієї діяльності є тісна співпраця з провідними гуманітарними інституціями, зокрема з Товариством Червоного Хреста, Благодійним фондом «Рокада» та Данською радою у справах біженців, що дозволяє суттєво розширити спектр допомоги та забезпечити комплексний підхід до вирішення нагальних потреб ВПО. Завдяки втіленню таких ініціатив внутрішньо переміщені особи мають змогу відчути реальну підтримку спільноти, віднайти нові дієві інструменти для самореалізації та успішно інтегруватися в сучасне суспільне життя.

На базі установи активно діє клуб «Родинне коло», учасниками якого є внутрішньо переміщені особи з Юнаківської громади. У межах роботи клубу систематично проводяться різнопланові заходи літературного спрямування за участю відомих сумських поетів та письменників: Марини Реух, Тамари Герасименко, Богдани Гусак, Ольги Суровицької та ін. Програма зустрічей включає яскраві презентації нових книг, вечори поезії та змістовні літературні години. Такі соціокультурні ініціативи мають глибоке психоемоційне значення, адже допомагають учасникам клубу адаптуватися до нових умов, відволіктися від повсякденних турбот і знайти розраду в мистецтві слова.

Сумська обласна універсальна наукова бібліотека гостинно відкриває свої двері для молоді з-поміж внутрішньо переміщених осіб, організовуючи для них пізнавальні та інтерактивні екскурсії «Теплі зустрічі для молоді», «Знайомство зблизька». Програми зустрічей розроблені з урахуванням інтересів молодого покоління та спрямовані на популяризацію читання, знайомство з новітніми технологічними можливостями сучасної бібліотеки, а також із художніми та краєзнавчими експозиціями. Відвідування залів книгозбірні дозволяє учасникам екскурсій розширити свій світогляд, знайти однодумців та відкрити для себе нові вектори для

самореалізації. Подібні ініціативи підкреслюють місію бібліотеки як відкритого, безбар'єрного та безпечного простору для всебічного розвитку особистості.

Особливе місце у соціокультурній діяльності Сумської обласної універсальної наукової бібліотеки посідає робота з підростаючим поколінням. Для дітей та підлітків в установі систематично організовується яскрава палітра заходів, що гармонійно поєднують інтелектуальний розвиток, творчість та корисне дозвілля.

Фахівці Сумської ОУНБ провели цикл заходів з казкотерапії, де учасники мали змогу поринути у світ добрих історій, що допомагають розвивати фантазію, зменшують тривожність та дарують відчуття безпеки.

Сумщина має свої особливі казки про рідний край – «Маленькі історії казкового міста» Анни Коршунової та «Казкові пригоди Сумислава» Павла Парфіна. Казкові історії спонукали дітей мріяти про подорожі Сумщиною, відкривати для себе її культурні та природні особливості, більше пізнавати історію та традиції.

Світ дитинства у бібліотечних стінах наповнюється пізнавальними екскурсіями, захоплюючими літературними подорожами, голосними читаннями та різноманітними інтерактивними іграми й квестами. Особливою популярністю серед маленьких відвідувачів користуються творчі майстер-класи «Від ідеї до Дива», «Прикрась своє життя радістю», «Щаслива доля намотана», де діти мають змогу розкрити свій внутрішній потенціал, розвинути уяву та створити перші маленькі шедеври власними руками. Кожна така зустріч сповнена щирим теплом, турботою та прагненням подарувати малечі відчуття безпеки, радості й віри у власні сили. Завдяки створенню безбар'єрного та затишного простору бібліотека стає для дітей не просто джерелом знань, а справжнім місцем мрій, де логіка зустрічається з фантазією, а книга – з вірним другом. Ми переконані, що кожна дитяча посмішка – це найбільша нагорода для колективу бібліотеки, тому прагнемо оточити кожного маленького гостя особливою увагою, теплом і затишком, створюючи атмосферу взаєморозуміння, довіри та безпеки.

Важливим інструментом інформаційної комунікації залишаються офіційні сторінки бібліотеки в соціальних мережах, які забезпечують оперативне інформування про події, популяризують бібліотечні послуги, висвітлюють реалізацію проєктів та підтримують постійний зворотний зв'язок із користувачами. Поряд із цим бібліотека активно розвиває подкасти, тематичні блоги та електронні інформаційні ресурси, що розширюють можливості дистанційного обслуговування.

Цифрові сервіси стали невід'ємною складовою діяльності Сумської ОУНБ, забезпечивши доступність інформації незалежно від безпекової ситуації, місця перебування користувачів та інших обмежень, спричинених війною. Це сприяло зміцненню ролі бібліотеки як сучасного інформаційного, освітнього та комунікаційного центру регіону.

Досвід діяльності Сумської обласної універсальної наукової бібліотеки в умовах воєнного стану переконливо засвідчує, що сучасна бібліотека є не лише сховищем знань, а й важливим осередком суспільної стійкості, соціальної згуртованості та підтримки громади. Оперативне реагування на виклики часу, впровадження нових форматів роботи, розвиток партнерської взаємодії та цифрових сервісів дали змогу забезпечити безперервність бібліотечного обслуговування й розширити спектр послуг відповідно до актуальних потреб населення.

Реалізація соціально значущих ініціатив підтвердила спроможність бібліотеки ефективно поєднувати інформаційну, освітню, культурну та психоемоційну функції. Постійна робота з ВПО, захисниками та їхніми сім'ями не лише зміцнює суспільну солідарність сьогодні, а й закладає міцне підґрунтя для подальшого розвитку бібліотеки як сучасного безбар'єрного хабу.

Досвід Сумської ОУНБ засвідчує, що бібліотека здатна успішно адаптуватися до кризових обставин, залишаючись відкритим, доступним і суспільно значущим простором. Накопичені практики можуть слугувати підґрунтям для подальшого розвитку бібліотечної сфери, упровадження інноваційних моделей діяльності та формування сучасної бібліотеки як невід'ємної складової гуманітарної стійкості

українського суспільства.

Качеровська Ніна,
бібліограф бібліотеки Хмельницького політехнічного фахового коледжу, членкиня НСЖУ, НСКУ

ЗАВЖДИ – В НОГУ З ЖИТТЯМ

(історія діяльності 103-річної бібліотеки в Пирогівцях)

Анотація: ні війни, ні голодомори, ні більшовицька навала не змогли перешкодити діяльності бібліотеки в Пирогівцях, заснованої у 1923 році. Вона пройшла шлях від хати-читальні, отримавши звання «Бібліотеки відмінної роботи» – до бібліотеки-філії № 18 Централізованої бібліотечної системи Хмельницької міської територіальної громади, і стала офіційним хабом Національного проєкту освітньої онлайн-платформи «Дія. Цифрова освіта».

Ключові слова: Пирогівці, бібліотека, книгозбірня, хата-читальня, бібліотечний простір, бібліотерапія, візуальна реклама.

Розпочати статтю хочеться словом далеко не офіційного чи наукового стилю. Це слово – «перший». Прекрасне і багатогранне слово. Першим завжди найважче, але як це почесно і гідно! Отож першою бібліотекою на теренах нашої держави вважається книгозбірня, (згідно з «Повістю временних літ»), заснована князем Ярославом Мудрим у 1037 році. Діяла вона, як відомо, при Софійському соборі в Києві. Перша публічна земська бібліотека на Поділлі (у Проскурові) була відкрита в травні 1901 року. Одна із найдавніших книгозбірень краю є бібліотека у с. Пирогівці, вона «заснована» у 1923 році і тулилася тоді в сільській хаті. Але про це йтиметься нижче…

На подвір'ї Параскево-П'ятницького храму, що в Пирогівцях, того дня зібралися школярі і педагоги місцевого ліцею на чолі із директрисою Л. В. Волошиною, читачі місцевої бібліотеки разом із завідувачкою О. М. Євчишеною, прихожани, члени громади із сільським головою В. А Чернюком. І зібралися

вони на подію, яка теж відбувалася вперше у цьому древньому селі. Отець Михайло (Мартинюк) проводив чин умовного поховання (кенотафу) ученого, природодослідника, фундатора Подільської зоологічної школи, професора Кам'янець-Подільських закладів, керівника природничо-математичної секції наукового товариства при університеті, який очолював 38 науковців та краєзнавців, котрі вивчали гідрографію, рельєф, метеорологію, геологію, фауну і флору Поділля; директора Зоологічного музею при сільгоспінституті, автора перших підручників українською мовою для вишів із зоології, курсу систематики тварин – Василя Полікарповича Храневича. Професора Храневича арештували за сфабрикованою справою разом із іншими вченими Кам'янецьких вишів у 1937 році. Покарано ув'язненням та засланням і після 1937 чи 1939 року слід його згубився ймовірно у Воркуті. Умовне поховання з ініціативи авторки цієї статті та з благословення отця Михайла (Мартинюка) здійснювалося на церковному подвір'ї, біля могили батька ученого – Полікарпа Храневича (помер у 1918), який 120 років тому відбудував цей храм після пожежі, яка сталася у 1905 році.

Чому про цю подію згадуємо? А тому, що діяльність бібліотек уже давно не обмежується функцією «видавання» книг. Упродовж стотирічної історії свого існування у Пирогівцях бібліотека є головним інформаційним центром, що виконує покладену на нею місію – задоволення інформаційних потреб освітньої, навчальної та виховної роботи, використовуючи у своїх процесах інноваційні форми та методи діяльності.

Як відомо, у 2020 році відбулася децентралізація. Оскільки село стало частиною Хмельницької територіальної громади, то відповідно до Рішення п'ятої сесії Хмельницької міської ради від 21 04.2021 року № 31 «Про перейменування Хмельницької міської централізованої бібліотечної системи у Централізовану бібліотечну систему Хмельницької міської територіальної громади та затвердження статуту в новій редакції» Пироговецька бібліотека стала філією Централізованої бібліотечної системи Хмельницької міської територіальної громади.[4]

Але ж повернемося на більше, як 100 років назад, у 1923 рік. Перша книгозбірня у селі розташовувалася у кімнаті сільської хати, де стояли шафи з книгами і стелажі з виставками та кілька столів, за якими можна було вчитися читати і писати. Першим працівником бібліотеки на громадських засадах був Іван Юрків. Якщо в першій київській бібліотеці Ярослава Мудрого було 500-1000 рукописів, то в Пироговецькій сільській бібліотеці-кімнаті було 500-600 примірників книг. У 1925 р. книгозбірню перенесли в інший житловий будинок. У цей час бібліотекарем працював Трохим Бойчук. Двадцяті роки були роками ліквідації неписьменності, до якої долучилися школа та бібліотека. У 1927-1929 рр. завдяки роботі працівників закладу культури завершено процес ліквідації неписьменності в селі.

Окремо хочеться розповісти про зловісні тридцяті. У 1937 р. бібліотеку перемістили у приміщення церкви. З одного боку, тут були свої пріоритети, бо систематично працювали гуртки, щоденно демонструвались кінофільми, влаштовувалися танці. Але ж з іншого – пирогівчанам було заборонено відвідувати церкву, бо її було закрито. Віряни сприйняли переоблаштування церкви на клуб, а святого місця – вівтар – на сцену, як відверте знущання над святинею. Адже на стінах висіли плакати з радянськими гаслами, малювалися червоні зірки, під час вечірок лунали крики та реготи. Таке безчинство та глум у храмі припинилося із початком війни у липні 1941 року, коли село було окуповане німецькими фашистськими загарбниками. Культурно-просвітницькі заклади змушені були припинити свою роботу. Бібліотеку розгромлено, а книжковий фонд знищено. І лише 1946 р. у відбудованому приміщенні запрацювали бібліотека та клуб під керівництвом Василя Цісаря.

Хочеться провести паралель: формуючи фонд бібліотеки Кам'янець-Подільського університету, тодішній ректор І. І. Огієнко звернувся до освітян України, наукових установ та закладів освіти, видавничих товариств, різних інституцій та громадськості з проханням: «...докласти й свою долю до збудування нового культурного огнища і подарувати бібліотеці Університету книжок, що в їх тепер відчувається особлива потреба і що їх тепер немає змоги придбати навіть за великі

гроші [3, с. 259]. За прикладом ректора у маленькому селі так вчинив і новий працівник бібліотеки Василь Цісар [6, с. 44]. З власної ініціативи він почав збирати художні книги та періодичні видання. Багато односельців (демобілізовані військовослужбовці, педагоги, просто читачі і поціновувачі книг) дарували свої невеличкі домашні бібліотечки. Коли книжковий фонд нараховував 1000 примірників, ЦРБ створила тут посаду бібліотекаря. Бібліотека передплачувала дві газети. Опалювалося приміщення звичайною грубкою. Проте тут завжди було людно, читалися книги, обговорювалися побутові питання, тощо.

Із найкращими думками і вдячністю згадаємо тих, хто все робив для того, щоб у селі була своя, хоча б примітивна книгозбірня. З 1947 по 1960 рр. у бібліотеці працювали Ольга Стадник, Олена Мазуркова, Галина Рибачок. Звичайно, у міру можливості створювався комфорт і добра атмосфера. У 1962 р. бібліотеку перевели у відремонтоване приміщення. До слова, будинок цей було конфісковано у багатого селянина Л. Бідного, якого тоді називали куркулем) [6, с. 6]. Там же відкрили і пошту, встановили АТС на 40 абонентських номерів. У цей час у бібліотеці працювали Григорій Кошельник, Іван Юрків, Поліна Грош. Попри все, бібліотекарі проводили різноманітну роботу. Вони організовували виїзні книжкові виставки на тваринницькій фермі, ознайомлювали спеціалістів господарства з новинками сільськогосподарської техніки і науки, проводили вечори, диспути, усні журнали, читацькі конференції [4].

У 1964 р. у селі сталася справжня подія – збудували нове приміщення Будинку культури, де бібліотека стала займати дві кімнати другого поверху. В одній розмістився читальний зал для дорослого населення, а в другій сформовано експозицію дитячої літератури. А з 1977 р. була приєднана ще одна кімната, яка дістала назву «Кімната інформаційної роботи з сільського господарства». З 1964 по 1975 рр. бібліотекою завідували Зоя Кокуленко, Олена Сорока, Марія Костоусова. Кожна із цих працівниць по-своєму залучала сільчан до читання: Марія Костоусова зуміла зібрати навколо себе велику кількість молоді, особливо школярів. Вона проводила різноманітні заходи, активних учасників та читачів бібліотеки нагороджувала

заохочувальними призами. За активну роботу серед населення у 1974 р. бібліотеці було надано звання «Бібліотека відмінної роботи» [4].

У 1975 р. в Будинку культури трапилася пожежа. Весь книжковий фонд, який налічував 18 тис. примірників, згорів. Після відбудови бібліотека заново організувалась. Велику допомогу у придбанні стелажів, книжкових шаф, столів, стільців та іншого інвентарю надала Центральна районна бібліотека. Книги надсилались з бібколектора, з обмінного фонду. Тільки 1977 р. у бібліотеку надійшло 3077 книг та періодичних видань. Наприкінці року книжковий фонд вже становив 8465 книг. До речі, тоді ж вогнем було знищено і сільський музей, організований 1967 року сільським краєзнавцем М. О. Сімчуком. Пізніше, десь у 1989 році, його було відновлено і названо «Село і люди». Посприяли цьому тодішній директор господарства «Зоря» М. Т. Штен та керівник учнівської пошукової групи «Русь», учитель історії О. М. Сімчук. Паралельно із традиційним поповненням фонду (придбанням літератури у видавництвах та книгорозповсюджувальних організаціях, передплатою фахових періодичних видань) було дарування книг бібліотеці. Сільчани щедро ділилися своїми невеличкими бібліотечками [4].

Із 1975 по 1992 рр. завідувачкою бібліотеки була Валентина Соловйова, а в дитячій бібліотеці працювала Просина Шак. З 1977 по 1998 рр. в бібліотеці діяла Школа передового досвіду. Тут проводились районні наради бібліотечних працівників щодо обміну досвідом роботи. З 1992 по 2000 рр. у бібліотеці працювала Л. Сімчук, з 2000 по 2019 рр. – І. Куліковська. Цікаві методи роботи виробила кожна із цих працівниць. Наприклад, В. В. Соловйова, яка сама дуже багато читала, уміла скористатися будь-якою нагодою, аби зацікавити читачів. Вона розповідала уривки романів чи повістей, запрошуючи взяти цю книгу і довідатися, чим же закінчився той чи інший сюжет. І. І. Куліковська створила надзвичайний затишок і комфорт у залах, до бібліотеки любили зайти дорослі і діти, аби відпочити, полюбуватися чистотою, численними квітами, незвичайною аурою спокою і доброзичливості, погортати періодику, переписати рецепт якоїсь страви чи взяти

схему вишивання чи в'язання. Із 2019 по 2020 бібліотека проводила тільки видачу книг, яку здійснювала завідувачка Будинку культури Галина Храпач.

Нині обов'язки бібліотекаря виконує Ольга Євчишена. Не зважаючи на різні виклики часу, вона забезпечує якісне обслуговування користувачів та систематичне поповнення інформаційного ресурсу книгозбірні. Останній виклик – стратегічна база бібліотеки, її інформаційне середовище. В сучасних умовах інформаційний ресурс представляє собою симбіоз традиційних документальних ресурсів на паперових носіях і електронних ресурсів локального й мережевого доступу. У 2021 році бібліотеку підключено до Інтернету. Провайдер X-City [4]. 2024 рік Пироговецька бібліотека-філія № 18 Централізованої бібліотечної системи Хмельницької міської територіальної громади стала офіційним хабом Національного проєкту освітньої онлайн-платформи «Дія. Цифрова освіта». У рамках цього проєкту книгозбірня отримала 2 комп'ютери з програмним забезпеченням, проведено безкоштовний Інтернет. Відтепер жителі Пироговець отримують доступ до сайту «Дія. Цифрова освіта» та проходять навчання з цифрової грамотності. Бібліотека стала переможницею Громадського проєкту «Бюджет міських ініціатив». У ній реалізовано проєкт Центр «Добро». Бібліотекарка взяла участь у проєкті «Здобуття цифрових навичок у бібліотеках – Хабах цифрової освіти», який організувала ВГО «УБА», за підтримки Програми розвитку ООН (UNDP) в Україні. У книгозбірні як такій, що зазнала пошкоджень внаслідок атак агресора, розпочали реалізацію проєкту «Бібліотерапія» (#Ukrainian_library_renaissance). У межах втілення ініціативи бібліотека отримала 30 тис. гривень на придбання книг та ноутбук [2].

Сьогодні книгозбірня є культурним центром для всіх категорій користувачів. Складовою частиною віртуального бібліотечного середовища є представництво в популярних соціальних мережах «Facebook». О. М. Євчишена надає консультації біля комп'ютерів, організовує інформаційне обслуговування за допомогою електронної пошти. Створено також фейсбук-сторінку бібліотеки, де висвітлюються важливі події сьогодення. Як бачимо, бібліотека проводить активну

роботу в соціальних мережах.

Час від часу дізнаємося про влучання ворожих шахедів у наші святині, культурно-освітні центри країни. Тільки недавно ворог у столиці пошкодив Лавру, Скарбницю музею історії України, Музей книги і друкарства, фондосховище Національного музею народної архітектури і побуту – і це тільки дещиця у морі руйнацій. Ми усвідомлюємо, що це міжнародні злочини проти світової культурної спадщини, культурної ідентичності нашого народу. Це системна війна проти культури, цивілізації та історичної пам'яті. Тому бібліотечний простір сьогодні – це медіацентр та простір для молоді, цифрові хаби та зони навчання, нові формати взаємодії з громадою, дружні до дітей середовища. Пироговецькі школярі сприймають бібліотеку як рідну домівку, тут для них проводяться майстер-класи (нещодавно виготовляли янгеляток, браслетики, закладинки для книжок, ляльки-мотанки. О. М. Євчишена разом із педколективом місцевого ліцею влаштовує зустрічі із письменниками. Гостями сільчан були Н. Кчеровська, В. Михайлевський, Л. Радомська. С. Шкапій. Зворушливою була зустріч із воїном Володимиром Радомським.

Є у Пироговецькій бібліотеці особливе місце – це полиці, на яких облаштовано куточок творчих людей – вихідців із села. Тут книги шістдесятника, політв'язня мордовських концтаборів, борця за незалежність України у XX столітті, почесного громадянина м. Хмельницького К. І. Матвіюка. Також напрацювання місцевих краєзнавців М. О. Сімчука та О. М. Сімчука. Ціла бібліотечка авторських книг членкині НСЖУ, НСКУ, письменниці і педагогині Н. Н. Качеровської. У її саморобному буклеті «Я ж ваша» вміщені не тільки автобіографічні відомості, але й добірка статей про трудівників полів і ферм с. Пироговець, педагогів, культосвітніх працівників, які були надруковані у районній газеті «Прибузька зоря», де вона працювала на журналістській роботі. А недавно діти із літнього табору мали з нею цікаву зустріч, під час якої відбулася презентація її нових книг, і за доброю традицією – подарунки авторських видань та книг із власної бібліотеки. До речі, чи не найбільше книг презентував бібліотеці пенсіонер, колишній працівник сільського господарства, Василь Чирка. У

бібліотеці нині понад 700 читачів, а фонд складає близько 9 тисяч примірників книг та періодичних видань.

Створюючи бібліотечний простір, тут дотримуються принципів візуальної реклами: «правила першого відвідування», «закону рівня очей» (враховано середній зріст людини), «закон перемикання уваги» (оригінальні книжкові експозиції), тощо. У бібліотеці привертає увагу фотозона – вишите панно, виконане у патріотичних кольорах, на тлі якого полюбляють робити світлини відвідувачі. Планується змінювати фотозони до різних свят, присвячені окремим книгам і авторам. Знімки, зроблені тут, розлітаються по соцмережах, створюючи певний імідж закладу [5, с. 8].

Гарні тут плани на майбутнє. Окрім вище зазначених питань, необхідно облаштувати своєрідну алею Пам'яті загиблих односельців у російсько-українській війні. Розширювати ареал історії села. Поглибити і розширити роботу дитячих кворкінгів. У цьому взялася допомогти бібліотеці авторка цієї статті.

Щоправда, є й проблеми. Надалі залишається актуальним питання поповнення бібліотечного фонду, його збереження й поповнення художньою, науковою літературою на традиційних й електронних носіях інформації; забезпечення комфортності і доступності бібліотечних послуг на основі впровадження нових інформаційних технологій, створення нових «сервісних послуг» та комп'ютеризації бібліотечно-інформаційних процесів; формування інформаційної культури відвідувачів; оновлення матеріально-технічної бази бібліотеки, тощо [1]. Важливим напрямком діяльності бібліотек було і залишається інформування, доступ до інформації і просвітницька робота серед громади, активна участь в акціях, які сприяють згуртуванню громадськості та широкого впровадження інновацій у всіх сферах суспільного життя. Громадськість нас почує лише тоді, коли ми будемо говорити про себе, рекламувати бібліотечні послуги та електронні послуги власних територіальних громад, відстоювати свої права, а найголовніше – цікавитись їхніми проблемами та потребами, ефективно їх задовольняти та шукати шляхи взаємодії та взаємодопомоги. Варто пам'ятати, що підтримка громади – важлива складова

успішної діяльності бібліотеки. Суспільство не стоїть на місці, тому бібліотека має йти в ногу з часом. Інколи навіть випереджати його [7].

Одна із найстаріших бібліотек нашого краю – у Пирогівцях – має процвітати і функціонувати в усій багатогранності. Вона своїм прикладом довела, що тільки культурна, освічена нація здатна протистояти будь-якому насиллю.

Список використаних джерел:

1. Інтернет-ресурс: https://library.kpnu.edu.ua/?page_id=89
2. Інтернет-ресурс: https://osvita.diia/gov.ua
3. Климчук Л., Хоптяр Ю. Становлення бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / Краєзнавство в умовах війни росії проти України. ІІ краєзнавчі читання в пам'ять професора Лева Баженова. Хмельницький, 2026. С. 270.
4. Пироговецька бібліотека-філія № 18. Бібліотека – інформаційний центр громади.email.f18@gmail.com;Facebook.
5. «Простір традиційних бібліотек – простір сучасної бібліотеки – фокус-зони»: Інформаційно-методичні матеріали / Департамент культури і туризму Харк. облдержадмін., Харків. обл. універс. наук. б-ка; ред.-уклад. Н. М. Грачова – Харків: ХОУНБ, 2020, 20 с., С. 8.
6. Сімчук М. О., Сімчук О. М. Пирогівці. Історія села – історія людей. ПП ІА «Новоселиччина», 2016. С. 44.
7. Філіпенко З. В., завідувачка сектору регіональної та правової інформації Хмельницької ОУНБ. Бібліотечний шлях в історії та сьогоденні Хмельниччини Збірник доповідей і повідомлень науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 29 вересня 2022 року) Хмельницький, 2023.

Козак Ірина,
завідуюча відділом медичної літератури Хмельницької ОУНБ

ПРОМОЦІЯ ЗДОРОВ'Я – ОДИН З НАПРЯМКІВ РОБОТИ ВІДДІЛУ МЕДИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Анотація: описано роботу відділу медичної літератури Хмельницької ОУНБ з питань промоції здоров'я. Розкрито досвід проведення просвітницьких заходів з питань профілактики захворювань і збереження здоров'я, роботи в проєкті «Здорові бібліотеки».

Ключові слова: відділ медичної літератури, промоція здоров'я, «Здорові бібліотеки», Хмельницька ОУНБ.

Відділ медичної літератури – один зі структурних підрозділів Хмельницької ОУНБ. Створений у серпні 2018 р. шляхом реорганізації Хмельницької обласної наукової медичної бібліотеки через приєднання до Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки.

Діяльність в системі публічних бібліотек вплинула на збільшення акценту роботи із широким загалом користувачів. Промоція здоров'я, що включає поширення медичних знань, допомогу в формуванні свідомого ставлення до власного здоров'я, стали пріоритетним напрямом роботи відділу.

Життя в умовах війни та постійного стресу провокує загострення хронічних хвороб у людей. Зріс інтерес відвідувачів до інформації про хвороби, призначені ліки, літератури з психології.

Працівниками відділу проводяться заходи на підтримку ментального здоров'я в межах проєкту «Ти як?». У співпраці з фахівцями висвітлені теми: «Депресія: як уникнути та куди звертатись?», «Стрес: профілактика і лікування», «Як навчити мозок і тіло долати стрес?» та ін. За формою проведення організовуємо інформаційні години, тренінги, презентації виставок. У відділі діє постійна виставка «Ментальне здоров'я: виклики і сучасність».

Ще один напрям роботи по збереженню здоров'я –

поширення знань про надання першої долікарняної допомоги. Заняття проводять фахівці Товариства Червоного Хреста України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, парамедики.

Говорити з відвідувачами про хвороби запрошуємо профільних фахівців, тому що саме їх консультації, відповіді на питання слухачів допоможуть у вирішенні багатьох проблем, пов'язаних зі здоров'ям.

Промоція здоров'я в бібліотеці потребує конкретних знань і дій від бібліотекарів, книжкових видань популярного характеру.

З кінця 2025 року бібліотека доєдналась до реалізації всеукраїнського проєкту «Здорові бібліотеки» за підтримки благодійного фонду «Бібліотечна країна».

Заходи у рамках проєкту стали ґрунтовнішими, підкріпленими книжковими новинками, у відділі збільшилась кількість користувачів.

У відділі організовано «Куточок здоров'я», де представлено спеціальні видання, отримані від фонду «Бібліотечна країна» (38 назв). Поруч розміщено вимірювальні прилади, масажні килимки.

Відповідно до Закону України № 2573-IX «Про систему громадського здоров'я» збереження здоров'я передбачає здійснення освітніх, соціально-виховних та інших заходів щодо заохочення до здорового способу життя. Вагому роль в системі громадського здоров'я відіграє місцевий рівень, на якому втілюється підтримка реалізації ініціатив, що позитивно впливають на здоров'я населення і бібліотека, без сумніву, гармонічно вписується в цю систему.

Відділ медичної літератури визначив для себе дві аудиторії: молодь та літні люди. Для першої групи організовано «Школу здоров'я молоді», де розкривають теми здорового способу життя: правильного харчування, запобігання шкідливим звичкам, питанням гігієни та фізичної активності.

Аудиторія поважного віку більше цікавиться хронічними хворобами, спеціальними виданнями. Ця група частіше звертається по виміри тиску, рівню кисню у крові. Наша мета в рамках проєкту – організація зустрічей з лікарями, залучення до

фізичних активностей. Проведено роз'яснювальну роботу по державній програмі «Скринінг 40+».

Участь в проєкті допомагає працівникам відділу, адже допомагають навчання, онлайн-лекції, що проводить фонд «Бібліотечна країна», їх матеріали.

В своїй роботі працівники не обмежуються заходами про неінфекційні захворювання, також інформують про вірусні хвороби, сезонні інфекції – як їм запобігти, зміцнити імунітет, вакцинуватись. Актуальними є теми профілактики туберкульозу, запобігання СНІДу та інші.

Час визначив, що бібліотеки мають допомоги своїм громадам бути здоровішими. У цьому сприяють фахівці відділу медичної літератури Хмельницької ОУНБ.

Копаничук Тамара,
завідувачка відділу забезпечення інформаційних та бібліографічних потреб користувачів Хмельницької обласної бібліотеки для дітей імені Т. Г. Шевченка

КРАЄЗНАВЧІ ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСНОЇ БІБЛІОТЕКИ ДЛЯ ДІТЕЙ ІМЕНІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА

Анотація: у статті представлений досвід створення бази даних «Календар знаменних дат». Проаналізовано її ефективність та затребуваність. Описана реалізація корпоративного проєкту «Літературна карта Хмельниччини» та наповнення спеціальної «Сторінки юного краєзнавця».

Ключові слова: Електронна бібліотека, база даних, веб проєкт, віртуальна довідка.

Вміння знаходити інформацію у друкованих виданнях та соціальних мережах – важливий чинник виживання в інформаційному суспільстві. Тому великого значення набуває застосування комп'ютерних технологій для розвитку дитини як читача, забезпечення оперативного доступу до інформації та виховання у підростаючого покоління інформаційної культури.

У Хмельницькій обласній бібліотеці для дітей імені Т. Г. Шевченка робота по створенню електронного каталогу розпочалася у 2003 р. На початковому етапі було створено лише одну базу даних «Обласна бібліотека для дітей імені Т. Г. Шевченка». З часом із цієї бази даних було виділено нові БД: «Книги, статті з періодичних видань», «Рідний край: історія та сьогодення» (матеріали краєзнавчого змісту), «Бібліотеки: теорія, практика, досвід», «Сценарії», «Аудіовізуальні матеріали», «Календар знаменних дат», який дає можливість пошуку джерел не лише із фондів нашої бібліотеки, а й підтягує інформацію із мережі Інтернет.

Електронні технології сприяють реалізації комплексного підходу до вирішення інформаційних завдань, щоб користувачі бібліотеки мали змогу отримати повний комплект різноманітних інформаційних матеріалів, включаючи мережеві й інтернет-ресурси.

База даних «Календар знаменних дат» – складова частина системи баз даних електронного каталогу Хмельницької обласної бібліотеки для дітей імені Т. Г. Шевченка. Ця база даних має свою методику створення, пошукові можливості, робочі листи та інше. База даних є цінною для вивчення минулого нашого краю, розповсюдження краєзнавчої інформації на якісно новому рівні. Вона містить життєписи, цікаві біографічні дані, факти із життя багатьох видатних людей краю, які народилися, розпочали свій шлях та зробили у свій час величезний внесок в науку, культуру, літературу, мистецтво тут, на рідній землі. Також база даних КЗД містить відомості про історичні пам’ятки та події, цікаві об’єкти краю. Такі відомості не лише не втрачають свого значення із плином часу, а й набувають нової цінності у контексті вивчення історичного процесу як послідовності і взаємозв’язку подій.

Наразі фактографічна база даних «Календар знаменних дат» містить понад 1 тис. записів на персоналії, події та об’єкти. Поряд із формуванням і наповненням самої бази КЗД було прийнято рішення про просування її в мережі Інтернет. З цією метою була виконана інтеграція бази КЗД, що наповнюється у АБІС, яка використовується в бібліотеці, із системою керування сайтом. Це дало можливість додати на головній сторінці сайту

Хмельницької обласної бібліотеки для дітей імені Т. Г. Шевченка інформаційний блок «Календар знаменних дат», до якого в автоматичному режимі виводяться події за поточну дату. Інформація на сторінці сайту оновлюється автоматично: система відбирає усі події поточної дати у момент показу сторінки сайту. Завдяки цьому нові дані відображаються одразу, як тільки ми внесли їх до бази даних.

База даних «KZD – Календар знаменних дат» є типовою спеціалізованою (не бібліографічною) базою у складі нашої АБІС. Ця база дає можливість створювати описи таких даних: виставки, персони (особи), конференції, події, об'єкти.

Для опису частини документів розроблені деталізовані Робочі листи (РЛ), інші описуються мінімальним набором полів – Назва, Анотація (у якій можуть бути виділені ключові слова = КС та словосполучення) та полем «Дати для КЗД». Це поле є обов'язковим для всіх записів, воно містить первинну дату події та кількість років (інтервал), через які відзначається її ювілей.

Усі записи у базі КЗД мають обов'язкові і допоміжні загальні поля, які описують саму персону/особу/об'єкт/подію.

Основні поля опису персоналій:

– Персона/особа – головне і основне поле для опису. Саме в цьому полі вказується прізвище, ім'я, по батькові особи, невід'ємна частина імені (письменник, художник, вчений тощо), дати життя, інтервал років до ювілею. В одному описі може бути декілька полів. Наприклад, для опису дати народження та смерті людини.

– Анотація – детальна інформація про особу у формі довільного тексту.

– Тематика – код тематики галузі, в якій працювала або працює дана особа, заповнюється за допомогою довідника. Може бути відредагованим під особливості роботи конкретної бібліотеки. Дуже зручний інструмент для поділу великої бази подій по галузевих критеріях.

– Ключові слова – довільні слова або словосполучення, які відсутні в описі особи, але які тісно пов'язані з особою та її пошуком.

– Бібліографія – перелік пов'язаних із даною подією джерел. Є можливість як ввести бібліографічний опис

самостійно (у разі, якщо у фонді бібліотеки цього документа фізично немає), так і пов'язати подію із документом у будь-якій бібліографічній базі у власній системі автоматизації. У разі встановлення зв'язку між описом персони/події і документом у бібліографічній базі, при демонстрації опису з'являється можливість виконати перехід від особи до запису книги чи статті.

– Пов'язані документи – перелік будь-яких документів у будь-які базі даних, пов'язаних із даною особою. Це може бути як книга-ювіляр у фонді бібліотеки, так і інша подія у базі КЗД.

– Зовнішній об'єкт – посилання на зовнішню URL-адресу, чи на файл на власному сервері. Дає можливість пов'язати із особою графічний матеріал, відео, повний текст чи будь-що інше, що може зацікавити читача.

– Внутрішній цифровий об'єкт – зазвичай використовується для додавання до запису невеличких за розміром графічних об'єктів. Наприклад, фото людини.

Окрім інформаційного блоку на сторінках сайту, у інтерфейс веб-модуля були додані пошуки за базою КЗД. На даний момент модуль надає наступні пошукові можливості для читачів:

1. Стандартний пошук – найбільш простий і розповсюджений пошук за одним обраним параметром, або за конкретною датою.

У цьому пошуку можна обрати конкретний словник із переліку та ввести у рядок пошуку термін. Для пошуку надаються такі словники: Ключові слова, Персоналія, Історичний об'єкт, Назва події, Дата події (місяць, день), Тематика.

2. Розширений пошук – надає можливості комбінування різних полів та словників та виконання складного пошуку. Потребує подальшого доопрацювання та вдосконалення.

3. За словником – дуже цікавий і зручний вид пошуку, який дає можливість обрати конкретний словник та переглянути усі його терміни, а при натисканні по конкретному терміні – отримати по ньому результати.

Треба зазначити, що дуже важливим є не тільки пошук подій у базі, але й максимально комфортний та інформативний

їх перегляд. Тому у веб-модулі є можливість побачити на картці наступні дані:

1. Загальні відомості про особу/подію з фотографією.

2. Посилання на зовнішні ресурси чи об'єкти на власному сервері.

3. Бібліографію.

4. Перелік інших пов'язаних з персоною/об'єктом/колективом дат.

На наступному етапі розвитку нашого ресурсу ми плануємо його представлення в дещо іншому форматі та в інформаційно «збагаченому» вигляді.

На сайті бібліотеки представлений інформаційний електронний покажчик «За знаннями – в електронний світ». Впродовж кількох років цей ресурс активно формується та удосконалюється, акумулюючи у розділі «Сходинки до знань» найкращі матеріали з окремих предметів шкільної програми. Завдяки цьому читачі мають змогу оперативно отримувати доступ до якісної додаткової інформації з різних навчальних тем, що сприяє як поглибленню шкільних знань, так і розширенню їх інтелектуальних горизонтів.

Структура покажчика включає також інші змістовні та пізнавальні розділи. Зокрема, «Золоті джерела рідного краю» репрезентує матеріали з історії, літератури та природної спадщини Поділля, формуючи цілісне уявлення про культурно-історичну самобутність регіону. Розділ «Це – цікаво» містить відомості про науково-популярні видання, а також добірку фактів про незвичайні явища у світі, науці й техніці, що сприяє розвитку пізнавального інтересу та критичного мислення. Електронний покажчик «За знаннями – в електронний світ» є універсальним інформаційним інструментом, корисним не лише для дітей – основної цільової аудиторії ресурсу – але й для вчителів, батьків та всіх, хто зацікавлений у якісних освітніх матеріалах і достовірних інформаційних джерелах.

Цікавим та змістовним проєктом на веб сайті бібліотеки є спеціальна «Сторінка юного краєзнавця», матеріали якої систематично оновлюються й охоплюють широкий спектр відомостей про історію, природу, культуру та літературу рідного краю. До її структури ввійшли міні-довідник юного краєзнавця,

флеш-довідка, краєзнавчі видання та інтерактивні ресурси. Важливим розділом є «Міні-довідник юного краєзнавця», що містить стислу, але інформативну довідкову інформацію. До кожного тематичного блоку укладено список додаткової літератури, що сприяє поглибленню знань користувачів. Виокремлено розділ «Письменники Хмельниччини», в якому подано короткі біографічні довідки про митців краю та списки їхніх творів.

Прагнучи запропонувати дітям найкращі зразки друкованої продукції та пробудити у юних читачів інтерес до книги, бібліотека традиційно приділяє значну увагу створенню рекомендаційної бібліографії. Щороку готуються та видаються бібліографічні посібники малих форм актуальної тематики: біобібліографічні довідники, ювілейні матеріали, буклети, пам'ятки, інформаційні листівки, рекомендаційні списки тощо. Усі ці матеріали доповнюються електронними версіями, що розширює доступ до них і робить їх зручними для використання вдома чи в навчальному закладі через рубрику сайту «Наші видання».

Для оперативного забезпечення дітей доступом до творів подільських авторів у мережі Інтернет на веб сайті бібліотеки започатковано створення електронної бібліотеки «Подільські письменники – дітям». У ній представлено твори місцевих авторів у цифровому форматі, зокрема тих, чиї книги рекомендовані до вивчення за шкільною програмою.

За ініціативи Хмельницької обласної бібліотеки для дітей імені Т. Г. Шевченка створено корпоративний проєкт «Літературна карта Хмельниччини», в реалізації якого взяли участь спеціалізовані бібліотеки для дітей всієї області. Проєкт знайомить користувачів із життям і творчістю письменників, які в різні роки жили й працювали на Хмельниччині: як членів НСПУ, так і молодих літераторів. До матеріалів включено відомості про авторів, фотографії та анотовані списки літератури.

Створення електронних бібліотек, участь у національних довідкових сервісах, реалізація корпоративних проєктів та ведення тематичних блогів формують сучасний, багатофункціональний простір дитячого читання. Це розширює

можливості користувачів у пошуку необхідної інформації, зокрема з питань краєзнавства, сприяє популяризації творів письменників Хмельниччини, зміцненню комунікації між бібліотекою та її аудиторією.

Коржик Світлана,
голова Летичівської територіальної організації Національної спілки краєзнавців України, наукова співробітниця Центру дослідження історії Поділля Інституту історії України НАН України при Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка та Державного історико-культурного заповідника «Межибіж», Почесна краєзнавиця Хмельниччини

ФОРМУВАННЯ РОДОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В БІБЛІОТЕЧНОМУ ПРОСТОРІ: ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЄКТНО-МЕТОДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ СПІВПРАЦІ З ХМЕЛЬНИЦЬКОЮ ОУНБ ТА ЛЕТИЧІВСЬКОЮ ПУБЛІЧНОЮ БІБЛІОТЕКОЮ)

Анотація: у статті висвітлено практичні засади формування родової ідентичності громадян як важливого напрямку краєзнавчої діяльності публічних бібліотек Хмельниччини в умовах сучасних викликів. На основі аналізу співпраці Летичівської територіальної організації НСКУ з Хмельницькою обласною універсальною науковою бібліотекою та Летичівською публічною бібліотекою розкрито ефективні форми міжінституційної взаємодії у сфері генеалогічного просвітництва. Доведено, що видання «Родовід у твоїх руках: пошук, збереження та передача сімейних історій» та інтерактивні тренінги для учнівської молоді слугують дієвим інструментом відновлення історичної пам'яті, національно-патріотичного виховання та деколонізації локальної історії.

Ключові слова: бібліотечне краєзнавство, родова ідентичність, генеалогічні студії, національна пам'ять, Летичівська публічна бібліотека, Хмельницька ОУНБ, національно-патріотичне виховання.

Родинна історія є складником культурно-історичної спадщини кожного народу, що акумулює не лише сухі хронологічні факти, імена чи дати, а й унікальний життєвий досвід предків, їхні світоглядні орієнтири, морально-етичні цінності та практики подолання історичних випробувань. Вона постає живою сполучною ланкою між поколіннями, формуючи в особистості чітке усвідомлення власного коріння, приналежності до конкретної спільноти та відповідальності за збереження її пам'яті. Родинні традиції, звичаї та усноісторична спадщина виступають тим фундаментальним підґрунтям, на якому вибудовується персональна та колективна ідентичність. Завдяки пізнанню минулого власного роду людина здобуває цілісне розуміння свого місця у часі й просторі, осмислює вплив масштабних історичних, соціальних та культурних трансформацій на долю окремої сім'ї та отримує внутрішнє натхнення й орієнтири для власного життя.

Актуальність теми зумовлена викликами повномасштабної російської агресії та нищенням культурної спадщини, що вимагає від закладів культури системних дій задля захисту національної самобутності. За таких обставин генеалогічний пошук перетворюється з вузького дослідження на засіб подолання наслідків тоталітарного минулого та потужний інструмент формування громадянської свідомості.

Основним джерелом дослідження слугує авторський практичний посібник «Родовід у твоїх руках: пошук, збереження та передача сімейних історій», у якому систематизовано методичні рекомендації щодо збирання, аналізу та систематизації родинних документів [6, с. 1–88]. Джерельну базу розвідки розширюють публікації у науково-краєзнавчих збірниках, де зафіксовано апробацію зазначених методик під час проведення навчальних заходів у межах Всеукраїнського проєкту «Збережи свою ідентичність» за підтримки міжнародних партнерів [7, с. 42–44; 12, с. 45–46], а також узагальнювальні матеріали про презентації видання у Хмельницькій ОУНБ та Летичівській публічній бібліотеці [2, с. 51–55; 1, с. 86–87].

Метою праці є комплексний аналіз проектно-методичної діяльності бібліотечних установ регіону як осередків

формування родової пам’яті та національно-патріотичного виховання молоді.

Методологічну основу дослідження становить міждисциплінарний підхід із застосуванням комплексу загальнонаукових та спеціально-історичних методів (аналітично-синтетичного, історико-генетичного, міжінституційного аналізу, усноісторичного та описового), що дало змогу всебічно проаналізувати витоки, еволюцію та практичний досвід співпраці інституцій у сфері збереження родинної пам’яті.

Наукова новизна роботи полягає у першому системному узагальненні досвіду впровадження генеалогічного просвітництва у практику роботи обласної та районної публічних бібліотек як інноваційної форми сучасної краєзнавчої діяльності.

Виклад основного матеріалу. Формування родової ідентичності в публічному просторі є важливим складником краєзнавства, що перетворює родинну історію з переліку імен і дат на духовно-культурну спадщину, яка акумулює життєвий досвід предків та слугує щитом національної свідомості й деколонізації [6, с. 5–7].

Практичним підґрунтям для розгортання цієї роботи на Хмельниччині став посібник «Родовід у твоїх руках: пошук, збереження та передача сімейних історій», у якому вивчення родоводу обґрунтовано як системний процес – від фіксації усних переказів і хатнього архіву до фахового опрацювання фондів державних архівів і цифрових баз даних [6, с. 1–88]. Першим етапом реконструкції є усноісторичні дослідження та інтерв’ю зі старшим поколінням за заздалегідь підготовленим запитальником із залученням сімейних реліквій і світлин, що дозволяє зафіксувати мікроісторичний контекст та візуалізувати первинні генеалогічні зв’язки в родовідному дереві за допомогою спеціалізованого програмного забезпечення [6, с. 15–17; 6, с. 20–25].

Другий рівень генеалогічного пошуку передбачає вихід за межі приватного простору та залучення ресурсів місцевих закладів культури – бібліотек, музеїв та краєзнавчих куточків. У публічному бібліотечному середовищі краєзнавчий фонд слугує

сполучною ланкою між родинними переказами та ширшим історичним контекстом населеного пункту чи регіону. Робота з Книгами Пам'яті, Книгами Скорботи, мартирологами жертв Голодомору, багатотомним науково-документальним виданням «Реабілітовані історією», а також підшивками місцевої періодичної преси дає змогу дослідникам-початківцям верифікувати усні свідчення та встановити долю родичів, які постраждали від тоталітарних режимів [6, с. 10–11].

Найбільш вичерпним етапом генеалогічного пошуку є опрацювання офіційних документів у Центральних державних історичних архівах України у місті Києві та Львові, Державному архіві Хмельницької області та відділах ДРАЦС [6, с. 11–12]. Методична система підготовки дослідника-аматора передбачає послідовну аналітичну роботу з трьома ключовими комплексами джерел XVIII – початку XX століття, серед яких метричні книги парафій різних конфесій із реєстрацією народжень, шлюбів і смертей, а також щорічні сповідні розписи, що фіксували поіменний склад парафіяльних домогосподарств [6, с. 12–16]. Важливим доповненням виступають матеріали державних ревізьких казок, які дають змогу реконструктивно відстежити динаміку розвитку кількох поколінь селянських, міщанських та шляхетських родин у часовому вимірі [6, с. 16–18].

Невід'ємною складовою проєктно-методичної діяльності виявилася практична робота з учнівською молоддю, реалізована на базі Летичівської публічної бібліотеки у тісній співпраці з педагогічними колективами місцевих ліцеїв [7, с. 42]. У межах Всеукраїнського проєкту «Збережи свою ідентичність», ініційованого ГО «Українська античність» за підтримки міжнародних партнерів (USAID та Pact в Україні), для старшокласників було організовано та проведено цикл інтерактивних тренінгів і майстер-класів [12, с. 5]. Під час цих навчальних сесій школярі опановували практичні навички критичного аналізу джерел, читання давніх рукописних текстів (палеографічна адаптація), опрацювання метричних записів та усних спогадів своїх дідусів і бабусь [7, с. 43]. Безпосередньо у бібліотечному просторі, використовуючи матеріали посібника [6, с. 1–88] та краєзнавчий фонд бібліотеки, учні створювали

власні генеалогічні схеми, що перетворило абстрактне вивчення історії на особистісно значущий процес пізнання власного коріння [7, с. 44].

Ефективність розробленої методично-пошукової системи була практично апробована та впроваджена у діяльність провідних бібліотечних установ Хмельницької області шляхом реалізації спільних міжінституційних проєктів. Важливим вектором цієї роботи стала співпраця Летичівської територіальної організації НСКУ з відділом краєзнавства Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки [1, с. 86]. Серія презентаційних заходів та культурно-просвітницька платформа «Майстерня дослідження родоводу: Коріння, що єднає: від роду до народу» об'єднали науковців, архівістів, краєзнавців, студентську молодь та внутрішньо переміщених осіб навколо практичних завдань із відновлення родинної пам'яті [2, с. 51–55]. На базі Хмельницької ОУНБ було відпрацьовано алгоритми надання методичної допомоги відвідувачам у користуванні цифровими архівними ресурсами (FamilySearch, MyHeritage, онлайн-каталоги архівів). Учасники мали змогу ознайомитися з архівними документами, спробувати самостійно скласти міні-родовід, а також переглянути книжкову виставку «Світлана Коржик: на службі краєзнавства і генеалогії». На завершення відбулася традиційна фото- та автографсесія [1, с. 87].

Здійснений розвідковий аналіз практичного впровадження авторської методичної розробки у соціокультурний простір регіону засвідчує високий рівень інтеграції генеалогічного просвітництва в освітньо-виховне середовище Хмельниччини, що яскраво простежується на прикладі науково-популярних заходів, організованих на базі Летичівської публічної бібліотеки та закладів загальної середньої освіти [2].

Презентаційний семінар «Родинна пам'ять торкає кожного», проведений 15 жовтня 2025 року в Летичівській публічній бібліотеці за участі ліцеїстів, науковців та краєзнавців, став майданчиком для презентації посібника С. А. Коржик, опрацювання ретроспективних документів та побудови родоводів, а фонд закладу поповнився авторським примірником видання [2]. Подальша апробація методик

6 листопада 2025 року у Требуховецькому ліцеї Меджибізької селищної ради засвідчила розширення ареалу ініціативи та залучення молоді до впорядкування родинних архівів і вивчення мікроісторії [2]. Інтеграція практичних розробок із родознавства [6, с. 1–88] у роботу публічних бібліотек створила дієву модель формування родової ідентичності, де трансформація бібліотечних установ на інтерактивні майстерні-лабораторії виступає підґрунтям національно-патріотичного виховання громадян [7, с. 44; 2, с. 55; 1, с. 87].

Розширення географії генеалогічного просвітництва знайшло втілення у проведенні на базі Державного історико-культурного заповідника «Межибіж» майстер-класу «Генеалогія як спосіб увічнення родинної історії» під час ретриту з психологічної реабілітації для родин полеглих Героїв, де вивчення родоводу постало інструментом психотерапевтичного відновлення та збереження пам’яті про захисників [10]. Подальший розвиток міжінституційного партнерства відбувся у Деражнянському міському історичному музеї до Міжнародного дня сім’ї в межах проєкту «Все для дітей», де на основі двохетапної структури пошуку було розкрито методику збору хатніх артефактів із наступним опрацюванням документальних масивів [6, с. 12–18; 14, с. 3; 8]. Завдяки залученню фахівців місцевого архівного відділу учасники опанували практичне використання погосподарських книг як масового джерела з історії села XX століття для верифікації складу домогосподарств, майнового стану та соціально-демографічних трансформацій [14, с. 3; 11].

Важливим показником суспільного та наукового визнання ефективності розробленої методики збереження родової пам’яті стало відзначення вагомого внеску авторки у дослідження історичної спадщини Поділля. Вагомим здобутком у царині регіонального краєзнавства та генеалогічного просвітництва стало присудження Світлані Коржик Громадської премії «Скарби землі Болохівської», заснованої Благодійним фондом «Закон і справедливість» [13]. Ця авторитетна відзнака, ініційована двадцять років тому громадськими та політичними діячами краю, присуджується за фундаментальні дослідження з історії та культури Подільського регіону [13]. Високу оцінку

експертної ради здобув саме навчально-методичний посібник «Родовід у твоїх руках: пошук, збереження та передача сімейних історій», який висвітлює фундаментальні засади реконструкції родоводів, методичні підходи до вивчення архівних джерел та засоби збереження персональної та колективної пам'яті в умовах сучасних викликів [6, с. 1–88; 13]. Особливу увагу в контексті присудження премії було звернено на практичну спрямованість дослідження, детеоретичні алгоритми пошуку поєднано з глибоким мікроісторичним аналізом репресій тоталітарного режиму XX століття проти українського селянства та трансформації родинних долей у Кармелюковому краї [13].

Науково-академічна апробація розробленої методично-концептуальної моделі знайшла відображення у серії фахових публікацій і виступах С. А. Коржик на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях [5, 3, 4, 9, 8]. Джерелознавчий і мікроісторичний напрям досліджень охоплює реконструкцію доль родин у контексті тоталітарних репресій та аналіз фронтового епістолярію (1944–1945 рр.) як джерела вивчення морально-психологічного стану воїнів [5, с. 140–149; 9, с. 238–248]. Педагогічно-дидактичні та культурологічні аспекти розкрито через обґрунтування методики залучення молоді до генеалогічного пошуку в освітньому процесі й осмислення родинної пам'яті як чинника ментальної стійкості особистості під час суспільних криз та воєнного стану [3, с. 376–385; 4, с. 801–810; 8, с. 190–198].

Висновки. Аналіз практики реалізації проєктно-методичної діяльності у бібліотечному просторі Хмельниччини підтверджує, що формування родової ідентичності є стратегічним напрямом сучасного краєзнавства, який в умовах російської агресії слугує механізмом ментальної стійкості, деколонізації історії та патріотичного виховання молоді. Синергія Летичівської організації НСКУ, Хмельницької ОУНБ та Летичівської публічної бібліотеки довела високу ефективність міжінституційної співпраці, де авторський посібник «Родовід у твоїх руках» забезпечив систематизацію пошукових алгоритмів – від усних переказів до фахового опрацювання метричних книг, сповідних розписів, ревізьких

казок та погосподарських книг. Практична апробація системи в межах проєкту «Збережи свою ідентичність», тренінгів для ліцеїстів, ретритів для родин полеглих Героїв та конференцій засвідчила, що перетворення бібліотек на інтерактивні майстерні з дослідження родоводу адаптує академічні архівні знання для широкого загалу, перетворюючи сімейну пам'ять на міцне підґрунтя національної свідомості.

Список використаних джерел:

1. Адамський В. Родовід у твоїх руках: пошук. Збереження та передача сімейних історій : [про презентацію книги С. А. Коржик в Хмельницькій обласній універсальній науковій бібліотеці]. *Краєзнавчий рух на Хмельниччині у рік 100-річчя НСКУ: Діяльність Хмельницької обласної організації НСКУ у 2025 році*. Хмельницький : ХОО НСКУ, 2026. С. 86–87.

2. Борисов В. В. Від роду до народу: три презентації книги Світлани Коржик «Родовід у твоїх руках». *Краєзнавець Хмельниччини* : науково-краєзн. зб. / гол. редкол. В. Р. Адамський ; відп. ред.: В. С. Прокопчук, О. Б. Комарніцький та ін. Хмельницький : ХОО НСКУ, 2025. Вип. 21. С. 51–55.

3. Коржик С. А. Виховання через пам'ять роду: інтеграція генеалогії в освітній процес і формування ціннісної ідентичності молоді (практичний досвід). *Інноваційні практики наукової освіти* : матеріали V Всеукр. науково-практ. конф. (м. Київ, 10–15 грудня 2025 р.) / упоряд.: М. С. Гальченко, В. М. Шульга. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2025. С. 376–385.

4. Коржик С. А. Генеалогічна рефлексія як механізм збереження ціннісних орієнтирів особистості в умовах соціокультурної турбулентності. *Культура, наука, освіта: смисложиттєві цінності в сучасних умовах* : матеріали VII Міжнар. міжгалуз. науково-практ. онлайн-конф. (м. Київ, 25–31 березня 2026 р.) / упоряд. : Л. І. Ткаченко, В. М. Шульга. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2026. С. 801–810. DOI: https://doi.org/10.63437/978-617-7734-51-1-1-2026-1736.

5. Коржик С. А. Родина Ролінських у вихорі репресій: архівні свідчення та родинна пам'ять. *Поділля і Південно-Східна*

Волинь: матеріальна та духовна культура краю : матеріали II всеукр. міждисциплінар. науково-практ. конф. (м. Хмельницький, 25 квітня 2025 р.) / ред. кол.: І. М. Шоробура та ін. Хмельницький : ХГПА, 2025. Вип. 2. С. 140–149.

6. Коржик С. А. Родовід у твоїх руках: пошук, збереження та передача сімейних історій : практ. посіб. Хмельницький : Бедрихів край, 2025. 88 с.

7. Коржик С. А. У Летичеві відбувся тренінг у межах Всеукраїнського проєкту «Збережи свою ідентичність». *Краєзнавець Хмельниччини* : науково-краєзн. зб. / гол. редкол. В. Р. Адамський ; відп. ред. : В. С. Прокопчук, О. Б. Комарніцький та ін. Хмельницький : ХОО НСКУ, 2025. Вип. 20. С. 42–44.

8. Коржик С. Родинна пам’ять як чинник ментальної стійкості особистості в умовах суспільних криз. *Шляхи удосконалення професійних компетентностей фахівців в умовах сьогодення* : матеріали VI Міжнар. науково-практ. конф. (м. Київ, 14 трав. 2026 р.) / упоряд. : Є. В. Баженков та ін. Київ : ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», 2026. С. 190-198.

9. Коржик С. Фронтовий епістолярій як джерело реконструкції родинної пам’яті та морально-психологічного стану українського воїна: історія Броніслава Бачинського (1944–1945). *Історія міст і сіл Хмельниччини (присвячена 500-річчю від дня народження Василя Костянтина Острозького)* : матеріали III всеукр. науково-практ. конф. (м. Старокостянтинів, 22 травня 2026 р.) / ред. кол.: М. Мельничук та ін. Хмельницький : ФОП Стрихар А. М., 2026. Т. 1. С. 238-248.

10. Майстер-клас «Генеалогія як спосіб увічнення родинної історії» у межах ретриту «Психологічна реабілітація для родин Героїв» (смт Меджибіж, 26 лютого 2026 р.). *Меджибізький форпост: простір для ветеранів* : фейсбук-сторінка. 2026. 26 лют. URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=pfbid0FiXE2YAA7NYctW9xpHHBWYJBXJKCUNmXvZy2PnqNAxD8PT5knSgHDPjvLt9T4rrdl&id=61579993885176 (дата звернення: 28.06.2026).

11. Презентація книги Світлани Коржик та використання погосподарських книг у дослідженнях родоводу в

Деражнянському міському історичному музеї. *Архівний відділ апарату виконавчого комітету Деражнянської міської ради*: фейсбук-сторінка. 2026. 15 трав. URL: https://www.facebook.com/100068925432101/posts/pfbid02... (дата звернення: 28.06.2026).

12. Сербін С. Дослідження родоводу – це важливо для нас (про Коржик С. А. як координаторку проєкту «Збережи свою ідентичність»). *Летичівська газета*. 2025. № 9 (1 травня). С. 5.

13. Шандебура С. Вони відкривають правду минулого. *Проскурів+*: інтернет-газета. 2026. 20 квіт. URL: https://proskurivplus.km.ua/novyny/vony-vidkryvayut-pravdu-mynulogo/ (дата звернення: 28.07.2026).

14. Яковлєва Л. Майстер-клас із створення родоводу. *Вісник Деражнянщини*. 2026. № 11 (28 травня). С. 3.

Крижановська Світлана,
науковий співробітник КЗК «Хмельницький обласний краєзнавчий музей»

БІБЛІОТЕКА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО ОБЛАСНОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ – ПРОСТІР ДЛЯ ДОСЛІДЖЕНЬ

Анотація: у статті розповідається про виникнення, особливості фондоутворення, функціонування бібліотеки Хмельницького обласного краєзнавчого музею. Окремо подані відомості про найцінніші раритетні книги з бібліотечного сховища.

Ключові слова: Хмельницький обласний краєзнавчий музей, книгозбірня, бібліотека, «Статут Великого князівства Литовського», «Подільські губернські відомості», Юхим Сіцінський, Олена Перцель.

Цариною Хмельницького обласного краєзнавчого музею є не публічна, для широкого загалу, але доволі потужна бібліотека для внутрішнього користування науковими співробітниками закладу. Основний фонд книгозбірні налічує аж понад 16 тис.

примірників, а допоміжний – 2420.

Бібліотека містить як наукову, так і науково-популярну літературу та для зручності поділена на такі розділи: краєзнавство, історія, археологія, нумізматика, філателія, етнографія, палеонтологія, мінералогія, ентомологія, мовознавство, релігієзнавство тощо. Особливе місце на полиці посідають публікації науковців Хмельниччини та суто музейні видання. Отож маємо змогу опрацьовувати матеріали наукових та науково-практичних міжнародних, всеукраїнських та регіональних конференцій, а також ознайомитися з окремими численними монографіями та іншими друкованими працями колег. Знаменно, що до 95-річчя з часу створення нашого храму муз був підготовлений та надрукований ілюстрований (перший серед історичних музеїв області) каталог раритетів «З музейної скарбниці», на сторінках якого не лише представлені фото оригінальних предметів з колекції ХОКМ, але й розміщено популярну інформацію про них.

Найдавніше видання бібліотеки нині зберігається у фондах та періодично експонується у музейних залах як один з елементів тимчасової виставки. Йдеться про «Статут Великого князівства Литовського». Раритет датується 1811 р. та є перевиданням Третього Литовського статуту 1588 р. Переклад був здійснений того ж року в Санкт-Петербурзі. З якою метою? Такий Статут на українських та білоруських землях у складі Російської імперії певний час слугував як звід законів для судових та адміністративних вердиктів.

Виникає запитання, котрі ж з видань є найдавнішими з-поміж тих, якими досі користуються науковці музею? Це – «Подільські губернські відомості», датовані 1841 р. До речі, дане видання – перша офіційна газета Поділля, яка виходила у Кам'янці-Подільському з 1838 р. до 1917 р. та при цьому майже за свою 80-у історію жодного разу не змінювала назву! Також до найдавніших з широко відомих дослідникам належить ілюстроване видання у десяти томах німецького вченого-зоолога Альфреда Брема «Життя тварин». Багатотомник видавався з 1890 до 1904 рр.

Друковані праці, які особливо варті уваги, – книги кінця XIX – початку XX ст. із домашньої бібліотеки відомого

історика, археолога та культурно-громадського діяча нашого краю, автора, зокрема, фундаментальної монографії «Приходы и церкви Подольской епархии» Юхима Сіцінського. Цікаво те, і ми цим пишаємось, що на титульній сторінці деяких з них зберігся екслібрис вченого.

Як ці раритетні джерела потрапили до нашого музею? Після смерті Євфимія Йосиповича їх передала разом із рукописами дослідника (зберігаються у фондах), його вдова Олена Перцель.

Левову частину бібліотечного фонду складають енциклопедії. Серед таких, наприклад, повне зібрання, а саме 82 томи «Енциклопедичного словника Брокгауза і Єфрона» (з 1890 до 1904 рр. вип.). А ще – значна збірка енциклопедій, серед яких «Педагогічна енциклопедія», «Енциклопедія зброї»; «Велика медична енциклопедія», «Дитяча енциклопедія», «Українська літературна енциклопедія» та ін.

Чільне місце на книжковій полиці займає періодика. Наприклад, такі місцеві газети, як «Проскурів», «Подільські вісті»; журнали «Краєзнавство», «Археологія», «Українська нумізматика і боністика», «Український історичний журнал». Останнє видання, до речі, заклад передплачував аж з 1958 року до 2011.

А що ж відомо з історії виникнення бібліотеки? Книгарня «народилася» та «росла» разом із музеєм, адже її фонди, здійснюючи подвижницьку працю, зокрема, створювали та поповнювали самі ж науковці, які працювали тут у різні часи. Відтак, датою заснування бібліотеки цілком логічно буде вважати дату відкриття самого ж музею. А такий запрацював для відвідувачів ще у далекому 1929 році як міський музей санітарної культури. У 1933 р. заклад отримав статус краєзнавчого, а у 1941 р., щойно Проскурів став адміністративним центром Кам'янець-Подільської області, – обласного. Коли у 1954 р. Проскурів перейменували на Хмельницький, то і храм муз також отримав нову назву – Хмельницький обласний краєзнавчий музей.

Як для наукових працівників музею у минулому, так і для нас, хто віддає себе музейній справі сьогодні, бібліотека продовжує залишатися не тільки порталом у часі, науково-

інформаційним, освітнім та культурним центром, але й живим та розкішним пошуковим простором для нових дослідницьких ідей.

Куфльовський Валерій,
член Національної спілки краєзнавців України

БІБЛІОТЕКА: МОЯ ПЕРША ШКОЛА І МОЯ ПЕРША ЛЮБОВ

(Етюд з минулого)

Книги – незрадливі друзі
Із класиків
Зі мною тричі стрічалася любов
Іван Франко

В моєму п'ятилітньому віці я отримав буквар. Щоправда, це був буквар з-за кордону, як на сьогодні. Інакше купити букваря у нашій місцевості було складно. Букварик був добре ілюстрований, та й більшість літер були вже знайомими. Окрім іноземних, як на сьогодні. Тоді, на початку 1960-х, все називалося наша «родіна».

Мені пощастило – привезли здалеку грузинські мандарини, апельсини і … Букваря. Спочатку переглянув його, а далі ознайомився з тими літерами, які вже знав. Далі вже було нескладно й кілька інших невідомих букв засвоїти. Це була зима. А на літо мама мене завела в місцевий сільський клуб, де розмістилася бібліотека. Одна велика кімната з високими стелажами до стелі називалася бібліотекою. Перша тоненька книжка, отримана мною з рук бібліотекарки, була прочитана кілька разів. А що там було читати?! Книжечка з малюнками мала не більше 16-ти сторінок, а може й менше. Наступні походи я звершував до бібліотеки особисто і просив по дві-три книжки. Бібліотекарка вибирала книжки і записувала їх. Та одного разу я не застав бібліотеку на місці: вона переїхала в інше – нове, після ремонту, приміщення. Було літо: все зеленіло і подекуди цвіло. Я зайшов у коридор, звідти вели двері у різні

кімнати. Одні були зачинені, а у кімнату навпроти – відчинені, на них була вивіска: «Бібліотека для дорослих». Бібліотекарка пояснила, що тепер є два відділення – для дорослих і для дітей. Тоді вона зачинила «дорослу» половину і відчинила для мене відділ для дітей. Зважаючи на дужу тонкі об'єми книжечок, я вибрав для себе п'ять різних. І пояснив, що швидко прочитую, тому доводиться часто бігати за книжками. Врахувавши, що вдома мене не чекають жодні заняття, я присів у траві, де по насипу була протоптана стежка, і сів почитати. Одразу осилив дві книжечки і подумав, що вертати негарно, тому пішов додому.

Зі вступом до першого класу в мене вже був великий список прочитаних книжок у бібліотечному формулярі. Але у школі теж була бібліотека, куди школярів повели на екскурсію. Я почав брати книжки і зі шкільної бібліотеки. В сільську бібліотеку потрапляв рідше, але з таким розрахунком, щоби книжки не залежувалися вдома.

Час ішов, я вже був у старших класах, коли начальник поштового відділення Піонтковський повідомив, що у бібліотеці нова молода бібліотекарка. Якраз тоді я забіг на пошту, щоби передплатити журнал «Вокруг света». Який вважався дефіцитом. А для начальника відділення це спосіб заробити пляшку «чорнила». Того ж дня я трохи змінив свій недалекий маршрут і сходив до сільської бібліотеки. Там була юна та весела дівчина Наташа. Ми весело спілкувалися, я обіцяв частіше заходити по книжки. Через проміжок часу ми стали навіть більше, ніж друзями – я її часто обіймав, а вона мені шепотіла, що їй потрібен старший хлопець. «Ти ще занадто молодий» – шепотіла вона мені. Згодом я поїхав учитися. Спочатку це було професійно-технічне училище, до якого я пішов через недобір балів до інституту іноземних мов у Курську. За рік училища та додатковий рік у радгоспі я обдумував, в який університет податися, і дочекався моменту, виходячи із Правил прийому до вузів, при наявному стажі я поїхав до Чернівецького університету. Друзі кликали до Кам'янця-Подільського, але то була не моя мрія. Отже до університету я потрапив легко на підготовчий відділ – це за правилами вступу для категорії осіб з наявним стажем на

виробництві. Університет - це не тільки аудиторії і лекції, а й робота у бібліотеках. Велика університетська бібліотека містила понад два мільйони книжок, зокрема стародрукі та оригінали європейськими мовами. Там я познайомився вперше з оригіналами Шарля Перо та юриста і мораліста Шарля де Монтескьє. Книжка Монтескьє була 1731 року видання. Я вчитувався. А писав я курсову роботу за казками Шарля Перо, творчість якого досліджував раніше мій декан Ярослав Іванович Пащук. В мене з'явилася дівчина із Кам'янця-Подільського, і ми проводили позалекційний час у бібліотеці університету або в «акваріумі» -бібліотеці зі скла між корпусами гуртожитків. Інший час ми були на спортивних майданчиках, на концертах музики та кіно. Власне у кіно нас застав «андроповський» шмон. В той час вмирали московські генсеки та інші партійні функціонери випадали з вікон. Весь час тривав траур за покійниками. Ми з подружкою переймалися нашими радостями і втіхами. Через якийсь час наша бібліотечна любов перервалася. Та незрадливі книжки та посиденьки у бібліотеці тривали. Я заглядав до кіосків та до магазинів з книжками. І таки накупив чималу кількість на свої студентські гроші. Навіть дещо у мене вкрав у гуртожитку студент з англійського відділення. Книжки цінувалися, їх любили всі. Народ читав. А ще любили ми рок-музику – записували бобіни та купували диски. Була погоня за магнітофонами та за магнітною стрічкою. Виписували із Шосткинського хімкомбінату. Легендою були японські магнітофони та звукові колонки. У гуртожитку на кухні, де булькало смачне вариво – борщі та супи мого приготування, я зауважив гори порожніх пляшок. Бувало, я визбирував ті викинуті пляшки, щоб купити додаткові котушки зі стрічкою. І тут стався курйоз: в гуртожитку конфіскували мої всі, зокрема заклеєні на заводі коробки з магнітною плівкою. Це були люди із кагебе, повернули всі розірваними, не виявивши нічого протизаконного чи забороненого. В мене були добрі смаки. Я знався з кращими меломанами та колекціонерами Чернівців, на яких вийшов через університетських друзів. В мене сформувалася особиста музична бібліотека, в зокрема музична література. Ця мала студентська бібліотека поїхала зі мною за місцем призначення – в Городок. В мене була музика і

книжки – вони мене ніколи не зраджували.

Взявши диплома, я подався на Поділля, у Городок до праці. Перша бібліотека була у школі, де я мав можливість перебрати весь наявний фонд, з часом я перейшов на пів ставки у бібліотеку і зробив там ревізію – частину марксизму-ленінізму списав. Ці книжки здали на макулатуру. Домінуючими були книжки «старшого брата». А далі під час Перестройки, проявилася відсутність бюджетних грошей на українські книжки. Під час кризи у книжкових магазинах, які належали «Укоопспілці», почали списувати непродані книжки. А в сільських бібліотеках почали звільнятися бібліотекари, а ті, хто мали пів ставки за сумісництвом, – перестали працювати. Бібліотеки розорялися, через вибиті вікна виносили книжки у різних цілях. Це були 90-ті роки перестройки. До влади приходили різночинці, їх «обирали» на відділи, зокрема культури, їх книжки мало цікавили. Мені відомі агроном та вчитель фізкультури на посадах, з яких контролювалися бібліотеки. Ті хлопці їли ковбасу та випивали до апетиту. Про які книжки могла йти мова!?

Наближалася річниця заснування Городка, де я мешкав і працював. Народ готувався до свята. Я вирішив опублікувати твори місцевих авторів під однією обкладинкою. Був час на збирання творів місцевих авторів та знайомство з ними самими. В кожного з авторів була своя мірка таланту – відповідно об’єм напрацьованих творів. Це був гарний час – час народження місцевої українсько-подільської літератури, яку творили наші українсько-подільські автори, літератори, журналісти, народні співці.

За допомогою районної газети та консультацій з бібліотекою я закумулював 40 авторів, причетних до місцевої творчості. Закипіла робота зі збору текстів та біографічних довідок. Почали заходити в гості та приїжджати із сіл автори, що публікувалися у місцевих газетах або приносили просто рукописи. І відділ культури з керівництвом бібліотеки представили книжку в колі гостей та учасників проєкту антології «З-понад Смотрича». Тут же виявилися охочі опублікувати власні книжки, а до багатьох, особливо дітей, я особисто звернувся. Розбудова літератури пов’язана обов’язково

з бібліотеками та шкільними закладами, де є своя бібліотека. І так у дирекції промайнула думка, щоби працівник підбирав книжки за тематикою і творив рекомендаційні списки. Так воно і було певний час, поки не стала очевидною байдужість вчителів. З 1993 року, часу з'яви першої місцевої районної подільської антології, розпочалася моя видавнича справа. І я все більше бібліотек та відділів освіти відвідував, шукав неопублікованих авторів. Мені це вдавалося. Відвідав Чемерівці, Волочиськ, Дунаївці, Хмельницький, Ярмолинці, бував частенько у Кам'янці-Подільському, Старокостянтинові, Полонному, Теофіполі і скрізь дізнавався про авторів без книжок. Про них знали бібліотекарі, методисти та інспектори у відділах освіти. З часом справа розширилася до областей, суміжних із Хмельниччиною. Там також знали і цікавились місцевими авторами. Були читальні зали та їхній жіночий персонал. Дівчата та жінки пропонували підшивки газет за роки, звідки ми черпали місцеві легенди та творчість індивідуальних авторів. Так я познайомився з Ларисою Мельник – потужною поетесою з «Чорно-білими елегіями». Потрапив на різні книжкові презентації та ювілеї авторів, побував на літературних зібраннях. І в основному завдяки бібліотекам, бібліотечним працівницям і директоркам бібліотек, які бували ще й творчо здібними. Народ у нас талановитий і портретно-зразковий, особливо в жіночій половині. Вони і складають основу нашого суспільства.

Бібліотеки в обласному центрі – місті Хмельницькому – становлять ключові точки культури. Тому у залах та кабінетах можна зустрітися із новими творчими особами, дізнатися поточну інформацію з видавничих новинок, можна потрапити на зустрічі з цікавими та вченими особами. Працівники бібліотек у заходах, що проводяться, відіграють ключову роль – вони виступають головними артистами на таких заходах, вони щодня ведуть підготовку та представлення нових проєктів, все у них за планом. Від уважного ока не сховати чарівних бджілок, які щодня привітні, доброзичливі, готові щось підказати, порадити, розшукати публікацію, книжку, газету або ж зорієнтувати на електронних ресурсах, де вони мають свої сторінки. І так мені випало розбудувати свій власний

бібліотечний трикутник. Довго я був завсідником обласної бібліотеки для юнацтва, наступною моєю точкою опори стала обласна універсальна наукова бібліотека на Театральній. ОУНБ є особливим і цікавим місцем, де потужно розгорнув краєзнавчий відділ в особі його працівниць – осіб жіночої статті, які ніби щойно з конкурсу краси туди прибули. А ще вони там привітні господині з чайною церемонією. І, нарешті, я зачастив за послугами та на презентації до міської централізованої системи бібліотек з головним офісом на вулиці Подільській – у цих центрах культури і краси познайомився з чарівними особами, які ніби щойно з конкурсу чи з показу мод поприходили. Таке гарне життя у центрі міста в бібліотеках з їхніми головними героями – бібліотекарками!

Бібліотеки, де книжки, – там освіта, наука і любов.

Лабчук Ірина,
завідуюча відділом формування,
наукового опрацювання фондів Хмельницької ОУНБ

ФОРМУВАННЯ ФОНДІВ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОУНБ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Анотація: у статті розглянуто специфіку формування бібліотечного фонду ОУНБ в умовах сьогодення, визначено ключові проблеми комплектування фонду. Охарактеризовано основні альтернативні джерела формування документних ресурсів ОУНБ за останні три роки.

Ключові слова: Хмельницька ОУНБ, бібліотечний фонд, комплектування фонду, альтернативні джерела комплектування, благодійні надходження, обов'язковий примірник, Український інститут книги.

Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека – провідний інформаційний, просвітницький, культурний центр Хмельниччини, депозитарій краєзнавчих видань, одне з найбільших книгосховищ регіону, інформаційно-методичний та координаційний центр з питань бібліотекознавства та

книгознавства для бібліотек усіх систем та відомств області [5].

Основою функціонування ОУНБ як соціального закладу та головним джерелом задоволення читацьких запитів є бібліотечний фонд. Саме його якість та обсяг визначають ефективну діяльність установи, забезпечують реалізацію її основних завдань. Ресурсний потенціал бібліотечного фонду сприяє ефективному інформаційному обслуговуванню користувачів, всебічній допомозі у навчальному процесі та самоосвіті, є основою бібліографічної діяльності бібліотеки, її соціокультурної роботи, що обумовлює суспільну необхідність існування бібліотеки.

На 01 січня 2026 року загальний об'єм бібліотечного фонду становив 572 718 прим. зберігання. За видами документи розподілились наступним чином: 64,18 % – книги; 3,46 % – ноти; 0,08 % – карти; 0,05 % – стандарти; 28,34 % – журнали, 1,29 % – газети, 0,31 % – інформаційні видання, 2,00 % – аудіовізуальні документи, в т. ч. платівки, 0,29 % – електронні видання.

Фонд бібліотеки має універсальний характер і містить видання із різних галузей знань. Найбільшу частку фонду становить суспільно-політична література – 159 990 примірників (27,9 %) та художня література – 154 056 примірників (26,9 %). Значний сегмент фонду представлений технічною літературою – 68 665 примірників (12,0 %), виданнями з мистецтва та спорту – 60 351 примірник (10,5 %), а також літературою з мовознавства і літературознавства – 48 083 примірники (8,4 %). Частка науково-природничої літератури становить 34 781 примірник (6,1 %), сільськогосподарської – 25 135 примірників (4,4 %), медичної – 21 657 примірників (3,8 %). Така структура фонду забезпечує інформаційні потреби користувачів різних вікових, професійних і освітніх категорій.

Формування бібліотечного фонду належить до ключових бібліотечних процесів. Сучасний процес формування фонду – це впровадження постійно діючої системи заходів, направлених на створення, планомірне поповнення, упорядкування сукупності документів відповідно до типу, мети і завдань бібліотеки, а також до потреб користувачів [2, с. 161]. Проте сьогодні оновлення фонду втратило плановий характер. У складних

умовах війни фінансування з бюджету на закупівлю нових видань або повністю відсутнє, або виділяється в мінімальних обсягах.

За цих обставин головним джерелом поповнення фонду ОУНБ залишаються благодійні надходження, які становлять близько 70 % усіх нових документів. До оновлення бібліотечного фонду активно долучаються державні інституції, видавництва, заклади освіти, а також громадські й доброчинні організації. Зокрема, постійними партнерами бібліотеки у забезпеченні новими виданнями є Гете-Інститут в Україні, Французький інститут в Україні, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса та БФ «Бібліотечна країна». Важливий внесок роблять сучасні українські автори, науковці та творча спільнота, зокрема місцева. Так, члени обласної організації Національної спілки краєзнавців України регулярно передають до фондів ОУНБ як власні авторські примірники, так і книги з особистих колекцій.

У 2023 році доктор історичних наук, професор Стефанія Едуардівна Баженова передала в дар ОУНБ значну частину особової бібліотеки свого чоловіка – видатного українського історика, професора та академіка Лева Васильовича Баженова. Подарована література стала основою створення окремої колекції у фондах ОУНБ «Бібліотека Л. В. Баженова». Також у 2024 році частину власних зібрань передали ОУНБ кандидат історичних наук, член Національної спілки краєзнавців України, Почесний краєзнавець України Юрій Блажевич та доктор філологічних наук, професор, член Національної спілки письменників України та Національної спілки журналістів України Віталій Мацько.

Важливу роль у поповненні фондів ОУНБ відіграє обов’язковий безоплатний примірник усіх видань, що виходять на території області від виробника. Право бібліотеки на його отримання регламентується Законом України «Про обов’язковий примірник документів» (1999 р.) [3] та Постановою Кабінету Міністрів України від 10 травня 2002 року № 608 «Про порядок доставляння обов’язкових примірників документів» [4]. Завдяки цьому каналу бібліотека наразі отримує до 15 % від загального обсягу нових надходжень.

Водночас аналіз зазначеного джерела комплектування виявляє низку проблем. Зокрема, загальна та фінансова нестабільність у країні ускладнює моніторинг виходу друкованої продукції, через що обов'язкові примірники доводиться виявляти ретроспективно, звіряючи дані з «Літописом книг» Книжкової палати України імені Івана Федорова. Ситуацію погіршує те, що чинне законодавство не передбачає дієвих фінансових санкцій чи важелів впливу на виробників, тому деякі видавництва свідомо не виконують Постанову № 608 щодо малотиражних чи дорогих книг. Крім того, частина суб'єктів видавничої справи виявляється необізнаною з чинними законодавчими вимогами. З економічних міркувань місцеві автори часто друкують свої книги в інших областях і не завжди розуміють важливість передачі авторського примірника до ОУНБ, хоча цей крок забезпечує внесення книги до електронного каталогу обласної бібліотеки та її безкоштовну популяризацію.

З метою розширення джерел надходження обов'язкового примірника ОУНБ веде роз'яснювальну роботу, надсилає офіційні листи всім, хто займається видавничою діяльністю.

Окремим і надзвичайно важливим каналом комплектування фонду ОУНБ в сучасних реаліях, який забезпечує до 10 % усіх нових надходжень, є мистецький конкурс від Українського інституту книги (УІК). Цей конкурс культурно-мистецьких проєктів, спрямованих на підтримку книговидавничої справи та промоції читання, наразі виступає основним механізмом державного фінансування оновлення фондів публічних бібліотек. Оскільки через воєнний стан та бюджетні обмеження звичну програму прямої закупівлі книжок було призупинено, УІК спільно з профільним міністерством повністю перейшли на грантову модель через формат мистецьких конкурсів. Замість закупівлі готових накладів зі складів, держава фінансує видавничі проєкти безпосередньо на етапі їхнього виробництва та логістики.

Завдяки конкурсу ОУНБ поступово замінює радянську та російськомовну літературу якісним вітчизняним контентом. Фонд бібліотеки поповнюється книжковими виданнями про історію України, визвольні змагання, сучасну російсько-

українську війну та героїзм наших захисників – літературою, яка формує національну й культурну ідентичність. Актуальним є надходження творів світової класики в українському перекладі, що дозволяє компенсувати брак відповідних видань, які раніше постачалися з рф. Також важливим є поповнення фонду бібліотеки сучасною українською літературою для будь-якого віку та актуальною науково-популярною літературою з психології, саморозвитку, виховання і розвитку критичного мислення.

За умовами конкурсу видавці-переможці самостійно забезпечують доставку книжок до обласних універсальних наукових бібліотек. ОУНБ входить до офіційного переліку одержувачів видань, виданих за результатами культурно-мистецьких проєктів, тому безпосередньо приймає, розподіляє та передає отриману літературу до публічних бібліотек області. Слід зазначити, що у 2025 році 8 % бібліотек області поповнили свої фонди виключно за рахунок надходжень від Українського інституту книги.

До 10 % надходжень ОУНБ забезпечують обмінно-резервні фонди книгозбірень України. Бібліотека підтримує постійні партнерські зв'язки та здійснює обмін літературою з провідними закладами країни, зокрема з Національною бібліотекою України ім. Ярослава Мудрого, Національною бібліотекою України ім. В. І. Вернадського та Львівською національною науковою бібліотекою ім. В. Стефаника.

Важливою складовою частиною поточного комплектування є робота з відшкодування втрачених видань. Щорічно близько 2 % від загального обсягу нових надходжень до фонду ОУНБ становлять документи, отримані від користувачів замість загублених книг. Цей механізм дозволяє компенсувати втрати фонду та підтримувати його актуальність. Книги, що приймаються на заміну, мають бути не дешевшими за ринкову вартість втраченого видання, у якісному сучасному поліграфічному виконанні, видані за останні 3–5 років. Заборонено приймати літературу, видану в росії або Білорусі, книги агресивного проросійського чи пропагандистського характеру, а також радянські видання, що підпадають під закони про декомунізацію та деколонізацію.

Ефективне функціонування системи формування та оновлення бібліотечного фонду ОУНБ забезпечується внутрішніми інструктивно-методичним документами.

Таким чином, в умовах сучасних викликів ОУНБ демонструє високу адаптивність, трансформуючи класичні підходи до формування документних ресурсів. Обмеженість цільових бюджетних асигнувань на закупівлю літератури змусило бібліотеку переформатувати свою стратегію комплектування, змістивши акцент із пасивного очікування на активний пошук альтернативних джерел поповнення фонду. Розширення партнерських зв'язків з науковими інституціями та благодійними фондами дозволяє якісно змінювати структуру бібліотечного фонду, реагувати на запити користувачів, забезпечити надходження літератури, що відповідає викликам сьогодення [1].

Список використаних джерел:

1. Деколонізація фондів бібліотек в умовах війни та роль інституцій у виданні та збереженні української книги : матеріали круглого столу XX обласного форуму «Книжкова весна на Хмельниччині» (Хмельницький, 23 квіт. 2026 р.) [Електронний ресурс] // Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека. – Режим доступу: ounb.km.ua/news/2026/2026_04_23_3/2026_04_23_3.php, вільний. – Заголовок з екрана. – Дата перегляду: 01.07.2026. – Мова укр.

2. Долбенко Т. О. Документні ресурси бібліотек : навч. посіб. для студентів ВНЗ / Т. О. Долбенко, Т. О. Горбань ; М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтва, М-во культури України. – Київ : Ліра-К, 2017. – 348 с.

3. Про обов'язковий примірник документів : Закон України від 09 квіт. 1999 р. № 595-XIV [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-14#Text, вільний. – Заголовок з екрана. – Дата перегляду: 01.07.2026. – Мова укр.

4. Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 трав. 2002 р. № 608 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/608-2002-

%D0%BF#Text, вільний. – Заголовок з екрана. – Дата перегляду: 01.07.2026. – Мова укр.

5. Хмельницька ОУНБ: історія заснування, роки становлення, поступу [Електронний ресурс] // Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека. – Режим доступу: https://ounb.km.ua/about/history.php, вільний. – Заголовок з екрана. – Дата перегляду: 01.07.2026. – Мова укр.

Лазаренко Володимир,
завідувач відділу українознавства
КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»

ВІННИЦЬКІЙ БІБЛІОТЕЦІ – ГІДНЕ ІМ'Я

Анотація: у статті висвітлено питання присвоєння Вінницькій обласній універсальній науковій бібліотеці імені Валентина Отамановського у світлі вимог деколонізації. Наведено основні віхи життєдіяльності вченого, зосереджено увагу на важливості його наукових напрацювань для історії Вінниччини.

Ключові слова: Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека. Климент Тімірязєв, Валентин Отамановський, Вінниччина, громадська думка.

Головна книгозбірня Вінниччини має історію, яка бере відлік з 1907 року. Саме цього року Вінницька публічна бібліотека ім. М. Гоголя прийняла перших читачів. В перші роки радянської влади у 1923 р. бібліотеці присвоєно ім'я К. А. Тімірязєва з нагоди 80-річчя вченого. Це ім'я бібліотека носила понад сторіччя.

Климент Аркадійович Тімірязєв – російський природознавець-дарвініст, біолог, фізіолог, один з основоположників російської і радянської школи фізіологів рослин. За більшовицького режиму прожив недовго, адже помер 1920 року. Однак активно вітав жовтневий переворот у Петербурзі 1917 року, був депутатом від Балтійських моряків.

Стосунку до Вінниці, і загалом до України, Климент

Тімірязєв не мав. Попри його заслуги у природничих науках постало питання щодо доцільності вшанування імені російського вченого у назві обласної бібліотеки. Особливої гостроти набуло це питання в часі російсько-української війни, коли деякі депутати обласної ради та їх прибічники хотіли залишити назву обласної книгарні без імені.

Декомунізація і деколонізація, як чинник утвердження української самобутності, поставили виклики перед українською спільнотою щодо перейменування книгозбірні на честь українських діячів культури й науки. Учасники Революції Гідності та знані науковці-історики пропонували ім'я відомого історика Валентина Отамановського, який довгий час працював у Вінниці та зазнав політичних репресій. На сесію обласної ради мало виноситись рішення про назву обласної бібліотеки без імені, однак за наполяганням депутатів обласної ради Андрія Гижка та Людмили Щербаківської прийнято рішення про проведення громадського обговорення щодо зазначеного питання.

Для врахування думки колективу бібліотеки та громадськості процедура відбулася з дотриманням всіх демократичних вимог. Так на розширеному засіданні Президії Громадської ради при Вінницькій обласній Раді було створено робочу групу, до складу якої увійшли вінницькі науковці та представники громадських організацій.

В ході обговорення було запропоновано декілька варіантів, які ґрунтувалися на таких думках. Зокрема, Богдан Галайко, начальник Центрального міжрегіонального відділу Українського інституту національної пам'яті (УІНП), кандидат історичних наук запропонував дати головній бібліотеці області ім'я Валентина Отамановського. Ольга Коляструк, завідувачка кафедри історії та культури України Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського, доктор історичних наук, професорка, зауважила, що бібліотека має назву, яка визначає її функцію – «універсальна наукова», і надавати закладу ім'я конкретної людини, чия діяльність пов'язана з конкретною наукою – не варто. Такої ж думки дотримувався й колектив бібліотеки.

Юрій Легун, директор Державного архіву Вінницької

області, доктор історичних наук, професор, запропонував дати книгозбірні назву «Східно-Подільська наукова бібліотека».

Отже, робоча група запропонувала винести на громадське обговорення такі варіанти:

- Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека ім. В. Отамановського;
- Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека;
- Східно-Подільська наукова бібліотека.

Робоча група керувалася Законом України «Про присвоєння юридичним особам та об'єктам права власності імен (псевдонімів) фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій», у якому, зокрема, йдеться, що «не допускається присвоєння імені однієї і тієї самої фізичної особи, ювілейної та святкової дати, назви і дати історичної події двом і більше юридичним особам та/або об'єктам права власності з однорідним видом діяльності (незалежно від підпорядкування) у межах одного села, селища, міста»

Члени робочої групи керувались тим, що росіяни нищать наші культурі пам'ятки, палять наші книги, тому ми маємо викорінити російське та популяризувати своє, українське, зокрема, й наших видатних науковців й історичних діячів.

Як наслідок ретельно виваженої та копіткої роботи 25 листопада 2022 року за результатами громадських обговорень, згідно з рішенням Вінницької обласної ради Вінницькій обласній універсальній науковій бібліотеці присвоєно ім'я Валентина Отамановського. За підтримку такого рішення проголосувало понад 70% депутатів.

Валентин Отамановський народився 26 лютого 1893 року. Щодо місця народження немає єдиної думки, втім історики припускають, що це могло бути село Мала Яблунівка на Черкащині. Невдовзі після народження Валентина родина перебралася до Києва, де у 1912 році Отамановський вступив на юридичний факультет Київського університету. Наступного року він перевівся до Київського політехнічного інституту, де приєднався до напівлегальної Української студентської громади [1].

Пізніше Валентин Отамановський став співорганізатором осередку скаутського товариства «Пласт» у Києві та належав до

київської філії «Братства самостійників», таємної та глибоко законспірованої організації. «Братчики» працювали серед молоді, закликаючи бойкотувати російську мову і культуру та поширюючи націоналістичні ідеї. Під час Першої світової війни братство почало видавати нелегальний друкований орган «Вільна думка». 8 вересня 1916 року вони заснували кооперативне видавництво «Вернигора», яке поширювало переконання, що українська культура має орієнтуватися на Західну Європу, а не на Росію [2].

15 березня 1917 року з ініціативи Отамановського у Києві почали формувати штаб української міліції та першу кінну сотню. Він також брав участь у створенні «Українського військового клубу ім. гетьмана П. Полуботка» та організував військовий клуб «Батьківщина». Таким чином 24-річний Отамановський став одним із фундаторів українських збройних сил [3].

21 квітня того ж року Український Національний Конгрес обрав Валентина до Центральної Ради від «Братства самостійників». Але після гетьманського перевороту він склав депутатські повноваження і зайнявся організаційно-партійною та літературною діяльністю. Під його керівництвом видавництво «Вернигора» випускало листівки з портретами гетьманів та патріотичними цитатами. Також «Вернигора» видала низку брошур націоналістичного змісту. Пізніше видавництво надрукувало серію українських казок, а також переклади художніх творів. Так, наприклад, англійську легенду «Чайльд Горн» та «Пригоди Робінзона Крузо» переклав Отамановський.

29 січня 1918 року у складі Студентського куреня Січових Стрільців він брав участь у бою під Крутами. Командир розташованих там українських сил сотник Аверкій Гончаренко залишив такі спогади про Валентина: «Атамановський був дуже відважний і що було в нім найбільш цінне – це завжди прекрасний гумор. І в цю вирішальну хвилину він почав порівнювати наш бій з боями під Полтавою шведів і наших з москалями… Та не було часу… Атамановського відрядив я ще завидна до Студентської сотні з наказом про відступ на вказане їм місце» [4, с. 27].

У липні 1918 року, вже під час правління гетьмана Павла

Скоропадського, у Києві російські чорносотенці влаштували молебень на честь царя Ніколая II. Подія завершилася співом гімну «Боже, царя храні…». У відповідь на це Отамановський разом із «Братством самостійників» та клубом старшин «Батьківщина» 10 липня організували демонстрацію до роковин Полтавської битви. На Софійській площі близько 10 тисяч людей влаштували панахиду по гетьманові Мазепі. Після неї Отамановський звернувся до присутніх з палкою промовою, по якій учасники мітингу одностайно проголосували за перенесення до Софійського собору останків гетьманів Петра Дорошенка, Івана Мазепи та Пилипа Орлика [2].

На тій же ж Софійській площі, де відбувалась демонстрація, розташований пам'ятник Богдану Хмельницькому. Тоді на ньому був напис: «Волимъ подъ царя восточнаго, православнаго». Декілька старшин запропонували від цього напису позбутися. Під схвальні вигуки натовпу Валентин Отамановський за допомогою геологічного молотка почав збивати окремі слова. Але завершити справу завадили німецькі військові та вояки гетьманської Державної варти, які розігнали мітинг.

Невдовзі Отамановський виїхав до Відня, де навчався у Віденському університеті та організовував роботу видавництва «Вернигора». Окрім цього працював дипломатичним кур'єром на громадських засадах у Міністерстві закордонних справ Української Держави.

До України він повернувся у червні 1920 року і разом з родиною оселився у Вінниці. Тут Валентин Дмитрович працював завідувачем українського відділу Вінницької філії Всенародної бібліотеки ВУАН, яку й сам очолив у березні 1922 року. При ній організував Кабінет виучування Поділля.

У подальшому доля Отамановського різко повернулась у протилежний бік. Його безпідставно радянські каральні органи звинуватили у діяльності СВУ, присудивши 8 років ув'язнення. Варто зазначити, що не дивлячись на знущання та двотижневі допити, Валентин Дмитрович не дав показань на жодного з учасників СВУ.

Після заслання Отамановський викладає в Харківському медичному університеті латинь, екстерном складає іспити з

історії в університеті, готує матеріали до кандидатської і докторської дисертацій про Вінниччину, які успішно після заслання захищає у Ленінградському університеті.

Валентина Отамановського по праву називають «батьком історії Вінниці». Саме таке ім'я з гордістю носить обласна бібліотека Вінниччини. Цим ім'ям пишаються вінничани і всі українці.

Список використаних джерел:

1. Автобіографія ув'язненого Валентина Отамановського / В. Д. Отамановський // Подільська старовина : науковий збірник на пошану вченого і краєзнавця В. Д. Отамановського / відп. ред. В. А. Косаківський. – Вінниця, 1993. – С. 13-20.

2. Новицький А. Подільський літописець [В. Д. Отамановський] // *Вінницька газета*. – 1997. – 16 верес.

3. Петрикова В. Т. Роль В. Д. Отамановського в організації краєзнавчих студій на Поділлі // *Тези доп. 13-ї Вінницької обл. історико-краєзнавчої конференції.* – Вінниця, 1994. – С. 69–71.

4. Робак І. Ю. Валентин Отамановський – революціонер, вчений, організатор науки / І. Ю. Робак, З. С. Савчук. – Харків : Колегіум, 2013. – 184 с. : іл.

Листопад Олексій,
доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної педагогіки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», м. Одеса;
Мардарова Ірина,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної педагогіки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ ГІГІЄНИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ПАРТНЕРСТВІ АКАДЕМІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ ТА КАФЕДРИ

Анотація: у статті розкрито роль партнерської взаємодії академічної бібліотеки та кафедри у формуванні цифрової

гігієни здобувачів вищої освіти в умовах цифрової трансформації освіти та інформаційного протистояння, спричиненого агресією проти України. Висвітлено напрями співпраці кафедри дошкільної педагогіки та академічної бібліотеки Університету Ушинського, спрямовані на розвиток медіаграмотності, критичного мислення, академічної доброчесності, навичок інформаційної безпеки та відповідального використання цифрових ресурсів. Обґрунтовано, що інтеграція бібліотечних інформаційних сервісів у професійну підготовку майбутніх педагогів сприяє формуванню цифрової культури особистості та підвищенню стійкості до інформаційних загроз.

Ключові слова: цифрова гігієна, академічна бібліотека, партнерство, кафедра, медіаграмотність, інформаційна безпека, здобувачі вищої освіти.

Повномасштабна війна, розв’язана проти України, засвідчила, що інформаційний простір став одним із ключових театрів сучасного протистояння. Масове поширення дезінформації, маніпулятивного контенту, фейкових повідомлень, кібератак, психологічних інформаційних операцій та цифрових провокацій актуалізувало проблему формування цифрової гігієни населення. Особливого значення вона набуває у системі вищої освіти, де здобувачі активно використовують цифрові технології для навчання, наукових досліджень, професійної комунікації та соціальної взаємодії. Сучасний університет виконує не лише освітню, а й соціальну місію, формуючи в майбутніх фахівців відповідальне ставлення до роботи з інформацією, здатність критично оцінювати інформаційні потоки, протидіяти маніпуляціям та безпечно використовувати цифрові ресурси [4]. Саме тому цифрова гігієна сьогодні розглядається як невід’ємний складник цифрової компетентності, інформаційної культури, академічної доброчесності та професійної підготовки майбутнього педагога [8, с. 111-117].

У сучасних умовах істотно змінюється місце академічної бібліотеки в освітньому процесі [1]. Якщо традиційно бібліотека виконувала переважно функції інформаційного забезпечення

освітньої та наукової діяльності, то сьогодні вона дедалі більше перетворюється на відкритий освітній, інформаційний та комунікаційний центр університету [10, с. 14-20]. Академічна бібліотека забезпечує доступ до електронних інформаційних ресурсів, наукових баз даних, інституційних репозитаріїв, цифрових колекцій, організовує тренінги з інформаційної грамотності, академічної доброчесності, медіаграмотності, використання сучасних цифрових сервісів і технологій штучного інтелекту [11, с. 5-12].

Особливої актуальності набуває партнерська взаємодія академічної бібліотеки та кафедри як двох взаємодоповнювальних складових освітнього середовища університету. Кафедра забезпечує інтеграцію питань цифрової гігієни у зміст освітніх компонентів, тоді як бібліотека створює умови для розвитку практичних навичок інформаційного пошуку, оцінювання достовірності інформації, використання електронних ресурсів, академічної доброчесності та безпечної цифрової поведінки. Така взаємодія сприяє формуванню у здобувачів освіти комплексних компетентностей, необхідних для професійної діяльності в цифровому суспільстві.

Для майбутніх педагогів проблема цифрової гігієни має особливе значення, оскільки вони виступатимуть не лише користувачами цифрового середовища, а й організаторами цифрової взаємодії дітей, батьків та педагогічних колективів [4]. Від рівня їхньої цифрової культури залежить безпечне використання цифрових технологій у закладах освіти, розвиток медіаграмотності дітей, формування навичок відповідального використання інформаційних ресурсів та дотримання принципів академічної доброчесності [8, с. 111-117].

Особливий інтерес становить досвід партнерської співпраці кафедри дошкільної педагогіки та академічної бібліотеки Університету Ушинського, спрямований на інтеграцію бібліотечних інформаційних ресурсів, цифрових сервісів і медіаосвітніх практик у професійну підготовку майбутніх педагогів. Сучасне цифрове освітнє середовище відкриває широкі можливості для професійної підготовки майбутніх фахівців, водночас породжуючи нові ризики, пов’язані з поширенням недостовірної інформації,

кіберзагрозами, порушенням академічної доброчесності, некритичним використанням цифрового контенту та генеративного штучного інтелекту. За таких умов цифрова гігієна набуває значення комплексної компетентності, що охоплює знання, уміння, цінності та моделі відповідальної поведінки у цифровому середовищі.

На відміну від традиційного розуміння цифрової безпеки, цифрова гігієна передбачає не лише технічний захист інформації, а й формування стійких поведінкових практик: критичне оцінювання інформаційних повідомлень, перевірку достовірності джерел, захист персональних даних, дотримання норм академічної доброчесності, безпечне використання соціальних мереж, цифрових сервісів і технологій штучного інтелекту [4]. Для майбутніх педагогів такі компетентності мають професійне значення, оскільки саме вони формуватимуть цифрову культуру дітей, взаємодіятимуть із батьками в цифровому середовищі та використовуватимуть сучасні технології у професійній діяльності [8, с. 111-117].

У контексті повномасштабної війни цифрова гігієна набуває ще одного виміру – вона стає інструментом інформаційної стійкості суспільства. Уміння розпізнавати маніпулятивні повідомлення, перевіряти інформацію, користуватися офіційними джерелами та критично аналізувати цифровий контент є важливою передумовою протидії дезінформації та інформаційно-психологічним операціям [11, с. 5-12]. За таких умов суттєво трансформується роль академічної бібліотеки [2, с. 18-24]. Вона перестає бути виключно сховищем інформаційних ресурсів і перетворюється на активний освітній центр, який забезпечує інформаційну підтримку навчальної, наукової та дослідницької діяльності, сприяє розвитку медіаграмотності та інформаційної культури, навчає ефективно працювати з електронними ресурсами й академічними базами даних [10, с. 14-20].

Сучасна академічна бібліотека організовує освітні тренінги, вебінари, практикуми, консультації з інформаційної грамотності, академічної доброчесності, використання електронних каталогів, інституційних репозитаріїв, міжнародних наукометричних баз даних та цифрових

інструментів підтримки наукових досліджень [12, с. 81-86]. Водночас ефективність формування цифрової гігієни значною мірою залежить від системної взаємодії бібліотеки з кафедрами університету. Саме кафедра інтегрує відповідні компетентності у зміст освітніх компонентів, визначає професійний контекст їх застосування та забезпечує зв'язок із майбутньою професійною діяльністю здобувачів освіти. Академічна бібліотека, у свою чергу, створює умови для практичного опанування цих компетентностей шляхом використання сучасних інформаційних ресурсів і цифрових сервісів.

Практичним прикладом реалізації такого підходу є співпраця кафедри дошкільної педагогіки та академічної бібліотеки Університету Ушинського. Партнерська взаємодія ґрунтується на спільному розумінні того, що цифрова компетентність майбутнього педагога неможлива без сформованої цифрової гігієни, медіаграмотності та культури академічної доброчесності. Важливим напрямом співпраці є інтеграція бібліотечних інформаційних ресурсів у навчальні дисципліни кафедри. Під час вивчення освітніх компонентів, пов'язаних із цифровими технологіями, методикою організації освітнього процесу, дослідницькою діяльністю та написанням кваліфікаційних робіт, студенти навчаються користуватися електронним каталогом бібліотеки, інституційним репозитарієм університету, електронними бібліотеками відкритого доступу, міжнародними наукометричними базами даних, цифровими колекціями та освітніми платформами.

Особливу увагу приділено формуванню навичок критичного оцінювання інформації. У процесі виконання індивідуальних і групових освітніх завдань здобувачі освіти аналізують інформаційні повідомлення, порівнюють різні джерела, визначають ознаки маніпулятивного контенту, перевіряють достовірність цифрової інформації та навчаються використовувати офіційні інформаційні ресурси.

Досвід співпраці кафедри дошкільної педагогіки та академічної бібліотеки Університету Ушинського засвідчує, що формування цифрової гігієни є найбільш ефективним за умови інтеграції бібліотечних ресурсів та сервісів у професійну підготовку майбутніх педагогів. Одним із напрямів співпраці є

проведення спільних інформаційно-освітніх заходів, спрямованих на розвиток цифрової грамотності, медіаграмотності та інформаційної культури студентів. Академічна бібліотека спільно з викладачами кафедри організовує тематичні тренінги, інформаційні години, практикуми, відкриті лекції та вебінари, присвячені безпечній роботі в цифровому середовищі, захисту персональних даних, академічній доброчесності, використанню електронних інформаційних ресурсів, наукометричних баз даних та сучасних цифрових сервісів.

Важливе місце у партнерській взаємодії посідає інформаційний супровід освітніх компонентів кафедри. Під час вивчення дисциплін, пов'язаних із цифровими технологіями, методикою професійної діяльності, організацією наукових досліджень та написанням кваліфікаційних робіт, бібліотекарі знайомлять здобувачів освіти з можливостями електронного каталогу, інституційного репозитарію університету, електронних бібліотек відкритого доступу, міжнародних наукометричних баз даних та сервісів управління бібліографічною інформацією [3, с. 79-83].

Ефективною формою співпраці є використання інтерактивних методів навчання [3, с. 79-83]. Зокрема, під час підготовки майбутніх вихователів застосовуються освітні вебквести, кейс-технології, проєктні завдання та проблемно-пошукові методи, що передбачають активне використання електронних ресурсів бібліотеки [6, с. 12-21]. Виконуючи такі завдання, студенти не лише здійснюють пошук інформації, а й навчаються оцінювати її достовірність, аналізувати різні точки зору, виявляти ознаки дезінформації та дотримуватися принципів академічної доброчесності [7, с. 485-497].

Окремий напрям партнерської взаємодії пов'язаний із використанням цифрового освітнього середовища університету. Академічна бібліотека забезпечує інформаційний супровід дистанційного навчання шляхом підготовки тематичних електронних добірок літератури, створення віртуальних книжкових виставок, інформаційних дайджестів, рекомендаційних списків джерел та консультацій щодо використання електронних ресурсів. У свою чергу, викладачі

кафедри інтегрують ці матеріали в навчальні курси, розміщені на платформі Moodle, забезпечуючи систематичне використання студентами якісних інформаційних ресурсів у процесі навчання [9, с. 145-155].

Важливою складовою формування цифрової гігієни є розвиток культури академічної доброчесності. У межах партнерської взаємодії бібліотеки та кафедри проводяться консультації щодо правил академічного письма, оформлення бібліографічних посилань, цитування, використання міжнародних стилів оформлення джерел, запобігання академічному плагіату та етичного використання інформації.

Сучасні виклики, пов'язані зі стрімким поширенням генеративного штучного інтелекту, актуалізують необхідність формування нової складової цифрової гігієни – культури відповідального використання інтелектуальних цифрових сервісів. Академічна бібліотека спільно з кафедрою проводить інформаційно-консультативну роботу щодо можливостей і ризиків застосування генеративного штучного інтелекту в навчальній та науковій діяльності. Студенти ознайомлюються з принципами академічно доброчесного використання таких інструментів, необхідністю перевірки достовірності отриманої інформації, коректного посилання на використані цифрові сервіси та недопущення підміни власної навчальної діяльності результатами автоматизованої генерації тексту.

Важливу роль у розвитку цифрової гігієни відіграє студентський науковий гурток кафедри, діяльність якого здійснюється за інформаційної підтримки академічної бібліотеки [5, с. 30-38]. Під час виконання науково-дослідних проєктів студенти навчаються здійснювати інформаційний пошук, працювати з науковими базами даних, критично оцінювати результати досліджень, використовувати сучасні цифрові інструменти для опрацювання інформації та презентувати результати власної наукової діяльності [3, 79-83].

Узагальнення досвіду співпраці кафедри дошкільної педагогіки та академічної бібліотеки дозволяє запропонувати авторську модель партнерської взаємодії, основу якої становить триєдина система «кафедра – академічна бібліотека – здобувач вищої освіти», у моделі кафедра забезпечує інтеграцію питань

цифрової гігієни до змісту освітніх компонентів, організовує навчальну й дослідницьку діяльність студентів та визначає професійний контекст застосування цифрових технологій. Академічна бібліотека виконує функції інформаційного, методичного та консультаційного центру, забезпечуючи доступ до якісних інформаційних ресурсів, електронних баз даних, цифрових колекцій і сучасних сервісів інформаційної підтримки навчання та науки. Здобувач вищої освіти виступає активним суб'єктом освітнього процесу, який набуває компетентностей із критичного оцінювання інформації, безпечної поведінки в цифровому середовищі, академічної доброчесності, медіаграмотності та відповідального використання цифрових технологій.

Запропонована модель забезпечує цілісність процесу формування цифрової гігієни, поєднуючи педагогічний, інформаційний та бібліотечний потенціал університету. Вона сприяє розвитку цифрової культури майбутнього педагога, підвищує його готовність до професійної діяльності в умовах цифрової трансформації освіти та зміцнює інформаційну стійкість до викликів сучасної гібридної війни.

В умовах повномасштабної війни проти України цифрова гігієна стала важливою складовою інформаційної безпеки особистості та суспільства. Для закладів вищої освіти її формування набуває стратегічного значення, оскільки майбутні фахівці мають бути здатними безпечно працювати з інформацією, критично оцінювати цифровий контент, протидіяти дезінформації, дотримуватися принципів академічної доброчесності та відповідально використовувати сучасні цифрові технології.

Доведено, що ефективність формування цифрової гігієни значною мірою визначається партнерською взаємодією академічної бібліотеки та кафедри. Поєднання освітнього потенціалу кафедри з інформаційними, методичними та цифровими ресурсами бібліотеки забезпечує комплексний підхід до розвитку цифрової компетентності здобувачів вищої освіти. Академічна бібліотека виступає не лише інформаційним центром університету, а й активним учасником освітнього процесу, який сприяє розвитку медіаграмотності, інформаційної

культури, навичок фактчекінгу, академічного письма, роботи з електронними інформаційними ресурсами та відповідального використання генеративного штучного інтелекту.

Практичний досвід співпраці кафедри дошкільної педагогіки та академічної бібліотеки Університету Ушинського засвідчив ефективність інтеграції бібліотечних сервісів у професійну підготовку майбутніх педагогів. Використання електронних інформаційних ресурсів, інституційного репозитарію, цифрових освітніх платформ, вебквестів, інформаційних тренінгів, консультацій з академічної доброчесності та медіаграмотності сприяє розвитку цифрової культури здобувачів освіти й підвищує їхню готовність до професійної діяльності в цифровому освітньому середовищі.

Список використаних джерел:

1. Бібліотеки у формуванні інформаційного ресурсу стратегічних комунікацій українського суспільства : монографія / В. Горовий, С. Горова, М. Закіров та ін.; наук. ред. В. Горовий, НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ : НБУВ, 2021. 252 с.

2. Дем'яненко Л. Українські бібліотеки в умовах російської агресії: актуальні проблеми та перспективи розвитку. *Вісник Книжкової палати.* 2024. № 9. С. 18-24. DOI: https://doi.org/10.36273/2076-9555. 2024. 9(338). 18-24

3. Листопад О. Методичні засади формування дослідницької компетентності майбутніх педагогів засобами кейс-технологій у контексті європейського досвіду. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2026. № 223. С. 79–83. DOI: https://doi.org/10.36550/2415-7988-2026-1-223-79-83

4. Листопад О. А. Цифрова гігієна дітей дошкільного віку : навч. посіб. / Листопад О. А., Мардарова І. К., Гуданич Н. М., Листопад Н. Л. Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2026. 262 с. DOI: https://doi.org/10.24195/DigitalHygiene2026

5. Листопад О. А., Гуданич Н. М. Студентський науковий гурток як інструмент розвитку пізнавальної ініціативності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені*

Олександра Довженка. Педагогічні науки. 2025. Вип. 1. № 57. С. 30-38. DOI: https://doi.org/10.31376/2410-0897-2025-1-57-30-38

6. Листопад О. А., Мардарова І. К. Освітній вебквест як інструмент дистанційної освіти. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки.* 2024, Вип. 1 (54). С. 12-21. DOI : https://doi.org/10.31376/2410-0897-2024-1-54-12-21

7. Листопад О. А., Мардарова І. К., Гуданич Н. М. Розвиток проєктної культури майбутніх педагогів в освітньому середовищі закладу вищої освіти. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер. : Педагогічні науки*, 2023, Вип. 3. С. 485–497. DOI : https://doi.org/10.31494/2412-9208-2023-1-3-485-497

8. Листопад О. А., Мардарова І. К., Листопад Н. Л. Середовищний (екосистемний) методологічний підхід у підготовці майбутніх вихователів до формування цифрової гігієни дітей дошкільного віку. *Вісник Дніпровської академії неперервної освіти. Серія: Філософія. Педагогіка*. 2026. № 1(10). С. 111–117. DOI: https://doi.org/10.54891/2786-7013/2026-1-11

9. Листопад О., Листопад Н. Організація дистанційного навчання на платформі Moodle: теорія та практика. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету: збірник наукових праць. Педагогічні науки.* Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2025. Вип. 70. С. 145-155. DOI: https://doi.org/10.31909/26168812.2025-(70)-20

10. Пугач Л. Ю. Перспективи інноваційних змін у бібліотечній діяльності: погляди вітчизняних вчених. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2022. № 2. С. 14-20. DOI: https://doi.org/10.32461/2409-9805.2.2022.263800

11. Ржеуський А. В. Кунанець Н. Е. Роль бібліотеки як соціального інституту в розвитку інформаційної безпеки. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 3. С. 5-12. DOI: https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2023.290974

12. Терентьєв С. О. Інформаційно-комунікаційне забезпечення розвитку мережі публічних бібліотек: теоретичні підходи. *Бібліотекознавство. Документознавство.*

Інформологія. 2022. № 3. С. 81-86. DOI: https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2022.267000

Маковська Валентина,
заступник директора з наукової роботи та інформатизації Хмельницької ОУНБ

ХМЕЛЬНИЦЬКА ОУНБ ЯК РЕГІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР ЦИФРОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК ОБЛАСТІ

Анотація: у статті розкрито роль Хмельницької ОУНБ як регіонального методичного та навчального центру у розвитку цифрової спроможності публічних бібліотек Хмельниччини. Проаналізовано досвід розвитку мережі Хабів цифрової освіти, підготовки бібліотечних працівників, впровадження цифрових послуг і реалізації партнерських проєктів, а також окреслено перспективні напрями цифрової трансформації бібліотек територіальних громад.

Ключові слова: Хмельницька ОУНБ, публічні бібліотеки, цифрова трансформація, цифрова спроможність, Хаби цифрової освіти, цифрова грамотність, цифрові компетентності.

У сучасних умовах глобальної цифровізації та стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій відбувається глибока трансформація всіх сфер суспільного життя, зокрема науки, освіти та культури. У цьому контексті бібліотеки зазнають суттєвих змін, переходячи від традиційної моделі функціонування, орієнтованої на збереження та видачу друкованих документів, до інноваційної моделі цифрових інформаційних центрів.

Цифрова трансформація суспільства змінює традиційне уявлення про бібліотеку та її ресурсний потенціал. Сучасна публічна бібліотека вже не може обмежуватися функціями зберігання та надання документів. Вона має забезпечувати доступ до цифрових ресурсів, сприяти формуванню цифрових компетентностей населення, допомагати користувачам

орієнтуватися в інформаційному середовищі, користуватися електронними послугами та безпечно взаємодіяти з цифровими технологіями. За визначенням Л. А. Осадчої, «цифрова освіта – це освіта, яка головним чином функціонує за рахунок цифрових технологій, тобто електронних транзакцій, які реалізуються шляхом використання Інтернету» [3]. Особливого значення цей процес набуває в умовах воєнного стану та суспільної нестабільності, коли цифрові технології стають важливим інструментом доступу до інформації, освіти, державних і соціальних послуг, дистанційної роботи та комунікації.

Важливе значення для розвитку цифрової компетентності громадян має діяльність Міністерства цифрової трансформації України, зокрема реалізація національної платформи «Дія.Освіта» та проєктів, спрямованих на розвиток цифрових навичок населення. Значний внесок у розвиток цифрової трансформації бібліотечної галузі здійснює ВГО Українська бібліотечна асоціація, яка реалізує професійні проєкти, проводить навчання, здійснює моніторинг діяльності бібліотек – Хабів цифрової освіти та сприяє поширенню успішних практик. Крім того, існує потреба у глибокому вивченні інформаційних потреб користувачів, які постійно змінюються під впливом цифрового середовища. За даними дослідження Міністерства цифрової трансформації, проведеного у 2019 році, нижче базового рівня цифровими навичками володіли 53 % українців, 15,1 % опитаних не володіли такими навичками взагалі (особи, віком 60-70 років). Були зацікавлені в навчанні 47 % опитаних (https://bit.ly/3VblLx1). А вже у 2025 році частка дорослого населення з доступом до Інтернету, порівняно з 2019 роком зросла на 8 % і становить майже 97 (https://surl.li/bflbme).

Для публічних бібліотек Хмельницької області цифровізація є водночас можливістю та викликом. З одного боку, бібліотеки мають значний потенціал для розвитку цифрової грамотності населення завдяки розгалуженій мережі, доступності для різних категорій населення та участі бібліотек в грантових та проєктних ініціативах, які дозволили технічно модернізувати їх ресурсно-технічну базу. З іншого – існує потреба у постійному оновленні технічних ресурсів, професійних компетентностей працівників, електронних

інформаційних ресурсів та форм взаємодії з користувачами. За цих умов особливої актуальності набуває діяльність обласної наукової бібліотеки як регіонального центру професійної та методичної підтримки публічних бібліотек.

Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека з 2020 року стала офіційним хабом Національного проєкту «Дія. Цифрова освіта» (на даний час «Дія. Освіта»), місцем підвищення цифрової грамотності для мешканців області та працівників бібліотек. Бібліотека сприяє популяризації національної платформи та її можливостей [5]. Працівники допомагають користувачам опанувати цифрові навички під час індивідуальних та групових навчань, консультацій. Наказом по бібліотеці створена тренерська група у складі фахівців відділу інформаційних технологій, бібліотекарів відділів обслуговування. У бібліотеці навчають користуватися самими пристроями (планшетом, комп'ютером, мобільним телефонам), роботі з онлайновими сервісами, соціальними мережами. Серед проведених заходів і форм: – тренінгові заняття з основ комп'ютерної грамотності для працівників Хмельницького міського центру первинної медико-санітарної допомоги № 2. Учасники отримали практичні навики роботи у текстовому редакторі Word та електронних таблицях Excel. Дані знання для медичних працівників є складовою успішного переходу на електронний запис, електронний рецепт, електронне направлення в рамках медичної реформи; Скайп-консультації для працівників культури та освіти «Електронні послуги платформи «Дія. Цифрова освіта», «Можливості освітніх серіалів «Цифрові навички для вчителів»; інформаційний коучинг «Сучасні електронні сервіси Пенсійного фонду України» на платформі ZOOM за участю представників управління інформаційних систем та електронних реєстрів Головного управління Пенсійного фонду України в Хмельницькій області. Учасники отримали знання про дистанційні послуги на вебпорталі Пенсійного фонду України та про сервіси «Пенсійний калькулятор», мобільний додаток «Пенсійний фонд».

У виборі послуг та тем для занять враховується думка користувачів, виявлена під час щорічних обласних соціологічних

досліджень. Зокрема, обласне опитування «Бібліотечне обслуговування жителів громад: складові успіху» показало, що наявність у бібліотеках комп'ютерів та доступу до мережі Інтернет відзначаються користувачами як одні з головних чинників їх успіху; обласне опитування «Бібліотека громади: точки взаємодії, грані співпраці» показало збільшення набору цифрових послуг у бібліотеках області, зокрема, читачами були вказані такі, як: пошук інформації – 140 (38 % опитаних); спілкування через комунікаційні онлайн-платформи (Skype, Zoom) – 114 (31 %); реєстрація на інтернет-ресурсах, створення електронної пошти – 87 (24 %); підвищення комп'ютерної грамотності (курси, консультації) – 79 (21,5 %); організація онлайн-переглядів – 78 (21 %); створення віртуальних виставок – 77 (21 %); допомога у здійсненні онлайн-платежів – 76 (21 %); пошук роботи – 69 (19 %); онлайн-послуги (реєстрація на ЗНО, запис до лікаря тощо) – 53 (14 %); створення інтернет-екскурсій – 53 (14 %); електронна доставка документів – 42 (11 %); дистанційне навчання – 39 (10,6 %); реалізація товарів та послуг місцевих підприємців – 8; опитування «Цифрова грамотність через публічні бібліотеки: розвиток цифрової грамотності за допомогою публічних бібліотек» проведене у 2022 році серед понад 600 користувачів бібліотек області. Опитані назвали 38 серіалів на порталі Дія, які переглянули у бібліотеках, 40 % респондентів генерували сертифікат за результатами переглядів; 82 % опитаних саме в бібліотеках отримали цифрові послуги. Дослідження дало можливість вивчити перелік цифрових послуг, які надаються у хабах цифрової освіти, рівень їх популярності серед населення. Повне дослідження розміщене за посиланням: https://bit.ly/3UHT3nm.

Як методичний центр для публічних бібліотек області, в Регіональному тренінговому центрі Хмельницької ОУНБ приділяється увага навчанню цифрової грамотності працівників бібліотек. Під час семінарів, вебінарів піднімаються питання розвитку цифрової освіти на Хмельниччині та ініціативи Міністерства цифрової трансформації України щодо організації в публічних бібліотеках хабів цифрової освіти; даються поради, як зареєструвати бібліотеку хабом цифрової освіти, використовувати ресурси сайту «Дія. Освіта» у роботі з

користувачами, надаються консультації щодо роботи в певних програмах і додатках. Для працівників бібліотек, які отримали комп'ютерну техніку в рамках реалізації кампанії з цифрової грамотності населення за проєктом «Дія. Цифрова освіта», фахівцями обласної універсальної наукової бібліотеки проведено 10 тренінгів, в яких взяли участь 130 учасників. Бібліотекарі отримали початкові навички роботи з операційною системою Ubuntu на основі ядра Linux, розібрали файлову структуру та апаратне забезпечення, ознайомилися з ресурсами та можливостями національної онлайн-платформи. На практичних заняттях учасники закріпили навики користування ресурсами на платформі «Дія. Цифрова освіта», дізналися алгоритм приєднання до мережі хабів цифрової освіти та як стати амбасадорами проєкту. Значну увагу приділено використанню допомоги від SUPPORT.UA. Для популяризації послуг у своїх бібліотеках всі учасники тренінгів отримали рекламні плакати «Дія. Цифрова освіта». Популярним у бібліотекарів став онлайн майстер-клас щодо використання кросплатформенного сервісу Canva на комп'ютері і через мобільний додаток. Заняття дає практичні основи для створення логотипів бібліотек, оформлення виставок, подій.

Бібліотеки Хмельниччини активно підтримали проєкт Міністерства цифрової трансформації України «Дія. Цифрова освіта» [2] та долучилися до реалізації національної кампанії з цифрової грамотності «Будь на часі!», ставши провідниками жителів громад до цифрового світу. До Всеукраїнської мережі Хабів цифрової освіти у 2021 році доєдналася 331 бібліотека Хмельниччини. Для зручності користувачів у бібліотеках створено спеціальні «робочі місця», де можна безкоштовно отримати доступ до сайту «Дія. Цифрова освіта» та пройти навчання з цифрової грамотності [1].

Починаючи з 2024 року бібліотека у співпраці з регіональними відділеннями УБА за підтримки ВГО Українська бібліотечна асоціація, Програми розвитку ООН (ПРООН) в Україні у межах «Проєкту підтримки Дія» та за фінансування Швеції, у співпраці з Міністерством цифрової трансформації України провела тренінги для координаторів Хабів цифрової освіти Хмельницької області в рамках проєктів: «Розвиток

спроможності бібліотек-Хабів», «Здобуття цифрових навичок у бібліотеках-Хабах цифрової освіти», «Бібліотеки розвивають цифрову грамотність задля посилення стійкості та відновлення». Тренерами регіонального тренінгового центру для бібліотекарів, працівниками бібліотеки, експертом-консультантом Асоціації, а у 2025 році до тренерського складу доєдналися фахівці із Херсонської ОУНБ ім. Олеся Гончара було щорічно проведено ряд тижневих онлайн-навчань для груп координаторів Хабів цифрової освіти області, загалом підготовлено 126 бібліотекарів-координаторів із 46 територіальних громад області. За моніторингом діяльності бібліотек на 2026 рік активними Хабами цифрової освіти населення є 225 публічних бібліотек області.

Програма навчань була насиченою та різноплановою. Вона охопила широкий спектр тем, необхідних для сучасної бібліотечної роботи. Учасники ознайомилися з можливостями національної освітньої платформи «Дія. Освіта», вперше здобули базові знання з використання штучного інтелекту, навчилися налагоджувати ефективні зв'язки з громадськістю та ЗМІ, а також визначили напрями професійного зростання бібліотекарів.

Тренінги стали не лише джерелом нових знань, а й майданчиком для обміну досвідом. Координатори отримали практичні інструменти для впровадження цифрових технологій у діяльність бібліотек та підвищення рівня цифрової грамотності мешканців громад. Завершувалися тренінги підсумковими заняттями, під час яких координатори підсумовували результати роботи й визначали перспективи розвитку бібліотек в громадах.

Координатори Хабів, своєю чергою, проводили заняття із цифрової грамотності та надавали консультації для відвідувачів бібліотек-мешканців громад. За результатами навчань на місцях, у 2025 році, отримано 1759 (2 результат серед областей України) заповнених google-анкет від відвідувачів бібліотек про відгуки на отримані цифрові послуги в бібліотеках. Координаторами бібліотек-Хабів області було подано 1860 комунікаційних звітів (один із найкращих результатів серед областей України) про надані цифрові послуги та консультації для користувачів бібліотек.

За активну участь у проєктах Теофіпольська центральна бібліотека та Хмельницька ОУНБ отримали смартфони. За результатами моніторингу проєкту «Здобуття цифрових навичок у бібліотеках-Хабах цифрової освіти», який провели Президія та Виконавчий офіс ВГО Українська бібліотечна асоціація спільно з партнерами з Програми розвитку ООН в Україні, кращим Хабом цифрової освіти у 2024 р. на Хмельниччині визнано КЗ «Старосинявська центральна бібліотека Старосинявської селищної ради», координатор – Алла Паламарчук; у 2025 році – бібліотека-філія № 8 для дітей Кам'янець-Подільської міської ЦБС, координатор – Кульчицька Галина [4].

У межах проєкту «Здобуття цифрових навичок у бібліотеках-Хабах цифрової освіти» було проведено конкурс «Історії успіху бібліотек-Хабів цифрової освіти» та 2 бібліотеки-Хаби з Хмельниччини – бібліотека-філія № 8 для дітей Кам'янець-Подільської міської ЦБС, координатор Хабу – Кульчицька Галина та Старокостянтинівська центральна публічна бібліотека, координатор Хабу – Ваколюк Віталій стали переможцями конкурсу та отримали цінні призи від організаторів.

Наразі можна говорити про великі можливості публічних бібліотек в подальшому розвитку цифрової освіти та науки в Україні, сприянні та активній участі у поширенні цифровізації в українському суспільстві. Хмельницька ОУНБ відіграє ключову роль у цифровій трансформації публічних бібліотек області, забезпечуючи консолідацію інформаційних ресурсів, проведення підвищення фахового рівня бібліотекарів. Системний підхід до цифровізації ресурсного потенціалу перетворює бібліотеки територіальних громад на сучасні, доступні та безпечні діджитал-центри, здатні оперативно задовольняти освітні, наукові та інформаційні потреби мешканців Хмельниччини.

Але незважаючи на досягнутий рівень цифровізації, існують певні напрями для подальшого вдосконалення діяльності Хмельницької ОУНБ як методичного центру для публічних бібліотек області. Серед них: необхідність оновлення матеріально-технічної бази, розширення цифрових ресурсів, удосконалення користувацьких онлайн-платформ, підвищення рівня інтеграції з національними та міжнародними

бібліотечними системами, а також посилення підготовки персоналу в сфері цифрових компетентностей. Окремо потрібно працювати над впровадженням технологій штучного інтелекту, автоматизованих рекомендаційних систем та розширення інтерактивної взаємодії з користувачами.

Список використаних джерел:

1. Бібліотека – хаб цифрової освіти: з досвіду роботи бібліотек Хмельниччини за проєктом «Дія. Цифрова освіта» : електрон. вид. / уклад. В. В. Пасічник. Хмельницький, 2022. 64 с.

2. Дія. Освіта – національна платформа з цифрової грамотності : *вебсайт*. URL: https://osvita.diia.gov.ua/.

3. Осадча Л. А. Психологічні особливості впровадження та використання цифрових технологій в освітніх процесах у вузі. *Інтернаука*. 2018. № 8. С. 50–56.

4. Українська бібліотечна асоціація. Новини та події : *вебсайт*. URL: https://surl.li/ulbujl/.

5. Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека : *вебсайт*. URL: https://ounb.km.ua/.

Марцонь Любов,
завідуюча відділом наукової інформації та бібліографії Хмельницької ОУНБ

ВІДДІЛ НАУКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА БІБЛІОГРАФІЇ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОУНБ: ДЕСЯТИЛІТТЯ РОЗВИТКУ ТА ІННОВАЦІЙ

Анотація: у статті висвітлено основні напрями діяльності відділу наукової інформації та бібліографії Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки за останнє десятиріччя. Проаналізовано трансформацію бібліографічної роботи в умовах цифровізації, розкрито здобутки у сфері інформаційного обслуговування, формування електронних ресурсів та просвітницької діяльності.

Ключові слова: бібліографія, інформаційна діяльність,

електронні ресурси, бібліотека, цифровізація.

В умовах стрімкого розвитку інформаційного суспільства бібліотеки дедалі активніше трансформуються у сучасні інформаційні центри. Важливу роль у цьому процесі відіграє відділ наукової інформації та бібліографії Хмельницької ОУНБ, який протягом останнього десятиліття забезпечує якісне інформаційно-бібліографічне обслуговування користувачів та впроваджує інноваційні підходи до роботи.

Одним із ключових напрямів діяльності відділу є довідково-бібліографічне та інформаційне обслуговування. Щорічно обслуговується близько 3000 користувачів. Протягом десятиліття відділом виконано понад 100000 довідок. Упродовж цього періоду суттєво розширено спектр послуг: поряд із традиційними формами активно впроваджено дистанційні сервіси: «Віртуальна довідка», електронне консультування, обслуговування через соціальні мережі. Це сприяло підвищенню доступності інформації для користувачів незалежно від їхнього місцезнаходження. Одним із провідних напрямів інформаційно-бібліографічного обслуговування, орієнтованим на оперативне задоволення наукових, професійних та освітніх потреб громади є індивідуальне та групове інформування, спрямоване на адресне забезпечення інформацією науковців, викладачів, студентів, працівників культури, освітян, представників органів влади та інших користувачів відповідно до їхніх запитів і професійних інтересів.

Вагомим здобутком відділу стало формування сучасного довідково-бібліографічного апарату. Значна увага приділяється створенню та наповненню електронних каталогів і тематичних баз даних. Електронні ресурси бібліотеки стали важливим інструментом доступу до інформації та сприяли інтеграції установи в національний інформаційний простір. Створено та підтримуються електронні бази даних (ЕБД), серед яких провідне місце займають:

- ЕБД «Статті із періодичних видань»;
- ЕБД «Статті із збірників»;
- ЕБД «Тестова».

ЕБД «Тестова» є важливим інструментом для

вдосконалення електронних бібліотечних сервісів, зокрема пошукових можливостей і доступу до цифрових ресурсів. Вона містить прямі посилання на електронні засоби масової інформації, що дає користувачам змогу не лише знаходити бібліографічний опис документа, а й одразу переходити до його повного тексту в цифровому форматі. Це значно розширює доступ до актуальних журналів, газет і фахової періодики, поєднуючи функції каталогу та електронної бібліотеки в єдиному інформаційному середовищі. Такий підхід робить базу даних особливо цінною як сучасний інструмент оперативного доступу до знань і наукової інформації.

Видавнича діяльність відділу протягом десятиліття характеризується системністю та тематичним різноманіттям. Упродовж 2015-2025 рр. відділом підготовлено та видано близько сотні бібліографічних посібників: бібліографічні покажчики, рекомендаційні списки літератури, біобібліографічні довідники, присвячені видатним діячам краю. Ці видання відіграють важливу роль у популяризації історико-культурної спадщини країни та регіону. Варто зауважити, що видавнича продукція бібліографічного відділу оперативно реагувала на актуальні виклики та злободенні теми суспільно-політичного й культурного життя країни. Бібліографічні покажчики «Психосоціальна підтримка осіб, постраждалих внаслідок воєнних дій» (2019), «Національна безпека України» (2020), «Український фольклор і епос у фондах Хмельницької ОУНБ» (2022), «Слово проти сталі» (2024), «Баланс душі. Збереження ментального здоров'я» (2025) [2] знаходили відгук у читачів в контексті найважливіших суспільних процесів і запитів часу. Поряд із виданнями, що оперативно реагували на актуальні суспільні події, бібліографічний відділ готував посібники, присвячені літературним преміям, які відображали важливі тенденції сучасного літературного й культурного процесу: покажчики «Книга року ВВС» (2021), «Українська книжка року: щорічна премія Президента України» (2021), «Премія імені Юрія Шевельова» (2022), «Премія імені Богдана Хмельницького за краще висвітлення військової тематики у творах літератури та мистецтва» (2022); буклети із серії «Рейтингові книги у фондах бібліотеки» тощо. Поряд із виданнями, присвяченими

актуальним суспільним і культурним темам, бібліографічний відділ укладав списки літератури із серії «Розстріляне відродження», спрямовані на відновлення історичної пам'яті та популяризацію творчої спадщини репресованих українських письменників. Вагомим внеском у дослідження регіонального виміру Української революції та популяризацію історичної пам'яті про діячів доби визвольних змагань став довідник «Українська революція в особах: подільський слід» (2020) [2].

Особливого значення в останні роки набуває інформаційне забезпечення наукової та освітньої діяльності. Відділ активно співпрацює з науковцями, педагогами, студентською молоддю, надаючи їм доступ до актуальних інформаційних ресурсів та здійснюючи підготовку тематичних інформаційно-аналітичних матеріалів. Також важливим напрямком у діяльності відділу є робота з пропаганди бібліотечно-бібліографічних знань, спрямована на формування в користувачів навичок ефективного пошуку, відбору, оцінки та використання інформаційних ресурсів. У сучасних умовах інформаційного суспільства така діяльність набуває особливого значення, оскільки сприяє розвитку інформаційної культури, бібліографічної грамотності та самостійності читачів у роботі з різними джерелами інформації. Основними формами та методами роботи є проведення бібліотечно-бібліографічних занять, організація інформаційних заходів, індивідуальне бібліографічне консультування.

Впродовж останніх років значно посилилася роль інформаційних технологій у роботі відділу. Автоматизація бібліотечних процесів, розвиток цифрових колекцій, використання сучасних онлайн-платформ стали невід'ємною складовою його діяльності. Використання сучасних цифрових технологій активно здійснюється через вебсайт бібліотеки, соціальні мережі. Це дозволило підвищити ефективність обслуговування та відповідати викликам часу.

Підсумовуючи, слід зазначити, що за останнє десятиріччя відділ наукової інформації та бібліографії Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотека пройшов шлях від традиційної бібліографічної служби до сучасного інформаційного підрозділу, що активно впроваджує інновації та

відповідає потребам інформаційного суспільства. Діяльність відділу засвідчує його вагомий внесок у розвиток бібліотечної справи регіону та його трансформацію у сучасний інформаційний центр. Поєднання традицій та новітніх технологій, орієнтація на потреби користувачів і постійний пошук нових форм роботи забезпечують стабільний розвиток і відкривають перспективи подальшого вдосконалення інформаційної діяльності та забезпечили високий рівень інформаційного обслуговування, зміцнили роль бібліотеки в регіональному інформаційному просторі.

Список використаних джерел:

1. Бібліотека і час : ювілейний збірник, присвячений 100-річчю ОУНБ. Хмельницький : [б. в.], 2001. 118 с.

2. Наші видання. *Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека* : [офіц. сайт]. URL: http://ounb.km.ua/vidanya/index.php. (Дата звернення: 28.05.2026).

3. Бібліотеки в інформаційному суспільстві: матеріали науково-практ. конф., присвяч. 100-річчю Хмельницької ОУНБ ім. М. Островського (21 верес. 2001 р. м. Хмельницький). Хмельницький : [б. в.], 2001. 332 с.

4. Хмельницька ОУНБ у двох століттях : документи і матеріали. Житомир : Видавничий дім «Бук-Друк», 2021. 124 с.

5. Хмельницька ОУНБ в інформаційному просторі України історія і сьогодення : збірник доповідей і повідомлень науково-практ. конф., м. Хмельницький, 29 верес. 2021 р. Житомир : Видавничий дім «Бук-Друк», 2021. 336 с.: 24 с.

Медвідь Федір,
доктор наук в галузі політології, кандидат філософських наук, академік Міжнародної академії безпеки життєдіяльності, професор МКА, член НСКУ, докторант Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
Медвідь Алла,
доктор філософії в галузі політології, докторант Київського національного університету імені Тараса Шевченка, бібліотекар

БІБЛІОТЕКА В СИСТЕМІ ГУМАНІТАРНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Анотація: бібліотеки в Україні відіграють ключову роль у гуманітарній безпеці, діючи як центри національної стійкості. Вони забезпечують безперервний доступ до верифікованої інформації, протидіють російській пропаганді, зберігають культурну спадщину та функціонують як безпечні простори для психоемоційної підтримки й адаптації громадян. Обгрунтовано необхідність зміни застарілої Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників бібліотечної сфери, що демотивує лідерів, зданих вивести бібліотеки на європейський рівень.

Ключові слова: бібліотека, система гуманітарної безпеки України, політика гуманітарної безпеки, національні інтереси.

В умовах зовнішньої агресії, російської культурної експансії та реалізації Українським народом свого права на європейський вибір забезпечення гуманітарної безпеки є стратегічним пріоритетом національної державної політики. Саме гуманітарні чинники – освіта, наука, культура, релігія, мова – мають непересічне значення для формування ціннісних засад суспільного розвитку, консолідації нації, утвердження національної ідентичності української громади. Гуманітарна безпека виступає важливою складовою системи національної безпеки держави. Політика національної безпеки в гуманітарній сфері виступає як сукупність суспільно-політичних заходів,

спрямованих на забезпечення захищеності культурних, освітніх, наукових, духовно-релігійних та інших життєво важливих інтересів та цінностей особи, суспільства, держави, на виявлення та подолання загроз та викликів в сфері культури, освіти, науки, релігії тощо[1; 2, с. 503-509; 3; 4; 5; 6; 7, с. 697-707; 8, с. 159-169]. Функціональну модель політики національної безпеки в гуманітарній сфері, на думку Л. Чупрія, можна представити таким чином [9, с. 16; 10; 1, с. 178-180]:

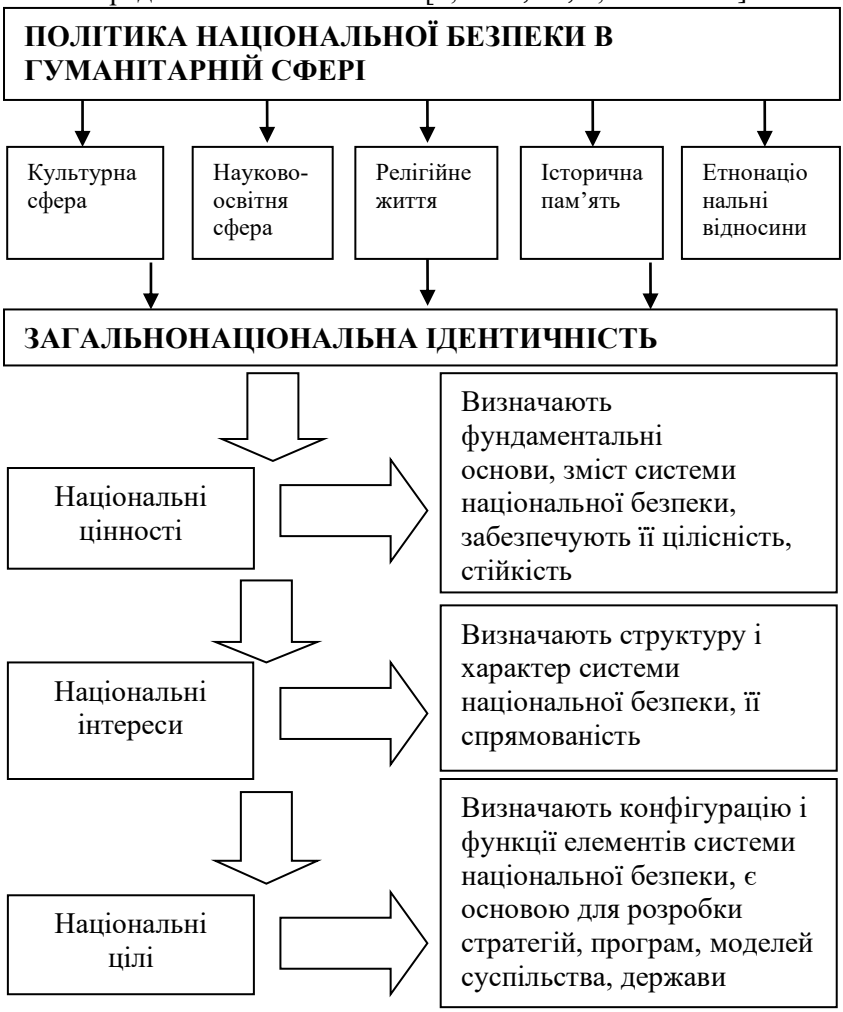

Звідси, головною метою політики національної безпеки Української держави в гуманітарній сфері є виявлення, подолання та попередження загроз та викликів в сфері культури, освіти, науки, історичної пам'яті тощо, що сприятиме досягненню консолідації, єдності та соборності Української держави [11, с. 171-174; 12, с. 266-276].

Експерти виділяють такі рівні забезпечення політики національної безпеки в гуманітарній сфері: концептуально-аналітичний, нормативно-правовий, організаційно-управлінський та ресурсний.

Серед найбільш актуальних чинників, що спричиняють виникнення загроз, експерти виділили: недостатній рівень підтримки української мови як державної; надмірна політизація гуманітарної сфери; заполонення інформаційного простору зарубіжним інформаційним продуктом, що несе загрозу національним інтересам та цінностям; недостатній рівень підтримки розвитку культурних індустрій; недостатній рівень розвитку інноваційних процесів в сфері освіти, науки, культури тощо [13; 14; 15; 16].

Одним з важливих завдань політики національної безпеки в гуманітарній сфері є здійснення систематизації та класифікації національних інтересів за категоріями та рівнями важливості. Дослідженням національних інтересів займається цілий ряд вчених з різних галузей знань. На наш погляд, в залежності від ступеня впливу на економічну, політичну, воєнну, науково-технічну та інші сфери функціонування держави національні інтереси можна класифікувати за ступенем важливості як життєво важливі, другорядні, критичні, і за ступенем стійкості – стратегічні, оперативні і тактичні інтереси. Стратегічні інтереси мають довгостроковий характер відповідно до обраного курсу розвитку держави. Загрози їм означають загрози життєво важливим інтересам України [17, с. 176-195]. Визначення стратегічних національних інтересів та їх юридичне оформлення, як офіційно визнаних пріоритетів України, повинні бути результатом спільної праці всіх гілок влади.

Оперативні (середньострокові) інтереси, що виникають при вирішенні окремих проблем для подальшої реалізації стратегічних інтересів, виступають засобами впровадження в

життя стратегічних завдань держави. Тактичні інтереси, що виступають засобами впровадження в життя оперативних інтересів, як правило, короткострокові і з вирішенням оперативних інтересів, зникають [18, с. 724-734; 19, с. 40-50; 20, с. 245-253; 21; 22].

Система національних цінностей утворює правову, філософську та етичну основу для забезпечення подальшого існування Української держави, адже їх втрата може привести до зникнення нації як носія суверенітету. Сучасні ціннісні тренди відслідковуються з 1981 р. в рамках проектів Європейське дослідження цінностей та Всесвітнє дослідження цінностей. Поняття «цінності» вперше з'явилося у філософії І. Канта, який протиставив сферу моральності (волі) сфері природи (необхідності) [23, с. 74-130; 24; 25, с. 129-132]. Національні цінності виступають як визначальні норми, принципи, стереотипи, що сформувалися протягом історичного розвитку українського народу і складають ядро української національної культури, забезпечуючи її стабільність та стійкість, здатність протидіяти несприятливим зовнішнім та внутрішнім впливам [26, с. 707-708]. Для українців базовими національними цінностями є: соборність, соціальна справедливість, патріотизм, терпимість, духовність, гостинність та ряд інших, що складають основу української ментальності [27, с. 369-370; 28, с. 115-117].

Проблема формування та закріплення системи національних цінностей є надзвичайно важливою для українського суспільства. При здійсненні ціннісної ідентифікації сучасної України потрібно враховувати те, що для неї є характерним історично обумовлене співіснування рис «європейськості» і «євразійськості» (С. Хантінгтон). Слід констатувати, що в сучасному глобальному світі на зміну класичним національним ідеологіям приходять цивілізаційні світогляди. Відтак, самоідентифікація громадян здійснюється вже не за критеріями підтримки певних політичних доктрин, а за ознаками більш високого ціннісного порядку в контексті приналежності до певної цивілізаційної спільноти (Сходу чи Заходу тощо) [29, с. 12-15; 30, с. 188-190; 31, с. 31-41].

З метою посилення консолідації українського суспільства,

зміцнення його стійкості в умовах зростання гібридних загроз, інформаційно-пропагандиського, морально-психологічного тиску на суспільну свідомість Указом Президента України від 14 лютого 2022 року оголошено 16 лютого 2022 року Днем єднання [32]. Ідентичність – сукупність специфічних рис і характеристик особи і соціальної групи, які виділяють певну особу або соціальну групу з кола інших людей чи груп і є для окремої особи підставою для віднесення себе до цієї групи. В залежності від поля та критеріїв, що кладуться в основу класифікації, розрізняють, на думку В. Євтуха, кілька типів ідентичності: 1) просторово-територіальну – співвіднесення з конкретним місцем проживання (локальна), регіоном (регіональна), країною (геополітична), контенентом (контенентальна), з усім світом (ідентифікація себе як громадянина світу); 2) політико-громадянську усвідомлення себе як громадянина конкретної держави (громадянська), належність до нації, політичної нації, нації-держави (національна), належність чи прихильність до політичних структур суспільства (політична); 3) соціокультурну – включеність у соціальні структури й соціальні відносини (соціальна), ідентифікація з певною системою культурних цінностей (культурна), співвіднесення себе з тією чи іншою етнічною спільнотою або якісними (етнокультурними) характеристиками, властивими для цієї спільноти (етнічна); 4) релігійну – сповідування відповідної релігії, вірувань [33; 34, с. 274].

В системі «ієрархії ідентичностей» кожна ідентичність посідає своє місце. Найпоширенішою і досить стабільною для особи є політико-громадянська ідентичність, зокрема, національна ідентичність, що характеризується почуттям належності й відданості людини певній нації і виступає як сукупність ідей, поглядів та уявлень щодо інтересів своєї нації, засобів і шляхів забезпечення цих інтересів [35, с. 267-269; 36, с. 56-61].

Е. Д. Сміт характерними рисами національної ідентичності називає: 1) історичну територію, або рідний край; 2) спільні міфи та історичну пам’ять; 3) спільну масову, громадянську культуру; 4) єдині юридичні права та обов’язки

для всіх членів; 5) спільну економіку з можливістю пересування у межах національних територій [37, с. 9-57].

Відповідно до Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» бібліотека виступає як «інформаційний, культурний, освітній заклад (установа, організація) або структурний підрозділ, що має упорядкований фонд документів, доступ до інших джерел інформації та головним завданням якого є забезпечення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів бібліотеки» [38].

Бібліотеки в Україні відіграють ключову роль у гуманітарній безпеці, діючи як центри національної стійкості. Вони забезпечують безперервний доступ до верифікованої інформації, протидіють російській пропаганді, зберігають культурну спадщину та функціонують як безпечні простори для психоемоційної підтримки й адаптації громадян.

До головних функцій бібліотек у гуманітарній безпеці відносять: Інформаційний щит: Виступають фільтром проти маніпуляцій, верифікують джерела даних та формують стійкість суспільства до ворожих інформаційно-психологічних операцій (ІПСО).

Гуманітарні хаби: Надають майданчики для гуманітарного реагування, пунктів незламності, підтримки ВПО та волонтерських ініціатив.

Психологічна підтримка та адаптація: Організовують простори *Safe Space* для соціалізації, творчих заходів, опанування української мови, що знижує рівень суспільної травми.

Збереження ідентичності: Захищають національно-культурний простір, документують свідчення сучасної російсько-української війни, протидіють знищенню українського книжкового фонду.

Освіта та відновлення: Розвивають критичне мислення, медіаграмотність та навички, необхідні для відбудови людського капіталу [39, с. 206-218; 40; 41; 42, с. 13-15].

Заява ГО «Всеукраїнська громадська організація Українська бібліотечна асоціація» від 16 лютого 2026 року щодо критичного стану кадрового потенціалу бібліотек України як

стратегічного складника національної безпеки, демократії та розвитку людського капіталу. Протягом останніх двох років прийнято професійні стандарти, що закріплюють високі кваліфікаційні вимоги до бібліотечних працівників як до універсальних фахівців.

Проте сьогодні понад 80 % працівників бібліотек отримують заробітну плату на рівні мінімальної; через застарілу Єдину тарифну сітку розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери посадовий оклад директора бібліотеки нижчий за мінімальну заробітну плату, що нівелює престиж керівної посади та демотивує лідерів, зданих вивести бібліотеки на європейський рівень, очолювати їх; чинні низькі тарифні розряди в оплаті праці бібліотечних фахівців призводять до «зрівнялівки»: фахівець із вищою освітою і технічний персонал отримують однакові виплати.

Наслідком низького рівня заробітної плати є відтік кваліфікованих працівників та катастрофічне старіння професії. Фахівці з вищою освітою та молоді фахівці, які володіють сучасними технологіями і знаннями, залишають галузь через низький престиж та відсутність фінансових стимулів. Критичне зниження кадрового потенціалу ставить під загрозу виконання важливих функцій бібліотеки як соціального інституту, спрямованих на відновлення та розбудову України як економічно сильної та демократичної європейської держави. Втрата кадрового потенціалу сьогодні означає культурний та інтелектуальний занепад суспільства завтра, заявляє Оксана Бруй, президентка ГО «Всеукраїнська громадська організація Українська бібліотечна асоціація» 16 лютого 2026 року.

Потужним краєзнавчим осередком міської організації НСКУ є Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека. Протягом останніх 15-ти років обласна універсальна наукова бібліотека є основним депозитарієм краєзнавчої літератури краю, обласним методичним центром публічних бібліотек територіальних громад Хмельниччини, місцем проведення науково-практичних та історико-краєзнавчих конференцій, круглих столів, історичних студій, засідань президії і пленумів обласної організації Національної спілки краєзнавців України,

зібрань різних громадських організацій, творчих зустрічей і вечорів краєзнавців, письменників, спортсменів, ветеранів, переселенців, слухачів гуртків рідної мови, німецької та англійської мов, дитячих мистецьких студій, волонтерів, військовослужбовців і курсантів прикордонної Академії, студентської і учнівської молоді тощо. Вже протягом багатьох років обласна бібліотека проводить авторські презентації власних прозових і поетичних творів літераторів рідного краю та України [43, с. 9-10].

Отже, бібліотеки відіграють важливу роль в забезпеченні системи гуманітарної безпеки України, що видно з аналізу діяльності цілого ряду українських бібліотек, зокрема Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки. Разом з тим гуманітарна безпека Української держави в умовах деокупації і післявоєнного відродження залежить від чіткої реалізації тріади основних рушійних сил системи забезпечення національної безпеки (національні цінності - інтереси - цілі), яка постійно стримується недостатнім рівнем консолідації українського суспільства, що призводить до того, що інтереси і тим більше цілі різних суспільних груп і політичних сил за певних умов набувають антагоністичного характеру і за умов розмитості загальнонаціональної ідентичності, вони не проявляють прагнення до діалогу та порозуміння заради суспільного блага.

Список використаних джерел:

1. Медвідь Ф. М., Чорна М. Ф. Гуманітарна безпека України // Забезпечення національної безпеки за основними напрямами життєдіяльності України: навчальний посібник: у 2-х ч.: Ч. І / за ред. А. М. Кислого і М. П. Стрельбицького. Київ: МАУП, 2021. – С. 178-188.

2. Медвідь Ф. М., Медвідь А. М., Курчина Т. О. Гуманітарна безпека української держави в умовах культурної експансії Російської Федерації // Науковий щорічник «Історія релігій в Україні» / за заг. ред. М. Капраля, О. Киричук, І. Орлевич. – Львів: «Логос», 2017. – С. 503-509.

3. Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень до позачергового Послання Президента

України до Верховної Ради України «Про внутрішнє і зовнішнє становище України у сфері національної безпеки». – Київ: НІСД, 2014. – 148 с.

4. Виклики та загрози гуманітарній безпеці Української Держави: зб. наук.-експерт. мат-лів / за заг. ред. С. І. Здіорука. – Київ: НІСД, 2015. – 104 с.

5. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки. Монографія / В. П. Горбулін, А. Б. Качинський. – Київ: НІСД, 2010. – 288 с.

6. Ситник Г. П., Олуйко В. М., Вавринчук М. П. Національна безпека України: теорія і практика: Навч. пос. – За заг. ред. Г. П. Ситника. – Хмельницький; Київ: Вид-во «Кондор», 2007. – 616 с.

7. Медвідь Ф. М., Чорна М. Ф., Твердохліб А. І., Шенгеловський В. В. Гуманітарна безпека України в умовах викликів XXI ст.: філософсько-правовий вимір // The 9 th International scientific and practical conference “Dynamics of the development of world science” (May 13-15, 2020) Perfect Publishing, Vancouver, Canada. 2020. – С. 697–707.

8. Медвідь Ф. М., Чорна М. Ф., Чорний Е. В., Красун А. Р. Консолідація українського суспільства: проблеми гуманітарної безпеки // Актуальні питання державотворення та захисту прав людини в Україні: зб. наук. пр. / гол. ред. Л. Г. Білий. Хмельницький: Вид-во МАУП, 2026. Вип. 15. С. 159-169.

9. Чупрій Л. В. Концептуальні засади політики національної безпеки української держави в гуманітарній сфері. Автор. дис…док. політ. наук. – Київ, 2015. – 44 с.

10. Гуманітарна політика Української Держави в новітній період: Монографія / за ред. С. І. Здіорука. – Київ: НІСД, 2006. – 403 с.

11. Медвідь Ф. М., Чорна М. Ф., Твердохліб А. І. Формування і розвиток ідеї соборності України: історико-правовий вимір // Проблеми модернізації України: [зб. наук. пр.] / МАУП. – Київ: МАУП, 2008 – Вип. 9. / редкол.: М. Н. Курко (голова) [та ін.]. – 2019. – С. 171-174.

12. Медвідь Ф. М., Курчина Т. О., Твердохліб А. І. Історична пам’ять як важливий чинник національної безпеки України // Історичні і політологічні дослідження. Науковий

журнал. – Вінниця: Донецький національний ун-тет імені Василя Стуса, 2018. – С. 266-276.

13. Закон України «Про основи національної безпеки України» // Урядовий кур'єр. – 2003. – 30 липня.

14. Закон України «Про національну безпеку України» // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2018. – № 31, ст. 241.

15. Освіта й наука в інноваційному розвитку сучасної Європи: зб. наук.-експерт. матеріалів / за заг. ред. С. І. Здіорука. – Київ: НІСД, 2014. – 124 с.

16. Чупрій Л. В. Політика національної безпеки української держави в гуманітарній сфері: Монографія. – К.: Друк ПП «Мастер Принт», 2015. – 508 с.

17. Смолянюк В. Ф., Балан М. І. Україна як суспільство ризику: аргументація з позицій національної безпеки // Соціально-політичні процеси. Київ: Вид-во Політія, 2020. – Випуск 1 (15). – С. 176-195.

18. Медвідь Ф. М., Твердохліб А. І., Урбанський М. В. Національні та національно-державні інтереси України в системі міжнародної безпеки // The 9th International scientific and practical conference "Scientific achievements of modern society" (April 28-30, 2020) Cognum Publishing House, Liverpool, United Kingdom. 2020. – С. 724-734.

19. Медвідь Ф. М. Українська козацька республіка Богдана Хмельницького: національні інтереси і геополітичні пріоритети // Гетьманська Україна між Польщею, Росією та Туреччиною. Монографія. – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2019. – С. 40-50.

20. Медвідь Ф. М. Національна безпека і національні інтереси України в глобалізованому світі // Вісник Львівського університету. Серія історична. 2017. Спецвипуск. – С. 245-253.

21. Україна в системі міжнародної безпеки / Національний інститут проблем міжнародної безпеки. – Київ: ПЦ «Фоліант» ВД «Стилос», 2009. – 572 с.

22. Українська політична нація: проблеми становлення: зб. наук. ст. / за ред. М. М. Розумного. – Київ: НІСД, 2012. – 384 с.

23. Денисенко В. М., Климончук В. Й. Аксіологія динаміки політичних процесів. – Львів: Простір-М, 2005. 245 с.

24. Климончук В. Й. Політичні свободи в українському націогенезі: Монографія. – Львів: ПАІС, 2011. – 480 с.

25. Климончук В. Й. Цінності як проблема політики: стан наукового дослідження // VII Методологічні читання – Сучасна політична наука: нові виклики та контексти (пам'яті Валерія Миколайовича Денисенка): Матеріали сьомої Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Львів, 11 грудня 2020 р.). Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2020. – С. 129-132.

26. Цінність // Філософський енциклопедичний словник. – Київ: Абрис, 2002. С. 707-708.

27. Ментальність // Філософський енциклопедичний словник. – Київ: Абрис, 2002. – С. 369-370.

28. Ситник Г. П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади): Підручник. – Київ: НАДУ, 2012. – 544 с.

29. Медвідь Ф. М., Мельниченко Я. Б., Твердохліб А. І. Гуманітарна безпека як сучасний фундамент українського суспільства // International Scientifie Conference Ekonomy and Society: modern foundation for human development: Conference Proceedings, Part I, Oktober 31, 2016, Leipzig, Cermany: Baltija Publishing. – С. 12-15.

30. Медвідь Ф. М., Урбанський М. В., Давидюк П. М. Національні цінності як фундаментальні основи національної безпеки держави // Проблеми модернізації України: [зб. наук. пр.] / МАУП. – Київ: МАУП, 2008. – Вип. 10 / редкол.: М. Н. Курко (голова) [та ін.]. – 2020. – С. 188-190.

31. Степико М. Т. Проблеми ідентифікації громадян України в умовах іноземної агресії // Міжнародний науковий форум: соцологія, психологія, педагогіка, менеджмент. – 2015. – Вип. 18. – С. 31-41.

32. Указ Президента України від 14 лютого № 53/2022 «Про невідкладні заходи щодо консолідації українського суспільства».

33. Євтух В. Б. Етнічність: енциклопедичний довідник; Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. Центр етноглобалістики. – Київ: Фенікс, 2012. – 396 с.

34. Євтух В. Ідентичність // Політична енциклопедія / редкол.: Ю. Левенець (голова) та ін. – К.: Парламентське

видавництво, 2011. – С. 274-275.

35. Медвідь Ф. М. Національна ідентичність в системі реалізації національних інтересів України // Наукові записки. Серія «Культурологія». Острог: Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2010. – С. 267-269.

36. Медвідь Ф. М. Стратегія національних інтересів України в духовно-релігійній сфері (до 30-річчя прийняття Конституції України) // Філософія, релігія та медицина в сучасну добу: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. – Київ: НМУ ім. О. О. Богомольця, ПП Видавництво «Фенікс», 2026. – С. 56-61.

37. Ентоні Д. Сміт. Національна ідентичність. – Київ: Основи, 1994. 223 с.

38. Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу». (Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1995, № 7, ст. 45).

39. Святогор Є. Бібліотека як Safe Space в умовах воєнного стану: нові форми взаємодії із громадою. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2026. № 17.С. 206–218.

40. Горчинська В. Бібліотека як інституція демократії: нове розуміння ролі бібліотек у сучасному суспільстві (ч. 1). 18 червня, 2026.

41. Діяльність бібліотек в умовах війни: методичний порадник бібліотекаря / Чернігівська ОУНБ ім. В. Г. Короленка; уклад. О. Шурубенко; відп. за вип. В. Примак. – Вип. 9. – Чернігів, 2022. – 64 с.

42. Половинчак Ю. Сучасна бібліотека як суб'єкт національного гуманітарного простору // Вісник Книжкової палати. 2018. № 9. С. 13-15.

43. Телячий Ю., Адамський В. Краєзнавчий рух на Хмельниччині в умовах воєнного стану: Діяльність Хмельницької обласної організації НСКУ у 2022–2024 роках. Хмельницький: ХОО НСКУ, 2025. 233 с.

Міхалевський Віталій,
кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри комп'ютерних наук Хмельницького національного університету, голова Хмельницької обласної організації НСПУ, голова обласного об'єднання ВУТ «Просвіта» ім. Т. Шевченка

СПІВПРАЦЯ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ СПІЛКИ ПИСЬМЕННИКІВ УКРАЇНИ І ХМЕЛЬНИЦЬКОГО ОБЛАСНОГО ОБ'ЄДНАННЯ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА З ХМЕЛЬНИЦЬКОЮ ОБЛАСНОЮ УНІВЕРСАЛЬНОЮ НАУКОВОЮ БІБЛІОТЕКОЮ У 2022-2026 РОКАХ

Анотація: у статті висвітлено основні напрями та форми співпраці Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки з Хмельницькою обласною організацією Національної спілки письменників України та Хмельницьким обласним об'єднанням Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка у 2022-2026 роках. Розглянуто спільну діяльність у сфері популяризації української книги, сучасної літератури, української мови, літературного краєзнавства та культурної спадщини Поділля. Проаналізовано участь письменників у підготовці «Календаря знаменних і пам'ятних дат Хмельниччини», проведенні форуму «Книжкова весна на Хмельниччині», реалізації проєкту «Обласний літературний тур», літературних фестивалів, мовно-просвітницьких заходів, презентацій книжкових видань, відзначенні державних і пам'ятних дат, ювілеїв письменників.

Ключові слова: Хмельниччина, Хмельницька ОУНБ, Національна спілка письменників України, «Просвіта», українська книга, культурна пам'ять.

Бібліотека в сучасному суспільстві є не лише установою, що забезпечує доступ до інформації та зберігає книжкові фонди. Вона дедалі більше перетворюється на відкритий культурний

простір, у якому відбуваються літературні, мистецькі, просвітницькі, наукові та громадські комунікації.

Особливого значення ця функція набуває в умовах російсько-української війни. Українська книга, мова, література, історична пам'ять і культура стали важливими складниками духовного спротиву та національної безпеки. Саме тому діяльність бібліотек дедалі тісніше пов'язується з роботою письменників, творчих спілок, громадських організацій, освітніх установ.

На Хмельниччині одним із важливих осередків такого культурного партнерства є Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека. Її співпраця з Хмельницькою обласною організацією Національної спілки письменників України та Хмельницьким обласним об'єднанням ВУТ «Просвіта» ім. Т. Шевченка має багаторічну традицію і в останні роки набула нових форм.

Письменницька організація представляє професійне літературне середовище області, сучасний творчий процес та авторське слово. «Просвіта» забезпечує мовно-національний, громадянський і просвітницький складники культурної роботи. Бібліотека, зі свого боку, виступає інформаційним, бібліографічним, комунікаційним та організаційним центром.

Одним із найвагоміших ресурсів у цьому напрямі є «Календар знаменних і пам'ятних дат Хмельниччини», що готується та видається Хмельницькою обласною універсальною науковою бібліотекою. У ньому систематизуються відомості про історичні, культурні, мистецькі, наукові події та персоналії, пов'язані з краєм. Особливе місце в календарі належить письменникам – поетам і прозаїкам, краєзнавцям, літературознавцям, журналістам та іншим діячам української культури. Зокрема, на обкладинці «Календаря… на 2025 рік» [1] розміщено фотографію письменника Герася Соколенка, а «Календаря… на 2026 рік» [2] – фотографію Освальда Бургардта (псевдонім – Юрій Клен), поета, перекладача та літературознавця. Участь письменницької організації у формуванні цього інформаційного ресурсу має важливе значення. Біографічні відомості, уточнення дат, інформація про творчий доробок, нові книги та визначні події з життя авторів

дають змогу бібліотеці створювати повніше й достовірніше уявлення про літературну історію краю. Календар водночас є не лише бібліографічним ресурсом. Ювілейна або пам'ятна дата часто стає основою для проведення виставки, літературного вечора, презентації, зустрічі з письменниками, краєзнавчої розвідки чи публікації. Таким чином, календарна діяльність бібліотеки безпосередньо пов'язана з практикою культурної роботи та сприяє актуалізації літературної спадщини Хмельниччини [5].

Одним із найефективніших напрямів співпраці є безпосереднє спілкування письменника з читачем. Упродовж 2022-2026 років у бібліотеці регулярно проводилися презентації нових книг, творчі вечори, літературні читання, ювілейні заходи, зустрічі з авторами, літературні бенефіси та тематичні дискусії.

Письменники Хмельниччини презентують власні поетичні та прозові видання, документальні книги, твори про сучасну Україну та російсько-українську війну. Для автора така зустріч є можливістю безпосередньо представити свій творчий доробок. Для бібліотеки – способом ввести нову книгу в культурний обіг. Для читача – можливістю не лише ознайомитися з виданням, а й поспілкуватися з його автором. За останній час свою творчість презентували у бібліотеці члени Хмельницької обласної організації НСПУ Анатолій Ненцінський, Василь Горбатюк, Віталій Міхалевський, Альона Радецька, Михайло Цимбалюк, Петро Маліш, Степан Шкапій, Артур Закордонець, Славко Полятинчук, Микола Руцький та інші. Поповнюючи бібліотечні фонди книгами місцевих авторів, бібліотека виконує ще одну важливу функцію – зберігає документальну пам'ять про сучасний літературний процес.

Одним із найбільш помітних спільних культурних проєктів є щорічний обласний форум «Книжкова весна на Хмельниччині». За роки існування він перетворився на своєрідний літературно-книжковий бренд області. Форум об'єднує письменників, бібліотекарів, видавців, краєзнавців, педагогів, громадські організації та читачів. Його програма передбачає презентації книг, авторські зустрічі, поетичні читання, круглі столи, літературні дискусії, виставки та інші

заходи. Письменники Хмельницької обласної організації НСПУ є активними учасниками форуму. Вони презентують нові книги, проводять авторські зустрічі, беруть участь у дискусіях, літературних читаннях та інших заходах. Важливо, що «Книжкова весна» поступово виходить за межі одного бібліотечного майданчика. Вона формує мережу літературної комунікації, у якій беруть участь різні громади області.

У квітні 2026 року проведено XX (двадцяту) «Книжкову весну на Хмельниччині» [3]. Ювілей форуму став нагодою не лише підсумувати його багаторічну історію, а й розширити географію літературної взаємодії. В межах XX «Книжкової весни» письменники Хмельниччини взяли участь у двох важливих літературних фестивалях – «Старосинявська весна – 2026» та «Поетична весна – 2026» у Кам'янці-Подільському. Участь у «Старосинявській весні – 2026» стала прикладом поширення обласного літературного процесу безпосередньо в територіальних громадах. Письменники отримали можливість представити власну творчість, поспілкуватися з читачами та підтримати місцеве культурне середовище. Не менш вагомою подією стала «Поетична весна – 2026» у Кам'янці-Подільському – конкурс поетів-аматорів. Кам'янець-Подільський як один із найважливіших культурно-історичних центрів Поділля є природним майданчиком для проведення літературних зустрічей і фестивалів. Таким чином, XX «Книжкова весна» продемонструвала, що обласний книжковий форум може розвиватися як розгалужена система літературної комунікації, що охоплює різні громади та культурні осередки Хмельниччини.

Яскравим втіленням ідеї «Від бібліотеки – до громади» став проєкт Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки «Обласний літературний тур». Його основна мета – наблизити письменника і книгу до читача в різних громадах області. Проєкт реалізується у співпраці з Хмельницьким обласним літературним музеєм, Хмельницькою обласною організацією НСПУ, бібліотеками територіальних громад та іншими культурними інституціями.

Важливими складовими літературного туру стали заходи, присвячені видатним письменникам Хмельниччини – Миколі

Мачківському, Григорію Храпачу, Миколі Федунцю. Такий формат дає змогу поєднати сучасну літературу з історією краю. Під час зустрічей відбуваються презентації книг, літературні читання, виставки, краєзнавчі розповіді, обговорення творчості письменників. Проєкт «Обласний літературний тур» має важливе значення і з погляду децентралізації культурної діяльності: літературне життя виходить за межі обласного центру й стає доступнішим мешканцям громад.

Головним напрямом партнерства є популяризація української мови. У цьому контексті визначального значення набуває взаємодія бібліотеки з «Просвітою» та письменниками. Однією з форм такої роботи став фестиваль «Мовосфера», присвячений українській мові та українській писемності. До його проведення долучаються письменники, педагоги, бібліотекарі, учасники мовних клубів та читачі. Літературні зустрічі в межах мовно-просвітницьких заходів дають можливість показати українську мову не лише як предмет вивчення, а як живий інструмент творчості. Такі заходи органічно поєднують бібліотечну, письменницьку та просвітницьку роботу.

Важливою складовою співпраці є відзначення ювілеїв письменників. Письменники, колеги ювіляра, літературознавці та краєзнавці долучаються до проведення творчих вечорів, презентацій, круглих столів та інших заходів. У такий спосіб ювілей стає не формальним відзначенням дати, а можливістю актуалізувати творчу спадщину автора.

Ювілей Лесі Українки дає можливість звернутися до її творчості, життєвого шляху, громадянської позиції та зв'язків із Поділлям. У лютому 2026 року письменники Хмельниччини Віталій Міхалевський, Альона Радецька, Степан Шкапій та Лідія Ярохно побували в Полонному – місті, де бувала Леся Українка і де встановлено один із небагатьох пам'ятників письменниці на Хмельниччині. У Полонській центральній бібліотеці відбулася літературно-мистецька зустріч із читачами та учасниками художньої самодіяльності громади.

На жовтень 2026 року заплановано низку зустрічей письменників і просвітян Хмельниччини з нагоди 180-річчя від часу перебування Тараса Шевченка на Поділлі. Для

Хмельниччини це не лише загальноукраїнська пам’ятна дата, а й важлива складова регіонального краєзнавства. Найбільш активно ці заходи проходитимуть на Кам’янеччині та в бібліотеках області.

Важливою сторінкою у спільній діяльності бібліотеки, письменників і просвітян стало проведення Урочистої академії «Світло, що гартує націю» [4] з нагоди 120-річчя з часу створення «Просвіти» на Поділлі, що відбулася 28 квітня 2026 року в Хмельницькій обласній універсальній науковій бібліотеці. Ювілей «Просвіти» має особливе значення для культурної історії краю, адже просвітницький рух відіграв визначну роль у поширенні української мови, освіти, книги та національної культури. На захід до Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотека завітали представники Хмельницької обласної ради, Хмельницької обласної військової адміністрації, Хмельницької міської ради, краєзнавці, науковці, письменники, колишні очільники обласного об’єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Т. Шевченка – Василь Горбатюк, Віталій Мацько, Ніна Шмурікова-Гаврилюк, Віталій Міхалевський, здобувачі освіти Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії.

Олена Баворовська, заступниця директора з внутрішньобібліотечної роботи, привітала учасників Урочистої академії з нагоди ювілею Подільського товариства «Просвіта», відзначила вагому роль «Просвіти» у формуванні української національної свідомості, розвитку культури та мови і вручила Подяку Хмельницькому обласному об’єднанню Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Тараса Шевченка від директорки Хмельницької ОУНБ Катерини Чабан.

Також вітання линули від першого заступника голови Хмельницької обласної ради Володимира Гончарука, заступника Хмельницького міського голови Михайла Кривака, заступниці директора Департаменту інформаційної діяльності, культури, національностей та релігій Хмельницької обласної військової адміністрації Людмили Черевченко.

Про діяльність Хмельницької обласної «Просвіти» розповідали Василь Горбатюк, Віталій Мацько, Ніна Шмурікова-Гаврилюк, Віталій Міхалевський, Зоя Діденко,

Любов Сердунич, Микола Побережний, Віктор Адамський, Оксана Собко. У телефонному режимі учасників Урочистої академії «Світло, що гартує націю» привітав Павло Мовчан, голова ВУТ «Просвіта» ім. Т. Шевченка.

Присутнім було презентовано виставку документів Подільської «Просвіти» із фонду Державного архіву Хмельницької області та книжкову виставку з фонду Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки.

Від часу свого виникнення «Просвіта» розглядала книгу й освіту як важливі засоби національного самоусвідомлення. Її діяльність була спрямована на поширення знань, підтримку українського слова, розвиток бібліотечної справи, організацію культурно-освітніх заходів та формування національної свідомості українців. Ювілей став нагодою не лише згадати історію просвітницького руху, а й осмислити його значення для сучасної України. Особливо актуальним це є в умовах російсько-української війни, коли питання національної ідентичності, української мови, історичної пам'яті та культурної незалежності набули особливої ваги. У відзначенні ювілею взяли участь представники Хмельницького обласного об'єднання ВУТ «Просвіта» імені Тараса Шевченка, письменники, бібліотекарі, краєзнавці, науковці та представники громадськості. Для письменницької спільноти ювілей «Просвіти» став можливістю наголосити на історичній близькості двох традицій – просвітницької та літературної. Письменник у цій традиції виступає не лише творцем художнього тексту, а й носієм національної пам'яті, популяризатором української мови та активним учасником громадського життя. Особливо символічним є те, що сьогодні бібліотека, «Просвіта» і письменники продовжують справу, започатковану попередніми поколіннями української інтелігенції: популяризують українську книгу, підтримують читання, проводять зустрічі з авторами, зберігають літературну спадщину та працюють із молоддю. Просвітницькі заходи проводяться в Хмельницькій ОУНБ регулярно, починаючи з 1989 року, що засвідчує сталість партнерських взаємин бібліотеки та «Просвіти».

Бібліотека, письменники та «Просвіта» активно

долучаються до відзначення державних і пам'ятних дат. Серед них – День Соборності України, Шевченківські дні, День Конституції України, День Української Державності, День Незалежності України, День захисників і захисниць України, День української писемності та мови, День пам'яті жертв Голодомору, а також пам'ятні заходи, пов'язані з російсько-українською війною.

Літературне слово для таких зустрічей виконує особливу функцію. Воно дає змогу осмислювати історичні події через людські долі, художні образи, поетичні тексти та особисті переживання. Тому участь письменників робить пам'ятні заходи не лише інформаційними, а й емоційно насиченими.

Після початку повномасштабного російського вторгнення бібліотека, письменники та «Просвіта» значно посилили увагу до теми української ідентичності. У бібліотечному просторі активно презентуються книги про російсько-українську війну, українських захисників, волонтерів, історію боротьби за незалежність. Письменники стають безпосередніми учасниками осмислення сучасних подій. У поезії та прозі вони фіксують воєнний досвід, людські переживання, героїзм захисників України.

Для бібліотеки це означає необхідність не лише комплектувати фонди новими виданнями, а й створювати простір для їх суспільного осмислення. У цьому процесі «Просвіта» посилює національно-патріотичний та мовно-культурний компоненти, а письменники забезпечують художнє осмислення подій.

Досвід 2022-2026 років дає змогу визначити основні складові цієї співпраці:

бібліотека – інформаційний, бібліографічний, організаційний і комунікаційний центр; *НСПУ* – професійне письменницьке середовище, авторське слово та безпосередня участь митців у культурному житті; *«Просвіта»* – мовно-просвітницький, національно-культурний та громадянський компонент; *громади* – безпосереднє середовище реалізації культурних ініціатив; *читач* – головний адресат спільної діяльності.

Цю модель можна умовно представити як послідовність:

книга → автор → бібліотека → читач → громада → культурна пам'ять.

Завдяки такому партнерству літературне життя перестає бути замкненим у межах окремих установ і перетворюється на спільний культурний процес.

Отже, співпраця Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки з Хмельницькою обласною організацією Національної спілки письменників України та Хмельницьким обласним об'єднанням Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка у 2022-2026 роках є важливим чинником розвитку літературного та культурного життя Хмельниччини.

Основними напрямами партнерства стали популяризація української книги, підтримка письменників, розвиток літературного краєзнавства, участь авторів у формуванні «Календаря знаменних і пам'ятних дат Хмельниччини», проведення «Книжкової весни на Хмельниччині», реалізація «Обласного літературного туру», організація літературних фестивалів, презентацій книг, мовно-просвітницьких акцій, ювілейних і пам'ятних заходів.

Партнерство цих інституцій має не лише культурне, а й суспільне значення. Воно сприяє популяризації української мови й книги, підтримує місцевих авторів, розвиває літературне краєзнавство, формує культурну пам'ять громад і зміцнює українську національну ідентичність.

У сучасних умовах бібліотека, письменники та «Просвіта» виступають партнерами у спільній справі збереження й розвитку українського культурного простору. Хмельниччина, маючи потужну літературну традицію, завдяки такій взаємодії отримує можливість не лише зберігати культурну спадщину, а й творити нову історію української книги та слова.

Список використаних джерел:

1. Календар знаменних і пам'ятних дат Хмельниччини на 2025 рік : реком. бібліогр. довід. / Департамент інформаційної діяльності, культури, національностей та релігій Хмельниц. облдержадмін.; Хмельниц. ОУНБ; Хмельниц. обл. від-ня ВГО Укр. бібл. асоц.; Хмельниц. міська орг. НСК України; уклад. О. М. Шеін. Хмельницький : Стрихар А. М., 2024. – 172 с.

2. Календар знаменних і пам’ятних дат Хмельниччини на 2026 рік : реком. бібліогр. довід. / Департамент інформаційної діяльності, культури, національностей та релігій Хмельниц. облдержадмін.; Хмельниц. ОУНБ; Хмельниц. обл. від-ня ВГО Укр. бібл. асоц.; Хмельниц. обл. орг. НСК України; уклад.: З. В. Філіпенко, А. Ю. Радецька. Хмельницький : Монускрипт, 2025. – 192 с.

3. Книжкова весна на Хмельниччині / Олена Баворовська, Альона Радецька // Слово Просвіти. 2026. № 18 (7-13 травня). – С. 12.

4. Подільській «Просвіті» – 120 / Віталій Міхалевський // Слово Просвіти. 2026. № 17 (30 квітня – 6 травня). – С. 2.

5. Члени Національної спілки письменників України: Хмельницька область : біобібліогр. довід. / Упр. культури, національностей, релігій та туризму Хмельниц. облдержадмін.; Хмельниц. ОУНБ. Хмельницький : ФОП Стрихар А. М., 2019. – 232 с. (Сер. «Видатні особистості Хмельниччини»).

6. Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека : офіційний сайт. URL: https://ounb.km.ua/

Молчанова Світлана,
завідувачка науково-методичного відділу Наукової бібліотеки Хмельницького національного університету;
Мельник Тетяна,
завідувачка відділу обслуговування Наукової бібліотеки Хмельницького національного університету

БІБЛІОТЕКА ЯК ПРОСТІР СТІЙКОСТІ ТА ЄДНОСТІ: СОЦІОКУЛЬТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація: у статті розглядається соціокультурна діяльність бібліотеки в умовах воєнного стану як важливий чинник збереження суспільної стійкості та єдності (на прикладі Наукової бібліотеки ХНУ). Наголошено, що в умовах війни бібліотека зберігає статус важливого соціокультурного осередку, який сприяє утвердженню національної ідентичності,

громадянської свідомості й патріотизму студентської молоді, формуванню її відповідальності за долю держави та відданості українським духовним і культурним цінностям.

Ключові слова: воєнний стан, бібліотека, користувачі, соціокультурна діяльність, стійкість, національно-патріотичне виховання, цінності.

В умовах повномасштабної війни докорінно змінилися всі сфери діяльності суспільства, зокрема й робота бібліотек, які змушені були адаптуватися до нових жорстких викликів, зберігаючи при цьому свою ключову місію – забезпечення доступу до інформації, підтримка освіти та культурного розвитку користувачів. У цей період особливої ваги набули соціокультурні ініціативи, спрямовані на формування стійкості, збереження культурної спадщини, утвердження національної ідентичності й духовної єдності українського суспільства.

Соціокультурна діяльність Наукової бібліотеки Хмельницького національного університету (далі – бібліотека) завжди була важливим напрямом роботи книгозбірні. Та в умовах повномасштабної війни й суспільних викликів ця робота набула особливого значення й спрямовується на утвердження національної свідомості, патріотизму та громадянської відповідальності студентської молоді, виховання її в дусі українських і загальноєвропейських цінностей. У бібліотеці організовуються тематичні соціокультурні заходи, презентуються книжкові та віртуальні виставки, проводяться зустрічі з творчими діячами, військовими та волонтерами, створюються відеоматеріали патріотичного спрямування. З міркувань безпеки масові заходи проводяться як у приміщеннях бібліотеки, так і в онлайн-форматі [1].

Важливо вказати, що у цей період відбулось активне залучення до соціокультурних заходів бібліотеки студентської молоді, зростання її зацікавленості українською історією та культурою, формування стійкої громадянської позиції. До прикладу, спільно зі студентами були створені відеоролики: до Дня вшанування захисників Донецького аеропорту у форматі відеочитання вірша «Кіборг», присвяченого мужності та незламності українських захисників (авторка вірша – Галина

Онацька, збірка «Спиніть війну»); до Дня пам'яті Героїв Крут – відеоролик «Пам'яті Героїв Крут»; студенти брали активну участь у Національному тижні читання тощо. Здобувачі вищої освіти продемонстрували високу громадянську свідомість й на патріотичних заходах книгозбірні: годині пам'яті «Нема любові понад ту, що окропила кров'ю Крути...», «Герої Небесної Сотні Хмельниччини», «Майдан. Розстріляні мрії», «Волонтери – люди доброї волі» та ін.

Патріотичне виховання в соціокультурній роботі бібліотеки тісно пов'язане з краєзнавчою діяльністю, оскільки саме через вивчення історії та культури рідного краю формується усвідомлення національної ідентичності та громадянської відповідальності. Краєзнавча діяльність сприяє глибшому пізнанню локальної історії в контексті загальноукраїнських подій, що особливо важливо в умовах сучасних викликів. Презентації книжкових виставок, проведення тематичних заходів, реалізація краєзнавчих проєктів тощо сприяють утвердженню у користувачів поваги до культурної спадщини краю, посиленню патріотичних цінностей, усвідомленню власної відповідальності за майбутнє української держави. Зокрема, задля кращого розуміння ставлення студентської молоді до історико-культурної спадщини рідного краю в межах краєзнавчого проєкту «Краю мій – ти частка України» бібліотекою було проведено опитування «Майбутнє рідного краю у твоїх руках», яке показало, що 88 % респондентів вважають знання історії та культури рідного краю обов'язковим, а 30 % – прагнуть краще ознайомитися з історією рідного університету. Тож для здобувачів освіти було проведено краєзнавчий захід «Історія Хмельницького національного університету. Як все починалось...», який неодноразово замовляли куратори груп на бажання студентів [2].

Протягом 2025 року для студентської молоді в бібліотеці відбулися краєзнавчі години, віртуальні екскурсії містом, зустрічі з краєзнавцями та творчими діячами краю тощо. Напередодні Всесвітнього дня книги і авторського права бібліотекою була організована зустріч з Сергієм Єсюніним – кандидатом історичних наук, дослідником історії, архітектури та культури міста Хмельницького та Поділля, провідним

науковим співробітником Хмельницького обласного краєзнавчого музею. Краєзнавець і письменник презентував нове авторське видання «Хмельниччина: минуле, що дивує», де зібрані краєзнавчі нариси з історії Поділля та південно-східної Волині (тепер територія Хмельницької області). Своє авторське видання, а також низку видань Хмельницького обласного краєзнавчого музею Сергій Єсюнін подарував бібліотеці для популяризації історії регіону та підтримки краєзнавчих досліджень.

У межах святкування Дня міста Хмельницького в науковій бібліотеці ХНУ відбулася зустріч студентів із відомими українськими письменниками, учасниками Х ювілейного літературного фестивалю «Слово єднає!», який згуртував поціновувачів і творців українського літературного слова. На заході, що отримав символічну назву «Бути творчими», молодь мала змогу не лише послухати вірші у авторському виконанні та почути їхні думки про сучасну українську літературу, а ще й представили на розсуд присутніх власні поетичні твори, продемонструвавши свій творчий потенціал. Серед почесних гостей заходу були: Михайло Сидоржевський, голова Національної спілки письменників України, м. Київ; Микола Гриценко, перший заступник голови Національної спілки письменників України, м. Київ; Анатолій Кичинський, лауреат Національної премії Т. Шевченка, м. Херсон-м. Рівне; В'ячеслав Романовський, в. о. голови Харківської обласної організації НСПУ у 2023–2025 рр., м. Харків; Віталій Міхалевський, голова Хмельницької обласної організації НСПУ, доцент ХНУ; Микола Лук'янюк, подільський літератор, доцент ХНУ, відмінник освіти. Поети читали власні твори, надихаючи присутніх силою українського літературного слова, та підкреслили його особливу вагу під час протистояння російській агресії. До учасників заходу звернулася директорка наукової бібліотеки Олена Айвазян, яка висловила вдячність почесним гостям заходу за їхню творчість і зазначила, що такі зустрічі не лише поглиблюють інтерес студентів до української літератури, а й надихають молодь на власні творчі пошуки. Під час заходу поети Микола Гриценко та Анатолій Кичинський подарували бібліотеці свої авторські збірки поезій.

Вже кілька років поспіль наукова бібліотека разом зі своїми читачами долучається до ініціатив Українського інституту книги та бере активну участь у Національному тижні читання поезії. У 2025 році темою Тижня стали «Пісні тисячі голосів», а гаслом – слова Сергія Жадана про поезію: «З чого все почалося? Вона заговорила про мужність і зброю. В неї навіть не голос – в неї багатоголосся». У межах цієї всеукраїнської ініціативи наукова бібліотека зосередила увагу на творчості подільських поетів, для яких слово стало формою збереження історичної пам'яті, осмислення сучасних подій і духовної опори в час війни. Поезія авторів Поділля прозвучала як частина спільного культурного голосу України – щирого, багатогранного й укоріненого в рідному краї.

Активну участь у Національному тижні читання поезії взяли здобувачі вищої освіти Хмельницького національного університету. Вже у перший день Тижня студентки факультету технологій і дизайну Маргарита Сас та Анна Присяжна прочитали вірш подільської авторки Тетяни Дмітрієвої «Напишу тому, хто далеко». Протягом тижня користувачі бібліотеки – студенти та викладачі – читали вірші подільських поетів: Володимира Олійника «Моя батьківщина» зі збірки «Небесний Ключ Білих Лелек», Любові Сердунич «У час, коли ворог зачав із нами війну…» з поетичної збірки «Зайдам – зась!», Михайла Цимбалюка «Ми зовсім не втомились од війни» зі збірки «Синдром відкладеного життя» (читала активна читачка та постійна дарувальниця університетської книгозбірні нових цікавих книг Євгенія Заверач), Віталія Міхалевського «По колу рухається все» зі збірки «Місце під сонцем». Це була гарна нагода вслухатися у багатоголосся української поезії, де кожен знайде слова, що відгукнуться в його серці.

Як бачимо, важливою складовою соціокультурної діяльності бібліотеки в умовах війни стала активна участь у заходах студентської молоді, яка виступила не лише як споживач культурного контенту, а й як безпосередній його творець.

Бібліотека зацікавлена підтримувати активність і творчі ініціативи своїх користувачів. Зокрема, протягом 2025-2026 рр. студентам Маргариті Сас та Анні Присяжній (гр. ГД-24, ФТД), Олександрі Бялковській (гр. СОУА-23-1, ГПФ), Михайлу

Святушенку (гр. ПМТм-25-1, ФІТА), Максиму Ярушевському (гр. ПМТм-25-1, ФІТА) за активну участь у Національному тижні читання поезії та інших бібліотечних заходах, сприяння розвитку культури читання, прагнення до знань та саморозвитку було вручено Подяки бібліотеки.

Важливе місце в соціокультурній діяльності бібліотеки посідають заходи, присвячені Дню Європи, які спрямовані на формування у студентської молоді розуміння європейських цінностей, інтеграційних процесів та місця України у європейському просторі. Проведення тематичних заходів, інформаційних оглядів і книжкових виставок сприяє поглибленню знань про історію, культуру та традиції країн Європи, а також підкреслює спільність демократичних принципів і цінностей. Такі ініціативи бібліотеки не лише розширюють світогляд користувачів, а й підсилюють усвідомлення європейського вибору України як важливої складової сучасного державотворення.

До Дня Європи в науковій бібліотеці Хмельницького національного університету неодноразово відбувалися соціокультурні заходи: «Венеція – унікальне місто Європи», віртуальна подорож країнами Євросоюзу, які викликали жвавий інтерес серед молоді та заохотили їх поділитися своїми враженнями. З нагоди Дня Європи бібліотека також взяла участь у 10-му, ювілейному, Всеукраїнському онлайновому студентському інтелектуальному турнірі на тему «Євроформат: сила у різноманітті», який об’єднав молодь України навколо європейських цінностей. Турнір було організовано Харківською державною науковою бібліотекою імені В. Г. Короленка у партнерстві з Науковою бібліотекою Київського національного університету культури і мистецтв та за підтримки Харківського обласного відділення УБА. Наукова бібліотека Хмельницького національного університету долучилася до заходу як співорганізатор. Захід об’єднав 21 команду з різних регіонів України задля популяризації європейських цінностей, знань та культури. На платформі Kahoot 163 гравці змагалися у знаннях з історії Європи, географії, культури, літератури, демонструючи блискучу ерудицію, логіку, креативність і командний дух. Турнір відбувався у дружній атмосфері, що сприяла не лише

пізнавальному збагаченню, а й налагодженню нових знайомств між молоддю з різних куточків України. За результатами гри команда Хмельницького національного університету показала високий рівень знань, чудову командну взаємодію та глибоке розуміння європейських цінностей, увійшовши у десятку переможців. Учасники команди отримали дипломи та сертифікати За активну участь та вагомий внесок в організацію інтелектуального студентського онлайнового турніру «Євроформат: сила у різноманітті» головна бібліотекарка наукової бібліотеки ХНУ Баланюк Тетяна отримала Подяку.

Російсько-українська війна стала причиною багатьох емоційних випробувань для студентської молоді, яка знаходиться на етапі важливого особистісного та професійного розвитку. Часті тривоги, стреси, пов'язані з адаптацією до навчального процесу у вищому закладі освіти, переживання за близьких і рідних, які знаходяться у прифронтових зонах або захищають нашу країну на фронті, відсутність стабільності тощо викликають безсоння, нервове напруження та психологічні розлади, що негативно впливають на мотивацію молоді до навчання. За цих умов забезпечення психологічної підтримки здобувачів освіти стає надзвичайно важливим.

Неодноразово в науковій бібліотеці ХНУ відбувалися просвітницькі заходи на тему «Стрес-менеджмент», на яких студенти не лише дізнавалися про поняття стресу, його фізіологічні та психологічні ознаки, а також отримували поради щодо подолання стресу в умовах війни: як нормалізувати психоемоційний стан, уникнути негативних наслідків і спрямувати власні ресурси на творчість, саморозвиток і ефективну комунікацію з оточенням. У цьому аспекті велике значення було приділено бібліотерапії, зокрема, ролі книги і читання у подоланні стресу та саморозвитку особистості; студенти також отримали слушні поради щодо того, як знайти у собі сили не полишати читання і не впадати у відчай навіть у важкі часи [3].

Для першокурсників організовувалися тренінги за допомогою психологічної служби університету. Такі ініціативи створюють дружню атмосферу, допомагають студентам адаптуватися до навчального процесу, формувати позитивну

самооцінку, знаходити ресурси для подолання стресу, ефективно вирішувати конфлікти та вчитися співпрацювати в команді. У підтримку заходів була представлена тематична виставка «Стрес-менеджмент».

Одним із дієвих способів подолання тривожності у студентів є арттерапія, зокрема, в бібліотеці здобувачі вищої освіти долучалися до творчих занять, майстер-класів, зустрічей, під час яких ділилися своїми почуттями та думками, розкривали творчі здібності, навчалися долати життєві труднощі.

Під керівництвом викладачів кафедри технологічної та професійної освіти і декоративного мистецтва напередодні Великодня в бібліотеці відбулися майстер-класи з писанкарства «Писанкові фарби», де в особливій атмосфері творчості і натхнення студенти навчались унікальному мистецтву розпису писанок, яке має глибокі історичні коріння та є важливою частиною української культури і спадщини. У межах заходів бібліотека презентувала книжково-ілюстративну тематичну виставку «Чарівний світ писанки». Матеріали виставки – художньо оформлені книги, альбоми, періодичні видання з ілюстраціями традиційних українських орнаментів, зразками подільських писанок та інструкціями щодо техніки їхнього розпису – якнайкраще доповнювали атмосферу заходів. Аби більше дізнатися про автентичні орнаменти писанкарства різних регіонів та міст України, бібліотека також взяла участь у великодніх флешмобах, зокрема у флешмобі «Вільна писанка», оголошеного Молодіжною секцією Української бібліотечної асоціації.

У бібліотеці проводилися майстер-класи із виготовлення ляльок-мотанок – давніх українських оберегів, які в умовах війни набули особливого символізму. Заходи проводилися за підтримки громадської організації «Центр реабілітації та відновлення». Під наставництвом досвідчених майстринь – Олени Покотило, Марини Соколової та Анни Корольової – студенти створювали ляльки-мотанки, які були передані українським воїнам як символ підтримки, духовної сили та вдячності за їхню мужність. Працівниками книгозбірні презентувалися тематичні книжково-ілюстративні виставки, які ознайомлювали студентську молодь з історією, символікою та

значенням ляльки-мотанки в українській культурі.

З давніх часів до сучасних поколінь українців дійшли життєва мудрість та настанови щодо способу життя. Вони закладені в українських звичаях, святах, обрядах та фольклорі, які об'єднують людей в один народ. У складних умовах сьогодення, спричинених російською агресією, ці духовні основи набувають особливої ваги, адже саме родина залишається джерелом підтримки, стійкості та віри у майбутнє. Напередодні Міжнародного дня сім'ї в науковій бібліотеці неодноразово проводилися народознавчі години «Родинні традиції українського народу». Здобувачі вищої освіти дізнавалися про українські традиції, духовність наших пращурів, багату і оригінальну культуру, надбану численними поколіннями. На підтримку заходу презентувалися тематичні книжкові виставки «Традиції українського народу», «Кожна родина – зернина України» та ін. Бібліотека також брала участь у проведенні для студентів лекції-тренінгу «Підготовка молоді до подружнього життя. Сімейні ролі, цінності, очікування, конфлікти та методи їх вирішення». Під час заходу учасники обговорювали питання психологічної готовності молоді до сімейного життя, формування сімейних цінностей як фундаменту здорових стосунків, а також відмінностей у рольових очікуваннях партнерів у шлюбі. Особливу увагу було приділено причинам виникнення сімейних конфліктів та способам їх вирішення. На допомогу проведенню заходу фахівці бібліотеки підготували тематичну книжкову виставку «Психологія подружнього життя», на якій було представлено науково-популярну та навчальну літературу, присвячену питанням гармонійних сімейних стосунків, психології подружнього життя та виховання в родині.

Багато тематичних заходів проводилося і до Дня вишиванки: соціокультурні заходи «Вишиванка – душа українського народу»; презентації книжково-ілюстративних виставок; у межах програми «Моя мала Батьківщина» взяли участь у виїзному засіданні клубу «Ми – українці» в селищі Чорний Острів, де завідувачка відділу зберігання фондів книгозбірні Світлана Диха розповіла студентській молоді про символіку вишиванки як вияву віри, надії й любові.

В умовах війни особливо підкреслюється значення наукового потенціалу держави як важливого чинника її стійкості, обороноздатності та відновлення. Саме в цей період наука набуває стратегічного значення, адже українські дослідники, інженери та винахідники роблять вагомий внесок у зміцнення країни та наближення перемоги. У межах відзначення Дня науки в Україні в бібліотеці відбувалися пізнавальні заходи, де студенти мали змогу більше дізнатися про внесок українських вчених у розвиток світової науки і техніки, зокрема, Ігоря Сікорського, Володимира Вернадського, Івана Пулюя, Євгена та Бориса Патонів, Сергія Корольова, Йосипа Тимченка, В'ячеслава Петрова, Федора Піроцького, теоретичні розробки та винаходи яких стали поштовхом для подальшого розвитку техніки, нових технологій та наукових досліджень у різних галузях науки.

Сьогодні важливо допомогти молоді зберегти мотивацію до навчання, віру у власні перспективи та майбутнє України. Бібліотека приділяє значення й профорієнтаційній роботі серед школярів, сприяючи їхньому інтелектуальному та творчому розвитку, формуванню читацьких навичок і заохочуючи до пізнання нового. Мета таких заходів – не лише ознайомити учнів із сучасною бібліотекою та її книжковими фондами, а й допомогти молоді краще уявити свій майбутній професійний шлях. Зокрема, в бібліотеці відбулася пізнавальна екскурсія для школярів Хмельницької початкової школи № 4 «Подорож до країни знань». Під час екскурсії школярі відвідали абонемент художньої літератури, читальні зали, дізналися, як працює бібліотека вишу і навіть трохи уявили себе справжніми студентами. Цікаві запитання, справжнє захоплення і море вражень – таким виявилося знайомство з університетською книгозбірнею юних допитливих гостей.

Отже, соціокультурна діяльність Наукової бібліотеки Хмельницького національного університету в умовах війни є важливою складовою культурного фронту країни. Вона спрямована на підтримку національно-патріотичних цінностей, популяризацію української книги та читання, збереження культурної пам'яті, формування у студентської молоді національної свідомості та активної громадянської позиції.

Список використаних джерел:

1. Мельник Т. Б. Формування національно-патріотичного світогляду студентів: з досвіду роботи НБ ХНУ // Бібліотека в освітньому просторі : інформ. бюл. Хмельницький : ХНУ, 2024. № 29 : Національно-патріотичне виховання студентської молоді у бібліотеках ЗВО в умовах воєнного стану. С. 30-40.

2. Молчанова С. Бібліотека як осередок національно-патріотичного виховання (на прикладі наукової бібліотеки Хмельницького національного університету) // Бібліотеки в сучасному світі науки та культури : матеріали III Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф. (м. Хмельницький – м. Кам'янець-Подільський, 15 трав. 2025 р.). Кам'янець-Подільський, 2025. С. 55-56. URL: https://elar.khmnu.edu.ua/entities/publication/46dd58d0-096f-4273-911e-95f902f3754a (дата звернення: 27.05.2026).

3. Фоміних В. В., Ленчицька Л. І., Сидоренко О. П. Психологічна підтримка студентів під час воєнного стану (на прикладі наукової бібліотеки ХНУ) // Бібліотека в освітньому просторі : інформ. бюл. Хмельницький : ХНУ, 2024. № 29 : Національно-патріотичне виховання студентської молоді у бібліотеках ЗВО в умовах воєнного стану. С. 41-49.

Моргун Юлія,
директор Наукової бібліотеки Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова

ВОЛОНТЕРСЬКІ ІНІЦІАТИВИ ТА ПІДТРИМКА ЗСУ: ДОСВІД НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ХНУМГ ІМ. О. М. БЕКЕТОВА

Анотація: у доповіді висвітлено досвід Наукової бібліотеки ХНУМГ ім. О. М. Бекетова щодо волонтерської діяльності та підтримки ЗСУ в умовах повномасштабної війни. Проаналізовано її трансформацію з класичної книгозбірні на багатофункціональний гуманітарний, соціальний та інтеграційний хаб. Окреслено ключові напрями волонтерської діяльності колективу.

Ключові слова: бібліотека, волонтерство, ветерани, Центр ветеранського розвитку, безбар'єрне середовище, інклюзивність, внутрішньопереміщені особи, Збройні сили України.

В умовах збройної російської агресії активізувався волонтерський рух в Україні, який сформував нову культуру, спрямовану на поширення цінностей миру, безпеки, відповідальності, гуманізму.

На сьогодні в країні функціонує велика кількість волонтерських організацій, які допомагають українській армії збором коштів, плетінням маскувальних сіток, пошуком дефіцитного обладнання, приготуванням їжі для військових. Недавні соціологічні опитування засвідчили, що більше половини українців долучилися з початку війни до надання волонтерської допомоги тим, хто її потребує [3, с. 122].

Не залишились осторонь і бібліотеки, які в умовах війни перетворилися на потужні гуманітарні, інформаційні та культурні хаби. Поза межами звичних бібліотечних завдань, у тіні щоденної праці, зберігається ще один вимір діяльності бібліотекарів – волонтерський.

З початку повномасштабної війни співробітники Наукової бібліотеки ХНУМГ ім. О. М. Бекетова відгукнулися на виклики часу, поєднуючи фахову роботу з допомогою іншим. Хтось продовжує цю справу досі, інші долучалися у найважчі моменти, – і про всіх них варто згадати.

Директор Юлія Моргун у складі волонтерської команди Височанської громади забезпечувала логістику гуманітарної допомоги (перевезення, сортування, адресна доставка), постачання дитячого харчування й вітамінів до місцевої поліклініки, закупівлю медикаментів, а також збір коштів на потреби ЗСУ.

Провідний бібліотекар Тетяна Білейчук, перебуваючи як ВПО у м. Коломия, долучилася до волонтерського центру «Нескорена нація». Бере участь у виготовленні маскувальних сіток, костюмів, військової амуніції, евакуаційних нош та окопних свічок.

Начальник відділу Олена Запорожченко доєдналася до ГО

«Жменя добра», яка опікується бійцями ЗСУ та ТрО. Разом із командою організовує закупівлю амуніції та продуктів, виготовлення буржуйок, окопних свічок, плетіння сіток, а також забезпечення військових домашньою випічкою та теплими речами.

Бібліотекар І категорії Юлія Дроговоз разом із родиною та однодумцями заснувала волонтерську групу «Небесна лють». За власні заощадження та донати благодійників група придбала 3D-принтери й організувала виробництво компонентів для БПЛА, скидів під боєприпаси, а також забезпечує захисників мастилом для зброї та іншим спорядженням.

Волонтерська діяльність працівників бібліотеки здобула високе визнання.

Роботу команди Юлії Моргун відзначено подякою Височанської громади, а сама Юлія стала стипендіаткою міжнародної програми солідарності від «Європа Ностра», Фонду світової спадщини, ALIPH та Штабу порятунку спадщини [2]. Доробок Тетяни Білейчук відзначено численними подяками військових, а ВЦ «Нескорена нація», у якому вона працює, нагороджено медалями «Доблесть Прикарпаття» та «За оборону Авдіївки». Подяки від 9-ї автомобільної санітарної роти та 3-го полку імені Святослава Хороброго отримала й Юлія Дроговоз.

Волонтерські ініціативи колективу відображено у розділах Єдиної інформаційної бази «Воєнний щоденник ХНУМГ ім. О. М. Бекетова» та в матеріалах проєкту «Бібліотеки Харківщини в умовах воєнного стану». Досвід Тетяни Білейчук також висвітлено в газеті «Вільний голос» (м. Коломия) [1].

Інші працівники закладу також системно підтримують ЗСУ та ТрО, акумулюючи кошти й допомагаючи колегам-волонтерам. Зокрема, на виконання рішення Вченої ради університету від 25.03.2022 року колектив перерахував кошти ГО «Асоціація випускників, студентів та друзів ХНУМГ ім. О. М. Бекетова». У квітні 2025 року співробітники долучилися до закупівлі тканини для маскувальних сіток, які виготовляє група «Небесна лють».

Протягом 2025–2026 років у Науковій бібліотеці сформувався важливий вектор роботи, спрямований на підтримку ветеранів та їхніх родин. Взаємодія здійснюється

через університетський Центр ветеранського розвитку, очолюваний директором бібліотеки Юлією Моргун. Центр опікується соціальною адаптацією, навчанням і психологічним супроводом захисників [4].

У межах цієї співпраці бібліотека проводить просвітницькі заходи, лекції, літературні зустрічі й виставки. Зокрема, 29 січня 2026 року відбулася зустріч із письменницею Людмилою Охріменко, а 10 березня 2026 року провідний бібліотекар Тетяна Білейчук організувала Шевченківський вечір пам'яті на базі ГО «Захист Держави» у Коломиї.

Паралельно надається консультаційна підтримка користувачам щодо опанування бібліотечного простору та освітніх ресурсів.

Пріоритетом є розбудова безбар'єрного середовища, яке враховує фізичні й психоемоційні потреби ветеранів. Робота з цією категорією вимагає формування етичного, чутливого комунікаційного поля з урахуванням їхнього специфічного життєвого досвіду. За такого підходу інклюзивність бібліотеки передбачає фізичну доступність, інтуїтивну навігацію, психологічний комфорт, відкритість до діалогу та забезпечення рівних можливостей для інтеграції ветеранів в університетську спільноту.

Окрему увагу колектив приділяє підтримці внутрішньо переміщених осіб. Майданчиком для цієї роботи став гуртожиток № 2, де знайшли прихисток понад 116 ВПО. Після оновлення приміщення за підтримки БФ «Право на захист» та Агентства ООН у справах біженців там виник інтеграційний простір «Сходи життя» [5, с. 16]. На його базі бібліотека реалізує проєкт «Книга завжди поруч», започаткований у 2024 році. Він поєднує постійний доступ до книжкового фонду безпосередньо в гуртожитку та регулярні заходи: мовні практикуми, майстеркласи, зустрічі з психологами й митцями.

Поряд із основними тематичними заходами регулярно проводяться малогрупові активності: читання для дітей, ігри, творчі заняття у зручний для мешканців час. Це стало можливим завдяки проживанню частини бібліотечної команди разом із ВПО у гуртожитку.

Виступаючи комунікаційним містком між внутрішньо

переміщеними особами та громадою, бібліотека залучає до соціальних проєктів студентство, кафедри й громадський сектор. Так, у безпечному просторі (укритті університету) спільно з Профкомом студентів організовано наукове шоу для дітей співробітників і ВПО до Дня винахідника і раціоналізатора, а у співпраці зі Студентським клубом ХНУМГ ім. О. М. Бекетова та БФ «Вулик» – святковий захід до Дня Святого Миколая.

Отже, волонтерська діяльність не лише розширила межі професійної практики бібліотекарів, а й суттєво зміцнила авторитет закладу серед університету, волонтерських об'єднань, громадських та культурних інституцій. Бібліотека утвердила новий образ – живої, гнучкої спільноти, здатної оперативно реагувати на виклики війни.

Системна підтримка ветеранів, робота з ВПО в межах проєкту «Книга завжди поруч», розбудова інклюзивних практик та створення безпечного інтеграційного середовища засвідчують успішну трансформацію Наукової бібліотеки на ключовий соціокультурний та гуманітарний хаб.

Список використаних джерел:

1. Близнюк В. Нескорені // Facebook. Газета «Вільний голос». URL: https://www.facebook.com/vilnholos/posts/1025794725428818 (дата звернення: 23.02.2024).

2. Вітання з отриманням Стипендії солідарності у збереженні культурної спадщини України! // Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова : офіц. сайт. URL: https://www.kname.edu.ua/index.php/5131-вітання-з-отриманням-стипендії-солідарності-у-збереженні-культурної-спадщини-україни (дата звернення: 07.07.2026).

3. Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження: монографія. Київ: Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. 240 с.

4. Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова – надійний освітній тил для

захисників і захисниць та ветеранів // Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова : офіц. сайт. URL: https://www.kname.edu.ua/diialnist-tsentru-veteranskoho-rozvytku/6067-kharkivskij-natsionalnij-universitet-miskogo-gospodarstva-imeni-o-m-beketova-nadijnij-osvitnij-til-dlya-zakhisnikiv-i-zakhisnits-ta-veteraniv (дата звернення: 15.07.2026).

5. Штангей О., Моргун Ю. Робота з внутрішньо переміщеними особами як один із напрямків проєктної діяльності Наукової бібліотеки ХНУМГ ім. О. М. Бекетова // Бібліотечний форум: історія, теорія, практика. 2024. № 4. С. 16-17.

Новікова Галина,
бібліотекар І категорії НІАЗ «Кам'янець»

КРАЄЗНАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ НІАЗ «КАМ'ЯНЕЦЬ»

Анотація: у статті подано інформацію про комплектування наукової бібліотеки Національного історико-архітектурного заповідника «Кам'янець» рідкісними виданнями. Зроблено акцент на краєзнавчу діяльність та популяризацію бібліотечних фондів заповідника.

Ключові слова: краєзнавчі фонди, рідкісні видання, енциклопедія, цифровий формат, цифрова бібліотека.

Постановою Ради Міністрів Української РСР від 18.05.1977 року № 298 було створено Державний історико-архітектурний заповідник у м. Кам'янці-Подільському» [1]. Статус національного надано Заповіднику згідно Указу Президента України від 30.04.1998 року № 396/98 «Про надання Кам'янець-Подільському державному історико-архітектурному заповіднику статусу національного» [2]. Наукова бібліотека комплектується і функціонує у складі відділу науково-фондової діяльності.

Одним із напрямків бібліотеки є формування та збереження краєзнавчих фондів. Це збір матеріалів – книг,

періодичних видань, карт, фотографій, архівних документів, які висвітлюють історію, природу, економіку та культуру регіону. Краєзнавча діяльність є невід'ємною складовою роботи бібліотеки і має вагоме значення у формуванні локальної ідентичності, збереженні культурної спадщини та підтримці регіональної історії. Бібліотека виступає не лише зберігачем краєзнавчих матеріалів, а й активним учасником дослідницької, просвітницької та видавничої діяльності.

З часу створення Заповідника формуванням бібліотечного фонду займалась бібліотекар Алла Борисівна Антонюк-Тихоліз.

Бібліотечний фонд Національного історико-архітектурного заповідника «Кам'янець» сформований з наукових, науково-популярних видань, технічної літератури. Особливу цінність фонду становлять рідкісні видання, які налічують 176 видань [3]. Серед них збірник енциклопедичних словників 76 томів Ф. А. Брокгауза, І. А. Ефрона, польська 15-ти томна енциклопедія (1898-1903 рр.), історія архітектурних зібрань (8 томів) німецькою мовою (1866-1879 рр.), видання з історії міста та Поділля таких авторів як Ю. Сіцінський, а саме: «Кам'янець-Подільський», «Отчет подольского церковного историко-археологичного общества за 1911-1912 г.», «Исторические местности Подолии и их достопримечательности», «Начерки з истории Подолии»; Н. Сементовський – «Кам'янець-Подільський»; Ю. Роллє – тритомне видання «Замки подільські на кресах мультанських» (Варшава, 1880); П. Батюшков: «Подолия историческое описание»; В. Гульдман, А. Крилов (кін. XIX – поч. XX ст.): «Населенные местности Подольской губернии»; В. Шаврін – «Автолітографія. Селянський одяг на Поділлі» та інші.

Бібліотека активно задовільняє інформаційні запити користувачів щодо краєзнавчої тематики: надає інформаційні довідки про історичні події, визначні місця, видатних осіб регіону. Приймає участь у науково-дослідницькій діяльності і виступає як осередок наукових досліджень місцевої історії та культури: проведення власних досліджень, зокрема з використанням архівних документів. Цими виданнями користуються у своїй роботі науковці, працівники заповідника. Крім того ці унікальні джерела є популярні у студентів,

школярів, художників, письменників, краєзнавців, мешканців міста.

Акцентуємо увагу на окремих авторах видань, які є джерелознавчою базою для наукових досліджень.

Юзеф Роллє – історик, письменник, поет, за фахом лікар, член-кореспондент Краківської академії наук, дійсний член Подільського єпархіального історико-статистичного комітету. Народився 25 вересня 1829 року на хуторі Генрихівка Могилівського повіту Подільської губернії (нині с. Роля, Шаргородський район, Вінницька обл.) в родині Юзефа та Марії з Звєрковських-Роллє. Навчався у Київському університеті Святого Володимира. З 1861 р. Роллє назавжди оселяється в Кам'янці-Подільському. Автор численних монографій, статей і нарисів з історії Правобережної України XVI–XIX століть, здебільшого базованих на архівних матеріалах (зокрема з приватних архівів), опублікованих у багатьох польських виданнях (дещо в російському перекладі, а також у «Київській старовині») й згодом були виданні у 9 серіях. Вибрані твори автора були видані у Кракові 1966 року в 3 томах: т. I і II – «Gawędy historyczne», т. III – «Sylwetki literackie».

Головна праця Ю. Роллє – монографія «Zameczki Podolskie na kresach multańskich» (у трьох томах, видані в 1869). «Подільські замки на мультанському прикордонні» дають повну історію Кам'янця-Подільського, Бара та повітових міст Подільської губернії.

До недавнього часу (до видання історії Кам'янця російською мовою Ю. Сіцінським) твори Роллє були єдиним детальним дослідженням з історії Кам'янця.

В. Гульдман, аналізуючи матеріали про замки, писав: «Найкращою працею, в розумінні деталей і ґрунтовності дослідження, є в даному випадку праця покійного доктора Й. Роллє «Zameczki Podolski», і мимоволі доводиться жалкувати, що до цього часу це видання не перекладено...»

У Кам'янці-Подільському, в 2022 році, створено «Подільське українське історико-краєзнавче товариство "АДСКРІПТУС"» імені Юзефа Роллє. Голова товариства – членкиня НСЖ України та НСК України, перекладачка, поетка Юлія Лискун. Уперше в Україні збірник перекладених творів

Юзефа-Аполлінарія Роллє під назвою «Юзеф Роллє і Кам'янець» вона видала у 2024 році. У 2025 році Юлія Лискун здійснила перший переклад та видала перший том основної праці дослідника – «Замки Поділля на мультанському прикордонні».

Сіцінський Юхим Йосипович – великий Подолянин. Видатний історик, археолог культурно-громадський діяч Поділля. Народився у с. Мазники Подільської губернії (нині Деражнянський район) у 1859 році в родині священника. Закінчив Подільську духовну семінарію в Кам'янці-Подільському, а у 1885 році – Київську духовну академію. У 1899 році Ю. Й. Сіцінський став протоієреєм Кафедрального собору у Кам'янці-Подільському. У 1918-1920 роках – викладачем Кам'янець-Подільського державного університету, потім (1920-1926) – інституту народної освіти. Юхим Йосипович був засновником і директором історико-археологічного музею з його бібліотекою (1890-1922), редактором журналу «Подольские Епархиальные Ведомости», головою Подільського церковного історико-археологічного товариства (1903-1919). Помер видатний вчений-краєзнавець у 1937 році у Кам'янці-Подільському. Останні роки його життя були отруєні. Двічі репресований в 1923 та 1929 роках зі спогадів краєзнавця С. К. Шкурка.

«Енциклопедичний словник» **«Брокгауз–Ефрон»** вийшов у 1890-1907 р. і складається з 82 основних і 4 додаткових напівтомів. Як писав М.Т. Рильський: «*Не бійтесь заглядати у словник – Це пишний сад, а не сумне провалля*». Енциклопедія містить статті з усіх галузей знань кінця XIX ст. В 1889 р. власник однієї з петербурзьких типографій Ілля Абрамович Єфрон за ініціативою професора Семена Афанасійовича Венгерова уклав договір з німецьким видавництвом F. A. Brockhaus про переклад російською мовою великого енциклопедичного словника «Konversations–Lexikon», виданого цим видавництвом. Для «Словника» було відлито особливий шрифт, досить компактний, і водночас легкий для читання, який давав можливість розмістити в томах величезний за обсягом матеріал що охоплює 121 240 статей, 7800 ілюстрацій і 235 карт. Творці словників видавничої фірми «Брокгауз-Ефрон» вважали

своє «видання» своєрідною бібліотекою з усіх галузей знань. Особливе значення має біографічна основа словників, який можна назвати фундаментальною довідково-біографічною бібліотекою. Загальна кількість біографічних статей в першому та другому виданні словників – понад 40 тисяч.

У сучасних умовах важливим завданням є забезпечення доступу до краєзнавчих матеріалів у цифровому форматі: сканування книг, рукописів, фотографій для створення електронних копій; розробка краєзнавчих сайтів та блогів для популяризації місцевих матеріалів та комунікації з користувачами. Цифрова бібліотека – це бібліотека майбутнього. «Якщо стара книгозбірня була джерелом, до якого йшли всі спраглі знань, то нова це водогін, що розносить живильну вологу по домівках» – ці слова одного з найвидатніших бібліотечних діячів США Мелвіла Дьюї. Наукова бібліотека Заповідника створює оцифрування рідкісних книг, що дає доступ до краєзнавчих матеріалів.

Бібліотека співпрацює з Українським інститутом національної пам'яті, що дає можливість поповнювати бібліотечний фонд сучасними виданнями. В умовах російської агресії проти України цей напрямок набуває особливого значення, адже він сприяє консолідації суспільства, захисту історичної правди та збереженню національної пам'яті. Бібліотеки відіграють ключову роль у протидії інформаційним війнам, що спрямовані на підрив української культурної ідентичності. Саме через краєзнавчу діяльність бібліотеки можуть утверджувати цінність місцевих традицій, історії та мови, забезпечуючи доступ до правдивої інформації про рідний край.

Ознайомитись з рідкісними виданнями з бібліотечного фонду Заповідника можна у рубриці «Наукова електронна бібліотека» сайті НІАЗ «Кам'янець» [4].

Про нові надходження та тематичні книжкові онлайн-полиці та виставки вас ознайомим у рубриці «Наукова бібліотека інформує» на нашій фейсбук сторінці.

Список використаних джерел:

1. Постанова Ради Міністрів Української РСР від

18.05.1977 року № 298 «Про створення Державного історико-архітектурного заповідника у м. Кам'янці-Подільському».

2. Указ Президента України від 30.04.1998 року № 396/98 «Про надання Кам'янець-Подільському державному історико-архітектурному заповіднику статусу національного».

3. Електронний реєстр рідкісних видань станом на 01.01 2026 р. (для службового використання).

4. Сайт НІАЗ «Кам'янець» https://niazkamenec.org.ua/elektron-biblioteka

Онищук Олександр,
голова Новодунаєвецького первинного осередку НСКУ;
Голдибан Оксана,
завідувачка бібліотеки с. Підлісний Мукарів Новодунаєвецької ОТГ

СОЦІОКУЛЬТУРНА РОЛЬ СІЛЬСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ ЯК БАЗОВОГО ОСЕРЕДКУ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ СЕЛА ПІДЛІСНИЙ МУКАРІВ У ПЕРІОД 1918–2026 РР.

Анотація: у статті на основі архівних матеріалів, статистичних звітів та усних джерел досліджено історію розвитку бібліотеки села Підлісний Мукарів Новодунаєвецької селищної територіальної громади Хмельницької області. Висвітлено етапи становлення сільської книгозбірні, проаналізовано рух її фондів та динаміку кадрового потенціалу. Особливу увагу приділено функціонуванню закладу в контексті сучасних соціокультурних викликів: проведенню майстер-класів, соціокультурній інтеграції дітей через творчі проєкти, а також організації благодійних і патріотичних заходів на підтримку Збройних Сил України.

Ключові слова: Підлісний Мукарів, сільська бібліотека, Дунаєвеччина, усна історія, краєзнавство, національна ідентичність.

Культурно-освітній простір подільського села протягом

XX–XXI століть зазнав суттєвих трансформацій, зумовлених зміною політичних режимів, ідеологічних парадигм та соціально-економічних чинників. Сільські бібліотечні установи та заклади культури виступали не лише осередками організації дозвілля, але й вагомими чинниками збереження історичної пам'яті, національної самосвідомості та консолідації місцевих громад. Дослідження локальної історії культурних інституцій села Підлісний Мукарів дає змогу реконструювати цілісну картину духовного життя Подільського регіону.

Зародження осередків публічного читання у Підлісному Мукареві припадає на 1918–1919 роки, коли в умовах глибокої соціокультурної кризи перша хата-читальня стала дієвим інструментом подолання масової неписьменності. У вечірній час приміщення хати-читальні слугувало місцем тяжіння для багатьох мешканців села. Новий етап інституціоналізації закладу розпочався у 1935–1936 роках із його інтеграцією до радянської культурно-освітньої мережі: книгозбірня розмістилася у комсомольському кабінеті місцевого клубу під керівництвом Олександра Каспрука. Первинний фонд складався із вмісту двох шаф літератури та вилучених церковних книг.

Трагічною сторінкою довоєнної історії книгозбірні став цензурний погром 1937 року. На основі свідчень очевидця подій М. Я. Штокала (1918 р. н.) з'ясовано, що директива з тогочасного районного центру (с. Солобківці) передбачала вилучення та знищення ідеологічно застарілої політичної літератури, виданої до 1936 року. Однак унаслідок атмосферного тотального страху перед репресіями або гіпертрофованого трактування інструкцій місцевими виконавцями було повністю спалено увесь бібліотечний фонд. Попри жорсткий контроль, із полум'я вдалося врятувати роман Л. Толстого «Воскресенье» та дві ікони («Таємна вечеря» і «Вознесіння Господнє»). Місцеві жителі вихопили їх під приводом потреби у господарських дощечках, таємно зберегли в родинах, а згодом повернули до місцевого костелу. Унаслідок цього погрому аж до початку Другої світової війни бібліотечна діяльність у селі була повністю припинена.

Відродження закладу відбулося в повоєнний період. У другій половині XX століття локація бібліотеки неодноразово

змінювалася: початково вона функціонувала у приміщенні, де пізніше розмістили фельдшерсько-акушерський пункт (ФАП), згодом була ненадовго розділена на дорослий та дитячий абонементи, а в подальшому переміщена до будівлі колишнього панського маєтку у центрі села. Стабільність діяльності установи забезпечувалася тяглістю її кадрового складу протягом 1940–1990-х років:

– у повоєнні роки посаду завідувача обіймала К. П. Іноземцева, пізніше – Г. І. Щадило;

– до 1977 року – Л. П. Колісник;

– у 1977–1980 роках – В. В. Балицька;

– на початку 1980-х років – О. В. Палій (нині мешкає в с. Велика Кужелова);

– у 1980–1981 роках – Л. А. Пищаль та Л. Д. Черкезюк;

– у 1982–1985 роках – В. Л. Кушнір та Є. Є. Шевчук (остання згодом продовжила професійну діяльність у бібліотеці одного із загальноосвітніх закладів м. Хмельницького); – у 1985–1989 роках – Л. В. Зосич;

– у 1989–1991 роках завідування закладом удруге прийняла Л. А. Пищаль.

Зі здобуттям Україною незалежності розпочався новий етап реорганізації установи. У 1991 році бібліотеку перевели до адміністративного приміщення, де також розміщувалися сільська рада та відділення зв'язку. У цей період установу послідовно очолювали місцеві уродженки: Т. Є. Кобзар (з 1991 р.), Т. І. Сорокатюк (червень-листопад 1993 р., уродженка с. Кривчик) та О. С. Яцковська (листопад 1993 – вересень 1996 рр.). У вересні 1996 року керівництво закладом прийняла Оксана Анатоліївна Голдибан, яка продовжує здійснювати професійну діяльність на цій посаді дотепер.

У XXI столітті зафіксовано ключові віхи інфраструктурної модернізації закладу:

– 2003 рік: бібліотечний фонд переміщено у приміщення колишнього ФАПу. Капітальний ремонт було здійснено завдяки консолідації зусиль місцевих меценатів (А. А. Заїзженого, О. І. Куца, А. Є. Мельника), настоятеля місцевого костелу ксьондза Й. І. Чопа та фінансовій підтримці ТОВ «Відродження» (м. Дунаївці). Оновлена книгозбірня відкрилася

для читачів у листопаді 2003 року.

– 2011 рік: бібліотеку разом із сільською радою та поштовим відділенням переведено до будівлі колишньої контори сільськогосподарського підприємства. Поточний ремонт приміщень повністю профінансовано з бюджету Підлісномукарівської сільської ради.

Аналіз статистичних даних засвідчує динаміку якісного та кількісного складу бібліотечного фонду:

1995 рік: загальний фонд налічував 11 636 примірників (зокрема дитячий сегмент – 3 116, краєзнавчий – 356). Настільки значний обсяг зумовлювався збереженням великого масиву радянської літератури.

Станом на 01.01.2014 року: внаслідок планової санації та списання застарілих видань обсяг фонду зменшився до 6 005 примірників. Водночас краєзнавчий сегмент зріс до 547 одиниць зберігання. **Станом на 01.01.2015 року:** фонд збільшився до 6 103 одиниць (дитяча література – 3 254 примірники, краєзнавча – 555).

Важливим індикатором актуальності закладу є комплектування періодичними виданнями. У першому півріччі 2014 року бібліотека передплачувала 41 назву періодики (з них 9 – часописи для дітей та юнацтва), у другому півріччі – 37 назв, а у 2015 році – 15 назв. Систематично здійснювалося вилучення зношеної та застарілої літератури: у 2012 році було списано 585 одиниць, у 2014 році – 159 примірників періодичних видань із закінченими термінами зберігання, у 2015 році – 850 одиниць фізично зношеної літератури.

Фонд поповнювався за рахунок державної програми «Українська книга», ресурсів обмінного фонду Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки, а також низових ініціатив мешканців громади в межах безстрокової акції «Подаруй бібліотеці книгу».

Показники відвідуваності свідчать про високий рівень довіри громади: у 2014 році послугами закладу користувалися 507 жителів села, із яких 97 – діти. Враховуючи специфіку сільської інфраструктури, установа запровадила практику подвірних обходів для обслуговування вдома маломобільних категорій краян: дітей, ветеранів війни та учасників бойових дій.

Для наймолодших читачів у приміщенні бібліотеки облаштовано інтерактивний ігровий куточок, укомплектований настільними іграми (шахи, шашки, доміно).

Щорічно закладом реалізується комплексний план соціокультурних заходів, спрямований на взаємодію з дорослим населенням, учнівською молоддю та вихованцями місцевого закладу дошкільної освіти. Діяльність здійснюється за кількома основними напрямами:

Військово-патріотичне виховання та формування національної свідомості: зустріч із дітьми війни «Сирітська доля» (до Дня перемоги); усний журнал для старшокласників «Крокуємо дорогами визволення» (до 70-річчя визволення Дунаєвеччини).

Культурно-громадознавчий та ювілейний напрям: свято іменинників «Жива громада» (приурочене до Дня Незалежності України); інформаційно-літературна година до 180-річчя Київського національного університету імені Тараса Шевченка за участю філолога Емілії Миколаївни Лігоцької.

Духовно-просвітницька діяльність та міжконфесійний діалог: години духовності «Вибір князя Володимира. Як це було?» (за участю диякона С. В. Тихонова) та «День Святої Трійці» (спільно з релігійною громадою «Благодать» м. Дунаївці); літературно-мистецька композиція «Плоди осені – плоди Божої Любові», що поєднала обрядову культуру Поділля з християнськими цінностями.

Інтелектуально-природничий та науково-популярний напрям: конкурсна гра «Лабіринтами науки математики» (за участю вчителя математики О. Б. Луценко, педагога-ветерана Н. С. Деди та учнівської молоді); інформаційно-пізнавальна година «Дорога сонця – зорі сонячної системи»; бесіда-практикум «Здорове харчування – запорука довголіття».

Робота з дитячою аудиторією та театралізація: літературні години «Посвята в читачики учнів першого класу», театралізована вистава-презентація фонду художньої літератури «Незвичайний сон, або пригоди дівчинки Марійки».

Важливим осередком творчої самореалізації молоді став клуб за інтересами «У світі прекрасного», створений при бібліотеці у 2005 році для учнів 5–9 класів. Серед його

ключових заходів – тематичні програми «Чарівна Україночка», «Книга – таїна мистецтв», свято казки «Чарівний світ Андерсена», вистава-реконструкція «Обрядове коло Українського весілля: з народного напившись джерела», а також вечір романсу «Як він любив її». Окрім того, установа регулярно організовує інтегровані мистецькі заходи спільно з закладами культури м. Дунаївці (зокрема із залученням викладачів та вихованців дитячої школи мистецтв і музичної школи).

Науково-краєзнавча діяльність бібліотеки забезпечується функціонуванням Регіонального центру інформації. Його основою є краєзнавчий куток «Хмельниччина – землі квітучої краса», що охоплює такі тематичні блоки:

«Село Підлісний Мукарів в умовах незалежності» – включає двотомний «Літопис села» (Т. 1: 1991–2007 рр.; Т. 2: з 2007 р. по теперішній час).

«Славетні люди села» – акумулює біографічні дослідження про видатних земляків (Заслуженого працівника культури Д. В. Шевчука, Відмінника народної освіти Н. С. Деду, а також матеріали й репродукції робіт місцевого художника Б. А. Дзюбецького).

«Літературне Поділля» – репрезентує творчий доробок місцевих авторів (зокрема поетичні збірки І. М. Гаврилюка «Вірю в тебе, людино»); експозиція доповнена систематичною виставкою робіт місцевих майстринь народного вишивання.

«Війна в долях земляків» – історико-меморіальний архів усних свідчень («Говорять учасники війни», «Згадують остарбайтери», «Спогади солдатських вдів», «Солдатський трикутник», «Жива історія війни»), сформований за участю О. А. Кононової. На основі цих першоджерел до 70-річчя визволення села та 70-річчя Перемоги підготовлено фундаментальний історико-краєзнавчий альбом, а також науково-дослідницьку роботу учениці С. Є. Білої «Моє село Підлісний Мукарів у роки Великої Вітчизняної війни» (2010 р.).

Події повномасштабного вторгнення 2022 року зумовили якісну трансформацію функціоналу сільської бібліотеки. Заклад трансформувався у центр соціокультурної та психологічної адаптації громади, національно-патріотичного виховання й

волонтерського руху.

У кризових умовах бібліотека забезпечує безпечний простір для психологічного розвантаження дітей та молоді (проєкти «Літо, книга, я – друзі», День відкритих дверей «Бібліотека – дім книг»). Посилено роботу щодо популяризації української мови, історії та літературної спадщини:

проведено мовознавче свято «Веселкова наша мова» та розгорнуто книжкову експозицію «Рідна мова – всесвіту основа» (листопад 2022 р.);

організовано заходи до 300-річчя від дня народження Григорія Сковороди;

проведено історичну годину «Голодомор 32–33 років: погляд з 21 століття», що сприяло осмисленню причин сучасної російської агресії крізь призму історичних паралелей;

реалізовано правоосвітні та благодійні проєкти (зокрема до Дня Святого Миколая).

Протягом наступних років воєнного стану закладом продовжено роботу з плекання національної стійкості. Акцент зроблено на висвітленні ключових сторінок боротьби за українську державність:

проведено поетичний вернісаж «Поезія нескорених» та організовано книжкову виставку «Як страшно відкриватися добру» (до 85-річчя Василя Стуса);

підготовлено літературну годину «Незабутній і невмирущий» (до 125-річчя від дня народження Володимира Сосюри);

оформлено тематичну виставку-паралель до Річниці бою під Крутами, що висвітлює спадкоємність боротьби між крутянцями та сучасними воїнами ЗСУ;

організовано виставкову експозицію до Міжнародного дня пам’яті жертв Голокосту;

проведено книжково-ілюстративні виставки «Зимове читання» та «Україна для всіх одна» (до Дня Єднання).

Специфіка функціонування Підлісномукарівської сільської бібліотеки в умовах сучасних викликів охоплює:

– Організацію волонтерської допомоги Збройним Силам України, зокрема плетіння маскувальних сіток безпосередньо у приміщенні бібліотеки у співпраці з місцевою школою,

проведення благодійних зборів.

– Забезпечення соціокультурної інтеграції та адаптації внутрішньо переміщених осіб.

– Систематичну актуалізацію бібліотечного фонду шляхом вилучення радянської та російської пропагандистської літератури й заміни її сучасними українськими виданнями.

Таким чином, історія бібліотеки села Підлісний Мукарів відображає життєздатність та гнучкість сільської інституційної культури Поділля. Пройшовши шлях від першої хати-читальні, через цензурні погроми тоталітарної доби 1937 року та складні інфраструктурні перебудови кінця XX – початку XXI століть, заклад не лише зберіг свою роль, але й перетворився на сучасний, мультифункціональний соціокультурний та гуманітарний осередок громади.

Список використаних джерел:

1. Літопис села Підлісний Мукарів (Т. 1: 1991–2007 рр.; Т. 2: 2007–2026 рр.).

2. Статистичні звіти, плани масових заходів, документація клубу за інтересами «У світі прекрасного» та паспорти руху фондів Підлісномукарівської сільської бібліотеки за 1995, 2012, 2014, 2015 рр.

3. Архівні матеріали, облікові картки та хроніки Підлісномукарівської сільської ради.

4. Усні свідчення Штокала М. Я. (1918 р. н.), Ялиці А. М. (1939 р. н.), спогади мешканців села.

5. Тематичні папки спогадів та персональні збірки діячів культури с. Підлісний Мукарів (матеріали про Б. А. Дзюбецького, І. М. Гаврилюка, Д. В. Шевчука, Н. С. Деду, Е. М. Лігоцьку).

Паламарчук Алла,
координатор Хабу цифрової освіти КЗ «Старосинявська центральна бібліотека Старосинявської селищної ради»

МЕДІЙНА ГРАМОТНІСТЬ ТА ІНФОГІГІЄНА ЯК ЗАСІБ БІБЛІОТЕЧНОГО СПРОТИВУ ГІБРИДНІЙ ВІЙНІ

Анотація: в статті акцентується увага на адаптації бібліотек до цифрової епохи, їхній діяльності як Хабів цифрової освіти та здатності надавати критично важливі навички громадянам для протидії інформаційним загрозам.

Ключові слова: Цифрова грамотність, Дія. Освіта, Хаб цифрової освіти, навчання, медіаграмотність, кібергігієна.

Мобільні телефони та ПК стали масовим явищем серед населення України у 2000-х роках. За останній час Україна здійснила потужний цифровий стрибок (поява застосунку та порталу «Дія», електронних медичних систем, онлайн-банкінгів). І якщо раніше мобільні телефони використовувались лише для дзвінків та смс, а ПК для роботи в офісі або комп'ютерних ігор вдома, то зараз наявність цифрових навичок є життєвою необхідністю.

З розвитком комп'ютерних технологій бібліотеки України не відставали від часу та знаходили, як застосувати сучасні новинки у своїй роботі – електронні каталоги та обробка надходжень у 70-х, видача/повернення книг, а також ведення картотеки у 80-х, поява комп'ютерних залів, підключення до Інтернету, створення спеціалізованих бібліотечних систем та перехід на електронні бази у 90-х, безкоштовний Wi-Fi у 2020-ті роки.

У 2019 році цифрова грамотність стала важливим пріоритетом для України. Мінцифра поставила перед собою амбітну мету – навчити 6 мільйонів українців цифрових навичок [1]. У січні 2020 року Міністерство цифрової трансформації України та ВГО Українська бібліотечна асоціація підписали Меморандум про співпрацю у розвитку цифрової грамотності та розпочали її в межах проєкту «Дія. Цифрова освіта». Цього ж

року започатковано Мережу хабів цифрової освіти [2, с. 5]. 25 лютого 2020 року Старосинявська центральна бібліотека стала офіційним Хабом Національного проєкту Дія. Цифрова освіта. Як партнерський хаб, вона почала пропонувати користувачам консультації щодо комунікації на сайті https://osvita.diia.gov.ua, допомогу з реєстрацією на платформі, безпосередньо здійснювати навчання з основ цифрової грамотності, а саме перегляд освітніх серіалів, а також рекомендувати випробувати свої сили та скласти національний тест з цифрової грамотності «Цифрограм». Навчання з комп'ютерної грамотності здійснювалось як індивідуально так і для цілих колективів, в результаті яких, учасники отримали підтверджуючі документи у вигляді сертифікатів.

За 2021 рік працівники Хабу провели 49 навчань, участь в яких прийняло 440 користувачів.

Ще під час пандемії коронавірусу Хаб цифрової освіти активно звертав увагу на навчання людей з інвалідністю та людей похилого віку, та всі виклики, які пов'язані зі сферою ментального здоров'я. Амбасадори навчали охочих soft-skills і hard skills, проводили тренінги щодо ризиків нелегального працевлаштування за кордоном, і реалізували різні проєкти, пов'язані із психологією. З перших днів війни, бібліотекарі всіляко сприяють проведенню різних заходах, намагаючись робити все для того, щоб бути корисними.

Потужніше почав працювати і Хаб цифрової освіти, розширивши свої обрії цифрових послуг. Розміщення Хабу поруч з адмінустановами (які є критичною інфраструктурою та забезпечені генераторами) дало можливість майже безперебійно надавати користувачам доступ до комп'ютерної техніки та послуг Wi-Fi. Як приклад наведу ситуацію, яка склалась 12-13 грудня, абоненти «Київстару» з усієї України не змогли скористатися послугами мобільного зв'язку та доступом мобільний Інтернет через масштабний збій. У компанії заявили про технічні проблеми. Через збій також не працював нацроумінг. Причиною технічного збою у роботі оператора стала кібератака. Мешканці Старосинявської громади, не мали змоги зв'язатись з рідними, тому завітали до Хабу цифрової освіти у пошуках вирішення проблеми. Альтернативою

мобільного зв'язку було запропоновано скористатись безкоштовним Wi-Fi книгозбірні та проведено індивідуальне навчання з користування аудіо- та відеодзвінками за допомогою найпопулярніших в Україні менеджерів.

Користувачі збагачували свій багаж знань щодо використання державних онлайн-сервісів: «Дія. Державні послуги онлайн», Національної комісії зі стандартів державної мови, Пенсійного фонду України, Державної податкової служби України, Єдиної державної електронної бази з питань освіти, Офіційного інтернет-представництва Президента України, Державного аграрного реєстру, Особистого електронного кабінету вступника, ресурсу Міністерства внутрішніх справ «Єдине вікно» та інших. Це дозволило учасникам у подальшому без сторонньої допомоги проходити реєстрацію на державних порталах і самостійно замовляти електронні документи. Також проводилась робота з ознайомлення з різноманітними застосунками, наприклад: Дія, Тривога!, Zoom, Tabletki.ua, Medics, База, Резерв+, Державна служба зайнятості, Пенсійний фонд України, Куб, Canva, Right Budget, застосунки онлайн-банкінгу, Signal, Viber, Facebook, Telegram та інші меседжери.

В умовах війни Хаб цифрової освіти став осередком підтримки для людей літнього віку, внутрішньо переміщених осіб, людей з інвалідністю, безробітних, абітурієнтів та студентів, а також військовослужбовців, правоохоронців, держслужбовців та інших фахівців таких установ. Серед проведених активностей були зокрема такі: «Цифра без віку», «Елегантний онлайн», «Цифрова освіта для всіх без обмежень», «З офлайн в онлайн», «Цифрова грамотність», «Електронна демократія в дії: як мешканці Старої Синяви вчилися впливати на державні рішення», «Азбука інтернету для золотого віку» та ін.

Керівник «Проєкту підтримки Дія» Володимир Брусіловський сказав: «Наші активності, пов'язані із підтримкою розробки цифрових послуг, можуть бути корисними лише тоді, коли користувачі здатні скористатися цими продуктами, але якщо у людини немає цифрових навичок, то вона не зможе скористатися цими сервісами» [2, с. 13-14]. Щоб навчити користувачів цифровим навичкам, бібліотечним

працівникам потрібно спочатку освоїти їх самим. Для бібліотекарів громади проводяться інтенсиви з підвищення цифрової обізнаності: а) у межах семінарів та методичних днів: «Професійне спілкування: робота сільських бібліотек в соціальних мережах», «Цифрова компетентність сучасного бібліотекаря та сприяння цифрової грамотності користувачів»; б) повноцінні тренінги: «Соціальні мережі, як інструмент реклами бібліотеки та її послуг», «Бібліотека – сучасний інформаційний хаб»; в) індивідуальне навчання.

Хаб цифрової освіти співпрацює з різними організаціями та установами, здійснюючи навчання або надаючи методичну допомогу для підвищення кваліфікації. Усі освітні курси на порталі Дія. Освіта передбачають нарахування кредитів ЄКТС у межах самоосвіти держслужбовців, які можна конвертувати в години для педагогів (в Україні 1 кредит ЄКТС – це рівно 30 годин робочого часу студента) [12, 6]. Зокрема, серед користувачів Хабу були працівники: Старосинявського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, Служби у справах дітей, відділу поліції, комунального закладу «Ветеранський простір «Ветеран ПРО», а також представники громадських ініціатив: Старосинявського осередку Всеукраїнського громадського об'єднання «Об'єднання матерів і дружин Захисників України», клубу правових знань «Держава. Право. Громадянин», студії кар'єрного коучингу «Крок до успіху» та інші.

Особливу увагу хочеться звернути на соціальне партнерство з Старосинявським відділом Хмельницької філії Хмельницького обласного центру зайнятості, яке дало Хабу унікальний досвід у роботі. Завдяки співпраці молодь, активні шукачі роботи та внутрішньо-переміщені особи пройшли тренінги, семінари та інші інформаційні заходи, що в майбутньому допомогли з пошуком роботи, кар'єрним зростанням, перекваліфікацією та відкриттям власної справи. У співпраці з центром зайнятості проведено низку важливих тренінгів: систематичні тренінги «Цифрова грамотність» і «Цифрові послуги населенню»; семінар «Молодь на регіональному ринку праці», семінар «Робота для ВПО: ти потрібен!», онлайн-тренінг «Професія. Робота. Бізнес», онлайн-

вебінари «Правові засади ведення бізнесу» та «Генеруй бізнес ідею та розпочни свій бізнес». Дана співпраця принесла чимало плодів, а протягом 2023-2024 рр. допомогла в зародженні п'яти історій успіху користувачів нашого Хабу [8-10].

Хаб цифрової освіти також активно співпрацює і з закладами освіти, залучаючи експертів з різних галузей під час проведення заходів для здобувачів освіти.

Кожний випускник школи, розмірковуючи над своїм майбутнім, перш за все вирішує, яку професію йому обрати. І в цей особливий період життя, Хаб допомогає у оволодінні навичками самостійного вибору майбутньої професії: тренінги «Правильний вибір професії – успішне майбутнє», «Цифрові професії: що це?», «Ми – майбутні абітурієнти!», інформаційний дайджест «У світі професій», розмова «по-дорослому» «Авторське право в Україні: просто про складне», експрес-тренінг «На шляху до мрії: бібліотека як простір для цифрового навчання» та інші.

Згідно з дослідженнями, діти віком 13-15 років найбільш вразливі до впливу війни в Україні, адже вони ще не мають достатньо навичок, щоб піклуватися про свій ментальний стан. Хаб організовує заходи, спрямовані на збільшення освіти щодо ментального здоров'я та надання практичних навичок для його підтримки: інформаційна година «Психічне здоров'я доступне всім», комікс-зона «Ден і Рора проти корпорації С», правознавче панно «Я маю право на життя без насилля», тренінг «Базові знання про гендер», правовий юрейн-ринг «Територія закону і права», професійний діалог «Безпечний простір: від мережі до дому».

Хто не знає свого минулого, той не вартий свого майбутнього», – писав український поет Максим Рильський. Адже знання про свій рід і своє походження – частина національної пам'яті й національної ідентичності. З огляду на це, в Хабі було започатковано постійно діючий тренінг з національно-патріотичного виховання для юнацтва «Мій родовід». А у рамках масштабного проєкту «Код свободи», який реалізується Хмельницькою обласною військовою адміністрацією спільно з Державним архівом області та громадами регіону, 20 березня 2026 року в Старосинявській

центральній бібліотеці, за участю координатора Хабу Алли Паламарчук відбувся круглий стіл «Код Свободи: Пам'ять крізь покоління». 15 травня 2026 року у контексті заходу «Пам'ять роду. Сила родини», відбувся тренінг «Знайди своє коріння: історія сім'ї в архівах та документах» для матерів та дружин зниклих безвісти та загиблих воїнів.

З повномасштабною війною з'явилися нові виклики, на які треба оперативно реагувати. Зокрема, йдеться і про цифрові можливості: як зареєструвати статус ВПО, отримати допомогу від держави, скористатись застосунками, захистити свої акаунти в соцмережах тощо.

Українці дедалі більше звертаються до Інтернету як до «основного джерела» інформації і новин [5, с. 169]. Згідно дослідження проведеного компанією InMind на замовлення ГО «Інтерньюз-Україна», у 2025 році соціальні мережі продовжують бути основним джерелом новин, якими користуються 86 % респондентів. При цьому для 37 % аудиторії соціальні платформи – єдине джерело [11]. Проте лише 11 % респондентів змогли правильно визначити різницю між справжньою і неправдивою інформацією серед трьох представлених новин, а пересічно 10 % не змогли навіть спробувати відповісти. Дві третини респондентів змогли правильно визначити лише один із трьох варіантів. Тобто попри загальний тренд недовіри інформації і супутню йому самовпевненість, що ми вміємо розрізняти фейкову інформацію, тільки 11 % змогли впізнати її під час соцопитування. І важливо розуміти, що насправді ця цифра ще менша [5, с. 173].

Зі зростанням популярності соціальних мереж поширення неперевіреної інформації стало особливо помітним. Будь-хто може опублікувати неправдиву або викривлену інформацію, яка за лічені години розлетиться мережею [3, с. 97]. Від моменту розгортання повної військової агресії проти України застосування дезінформації зросло катастрофічно. Інститут масової інформації в партнерстві з обласними виданнями запустив проєкт із виявлення фейків, згідно з дослідженнями якого упродовж серпня-грудня 2025 року медійники в 10 регіонах країни виявили 875 російських фейків та 3736 маніпуляцій [7]. У 2026 році ворог перейшов до нових, більш

складних методів поширення неправдивої інформації, зокрема із застосуванням штучного інтелекту з метою поширення панічних настроїв серед українського населення, а також спрямовану на європейську аудиторії задля підриву підтримки України. Проте не лише ворог вирощує бото-ферми та ширить маніпулятивну брехню. Спостерігається зростання активності мережевих шахраїв та хакерів. Опендатабот у партнерстві з Національним банком України розробив просвітницький проєкт для користувачів своїх сервісів, в якому провів опитування понад 112,9 тисяч користувачів. У результаті було виявлено, що 11 % українців ставали жертвою шахраїв від початку повномасштабного вторгнення, тобто кожен дев'ятий українець [4]. Лиходії масово використовують фішинг, підроблені «соціальні виплати» та психологічний тиск, щоб викрасти персональні дані та кошти громадян.

Щоб краще зрозуміти, що таке фактчекінг та убезпечити населення громади від загроз з боку цифрових зловмисників, одним з пріоритетних напрямків в роботі Хабу цифрової освіти є організація, проведення, а також долучення до заходів щодо кібербезпеки, медіа та інформаційної грамотності.

Варто відзначити такі навчальні активності: індивідуальне навчання «Цифровий старт: від «Дії» до безпечного онлайну», серія заходів «Читач в інформаційному просторі», тренінги «Цифрова освіта для всіх без обмежень», «Як поводитись в Інтернеті», «Підлітки та їхня безпека», «Фінансовий номер та банківська картка: правила захисту від шахраїв», «КіберФортеця: Твій цифровий захист», «Кібер-Лабіринт. Як знайти вихід і не потрапити в пастку», «Обережно! Кібершахраї», тематична зустріч: «16 днів проти насильства», пізнавальна година «Шахрай поряд – безпечна поведінка щодня!», уроки медіаграмотності «Межі соцмережі», «Про кібербулінг для підлітків», «Безпека дитини в Інтернеті», акція-флешмоб «КіберСелфі», Cyber-Quest «Таємниці цифрового світу», круглий стіл «Жінки та інформаційна безпека: як захистити себе у цифровому світі».

Також для дітей та підлітків було запропоновано заходи із застосуванням інтерактиву: онлайн-ігор «Spoofy», «Interland: Безпека дітей в Інтернеті» та «Медіазнайко», антифейкової

інтелектуальної гри «Нота Єнота» та гри-батл «Мандрівка WWW», інтерактивного квесту «Гієна Гігієна й МереЖах», Telegram-bot «Цифрограм. Твоя кібергігієна».

Користувачі Хабу переглянули такі тематичні освітні серіали: «Основи кібергігієни», «Very Verified: онлайн-курс з медіаграмотності», «Обережно! Кібершахраї», «Медіаграмотність у часи пандемії», «Як захиститися від фейків і дезінформації», «Кіберняні» та інші.

Необхідно зазначити, що під час проведення бібліотечних заходів майже завжди присутня складова кібергігієни. Зокрема: під час онлайн-семінару на тему «Ризики нелегальної трудової міграції», було здійснено ознайомлення з освітнім серіалом «Обережно! Кібершахраї»; безробітні, з числа осіб з інвалідністю під час засідання клубу правових знань «Держава. Право. Громадянин» переглянули освітній серіал «Кіберняні», а учасники зустрічі «Насильству немає виправдань» – з освітніми серіалами «Основи кібергігієни» та «Серіал для батьків «Безпека дітей в інтернеті».

Працівники Хабу здійснюють інформаційне просвітництво, популяризують інфогігієну серед відвідувачів книгозбірні, а також поширюють гайди та відеоуроки з даної теми на сайті, на сторінках соціальних мереж Фейсбук та Інстаграм, на каналі Ютуб Старосинявської центральної бібліотеки. Тематичні матеріали Хабу публікуються під спеціалізованими тегами, зокрема #bibliosinyava_cyfra_library.

За результатами моніторингу проєкту «Здобуття цифрових навичок у бібліотеках – Хабах цифрової освіти», який реалізовано Українською бібліотечною асоціацією спільно з Міністерством цифрової трансформації за підтримки Програми розвитку ООН (ПРООН), комунальний заклад «Старосинявська центральна бібліотека Старосинявської селищної ради» (координатор – Алла Паламарчук) увійшов у 20 кращих Хабів цифрової освіти у 2024 р. У 2026 року Хаб став учасником всеукраїнського конкурсу з платіжної безпеки «Моя безпечна громада», що проводяться під егідою Національного банку України.

Таким чином, медійна грамотність, гігієна у кіберпросторі в умовах гібридної війни відіграють важливу роль у забезпечені

інформаційної стійкості громади, а також формування навичок безпечної взаємодії з цифровим середовищем. Діяльність Хабу цифрової освіти Старосинявської центральної бібліотеки засвідчує вагомий потенціал бібліотечних установ як центрів розвитку цифрових компетентностей населення, протидії дезінформації та популяризації культури поведінки в мережі Інтернет. Практичний досвід здійснення освітніх ініціатив з медіаграмотності показав їхню ефективність у підвищенні рівня цифрової обізнаності користувачів, розвитку критичного мислення та формуванні навичок розпізнавання інформаційних маніпуляцій. Особливої актуальності така діяльність набуває у межах протидії інформаційним загрозам, що супроводжують сучасні воєнні конфлікти.

Результативність роботи Хабу цифрової освіти підтверджується його входженням до найкращих Хабів України за підсумками діяльності у 2024 році. Це свідчить про високий рівень організації роботи, ефективність впроваджених практик та їхню суспільну значущість. Отже, досвід роботи Хабу цифрової освіти засвідчує, що бібліотеки здатні бути важливими суб'єктами формування цифрової грамотності громадян та дієвим інструментом зміцнення інформаційної безпеки громади на тлі гібридної війни.

Список використаних джерел:

1. 5 років Дія. Освіта: як платформа змінює цифрове майбутнє України. Міністерство цифрової трансформації України. URL: https://thedigital.gov.ua/news/education/5-rokiv-diyaosvita-yak-platforma-zminyue-tsifrove-maybutne-ukraini (дата звернення: 06.07.2026).

2. Бібліотеки – Хаби цифрової освіти : практичний посібник / автори-уклад. : О. Бруй, Т. Козицька, Г. Мацієвська, С. Моісєєва, І. Шевченко; заг. ред. Я. Сошинської ; ВГО Українська бібліотечна асоціація; Проєкт підтримки Дія. – Електрон. вид. – Київ : ВГО Українська бібліотечна асоціація, 2023. – 116 с.

3. Довіряй, але перевіряй. Медіаграмотність в українському суспільстві. Київ : Pictoric, 2017. – 135 с.

4. Кожен дев’ятий опитаний українець ставав жертвою шахраїв від початку повномасштабного вторгнення : аналітичний звіт / Опендатабот, Національний банк України. 2023. 9 жовтня. URL: https://opendatabot.ua/analytics/stopfraud-nbu (дата звернення: 24.06.2026)

5. Мороз О. Нація овочів? Як інформація змінює мислення і поведінку українців. Київ : Yakaboo Publishing, 2020. – 288 с.

6. Про вищу освіту. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text (дата звернення: 06.07.2026).

7. Романюк О., Земляна І. Від «ядерного апокаліпсиса» до «американці викачають метали»: 875 фейків виявлено в 10 регіонах України. Інститут масової інформації. 2025. 19 грудня. URL: https://imi.org.ua/monitorings/vid-yadernogo-apokalipsysu-do-amerykantsi-vykachayut-metaly-875-feykiv-vyyavleno-v-10-regionah-ukrayiny-imi (дата звернення: 24.06.2026).

8. Старосинявська Центральна. Бібліотека. Історія Вікторії: коли мрія знаходить свій шлях : [допис від 12 серп. 2025 р.]. Facebook. URL: https://www.facebook.com/share/p/1KCEWeiDmP/ (дата звернення: 06.07.2026).

9. Старосинявська Центральна. Бібліотека. Історія однієї співпраці, яка допомогла в зародженні п’яти історій успіху /Частина 1/ : [допис від 13 груд. 2024 р.]. Facebook. URL: https://www.facebook.com/share/p/1QDZtRFhxE/ (дата звернення: 06.07.2026).

10.Старосинявська Центральна. Бібліотека. Історія однієї співпраці, яка допомогла в зародженні п’яти історій успіху /Частина 2/ : [допис від 13 груд. 2024 р.]. Facebook. URL: https://www.facebook.com/share/p/14ivhRX6Wwc/ (дата звернення: 06.07.2026).

11.Українські медіа: споживання новин і довіра у 2025 році : дослідження / ГО «Інтерньюз-Україна» ; викон. InMind. 2025. 23 вересня. URL: https://internews.ua/media-research/ukrainian-media-news-consumption-and-trust-in-2025 (дата звернення: 23.06.2026).

12.Що таке система кредитів ЄКТС (ECTS): як вона працює в Україні і за кордоном – Академія для Героїв. Академія для Героїв. URL: https://www.academy4heroes.com/novyny/systema-kredytiv-ects/ (дата звернення: 06.07.2026).

Петренко Наталя,
директор Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка, голова Харківського ОВ ВГО Українська бібліотечна асоціація, заслужений працівник культури України

СТРАТЕГІЯ СТІЙКОСТІ: КЕЙСИ ГРАНТОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ХАРКІВСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ІМ. В. Г. КОРОЛЕНКА

Анотація: досліджено досвід роботи Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка (ХДНБ ім. В. Г. Короленка) в умовах повномасштабної війни. На прикладі конкретних кейсів проаналізовано стратегію стійкості установи, що базується на активній грантовій діяльності та залученні міжнародної допомоги. Особливу увагу приділено практичним аспектам реалізації проєктів зі збереження унікальної будівлі бібліотеки, її книжкових фондів, оцифрування видань, модернізації енергетичної інфраструктури, а також адаптації соціальних функцій до запитів громади у прифронтовому місті. Узагальнено практичні засади кризового менеджменту, що можуть слугувати дієвою моделлю для інших інституцій культурної спадщини.

Ключові слова: Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка, воєнний стан, грантова діяльність, фандрейзинг, збереження спадщини, оцифрування, кризовий менеджмент, культурна стійкість.

Війна залишається найболючішою трагедією людства, що несе з собою численні руйнування та нещастя. На жаль, Україна зіткнулася з цією жорстокою реальністю і понад десять років виборює право на незалежність та мирне майбутнє своїх дітей. З

віроломним початком повномасштабного вторгнення Харків одним із перших потрапив під ворожі обстріли, які не припиняються й досі. Але місто не просто вистояло – воно продовжує жити, боротися та відновлюватися. Попри постійну загрозу та важкі випробування, Харків демонструє неймовірну згуртованість і незламність духу. Саме тому маємо намір поділитися досвідом стійкості однієї з найстаріших (заснована 1830 року) та найбільших бібліотек України та Європи, розташованої у самому серці міста.

Майже два століття ХДНБ ім. В. Г. Короленка дбайливо береже документи Державного бібліотечного фонду України. Хронологічно найдавнішим її зібранням є колекція керамічних клейм – текстових і фігурних тиснень на фрагментах давньогрецьких амфор та черепиці IV–II століть до н. е. Фонди книгозбірні налічують понад 80 тисяч цінних пам'яток світового й державного рівнів, починаючи з XIV століття, а архівні документи входять до складу Національного архівного фонду України. Долаючи виклики війни, колектив бібліотеки, попри системний терор російських військових, продовжує працювати та віддавати всі сили задля збереження національного надбання та надання базових послуг користувачам, що після 24 лютого 2022 року стало справжнім подвигом.

З початку війни бібліотека опинилася в надзвичайно складних умовах через пошкодження всіх будівель бібліотечного комплексу. Потужними вибуховими хвилями, уламками озброєння й сусідніх будівель було пробито покрівлю та знищено скління світлового ліхтаря над атріумом, що викликало нагальну потребу в проведенні протиаварійних робіт загальною площею близько 600 кв. м. Загалом було потрощено 545 вікон, повністю виведено з ладу систему опалення, а через постійні детонації почали осипатися стелі в робочих приміщеннях і фасадні елементи будівель. У книгосховищах критично порушено температурно-вологісний, світловий, санітарно-гігієнічний та охоронний режими, через що унікальні документні фонди опинилися під постійною загрозою. У відповідь на ці критичні виклики бібліотека активно розгорнула грантрайтинг, зміцнила міжнародні зв'язки та розширила партнерські ініціативи.

Ще до повномасштабного вторгнення ХДНБ ім. В. Г. Короленка ухвалила Стратегію розвитку на 2022–2026 роки, де було окреслено ключові напрями діяльності:

- генерування науково-інформаційних ресурсів;
- розвиток цифрових тематичних колекцій історико-культурного й наукового значення та їх інтеграція у світовий простір;
- розширення мережі локацій з відкритим доступом до фондів;
- забезпечення якісного абонентського обслуговування й урізноманітнення дистанційних послуг;
- розвиток системи дистанційного навчання та створення курсів з актуальної бібліотечної тематики;
- формування адаптивних ресурсів у фонді книгозбірні та впровадження інклюзивних сервісів для маломобільних груп населення.

Для реалізації цих стратегічних ініціатив планувалося залучати грантові проєкти, спрямовані на оновлення матеріально-технічної бази та поповнення книжкового фонду для міського абонемента. Проте війна внесла свої жорсткі корективи. Після зазнаних руйнувань ми були змушені оперативно переорієнтувати свою діяльність на фізичний порятунок книгозбірні. Протягом 2022–2025 років бібліотека за підтримки міжнародних донорів, благодійних організацій, органів влади та громади реалізовувала та втілювала в життя переважно інфраструктурні проєкти (до речі, це залишається актуальним й нині). Пріоритетом стали безпекові заходи, проведення протиаварійних, капітальних робіт для забезпечення безперервності надання послуг. Особлива увага приділялася збереженню фондів та адаптації закладу до сучасних потреб користувачів.

Завдяки міжнародній співпраці та швидкому реагуванню благодійних фондів вдалося провести комплекс першочергових убезпечувальних робіт. Протягом квітня-липня 2022 року віконні прорізи закрито дошками OSB та плівкою. На це залучено понад 200 тис. грн (профінансовано ГО «Museum for Change», БФ «ALIPH Foundation», Спілкою побратимства Харків – Нюрнберг, БФ громади Харкова «Толока»). Крім того,

значна допомога надійшла з Польщі: за сприяння Міністерства культури та національної спадщини, Центру допомоги, реставратора Мілоша Красоцького та низки агентств, що захищають історичну спадщину Польщі, було отримано протипожежну кошму, плівку для захисту вцілілих вікон, протигрибкові засоби для книг та стін, обігрівачі, осушувачі та інші матеріали для убезпечення колекцій

Проте виконати протиаварійні роботи на даху власними силами було нереально, це потребувало фахівців з відповідною підготовкою. Ситуацію ускладнювали безперервні обстріли середмістя Харкова, брак будівельних бригад, які б змогли оцінити обсяги й підготувати кошторис, а також відсутність бюджетного фінансування.

Саме тому ми розпочали активний пошук інфраструктурних грантів, розуміючи, що руйнується головний корпус – пам'ятка містобудування та архітектури, пам'ятка історії місцевого значення (охор. №№ 7154-Ха, 91). Законодавчо процедура спрощеного проведення протиаварійних робіт без розроблення науково-проєктної документації стала можливою лише у листопаді 2022 року після прийняття Порядку проведення окремих видів робіт на об'єктах культурної спадщини в умовах воєнного стану, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 15.11.2022 № 1342.

Не всі наші грантові заявки отримували підтримку одразу. Перші спроби не мали успіху, однак вони дозволили здобути цінний досвід комунікації з міжнародними фондами. І вже у квітні 2023 року проєкт зі здійснення протиаварійних (невідкладних) робіт з улаштування накриття над покрівлею даху та світловим ліхтарем над атріумом головного корпусу було підтримано. Після виконання передпроєктних робіт у липні підписано меморандум про взаєморозуміння з World Monuments Fund (WMF). Роботи на суму 904 тис. грн спільно профінансували WMF та Cultural Emergency Response (CER). Це дозволило забезпечити експлуатацію об'єкта на період, необхідний для виконання науково-дослідних робіт, розробки науково-проєктної документації та подальшого ремонту (реставраційного).

У вересні 2023 року було подано грантову заявку на

заміну й скління вікон у межах Віконної програми від американських організацій Global Empowerment Mission (GEM) у партнерстві з Howard G. Buffett Foundation (HGBF). Наприкінці року ми отримали позитивну відповідь, хоча через політику благодійників щодо пам'яток архітектури заміну вікон погодили виключно для будівель читацького, службово-виробничого корпусів та нового книгосховища, тобто тих, що не охороняються пам'яткоохоронним законодавством. Фахівці негайно обстежили пошкоджені конструкції, провели заміри та визначили вікна, що підлягали заміні. Реалізація проєкту тривала до листопада 2024 року: виготовлення металопластикових вікон вимагало індивідуальних замірів, а взимку роботи довелося зупинити через відсутність опалення. Гнучкі умови програми дозволили відкоригувати обсяги, і в результаті у цих корпусах було відновлено 383 вікна, що дозволило забезпечити герметичність приміщень, провітрювання у літні місяці та на період до зимових холодів дотримання оптимальних умов зберігання вагомої частини бібліотечного фонду (понад 4 млн прим. одиниць зберігання).

Ці два успішні проєкти довели, що відбудовуватися потрібно навіть під час війни. У липні 2023 року, реагуючи на запит громади Харкова, ми втілили одну зі стратегічних цілей – відкрили літній міський абонемент. В умовах постійних тривог ця послуга швидко здобула популярність, привернувши додаткову увагу до потреб бібліотеки. Напередодні холодів на допомогу знову прийшли благодійники: фонд Дениса Парамонова запропонував відремонтувати один із читальних залів, аби обслуговування не припинялося взимку. Так, у лютому 2024 року цей фонд профінансував протиаварійні роботи на суму 300 тис. грн, адже внаслідок пошкоджень там було повністю обрушено стелю, зруйновано вікна та інженерні мережі. Уже через місяць у відремонтованому приміщенні було розміщено міський абонемент – культурно-просвітницький простір, покликаний зміцнити моральний дух харків'ян та гостей міста. Здійснення цього проєкту змотивувало працівників бібліотеки на активізацію соціокультурної діяльності, проведення потужних заходів, у т. ч. виїзних.

Також у 2024 році ми отримали позитивну відповідь від

ЮНЕСКО щодо допомоги, що надалі переросло в системну допомогу та сталі стосунки. У межах проєкту ЮНЕСКО / цільового фонду Японії «Підтримка України в галузі культури та освіти через ЮНЕСКО; реагування на надзвичайні ситуації для всесвітньої спадщини та культурних цінностей: оцінка збитків та захист» було отримано будівельні матеріали та інструменти, 242 вогнегасники та паперову продукцію для реставрації книжкових пам'яток на суму 462 тис. грн. Завдяки отриманим матеріалам було розпочато ущільнення щитів монтажною піною на пошкоджених вікнах головного корпусу з метою підготовки будівель до зими 2024 року. Отримані в рамках цільової допомоги плівка, паперова продукція (архівні бокси, теки), мікалентний папір спрямовані на вирішення комплексу питань щодо організації збереження та реставрації книг. Також у 2024 році від БО «Європейські традиції доброчинності» для забезпечення гігієни праці при здійсненні санітарно-профілактичних заходів у сховищах, реставрації та обробки уражених пліснявоутворювальними грибами книжок отримано одноразові індивідуальні засоби захисту (халати, шапочки, фартушки та санітайзери).

Пишаємося, що у 2024 році в межах грантових програм Українського культурного фонду ми успішно реалізували два проєкти: «Українські ірмолої як складова світової / національної спадщини (електронна колекція ХДНБ ім. В. Г. Короленка)» та «Формування цифрового архіву документів (публікацій, фото, відео) про російсько-українську війну». Основною метою першого стало збереження восьми унікальних рукописних документів шляхом їх реставрації та оцифрування. Сформована в результаті реалізації проєкту електронна колекція ірмолоїв стала базою для активізації, розширення та поглиблення сучасних досліджень з історії давньої української музики.

Реалізація другого проєкту дозволила створити масштабний цифровий архів, а також забезпечити відкритий доступ до його матеріалів через сайт. Основою цифрового архіву стали документи, зібрані у 2022–2023 роках у межах проєкту ВГО «Українська бібліотечна асоціація» «Архівування документів про війну». Так, до архіву увійшли документи, зібрані 13 бібліотеками-учасницями з 175 джерел – офіційних

сайтів обласних і міських військових адміністрацій, а також вебпредставництв регіональних ЗМІ з різних областей України. Нині архів містить понад 33 тисячі документів, об'єднаних у дев'ять тематичних колекцій. Ресурс користується сталим інтересом – до його сторінок було понад 80 тисяч звернень. Наповнення архіву забезпечує 41 оператор з 19 установ Вінницької, Волинської, Донецької, Луганської, Львівської, Полтавської та Сумської областей – фахівці бібліотек, викладачі закладів вищої освіти та представники громадських ініціатив. Архів розвиває партнерство з іншими документаційними проєктами, розширює тематичне й географічне охоплення та залучає нових учасників.

Крім того, у 2024 році за фінансової підтримки International alliance for the protection of heritage in conflict areas – ALIPH Foundation та за сприяння ВГО «Українська бібліотечна асоціація» реалізовано грантовий проєкт з надання невідкладної допомоги. У межах ініціативи бібліотека отримала сканер з колискою формату А3, мережеве сховище і шість жорстких дисків для зберігання електронних копій оцифрованих видань, високоякісний японський папір для реставрації цінних колекцій, обігрівачі, пилотяги та спеціальний засіб для дезінфекції документів бібліотечного фонду. Завдяки польській фундації BRDA за фінансування ALIPH Foundation – три зарядні станції.

Визначною подією 2025 року стало підписання тристороннього меморандуму з ЮНЕСКО, Мінкультом та бібліотекою, згідно з яким два проєкти отримали фінансування. Перший – на проведення протиаварійних робіт із заміни захисного накриття над покрівлею світлового ліхтаря головного корпусу та облаштування накриття його внутрішньої частини, що має важливе значення для здійснення безпечної експлуатації об'єкта культурної спадщини та дозволить зберегти автентичні конструкції. Другий – ремонт (реставраційний) системи опалення головного корпусу бібліотеки, що передбачає модернізацію системи опалення всього бібліотечного комплексу. Фінансування проєкту, організація робіт, технічний супровід та контроль за їх реалізацією здійснювалися ЮНЕСКО за фінансової підтримки уряду Японії.

Також широкого розголосу набула неординарна подія, що

відбулася напередодні Всеукраїнського дня бібліотек, – отримання бібліобуса «Katarina Jee» від Талліннської центральної бібліотеки. Для нашої бібліотеки це стало надзвичайним досвідом та викликом щодо організації нестаціонарного обслуговування під час війни. Цей гуманітарний благодійний проєкт реалізувався у співпраці з Посольством України в Естонській Республіці, Мінкультом, Стратегічним центром Таллінна, Талліннським Департаментом культури і спорту. Разом з бібліобусом читачі Харківщини отримали також вживану, але справну комп'ютерну техніку. У рамках програми допомоги Таллінна для України до оснащення автобуса було включено новий автоматичний дефібрилятор, засоби першої допомоги, вогнегасник. Основою фонду бібліобуса стали цінні подарунки від естонських колег, представників Харківської міської ради та видавництв «Фоліо», «Ранок» і «АССА». А вже 30 вересня стартувала масштабна всеукраїнська акція з формування фонду першої мобільної бібліотеки Харківщини, покликана зібрати 3000 сучасних видань для жителів деокупованих та постраждалих від воєнних дій громад.

Отримання бібліобуса дало потужний імпульс для впровадження проєкту «Мобільна бібліотека для підтримки громад Харківщини» за підтримки БФ громади Харкова «Толока» та фінансування The Global Fund for Community Foundations (GFCF). Завдяки цьому було напрацьовано методику роботи мобільної бібліотеки та здійснено 16 бібліотурів. У межах проєкту фонд бібліобуса було поповнено сучасною українською літературою, здійснено закупівлю необхідного технічного обладнання для фото- та відеофіксації заходів.

Війна триває, та ми ніколи не припиняємо думати про мирне майбутнє. Нас хвилює, якою буде бібліотека після перемоги, які зміни чекають на бібліотекарів, якими стануть наші читачі. Серед ключових етапів відновлення повноцінного функціонування установи визначаємо оцінку поточного стану діяльності бібліотеки, ідентифікацію проблем і ризиків, що гальмують її розвиток; посилення внутрішнього контролю на всіх напрямах діяльності; визначення пріоритетних процесів, що

потребують невідкладних рішень і сприятимуть покращенню роботи книгозбірні та наданню якісних і доступних культурних послуг.

Таким чином, висвітлений досвід адаптації та функціонування ХДНБ ім. В. Г. Короленка в умовах повномасштабної російсько-української війни дозволяє сформулювати концептуальні засади стратегії стійкості закладу: трансформація стратегічного планування; фандрейзинг та грантова діяльність як інструменти фізичного порятунку будівель і колекцій; оцифрування та цифровізація як засоби не лише збереження, а й інтеграції у світовий простір; впровадження мобільних та адаптивних форматів роботи для ефективного забезпечення інформаційних потреб користувачів в умовах воєнного стану.

Повномасштабне російське вторгнення змусило оперативно переорієнтувати діяльність установи із суто соціокультурного та інформаційного напрямів на невідкладний порятунок фондів і безпекові заходи. Водночас успішні кейси співпраці з міжнародними донорами й фондами (WMF, CER, ALIPH Foundation, ЮНЕСКО, GEM, HGBF, BRDA, SUCHO тощо) підтвердили, що системна робота, комунікація, прозорість та гнучкість дозволяють залучати значні ресурси для відновлення та сталого поступу закладу. Описана практична модель кризового менеджменту бібліотеки може бути успішно імплементована іншими інституціями України. Системна реалізація цих кроків дасть змогу не лише розширити спектр сучасних сервісів, а й підготувати заклад до масштабної повоєнної відбудови та повноформатної роботи.

Прокопчук Віктор,
доктор історичних наук, професор, заслужений працівник народної освіти України, м. Дунаївці;
Айвазян Олена,
кандидат історичних наук, директор Наукової бібліотеки Хмельницького національного університету

ВНЕСОК ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ БІБЛІОТЕКИ ІМ. М. ОСТРОВСЬКОГО В ЦЕНТРАЛІЗАЦІЮ БІБЛІОТЕЧНОЇ МЕРЕЖІ ОБЛАСТІ У 1970-Х РР.

Анотація: у статті висвітлюється роль Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки в централізації бібліотечної мережі Хмельницької області у 70-х роках ХХ ст., а також про хід експерименту по централізації районної мережі на базі Городоцької районної бібліотеки.

Ключові слова: Хмельницька ОУНБ, централізація бібліотек, Городоцька РЦБ, науково-методична діяльність.

У 1970-х роках централізація бібліотечної мережі Хмельниччини стала ключовим етапом у реформуванні культурної сфери регіону. Провідна роль у цьому процесі, який тоді активно розгортався по всій країні, належала обласній бібліотеці ім. М. Островського. Питання модернізації мережі бібліотек області вже висвітлено в низці авторських публікацій з історії бібліотечної справи краю [17; 20; 21]. Метою цієї статті є детальний аналіз ролі обласної бібліотеки як науково-методичного центру в реалізації згаданої реформи.

На початку 1970-х років ХХ ст. Хмельницька обласна бібліотека ім. М. Островського розміщувалася у приміщенні загальною площею 2038 кв. м. на вул. Леніна, 28. Її фонд налічував 348 770 документів. У 1970 році нові надходження книгозбірні становили 25 636 примірників, вибуло – 5556. Послугами бібліотеки скористалися понад 10 тис. користувачів, яким було видано понад 272 тис. документів. Читачі активно користувалися міжбібліотечним абонементом, через який було

отримано 613 видань. Протягом року в бібліотеці відбулося 183 масові заходи. Штат бібліотечних працівників становив 44 особи: 23 мали вищу бібліотечну освіту, 5 – середню спеціальну. Таким чином, 64,3 % працівників були фахівцями бібліотечної справи. Бібліотека також спиралася на актив із 53 осіб, у тому числі 11 членів бібліотечної ради [1, арк. 1].

Однією з основних функцій обласної бібліотеки завжди була і залишається організаційно-методична діяльність. Значна увага приділялася розвитку та впорядкуванню мережі бібліотек області з метою залучення широких верств населення до систематичного користування бібліотеками, підвищення кваліфікації бібліотечних працівників, вивчення й упровадження передового бібліотечного досвіду, насамперед у сфері централізації – створення централізованих бібліотечних систем (ЦБС) у містах і районах.

Постановою колегії Міністерства культури УРСР від 28 грудня 1972 року «Про розширення експерименту по централізації сітки державних масових бібліотек» бібліотеки Городоцького району, за пропозицією обласної бібліотеки, були включені до числа тих, де мав проводитися експеримент. Уже на початку 1973 року розпочалася активна робота з підготовки бібліотек області до централізації, насамперед в експериментальному Городоцькому районі. Обласною бібліотекою був розроблений перспективний план підготовки і проведення централізації та графік, згідно з яким створення централізованих бібліотечних систем мало завершитися до 1980 року. Головна увага зосереджувалася на Городоцькому районі, який мав першим централізувати бібліотечну систему, напрацювати практичний досвід, а також підготувати пакет документів – положень, інструкцій, рекомендацій, на основі яких у подальшому передбачалося здійснювати цю нову й складну роботу в усіх районах і містах області.

Упродовж 1973 року в Городоцькому районі було проведено значну підготовчу роботу до здійснення експерименту: здійснено переоблік, очищено книжкові фонди усіх бібліотек від застарілої, дублетної та непрофільної літератури, упорядковано каталоги, створено зведений алфавітний каталог літератури всієї централізованої системи

тощо [7, арк. 63].

Це дало підстави обласному управлінню культури в грудні 1973 року видати наказ «Про підготовку та проведення експерименту централізації бібліотек Городоцького району», який мав розпочатися з січня 1974 року. Обласній бібліотеці ім. М. Островського (директор Р. В. Нагорна) та обласній дитячій бібліотеці (директор Т. О. Олександрова) спільно з відділом культури Городоцького району було поставлено завдання забезпечити перебудову роботи бібліотек району відповідно до рекомендацій Міністерства культури, надати необхідну практичну допомогу та систематично контролювати хід експерименту.

На виконання наказу в Городку було затверджено власний план підготовки і проведення експерименту з централізації та штатний розпис ЦБС району.

Водночас для проведення експерименту у 1973 році було створено обласну комісію: завідувач культосвітнього відділу облуправління культури Я. С. Брайнін – голова комісії; заступник директора обласної бібліотеки ім. М. Островського В. П. Гусько – заступник голови; працівники обласної бібліотеки ім. М. Островського А. Ф. Распопін, В. М. Бойко, М. Й. Глузголь, Р. Ф. Шпилько; обласної дитячої бібліотеки ім. Жданова Н. О. Луцюк, Є. Ф. Головко, Н. Ф. Остапишена, М. М. Трачук; завідувач Городоцького райвідділу культури В. В. Цімар; директори Городоцьких районних бібліотек для дорослих і дітей О. З. Гуменна та М. К. Карпусь, а також секретар обкому профспілки працівників культури У. М. Шуприган і начальник планово-фінансового відділу обласного управління культури Д. Я. Полонська. Отже, обласна бібліотека від самого початку експерименту брала в ньому найактивнішу участь [2, арк. 386-387].

Бібліотеки Городоцького району для проведення експерименту були обрані не випадково. Районна бібліотека для дорослих за підсумками роботи масових бібліотек у 1971–1973 рр. неодноразово відзначалася в наказах обласного управління як одна з кращих. На її базі діяла школа бібліотечних працівників з питань організаційно-методичної роботи. У 1973 р. бібліотеці було навіть виділено автобус «Кубань»

[2, арк. 41]. Того ж року бібліотекою підготовлено видання «Організаційно-методична робота Городоцької районної бібліотеки» [6, арк. 1].

При виборі Городоцького району як бази експерименту було враховано й кадрову складову: тут був сформований згуртований і професійно підготовлений творчий колектив бібліотечних працівників, який очолювала одна з кращих директорів області – Ольга Захарівна Гуменна. Фахову освіту вона здобула у 1959 році в Харківському державному бібліотечному інституті і понад 37 років успішно працювала на бібліотечній ниві. За її керівництва в Городку було збудовано триповерхове приміщення бібліотеки, чимало сільських бібліотек. З її ініціативи колгоспи за рахунок культфондів сприяли поповненню бібліотек книгами, забезпеченню меблями, передплаті періодичних видань. У 1969 році за вагомий внесок у розвиток бібліотечної справи О. З. Гуменну було відзначено медаллю «За доблесну працю».

Забігаючи наперед, слід зазначити, що експеримент у Городоцькому районі пройшов успішно. У 1975 році за його результатами О. З. Гуменна була нагороджена орденом «Знак пошани», а згодом – орденом Трудового Червоного Прапора. У 1979 році Городоцька ЦБС брала участь у ВДНГ у Москві; її досвід централізації був високо оцінений – директор О. З. Гуменна привезла зі столиці СРСР Золоту медаль ВДНГ та Диплом І ступеня [19, с. 74].

Але повернемося до ролі обласної бібліотеки для дорослих у процесі централізації бібліотек міст і районів. Керівництво обласної бібліотеки для дорослих насамперед готувало до централізації власний колектив: досвід централізації в країні аналізувався під час занять із підвищення фахового рівня працівників. На початок 1974 року у штаті бібліотеки нараховувалося 52 фахівці.

У 1970-х рр. питання централізації було одним із ключових у всіх заходах із підвищення кваліфікації та обміну досвідом, які організовувала обласна бібліотека. Так, під час 4-денного семінару-практикуму (21–24 травня 1973 р.) для завідувачів районних і міських бібліотек один день було повністю присвячено питанням централізації. У межах семінару

провідні фахівці ОУНБ ознайомлювали учасників з відповідними аспектами, зокрема:

- основними напрямами централізації мережі державних бібліотек – консультація головного бібліотекаря з координації П. Ф. Распопіна;

- організацією книжкових фондів у процесі централізації – консультація зав. відділу книгозбереження В. М. Гальчевської;

- про зведені каталоги централізованої системи – консультація старшого бібліотекаря відділу обробки і каталогів М. Й. Глузголь [2, арк. 115].

Водночас вирішувалося питання централізації бібліотек інших відомств, і цим також опікувалася обласна бібліотека. На пленарних засіданнях ради і бюро поряд з іншими розглядалися питання подальшого розвитку мережі бібліотек та хід виконання спільної постанови облвиконкому та облпрофради № 317 від 22.10.1970 р. «Про впорядкування, дальший розвиток мережі масових бібліотек та поліпшення обслуговування міського населення області» та ін.

Протягом 1973 року було проведено обласні семінари працівників медичних бібліотек, бібліотек середніх навчальних закладів, профспілкових бібліотек, парткабінетів, служб НТІ, науково-технічних і міських бібліотек, бібліографів обласних бібліотек та бібліотек закладів вищої освіти тощо [7, арк. 123-124].

Навчання продовжувалося і в наступному, 1974 році. У листопаді на базі експериментальної Городоцької ЦБС обласна бібліотека для дорослих провела семінар-практикум для завідувачів районних і центральних міських бібліотек для дорослих з питань централізації державних масових бібліотек.

Під час семінару з різних аспектів централізації консультували представник республіканської бібліотеки УРСР ім. КПРС, заступник директора з наукової роботи В. П. Гусько, завідувач відділу комплектування В. М. Бойко, завідувач бібліографічного відділу Р. Ф. Шпілько, завідувач абонемента О. П. Єфремова. Про хід експерименту з централізації бібліотек району інформувала директор Городоцької районної центральної бібліотеки О. З. Гуменна.

У межах семінару для завідувачів районних бібліотек для

дорослих тих районів, які 1975 року переходили на централізацію (Волочиськ, Городок, Ізяслав, Славута), а також для завідувачів відділів обробки літератури цих бібліотек обласна бібліотека організувала власним автобусом поїздку для ознайомлення з роботою централізованих бібліотечних систем Білгород-Дністровського району Одеської області, Тульчинського району Вінницької області та Флорештського району Молдавської РСР [3, арк. 307-308].

У грудні 1974 р. відбувся обласний семінар методистів районних і міських бібліотек з питань централізації та організації довідково-бібліографічного й інформаційного обслуговування спеціалістів народного господарства. Під час семінару фахівці обласної бібліотеки порушили питання принципів і методів комплектування, обліку, обробки літератури та ведення каталогів в умовах централізації, підготовки книжкових фондів, удосконалення форм і методів роботи з читачами. З особливостями цієї роботи з дітьми ознайомила учасників семінару заст. директора обласної дитячої бібліотеки ім. Жданова Н.О. Луцюк [3, арк. 339-342]. Адже водночас із бібліотеками для дорослих до роботи в умовах централізації готувалися й дитячі бібліотеки області на чолі з обласною дитячою бібліотекою ім. Жданова. У 1973 р. для організації методичного керівництва дитячими та шкільними бібліотеками міст Кам'янця-Подільського та Хмельницького дитячі бібліотеки № 1 м. Кам'янця-Подільського та № 5 м. Хмельницького, згідно з наказом обласного управління культури, були визначені центральними міськими дитячими бібліотеками. Надалі вони виконували функції центральних дитячих книгозбірень централізованих систем, а їхні директори ставали заступниками директорів ЦБС [2, арк. 171].

З метою поліпшення роботи бібліотек області з юними читачами при обласній дитячій бібліотеці ім. Жданова було затверджено методичну раду у складі: директора Т. О. Олександрової, заступника директора з наукової роботи Н. О. Луцюк, завідувачів відділів Н. Ф. Остапишиної, Є. Ф. Головко, Г. М. Шашуріної, Т. А. Френклах, І. З. Коломієць, Д. Т. Починок, головних фахівців В. С. Козак і М. М. Трачук, а також завідувача Хмельницької міської

бібліотеки № 5 Л. І. Билинки, інспектора облуправління культури З. Л. Якименко, заступника директора з наукової роботи ОУНБ В. П. Гуська [3, арк. 121-122].

Крім того, було затверджено й позаштатних методистів при обласній дитячій бібліотеці ім. А. О. Жданова у складі завідувачів районними дитячими бібліотеками: Ізяслава – В. В. Сокирко, Кам'янця-Подільського – Є. О. Ковальчук, Летичева – А. Л. Кліманського, Деражні – О. Г. Нагорної, Чемерівців – В. В. Барицької, Славути – О. В. Козлової, Городка – М. К. Левандовської, інспектора облуправління культури З. Л. Якименко, фотокореспондента обласної молодіжної газети «Корчагінець» І. Н. Суботіна, редактора обласної бібліотеки для дорослих ім. Островського А. Н. Нікіфорук. Вони ділилися досвідом на різних семінарах, брали участь у комплексних перевірках роботи з дітьми [3, арк. 121-123].

Для працівників дитячих книгозбірень обласна бібліотека для дітей та юнацтва організовувала семінари-практикуми, на яких розглядалися актуальні питання роботи з дітьми та молоддю. Зокрема, у листопаді 1974 року з метою вдосконалення роботи з пропаганди літератури та керівництва читанням у зв'язку із запровадженням нових шкільних програм відбувся семінар завідувачів відділів обслуговування дошкільників та учнів 1–3 класів області [3, арк. 347-351].

Під час централізації з метою посилення організаційно-методичного керівництва бібліотеками області та залучення громадськості до методичної роботи наказом обласного управління культури було створено групу позаштатних методистів при обласній бібліотеці для дорослих. До її складу увійшли методисти районних бібліотек: Славутської – Л. К. Барановська, Новоушицької – Г. М. Бурячинська, Теофіпольської – Д. П. Воляник, Деражнянської – К. В. Коваль, Летичівської – Е. С. Кравцова, Шепетівської – Г. В. Костюк, Кам'янець-Подільської – К. К. Литвак, Кам'янець-Подільської ім. В. Затонського – В. М. Панчук, зав. Хмельницької міської бібліотеки З. І. Орлова [3, арк. 140-141].

Роботою групи позаштатних методистів, як і іншими питаннями діяльності бібліотек області, опікувалася науково-методична рада обласної бібліотеки, до складу якої, крім

директорки – голови ради Р. В. Нагорної, її заступника В. П. Гуська та восьми завідувачів відділів, увійшли інспектор облуправління культури З. Л. Якименко, головний бібліотекар з координації П. Ф. Распопін, методист Н. П. Березюк, старший бібліотекар-каталогізатор М. Й. Глузголь [3, арк. 139].

У 1974 році було створено Городоцьку централізовану бібліотечну систему, до складу якої увійшли 64 бібліотеки: 2 районні (для дорослих і дитяча), 3 міські (2 для дорослих і 1 дитяча) та 59 сільських бібліотек. Сімнадцять населених пунктів району обслуговувалися нестаціонарними формами: 6 філіалів, 5 пунктів видачі, 7 пересувок і 55 пересувок на виробничих ділянках. Фонд Городоцької ЦБС налічував понад пів мільйона примірників (ЦРБ – 49 тис. документів), якими обслуговували майже 59 тис. читачів району. У 1974 році їм було видано 1182 тис. документів. У системі налічувалося 29 бібліотек відмінної роботи. У сільських бібліотеках працювала 71 особа, з них 34 мали бібліотечну освіту; у міських Городоцькій і Сатановській бібліотеках – 23 бібліотечні працівники. Загалом по району – 94 працівники бібліотек [5, арк. 8].

Централізація сприяла розвитку структури Городоцької ЦРБ, яка у 1975 році складалася з методично-бібліографічного відділу, відділу комплектування, обробки літератури та організації каталогів, читального залу, абонемента, відділу обслуговування дітей [9, арк. 236]. Працівники методично-бібліографічного відділу підготували методичні рекомендації з пропаганди літератури та організації заходів і виставок: «П'ятирічці – ударний фініш», «Хмельниччина на трудовій вахті», «Золотими руками Батьківщину славимо» тощо [9, арк. 238]. В умовах централізації завідувачі сільських бібліотек звільнилися від низки технічних робіт і зосередили більше уваги на роботі з читачами, керівництві читанням, проведенні масових заходів, роботі з читацькими групами на фермах, у бригадах, на полях, тракторних станах, а також на індивідуальній роботі з читачами**.** Працівники центральної районної бібліотеки узагальнювали досвід роботи бібліотек ЦБС і поширювали його у формі методичних матеріалів, доповідей на семінарах і конференціях, а також на заняттях із підвищення кваліфікації

тощо. Бібліотекам-філіям надавалася різнобічна допомога під час комплексних і тематичних перевірок. Зокрема, 1975 року було здійснено 122 виїзди методистів ЦРБ, які мали характер практичної допомоги. Результати перевірок окремих бібліотек аналізувалися на бібліотечній раді при ЦРБ. Для малокваліфікованих працівників проводилися додаткові семінари-практикуми [9, арк. 239-240].

У 1975 році значно покращилася матеріальна база філій Городоцької ЦБС. У нові приміщення перейшли Старопісочанська та Юринецька сільські бібліотеки; вони, а також ще 9 філій отримали нові меблі. Загалом протягом року ЦБС поповнилася 42 стелажами, 25 столами, 7 каталожними ящиками. У 35 бібліотеках району були добре облаштовані читальні зали, зокрема в селах Пільний Олексинець, Лісогірка, Сирватинці, Скіпче тощо. Кімнати юного читача функціонували у 29 філіях [9, арк. 241].

Централізоване комплектування бібліотек Городоцької системи здійснювалося на основі тематичного плану, який визначав спрямованість формування єдиного фонду та фондів кожної філії. Цю важливу ділянку роботи координувала і спрямовувала створена при центральній бібліотеці рада з комплектування у складі 9 осіб [9, арк. 244].

Сільські філії, з урахуванням кількості населення, читачів, книгозабезпеченості та профілю діяльності, були поділені на три основні групи. До першої віднесено села з населенням понад 1000 осіб, центральні садиби, до яких входили бригадні села зі своїми бібліотеками – загалом 25 філій. Друга група – бібліотеки великих бригадних сіл. Третя – бібліотеки, які обслуговували до 500 читачів [9, арк. 242–243].

Працівники Городоцької районної бібліотеки за участю фахівців обласної бібліотеки підготували низку методичних розробок із централізованого комплектування та обробки книг, організації роботи з каталогами в умовах централізації, зокрема: «Положення про систему каталогів, картотек районної централізованої системи»; «Положення про відділи комплектування та обробки літератури центральної районної (міської) бібліотеки»; «Примірне положення про зведений алфавітний каталог бібліотек централізованої системи»;

«Положення про алфавітний каталог бібліотеки-філії»; «Положення про систематичний каталог бібліотеки-філії»; «Примірне положення про центральний систематичний каталог центральної бібліотеки» та ін. [18, с. 33].

При центральній районній бібліотеці працювала методична рада, до складу якої входили завідувач відділу культури, секретар РК ЛКСМУ, працівники ЦРБ, завідувачі Купинського та Немиринецького філій. На її засіданнях розглядалися питання діяльності окремих бібліотек району. В усіх культурно-освітніх закладах району діяли також клубно-бібліотечні ради, на засіданнях яких обговорювалися проблеми бібліотек та їх участь у спільних заходах. У 1975 році в районі вже налічувалася 31 «бібліотека відмінної роботи» [9, арк. 269].

Досвід кращих бібліотек пропагувався через Городоцьку районну газету «Прапор Ілліча», на сторінках якої за період 1973–1977 рр. було опубліковано 71 матеріал та 19 фоторепортажів про роботу бібліотек району та їхніх працівників. Публікації переважно стосувалися масових заходів, виставок, діяльності дитячих і шкільних бібліотек, бібліотечного краєзнавства та методичної роботи. Серед найчастіше згадуваних на сторінках газети – завідувачі бібліотек: Лісоводської (М. Козак) [26; 28], Немиринецької (Н. Жовтобрюх) [27, с. 4], Тростянецької (Є. Блажкун) [23, с. 3], Купинської (С. Павлюковський) [29, с. 4] та ін. З 1977 року розпочалося регулярне опублікування бюлетенів нових надходжень [24, с. 2].

Працівники обласної бібліотеки Нагорна Р. В., Єфремова О. П., Глузголь М. Й. та інші брали активну участь у нарадах та семінарах культосвітніх та бібліотечних працівників району. Зокрема, протягом 1975 року проведено 6 семінарів для бібліотечних працівників [9, арк. 265].

Вплинув процес централізації і на тематику наукових досліджень обласної книгозбірні. Поряд із практичною роботою на місцях фахівці бібліотеки здійснювали науково-дослідну роботу за темами: «Удосконалення системи бібліотечного обслуговування населення в умовах централізації державних масових бібліотек», «Формування і використання книжкових фондів державних масових бібліотек в умовах централізації»,

удосконалення довідково-інформаційного забезпечення спеціалістів по темі «Удосконалення системи бібліотечного обслуговування населення в умовах централізації».

За результатами досліджень було видано збірник матеріалів на допомогу районним бібліотекам щодо підготовки і створення ЦБС. Почалось вивчення питання укрупнення в окремих сільрадах мікрорайонів обслуговування [12, арк. 40]. Серед інших виданих матеріалів з досвіду роботи бібліотек району – «В умовах централізації» (З досвіду роботи Городоцької ЦБС) [12, арк. 42].

З метою удосконалення бібліотечного обслуговування фахівці обласної бібліотеки аналізували різні аспекти діяльності бібліотек і бібліотечних систем області. Зокрема, 1976 року було проведено перевірку роботи бібліотек Теофіпольського району [10, арк. 37-42] та бібліотек міста Кам'янця-Подільського після централізації на початку року [10, арк. 43]. Також здійснено перевірки роботи Городоцької РЦБС та бібліотек міської Хмельницької ЦБС [11, арк. 26-58]. Виявлені під час аналізу недоліки оприлюднювалися, визначалися шляхи їх подолання.

Таким чином, Хмельницька обласна державна бібліотека ім. М. Островського в середині 1970-х років стала важливим осередком науково-методичної підтримки централізації бібліотек у районах і містах області, сприяючи вдосконаленню їх діяльності на всіх етапах – від планування та підготовчого періоду до завершення централізації й налагодження роботи ЦБС. Її працівники на основі аналізу роботи розробляли необхідну регламентуючу документацію, поширювали досвід на семінарах, заняттях, конференціях і нарадах, допомагали створювати централізовані каталоги, структурувати ЦРБ тощо.

З участю ОУНБ:

- у грудні 1973 р. підготовлений наказ про проведення експерименту з централізації масових бібліотек на базі Городоцького району;
- у 1974 р. – експеримент завершено і в Городку запрацювала перша в області районна централізована бібліотечна система;
- у 1975 р. – централізовано бібліотеки ще трьох районів – Волочиського, Ізяславського, Славутського;

- наприкінці 1976 р. в області вже діяло 11 ЦБС: 9 – у районах і 2 – у містах Кам'янці-Подільському і Хмельницькому [13];

- у 1977 р. – централізовано бібліотеки ще 7-ми районів і на кінець року працювало вже 18 ЦБС в області. Перейшли на централізацію бібліотеки Віньковецького, Дунаєвецького, Красилівського, Новоушицького, Хмельницького, Чемеровецького і Ярмолинецького районів [14];

- у 1978 р. – централізація державної мережі масових бібліотек Хмельниччини завершена достроково – створено 22 ЦБС.

За час централізації поліпшився якісний склад книжкових фондів та бібліотечне обслуговування населення, підвищилася роль бібліотеки в популяризації наукових і технічних знань. Важливим наслідком роботи бібліотек у нових умовах стало значне покращення інформаційної роботи. У ЦРБ було створено центральні каталоги, видавалися бюлетені нових надходжень, які розповсюджувалися в бібліотеках-філіях і на підприємствах, запроваджено систему індивідуального та групового інформування. Зміцнилася матеріальна база бібліотек. За час централізації було відкрито 17 нових бібліотек. Збудовано нові приміщення для обласної бібліотеки для юнацтва, а також Дунаєвецької, Старокостянтинівської та Городоцької районних бібліотек [16, арк. 1].

Залишались і проблеми, були недоліки: відсутність нових надходжень іноземними мовами; транспорту для зв'язку з філіями; потреба у постачальній організації для придбання бібліотечної техніки, стелажів, каталожних ящиків тощо; актуальним залишалося кадрове питання: за кількістю фахівців з бібліотечною освітою область знаходилася на передостанньому місці в республіці; ще 40 % книгозбірень знаходилися в однокімнатних приміщеннях [15, арк. 23].

Проблема з кадрами і приміщеннями була притаманна й обласній книгозбірні – найбільшій державній бібліотеці області. Наприкінці 1970-х років фонд налічував близько 700 тис. примірників, тоді як приміщення було розраховане на 250 тис. Книгосховище не відповідало жодним нормативам і було небезпечним у протипожежному відношенні; відділи не мали

належних умов для роботи, тому гостро постало питання будівництва нового приміщення [15, арк. 43].

І все ж показники роботи обласної книгозбірні з кожним роком зростали. Якщо 1976 року послугами бібліотеки скористалися 16116 читачів [12, арк. 85], то 1979 року – більше 21 тис., а книговидача склала пів мільйона примірників [22, с. 93]. Збільшувався і штат книгозбірні: 1977 року він налічував 82 працівники, з них 43 – з вищою освітою, у т.ч. 31 – з вищою спеціальною, троє навчалися у закладах вищої освіти [4, арк. 39]. Бібліотека залишалася не лише опорою для всієї бібліотечної системи області, а й зразком організації бібліотечної справи.

Список використаних джерел:

1. Державний архів Хмельницької області. Ф. Р-3512. Оп. 1. Спр.727- Річні статистичні звіти про роботу масових бібліотек області за 1970 р. 3 арк.

2. Там само. Спр. 844-Накази з основної діяльності. 398 арк.

3. Там само. Спр. 891-Накази з основної діяльності. 383 арк.

4. Там само. Спр. 1083-Списки працівників культури області за 1977 рік. 239 арк.

5. Там само. Ф.Р-3963. Оп. 3. Спр. 131-Річний звіт відділу культури. 14 арк.

6. Там само. Ф.Р-4185. Оп. 2. Спр. 236-Протоколи і рішення наук.-метод. ради Хмельницької обласної бібліотеки ім. М. Островського. 10 арк.

7. Там само. Спр. 238-Річний звіт про діяльність обласної бібліотеки за 1973. 132 арк.

8. Там само. Спр. 245-Протоколи засідань Ради при директорі обласної бібліотеки. 41 арк.

9. Там само. Спр. 260-Річні статистичні звіти бібліотек області за 1975. 437 арк.

10. Там само. Спр. 267-Інформації, довідки про виконання наказів та розпоряджень органів державної влади. 49 арк.

11. Там само. Спр. 268-Протоколи засідань наук.-метод. ради обласної бібліотеки. 60 арк.

12. Там само. Спр. 269-Річний звіт про діяльність бібліотеки за 1976 рік. 85 арк.
13. Там само. Спр. 270-Річний стат. аналіз діяльності бібліотек області за 1976 рік. 25 арк.
14. Там само. Спр. 277-Річний стат. аналіз діяльності бібліотек області за 1977 рік. 15 арк.
15. Там само. Спр. 283-Довідки, інформації, доповідні записки, направлені до вищих державних та партійно-радянських органів у 1978 році. 43 арк.
16. Там само. Спр. 307-Річний стат. аналіз діяльності бібліотек області за 1980 рік. 19 арк.
17. Айвазян О. Б. З історії централізації публічних бібліотек м. Хмельницького // Хмельницькі краєзнавчі студії: науково-краєзн. зб. Хмельницький: Стрихар А. М., 2020. Вип. 26. С. 32-45.
18. Бібліотека і час: ювіл. зб., присвячений 100-річчю ОУНБ. Хмельницький, 2001. 116 с.: іл.
19. Постаті бібліотечної плеяди. Директори бібліотек Хмельницької області: довідник / уклад.: Синиця Н. М., Грудецька Т. В., Пасічник В. В. Хмельницький: Заколодний М. І., 2021. 196 с.
20. Прокопчук В. С., Айвазян О. Б. Бібліотечна справа на Хмельниччині (1920-2023): монографія. Дунаївці; Хмельницький: Стрихар А. М., 2024. 416 с.
21. Їх. Централізація масових бібліотек Хмельниччини у 1970-х роках: її реалізація і наслідки // Хмельниччина: історія та сучасність: матер. всеукр. наук. іст.-краєз. конф., присвяченої 85-річчю утворення Хмельниц. обл. Хмельницький: Стрихар А. М., 2022. С. 223-231.
22. Хмельницька ОУНБ у двох століттях: док. і матер. / Департамент інформаційної діяльності, культури, національностей та релігій Хмельниц. ОДА, Хмельниц. ОУНБ. Житомир:ТОВ «Видавн. дім «Бук-Друк», 2021. 124 с. (До 120-річчя з часу заснування бібліотеки).
23. Блажкун Є. Робота з читачами // Прапор Ілліча.1975. 16 верес.
24. Дзивульський М. Плани партії – плани народу // Прапор Ілліча. 1974. 5 січ.

25. Жулько С. Книга – друг хлібодара // Прапор Ілліча. 1974. 16 квіт.
26. Знайомство з новою літературою : фото // Прапор Ілліча. 1975. 30 січ. (№ 13).
27. Жухевич Б. Бібліотека відмінної роботи // Прапор Ілліча. 1974. 14 верес.
28. М. О. Козак: фото // Прапор Ілліча. 1975. 3 черв. (№ 65).
29. Серба З. Виставка книг видавництва // Прапор Ілліча. 1974. 6 квіт.

Семенюк Лілія,
завідуюча читальним залом
гуманітарного профілю Хмельницької ОУНБ

НАЦІЄТВОРЧА ФУНКЦІЯ БІБЛІОТЕКИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ДОСВІД ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОУНБ

Анотація: у статті досліджено практичний досвід Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки у сфері національно-патріотичного виховання користувачів в умовах сучасних викликів та воєнного стану. Детально проаналізовано діяльність історичних студій «Україна крізь віки», які функціонують на базі читального залу гуманітарного профілю з червня 2022 року. Виокремлено ключові тематичні напрями засідань студій за період 2022–2026 років, що охоплюють процеси українського державотворення від Русі-України до новітньої російсько-української війни. Особливу увагу приділено специфіці взаємодії бібліотеки з курсантами Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, вихованцями Військового ліцею ДПСУ та внутрішньо переміщеними особами. Доведено, що поєднання традиційних бібліотечних виставок із мультимедійними технологіями, лекціями провідних науковців та зустрічами з ветеранами суттєво підвищує рівень історичної свідомості й громадянської відповідальності суспільства.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання,

історичні студії, історична пам’ять, Хмельницька ОУНБ, інтеграція ВПО, військово-патріотичне виховання.

В умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України національно-патріотичне виховання громадян набуло статусу одного з найважливіших чинників національної безпеки та збереження державної ідентичності. Провідними інституціями інтелектуального та ціннісного опору стають сучасні бібліотеки, які трансформуються з традиційних книгосховищ у динамічні соціокультурні, інформаційні та просвітницькі центри.

Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека (Хмельницька ОУНБ), виконуючи свою місію як головна науково-інформаційна установа регіону, активно інтегрує новітні підходи у сферу патріотичного виховання. Засвоєння історичних уроків, розвінчування пропагандистських міфів, плекання поваги до державної символіки та героїки українського народу становлять основу просвітницької платформи закладу. Особливе місце у цьому процесі посідає цільова робота з різними категоріями користувачів: від внутрішньо переміщених осіб (ВПО) до майбутніх офіцерів Збройних Сил та Державної прикордонної служби України.

Історичні студії «Україна крізь віки» розпочали свою діяльність на базі читального залу гуманітарного профілю Хмельницької ОУНБ у червні 2022 року – у період, коли запит суспільства на розуміння витоків української державності та причин російської агресії досяг свого апогею. Головною метою студій стало формування об’єктивних історичних знань, руйнування ворожих наративів, консолідація громади та виховання почуття гордості за власну державу. До реалізації проєкту залучено кваліфікованих істориків, викладачів закладів вищої та фахової передвищої освіти міста, науковців.

За весь період діяльності студій (з червня 2022 року по травень 2026 року) було організовано та проведено 41 засідання. Динаміка розвитку студій та трансформація їхньої аудиторії свідчать про високу адаптивність та затребуваність обраного формату.

Етап становлення та консолідації громади (2022 рік).

На початковому етапі засідання студій орієнтувалися на широке коло жителів Хмельницького та внутрішньо переміщених осіб, які шукали психологічної адаптації та прагнули глибше пізнати історію краю і країни. Зважаючи на безпекові вимоги та обмеження воєнного часу, засідання проводилися як наживо, так і у дистанційному форматі на платформі Zoom.

Протягом 2022 року засідання охоплювали фундаментальні періоди української історії:

- червень 2022 р. – започаткування студій лекцією «Утворення, розвиток і занепад Русі-України». Учасники (мешканці міста та ВПО) переглянули документальний фільм «Бакота» (присвячений затопленій перлині Хмельниччини) та ознайомитися з книжковою виставкою «Історія Русі-України».

Наступні засідання (платформа Zoom): присвячені Галицько-Волинській державі як законній спадкоємиці Русі, визвольній війні під проводом Богдана Хмельницького та утворенню Гетьманщини. Такий хронологічний підхід сприяв формуванню системного бачення неперервності державницької традиції України.

Залучення наукового потенціалу. Ключову роль у проведенні засідань відіграли запрошені науковці. Зокрема, тему ««Українське питання» в Австро-Угорській та Російській імперіях у XIX ст.» та закономірності Української революції 1917–1921 років детально розкрив історик Микола Дзізінський, викладач ВСП «Хмельницький торговельно-економічний фаховий коледж ДТЕУ» (2022). Трагічні та героїчні сторінки XX століття – Голодомор 1932–1933 років як геноцид, опозиційний рух в УРСР у 1950–1980-х роках, Голокост та історію становлення міста Хмельницького висвітлював у своїх лекціях Андрій Попик, викладач Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту.

Вектор військово-патріотичного партнерства (2023 – 2025 роки).

Починаючи з 2023 року, діяльність історичних студій набула вираженого профільного спрямування. Основним стратегічним партнером бібліотеки стала Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана

Хмельницького. Курсанти академії стали постійними та найбільш активними учасниками засідань. Це дозволило інтегрувати ресурси бібліотеки безпосередньо у процес підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників, для яких знання історії власної держави є стрижнем професійної стійкості.

Тематична структура заходів у цей період диверсифікувалася за трьома основними напрямами:

Державотворчий та конституційний процес: година спілкування «Проблеми забезпечення верховенства Конституції України в умовах викликів та загроз» для майбутніх юристів-правоохоронців; лекція «Віхи розвитку української конституційної думки»; історичні екскурси до Дня Соборності України та Дня Української Державності («Україна: історія державницького поступу»).

Військова історія та національно-визвольні змагання: година мужності «Крути – героїчна боротьба української молоді»; історичний екскурс «Козацька Україна в боротьбі за національну державність» (до 375-річчя визвольної війни); тематичні лекції про український вимір Другої світової війни та рух опору.

Аналіз сучасної російсько-української війни: патріотичні години «Неоголошена війна. Хроніка російської агресії проти України»; лекції до 10-ї річниці початку російсько-української війни «Неоголошена війна. Історичний контекст», покликані пояснити глибинні історичні передумови сучасного протистояння.

Інноваційні формати та розширення діяльності (2025–2026 роки).

У 2025 та на початку 2026 року бібліотека розширила географію та аудиторію студій, залучивши до патріотичного виховання молодь спеціалізованих навчальних закладів. Зокрема, на базі Військового ліцею Державної прикордонної служби України відбулися лекційні та патріотичні заходи (патріотична година «Ті, що серцем небайдужі» до Дня українського добровольця; лекція «Хмельниччина в роки Другої світової війни»). Окрім цього, заходи проводилися для студентів Хмельницького базового медичного фахового коледжу (лекція «За межею людяності: нацистські табори смерті»).

На початку 2026 року відбулося засідання студій, присвячене визначній даті – 100-річчю з дня трагічної загибелі Симона Петлюри («Симон Петлюра та процеси українського державотворення в період національно-визвольних змагань»), де курсанти отримали змогу проаналізувати роль лідера Директорії УНР крізь призму сучасних державотворчих викликів.

Бібліотечно-інформаційний інструментарій патріотичного виховання.

Ефективність засідань історичних студій забезпечується комплексним використанням бібліотечних фондів та залученням додаткових візуальних джерел інформації:

- книжково-ілюстративні виставки: кожен захід студій обов'язково супроводжується розгорнутою виставкою літератури з фондів Хмельницької ОУНБ (наприклад, «Твій біль, Україно!», «Шлях України до Конституції», «У ритмі боротьби: література про війну та незламність», «Свобода як національний вибір»). Це забезпечує глибоку наукову верифікацію лекційного матеріалу та спонукає слухачів до самостійного читання та осмислення першоджерел.

Досвід Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки у розробці та впровадженні історичних студій «Україна крізь віки» демонструє високий просвітницький потенціал сучасної бібліотечної установи. Трансформація традиційного соціокультурного заходу у стійку інтелектуальну платформу дозволила вирішити низку важливих завдань:

- забезпечити системне висвітлення історичного процесу України, позбавлене радянських та російських імперських деформацій.

- створити дієвий простір для військово-патріотичного виховання майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України та ліцеїстів.

- сприяти соціокультурній та психологічній інтеграції внутрішньо переміщених осіб у життя Хмельницької громади через залучення до спільного історичного дискурсу.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі вбачаються у детальному вивченні впливу таких бібліотечних проєктів на рівень громадянської свідомості молоді шляхом проведення соціологічних опитувань.

Список використаних джерел:

1. Історичні студії «Україна крізь віки» : Клуби за інтересами. URL: https://ounb.km.ua/clubs/istor_stud.php (дата звернення: 02.06.2026).
2. Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека : офіційна сторінка у Facebook. URL: https://www.facebook.com/ounbkmua/ (дата звернення: 02.06.2026).
3. Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека : офіційний сайт. URL: https://ounb.km.ua (дата звернення: 02.06.2026).

Сердунич Любов,
Почесний краєзнавець Хмельницької області

ОРГАНІЗАТОРИ І НАТХНЕННИКИ ДОБРИХ СПРАВ

Анотація: у пропонованій статті йдеться про роботу книгозбірень на сучасному етапі. Зосереджено увагу на роботі бібліотекарів в умовах московинсько-української війни.

Ключові слова: московитсько-українська війна, книгозбірні, волонтерство.

В умовах збройної агресії московщини (точніше – повномасштабної війни) проти України книгозбірні України перетворилися із класичних книгосховищ на центри суспільної стійкости, волонтерські зібрання і простір психологічної підтримки, водночас зазнаючи руйнувань від обстрілів. В Україні фактично щодня війська РФ масово обстрілюють дронами і ракетами майже всі області. В цих умовах працівники книгозбірень створюють читальні в укриттях та підвалах, де проводять багато инших заходів. Помітний високий рівень комунікацій, швидке реагування на події, професійна мобільність.

У Хмельницькій області кількість публічних книгозбірень, які обслуговують читачів, стала. Проте на цей час в області 111 фахівців, із якими було розірвано трудові договори через війну. За недавніми даними, в нашій області 2 книгозбірні були

частково пошкоджені і потребують капремонту. Але суттєво збільшилась кількість книгозбірень, які зазнали незначних пошкоджень і потребують ремонту (заміни вікон, дверей, ремонт даху, фасаду тощо), і таких у нашій області 26 (+3). Станом на 12 серпня 2025 р. у книгозбірнях Хмельниччини орієнтовний розмір збитків зафіксовано близько 970 000 грн, у т. ч. 40 тисяч – вартість фондів [1].

Наші книгозбірні – це осередки інтелектуальної свободи і громадянської активности, провідники національної ідеї, патріотизму та європейських цінностей. Не дивно, що книгозбірні стали мішенями московитської агресії, яка переслідує єдину ціль: знищити українську ідентичність.

Попри вилучення українських книг на тимчасово окупованих територіях, попри кадрові проблеми у бібліотечній сфері, які спричинені несамовитою московитською збройною агресією, громадська та волонтерська діяльність книгозбірень зростає. Вважаю, саме бібліотечна спільнота чи не найбільше гуртує людей задля допомоги нашим воїнам і перемоги у війні.

Загалом діяльність книгозбірень в умовах московитської агресії не припинилася. Проводяться численні заходи, оживилась волонтерська діяльність книгозбірень усіх рівнів. Попри усі виклики, книгозбірні впроваджують і розвивають нові форми роботи, стають активнішими, ведуть сайти, соцмережі, проводять очні й відеоконференції, організовують акції зі збору українськомовних книг для поповнення фондів, започаткували серію публікацій під назвою «Поезія, народжена війною» тощо. Ініціативи з відновлення бібліотечних послуг вельми важливі для збереження української культурної спадщини та освітнього потенціалу.

У час війни переважна більшість книгозбірень працює у звичному режимі. Проводяться тематичні заходи, інформаційні години, лекції, тренінги, на базі бібліотечного ресурсного центру «Вікно в Америку» проходять засідання англійського розмовного клубу. Бібліотекарі допомагають літнім людям і внутрішньо переміщеним особам заповнювати заявки на відновлення пошкодженого майна, на статус ВПО. Усі сили бібліотек спрямовані на допомогу людям.

У книгозбірнях бувають представники громадських

організацій, відбуваються тренінги із практичними психологами, які надають психологічну допомогу, нею скористалося багато людей. Взимку, коли тривалий час не було електрики, інтернету та зв'язку, люди знаходили рятунок саме у книгах. Вони приходили у бібліотеку, аби хоч якось відволіктися, відпочити душею. Нині особливо тішить, що люди запитують книжки саме українською мовою. Кілька років тому з фонду книгозбірень було вилучено книги московитських авторів. Читачі приходили у відділ абонемента, обмінювали книжки.

Хоча відсутність комплектування за цей період створила велику прогалину у фондах, але книги дарують автори, а небайдужі читачі передають до книгозбірень нову літературу та вже читану. Зокрема періодично поповнює книжковий фонд і авторка цієї статті, причому не лише місцевих (Старосинявської та хмельницьких), а й дарує видання книгозбірням усіх областей України, а їх, подарованих видань, – понад 3000 примірників [2].

На жаль, цього недостатньо, адже книгозбірня формує свої фонди відповідно до запитів громади. Тому бібліотекарі проводять акцію «Подаруй бібліотеці книгу». Деякі книги бібліотеки купують, здаючи макулатуру, але глобально ця допомога не суттєва. Бібліотека продовжує обслуговувати читачів. На базі книгозбірень відбуваються тренінги, презентації книжок, зустрічі з цікавими людьми, письменниками, діють клуби літніх людей, яких навчають користуватися ґаджетами, проводяться курси української та англійської мов. Чи не вперше в області такі курси для внутрішньо переміщених осіб (ВПО) було організовано при Старосинявській центральній книгозбірні, я як просвітянка започаткувала і вела їх уже з 1 березня 2022 р., назвавши їх просвітницькими зустрічами «Україна: історія, мова…» [3].

«Бібліотека як платформа громадянської активності» – такою була тема триденного обласного семінару для директорів та завідувачів центральних бібліотек. Семінар відбувся 23 – 25 червня 2026 р. на базі Хмельницької ОУНБ. Учасники обговорювали злободенні питання функціонування та розвитку бібліотек в умовах війни. У формі лекцій, діалогів, презентацій

було розглянуто досвід діяльности бібліотек як осередків громадянської активности, реалізації соціально важливих проєктів, спрямованих на підтримку військових, розвиток культури здоров'я та підвищення медіаграмотности населення [4].

Активно проводиться робота з ВПО, з військовослужбовцями ЗСУ, ветеранами. Це, зокрема, участь у всеукраїнській акції «Бібліотека українського воїна», збір і передача військовим українських книг, просвітницькі акції, проєкти бібліотеки, клуби за інтересами.

Отже, від початку повномасштабної війни книгозбірні зосередили свою діяльність і повсякденну роботу на таких напрямах: оперативне окреслення позиції книгозбірні як виразника думки бібліотечної спільноти України щодо війни й окремих спричинених нею проблем; співпраця з фаховим товариством, громадськими та творчими об'єднаннями й організаціями, фондами щодо допомоги книгозбірням і бібліотекарям під час московитсько-української війни; волонтерська і громадська діяльність книгозбірень; відновлення й надання читачам актуальних бібліотечних послуг, а також інші напрямки.

Починаючи з лютого 2022 р., бібліотеки України були вимушені переорієнтувати свою діяльність відповідно до потреб громад і внутрішньо переміщених українців: стати гуманітарними штабами, волонтерськими та консультаційними центрами. З початку широкого вторгнення бібліотекарі готували їжу для військових, збирали гуманітарну допомогу, плетуть маскувальні сітки, роблять окопні свічки, шиють прапори, білизну, постіль, в'яжуть шкарпетки для воїнів, беруть участь у благодійних ярмарках, збирають кошти для ЗСУ та книги для колег із деокупованих областей.

Одночасно бібліотеки проводять зустрічі з цікавими людьми, з воїнами, кінопокази, лекції, книжкові й мистецькі виставки, засідання клубів та об'єднань за інтересами, презентації книг, курси з удосконалення української мови, організовують патріотичні майстер-класи. На своїх офіційних Facebook-сторінках оприлюднюють офіційну інформацію від місцевої влади, правила поведінки під час комендантської

години, поради психологів, твори місцевих авторів і класиків літератури для моральної підтримки мешканців громад. На базі ОУНБ започатковано історичні студії, психологічний полілог «Слухай. Говори. Дій», працює кіноклуб медіапросвіти з прав людини [5, с. 152].

Активність і волонтерська діяльність рятують і бібліотекарів громади від простою. Бібліотекарі демонструють успіхи і в культурній дипломатії: активно виступають на національних та міжнародних конференціях, комунікують із колегами, борються з ворожою пропагандою.

Список використаних джерел:

1. Публічні книгозбірні України в умовах російської збройної агресії: результати XIII етапу дослідження. 12 серпня 2025 року: https://oth.nlu.org.ua/?p=11652.

2. Сердунич Л., фейсбук, липень 2025: https://www.facebook.com/reel/1220324375668470.

3. Сердунич Л., Фейсбук https://www.facebook.com/photo/?fbid=2537909489672243&set=pb.100003596516181.-2207520000.

4. Культура. Хмельницький, 26 червня 2026 р. // Фейсбук https://www.facebook.com/onmccim/posts/pfbid02bKWkTpQ9Xd9Jyx3aJSub14uDo9sVDm8JiYUXnCqbud5bWGrcd2xwDNAhmAfm5TMEl.

5. Прокопчук В. Трансформаційні процеси в бібліотечній справі на Хмельниччині // *Хмельницькі краєзнавчі студії* (Науково-краєзнавчий збірник. Вип. 45. – Хмельницький, 2024).

Синиця Надія,
учений секретар Хмельницької ОУНБ,
заслужений працівник культури України

БІБЛІОТЕКИ ВІДМІННОЇ РОБОТИ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ: ПОГЛЯД ІЗ СЬОГОДЕННЯ

Анотація: у статті здійснено комплексний історико-бібліотекознавчий аналіз функціонування руху за звання

«Бібліотека відмінної роботи» на теренах Хмельницької області у 1960–1980-х роках. На основі фактичних даних досліджено радянську систему соціалістичного змагання як головного інструменту ідеологічного виховання та одночасного стимулювання професійної активності бібліотечних кадрів.

Ключові слова: бібліотеки Хмельниччини, Хмельницька ОУНБ, бібліотека відмінної роботи, соціалістичне змагання, історія бібліотечної справи, сучасна система нагород бібліотек.

Становлення масової бібліотечної мережі у 60-80-х роках на Хмельниччині як і в усій Українській РСР супроводжувалося ідеологічним контролем, проте водночас заклало матеріально-технічну базу для майбутнього розвитку.

Рух за надання культурно-освітнім закладам статусів «відмінної роботи» зародився в межах масштабного всесоюзного соціалістичного змагання. У радянські часи для стимулювання продуктивності праці бібліотекарів використовувався інструмент соціалістичного змагання. Бібліотеки змагалися за перевиконання планів з відвідуваності, кількості книговидач та проведення масових заходів. За перемогу у соціалістичному змаганні, високі показники в обслуговуванні населення та активну ідеологічно-виховну роботу бібліотекам присвоювалось почесне звання «Бібліотека відмінної роботи».

Офіційні критерії та процедуру визначали Постанова колегії Міністерства культури Української РСР та Республіканського комітету профспілки працівників культури від 30 травня 1972 року «Про організацію соціалістичного змагання областей, міст за кращу постановку роботи культосвітніх закладів» та затверджене цими відомствами «Примірне положення про умови і порядок присвоєння звання «Бібліотека відмінної роботи».

Звання надавали за вагомі успіхи в обслуговуванні читачів, активну популяризацію книги, запровадження інноваційних на той час форм роботи (як відкритого доступу до фондів) та зразкову організацію методичної допомоги іншим закладам регіону.

На Хмельниччині рух за здобуття почесного статусу «Бібліотека відмінної роботи» був надзвичайно масовим, починаючи з 1961 року, коли це звання вперше в області вибороли Волочиська міська бібліотека № 1, а також Богданівська і Писарівська сільські бібліотеки цього ж району.

У 1969–1971 роки Хмельницька ОУНБ ім. М. Островського стала незаперечним лідером бібліотечної справи в Україні.

За успіхи у соціалістичному змаганні та розвиток бібліотечної справи в області у 1970 році Хмельницька ОУНБ була нагороджена Ленінською ювілейною почесною грамотою ЦК КПРС, Президії Верховної Ради СРСР, Ради Міністрів СРСР і ВЦРПС. У тому ж році за перемогу у соціалістичному змаганні та вагомий внесок у розвиток бібліотечної справи бібліотеці спільною Колегією Міністерства культури УРСР та Президії Республіканського Комітету профспілки працівників культури Хмельницькій ОУНБ присвоєно звання «Бібліотека відмінної роботи». Цей період приніс закладу й інші визначні досягнення. Науково-методичний відділ бібліотеки став переможцем республіканського огляду методичної роботи, а Міністерство культури УРСР визначило заклад базовим для вивчення ефективності рекомендаційної бібліографії. Директор бібліотеки Нагорна Р. В. була нагороджена медаллю «За доблесну працю», завідуюча відділом абонементу Єфремова О. П. – орденом «Знак пошани». Значками Міністерства культури СРСР «За відмінну роботу» були нагороджені Р. В. Нагорна, В. П. Гусько, І. М. Шуприган, В. М. Бойко, Р. Ф. Шпилько, В. І. Леонов, Т. В. Логвиненко. Всі творчі працівники були премійовані.

Станом на 1 січня 1972 року в області нараховувалось 302 бібліотеки відмінної роботи, що становило 25,2 %:

- 2 обласних;
- 4 районних для дорослих;
- 5 районних для дітей;
- 11 міських для дорослих;
- 2 міських для дітей;
- 278 сільських.

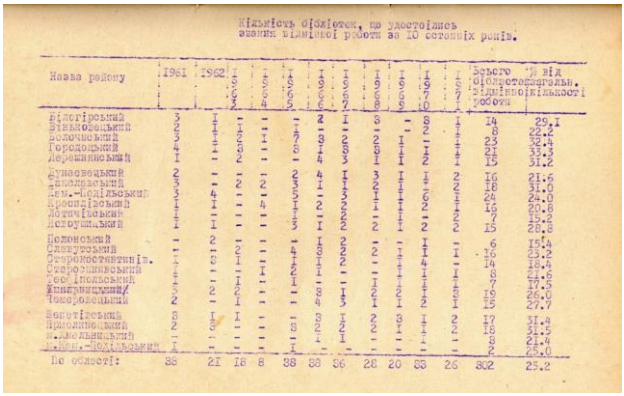

Кількість бібліотек, що удостоїлись звання відмінної роботи за 10 останніх років.

Назва району	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	Всього бібліотек відмінної роботи	% від загальн. кількості
Білогірський	3	1	-	-	-	2	1	3	-	3	1	14	29.1
Віньковецький	2	1	1	-	1	-	-	-	-	2	1	8	22.2
Волочиський	3	1	2	1	7	3	2	2	1	-	1	23	32.4
Городоцький	4	1	3	-	3	1	3	3	1	1	1	21	33.3
Деражнянський	1	-	2	-	-	4	3	1	1	2	1	15	31.2
Дунаєвецький	2	-	-	-	2	4	1	3	1	1	2	16	21.6
Заславський	3	-	2	2	3	1	1	2	1	1	2	18	31.0
Кам.-Подільський	3	4	-	-	5	-	3	1	1	6	1	24	24.0
Красилівський	1	1	-	4	1	2	2	1	1	2	1	16	20.8
Летичівський	1	-	-	-	1	-	2	-	1	-	2	7	15.2
Новоушицький	1	1	-	-	3	1	2	2	1	2	2	15	28.8
Полонський	-	2	-	-	-	1	2	-	-	1	-	6	15.4
Славутський	-	-	2	-	4	3	2	2	1	1	1	16	23.2
Старокостянтинів.	1	3	1	-	1	1	2	-	1	4	-	14	18.4
Старосинявський	1	-	-	1	2	1	-	-	1	1	1	8	21.6
Теофіпольський	1	-	1	-	1	-	-	1	1	1	1	7	17.5
Хмельницький	3	2	2	-	-	3	1	2	2	1	3	19	26.0
Чемеровецький	2	-	1	-	-	4	3	1	1	2	1	15	27.7
Шепетівський	3	1	1	-	-	3	1	2	3	1	2	17	31.4
Ярмолинецький	2	3	-	-	3	2	2	2	1	1	2	18	31.5
м.Хмельницький	-	-	-	-	-	1	1	-	-	1	-	3	21.4
м.Кам.-Подільський	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	2	25.0
По області:	38	21	18	8	38	38	36	28	20	33	26	302	25.2

На базі бібліотек відмінної роботи створювались школи передового досвіду, проводились районні семінари, практикуми. При проведенні обласних семінарів слухачі знайомились з їх роботою, вивчали досвід. Кращий досвід висвітлювався на сторінках республіканської та місцевої преси у журналі «Соціалістична культура», обласній газеті «Радянське Поділля», районних газетах.

У бібліотеках відмінної роботи були кращі показники по читачах і книговидачі. Так навантаження на 1 бібліотечного працівника у бібліотеках відмінної роботи був вищий за середньообласний:

- по читачах – 866 (по області – 695);
- по книговидачі 17885 (по області – 13812).

У 1973 році у Хмельницькій області було затверджено «Положення про район/місто відмінного бібліотечного обслуговування». В основу змагання за звання «район/місто відмінного бібліотечного обслуговування» було покладено умови республіканського та обласного змагання за кращу постановку роботи культосвітніх заходів. Положення було затверджено начальником Хмельницького облуправління культури Ф. П. Возняком та головою обкому профспілки працівників культури І. П. Граматчиковим.

Переможцем у змаганні міг бути район/місто, у якому:

- налагоджена постійна методична допомога бібліотекам;
- не менше 70 % бібліотек мають звання «Бібліотека відмінної роботи»;

- всі бібліотеки мають приміщення, які відповідають потребам належного обслуговування читачів та достатньо забезпечені обладнанням;

- найбільша кількість бібліотек району/міста має читальні зали, кабінети політосвіти на громадських засадах, кімнати юного читача та залучає щорічно додаткові кошти колгоспно-кооперативних організацій на поповнення книжкових фондів;

- своєчасно здійснюється капітальний ремонт приміщень, благоустрій присадибних ділянок, якісна підготовка кожної бібліотеки до роботи в зимових умовах». Ухвалене 1974 року республіканське «Положення про бібліотеку відмінної роботи» чітко прописало кількісні та якісні показники діяльності для претендентів на це почесне звання.

Звання «Район/місто відмінного бібліотечного обслуговування «присвоювалось спільною постановою ради в справах культурного будівництва при обласному управлінні культури та Президії обкому профспілки працівників культури на підставі подання районного/міського відділу культури та райкому/міськкому працівників культури, а також сталих річних показників роботи після ретельної перевірки виконання умов змагання на місці».

У 1978 році статус «відмінної роботи» було присвоєно всій бібліотечній системі Городоцького району та офіційно присвоєно почесне звання «Централізована система відмінного бібліотечного обслуговування».

Рух за звання «Бібліотека відмінної роботи» був суперечливим, але дуже важливим етапом розвитку бібліотечної справи. Попри всю його заідеологізованість та фокус на «відсотковості» (виконанні формальних планів видачі книг і охоплення читачів), він був потужним каталізатором для модернізації, суттєво підняв професійні стандарти та кваліфікацію бібліотекарів того часу, заклавши основу для розвитку довідково-бібліографічного обслуговування.

Бажання отримати статус «Бібліотека відмінної роботи» стимулювало місцеву владу (райкоми та колгоспи) виділяти кошти на придбання книг, ремонти приміщень, закупівлю нових меблів та обладнання.

Кількість таких передових установ стрімко зростала.

Лише за роки 10-ї п'ятирічки (1976–1980 рр.) їх кількість в області збільшилася на 118 закладів, сягнувши загалом 485 бібліотек відмінної роботи станом на 1980 рік.

Звання «Бібліотека відмінної роботи» не було довічним. Згідно з Положенням, заклади мали щороку звітувати та підтверджувати свої високі показники, щоб не втратити цей статус.

У архіві бібліотеки остання спільна Постанова Хмельницького обласного управління культури (начальник управління М. Д. Войтюк), президії обкому профспілки працівників культури (голова обкому В. А. Піддубняк) про присвоєння звання «Бібліотека відмінної роботи» датована 20 лютого 1987 року (№ 5), якою присвоєно звання 8 бібліотекам: 6-ти сільським бібліотекам: Калачківці – Кам'янець-Подільського, Козачки Летичівського, Самчики, Новоселиця, Вишнопіль Старокостянтинівського, Жучківці та Лісові Гринівці Хмельницького районів та міській бібліотеці № 2 ХАЕС Славутського району.

Разом з тим у Постанові вказано, що «…враховуючи те, що за останні роки ряд сільських бібліотек знизили рівень своєї діяльності, з різних причин не забезпечують вимог, які ставляться перед бібліотеками відмінної роботи і беручи до уваги клопотання районних і Хмельницького міського відділів культури і райкомів профспілки галузі, були позбавлені звання «Бібліотека відмінної роботи» 43 бібліотеки: 4 у Білогірському, 1 у Віньковецькому, 7 у Волочиському, 3 у Городоцькому, 4 у Деражнянському, 2 у Дуєвецькому, 4 у Кам'янець-Подільському, 2 у Красилівському, 2 у Новоушицькому, 1 у Славутському, 2 у Старокостянтинівському, 3 у Хмельницькому, 3 у Чемеровецькому, 2 у Шепетівському, 3 у м. Хмельницький».

Соціалістичне змагання за звання «Бібліотека відмінної роботи» відігравало роль головного інструменту ідеологічного контролю, але слугувало і модернізації інфраструктури та підвищення ефективності бібліотек у другій половині XX століття. Цей масовий рух перетворив бібліотеки з пасивних сховищ книг на активні центри ідеологічно-виховної та інформаційної роботи. Із розпадом СРСР та здобуттям Україною незалежності ця радянська нагородна система припинила

існування.

Сучасна система нагород бібліотек функціонує як багаторівневий механізм морального та матеріального стимулювання, що відзначає цифрову трансформацію, соціальне волонтерство та інноваційні підходи в роботі з громадою.

Сьогодні найпрестижнішою нагородою бібліотек в Україні є звання «Бібліотека року», який проводить Українська бібліотечна асоціація за підтримки Міністерства культури України до Всеукраїнського дня бібліотек.

Це головний всеукраїнський конкурс, що визначає найкращі бібліотечні установи за впровадження інновацій та реалізацію суспільно важливих проєктів.

Бібліотеки Хмельниччини є неодноразовими лідерами та лауреатами Всеукраїнського конкурсу «Бібліотека року».

Завдяки реалізації інноваційних та інклюзивних ініціатив бібліотеки Хмельниччини неодноразово здобували визнання від ВГО «Українська бібліотечна асоціація» та Міністерства культури України.

Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека у 2024 році стала переможцем у номінації «Великі бібліотеки» за проєкт «Хмельницький: Гуртуймося заради Перемоги: перезавантаження постраждалих від війни через оздоровчо-психологічну підтримку та розробку соціально-економічних проєктів», що фінансувався бюджетом участі громади та забезпечував соціально-економічну та оздоровчо-психологічну підтримку переселенців.

Хмельницька обласна бібліотека для дітей ім. Т. Г. Шевченка у 2021 році стала переможцем у номінації «Середні бібліотеки» за реалізацію інклюзивного соціального проєкту «Особлива книга для особливих дітей», спрямованого на інтеграцію юних читачів з особливими потребами.

Окрім головного конкурсу «Бібліотека року», установи Хмельниччини стабільно перемагають в інших престижних цифрових та всеукраїнських ініціативах асоціації. Так Центральна публічна бібліотека Хмельницької міської ТГ здобула абсолютну перемогу у всеукраїнському конкурсі «Найкращий хаб цифрової освіти», закріпивши за регіоном статус лідера цифрової грамотності.

Список використаних джерел:

1. Бабич В. С. Історія бібліотечної справи в Україні (1960–1980 рр.). Київ: Знання, 1994. – 156 с.
2. Пашкова В. С. Еволюція критеріїв якості роботи публічних бібліотек: від радянських стандартів до вимог інформаційного суспільства. Бібліотечний вісник. 2018. № 4. С. 12-18.
3. Положення про бібліотеку відмінної роботи / Міністерство культури СРСР; затверджено Колегією Мінкультури СРСР від 14 червня 1974 р. Москва: Книга, 1974. – 12 с.
4. Про стан та заходи по подальшому поліпшенню бібліотечної справи в республіці: Постанова ЦК Компартії України і Ради Міністрів УРСР від 28 травня 1974 р. № 284. Збірник постанов і розпоряджень уряду Української РСР. 1974. № 6. Ст. 44.
5. Аналіз діяльності бібліотек відмінної роботи Хмельницької області за 1971 рік // О. Довгань, В. Гусько, А. Никифорук. – Хмельницька ОУНБ, Ротапринт. – 1972. – 10 стор.
6. За відмінну роботу: [Колегія Мін-ва культури УРСР та Президії Республік. Комітету профспілки працівників культури присвоїли Хмельниц. обл. б-ці ім. М. Островського звання «Бібліотека відмінної роботи»] // Культура і життя. – 1970. – 10 груд.
7. Переможці конкурсів та нагороджені відзнаками ВГО Українська бібліотечна асоціація у 2024 р. // Бібліотека : бюлетень Української бібліотечної асоціації. – 2024. – № 3. – С. 3-4.

Синиця Ольга,
провідний бібліотекар відділу систематизації документів та організації каталогів Хмельницької ОУНБ

РЕТРОКОНВЕРСІЯ ФОНДУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОУНБ

Анотація: у статті висвітлюється досвід ретроконверсії фонду Хмельницької ОУНБ, методи ретроконверсії, її етапи.

Ключові слова: Хмельницька ОУНБ, ретроконверсія каталогів, методи та етапи ретроконверсії, електронна база даних.

Ретроконверсія бібліотечного фонду – це процес переведення традиційних паперових (карткових) каталогів та документів, які за різними обставинами не ввійшли в електронний каталог (ЕК), в повноцінні електронні бази даних (ЕБД) для створення єдиного ЕК бібліотеки. Вона є головним етапом автоматизації та діджиталізації.

Впродовж останніх років Хмельницька ОУНБ здійснює ретроспективну конверсію фонду та каталогів. Основна мета ретроконверсії – модернізація і уніфікація довідкового апарату та спрощення доступності до фондів бібліотеки, дистанційний доступ (читачі можуть шукати книги та матеріали онлайн з будь-якого пристрою), забезпечення максимально оперативного і точного пошуку інформації, збереження інформації про унікальні та рідкісні видання, формування ЕК.

Ретроконверсія фондів бібліотеки здійснюється у кілька етапів: підготовчий, саме конверсія даних і редагування та адаптація.

Під час підготовчого етапу здійснюється аналіз фонду, визначаються хронологічні межі.

Конверсія даних, це безпосередній перенос інформації. Це робиться вручну (набивка тексту) або автоматизовано – шляхом розпізнання тексту з карток, перетворення інформації з одного формату в інший.

Під час редагування та адаптації здійснюється уніфікація даних відповідно до сучасних правил бібліографічного опису, здійснюється вибір програмного забезпечення, який є у бібліотеці, перевірка шифрів та надання ключів пошуку.

ЕК Хмельницької ОУНБ є одним з основних об’єктів застосування нових інформаційних технологій в бібліотеці, основою функціонування інформаційно-бібліотечної системи, основним інформаційним ресурсом бібліотеки, на базі якого формується цілий комплекс бібліотечно-бібліографічних послуг. Це загальна База Даних (БД) багатогалузевої тематики, яка включає відомості про всю літературу, що надходить до

бібліотеки. В ньому розміщено документи, що надійшли до фонду бібліотеки незалежно від носіїв інформації (друкованих, електронних, аудіовізуальних).

ЕК забезпечує інформаційний пошук і добір документів, потрібних для наукової, навчальної, дослідницької діяльності користувачів, об'єднує і систематизує ресурси бібліотеки і пропонує їх читачам в доступному логічному вигляді.

Станом на 30 червня 2026 року обсяг ЕК (облікового) становить 114600 записів.

Вибір каталогу для ретроконверсії визначений значимістю його для користувачів. У бібліотеці об'єктом конверсії є Генеральний алфавітний каталог (ГК), який відображає весь фонд бібліотеки. В ГК містяться унікальні відомості про рідкісні і цінні книги, які є в бібліотеці. Тому з 1996 р. розпочали роботу по створенню електронного каталогу, який відображає весь книжковий фонд бібліотеки. ЕК почав створюватись спочатку в операційній системі DOS, а з 2003 р. був конвертований в програму IRBIS. З цього часу всі документи, які надходили до бібліотеки, вносились в ЕК.

Об'єктом ретроконверсії також є документи, які не ввійшли в ЕК.

У бібліотеці проводиться вибіркова ретроконверсія, тобто, відбираються найцінніші книги: енциклопедії, словники, наукові праці, твори друку, які становлять бібліографічну цінність, зокрема, краєзнавчого характеру. Було запроваджено предметизацію кожного документу, який входить до ЕК. Предметні рубрики формуються винятково українською мовою.

Ретроконверсія ГК здійснюється шляхом клавіатурного вводу текстової інформації з оригіналів карток в базу даних відповідно ДСТУ ГОСТ:2006 «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання в програмному забезпеченні АБІС IRBIS» та ДСТУ 3582:2013.

Всі документи, які отримувала бібліотека до 1996 р. і які знаходяться у структурних підрозділах бібліотеки, вводяться в електронні бази даних підрозділів. Після редагування, бази структурних підрозділів конвертуються в загальну базу, яка автоматично з'являється на сайті бібліотеки.

Існують різні методи ретроконверсії. У Хмельницькій

ОУНБ застосовується ручний (клавіатурний) спосіб конверсії, при якому бібліографічний запис здійснюється каталогізатором безпосередньо з каталожної картки, або з книги. Спеціалісти продивляються каталожні ящики, відбирають літературу, предметизують та вводять в базу даних. Так як робота по ретроконверсії іде паралельно, тобто, у відділах – з книжок, у відділі систематизації документів та організації каталогів – з карток ГК, проводиться ретельна редакція: звіряються записи на дублетність, додаються, якщо є, всі інвентарні номери. Для цього на робочому столі каталогізатора виставляється зразу дві бази, і йде звірка, лишній запис знімається. Літературу, яка втратила свою *актуальність, а також ту, що готується до списання не вносять в ЕК.*

Алгоритм ретроконверсії у відділах: *взявши з полиці книгу, потрібно звірити її наявність в ЕК. Якщо книга є наявна в базі, то в полі Дублетність (Екземпляри), підполі № 910 занести інформацію на даний примірник:*

1) Статус – 0 (обов'язково)

2) Інвентарний номер

3) Місце зберігання екземпляра

4) Ціна екземпляра

5) Інвентарний номер для штрих-кодування.

Якщо інвентарний номер шестизначний, то перед номером для штрих-кодування ставимо – 0 (нуль). Це необхідно для правильного зчитування штрих-коду. Більше ніяких даних, крім екземплярності, в основну Базу даних працівники відділів не вносять. Кожен екземпляр вносимо окремо.

Так як ретроконверсія літератури проводиться в різних відділах і на декількох комп'ютерах, то для безпеки втрати інформації сформовані «малі» електронні бази даних відділів для введення книг, виданих до 1996 р., які не ввійшли до ЕК. Потім, після ретельного редагування, яке забезпечує відділ систематизації документів та організації каталогів – здійснюємо злиття їх до загальної бази ЕК. До прикладу, була сформована «мала» база ретроконверсії відділу абонемента (АБ). Обсяг цієї бази становив 8157 записів. Більша частина записів бази була відредагована та конвертована в загальну базу ЕК. Після приєднання обласної наукової медичної бібліотеки до ОУНБ

було проведено редагування 5000 записів в базі даних ретроконверсії відділу медичної літератури (ВМЛ). База даних відділу краєзнавчої літератури (ВКР) (Краєзнавство Хмельниччини) вміщує весь обсяг краєзнавчої літератури (книги, періодичні видання краєзнавчого характеру, статті з періодичних видань, цінні друковані видання) та виставлена окремо на сайті бібліотеки. Якщо книги в основній базі даних ЕК немає, то алгоритм дій такий: спершу уточнюється шифр книги, предметна рубрика, а далі дані вносять в базу даних ретроконверсії відділу.

Важливим етапом ретроконверсії є постійне та ретельне редагування баз даних. Методика редагування: на монітор виводиться зразу дві бази: ЕК і та, яка редагується, та звіряється кожен запис. Якщо у відділі є ця книга, додаються інвентарні номери, уточнюється назва, автор, видавництво, предметні рубрики, персоналії, перевіряється відповідність ГОСТам: Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 та Бібліографічний опис скорочення слів і словосполучень українською мовою ДСТУ 3582:2013.

Ретроконверсія каталогів – це величезна, рутинна, але критично важлива робота для забезпечення інформативності сучасної бібліотеки, адже без цього її фонди залишаються буквально «невидимими» для користувачів в інтернеті.

Список використаних джерел:

1. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання (ГОСТ 7.1-2003, IDT)

ДСТУ ГОСТ 7.1:2006. – Київ: Держспоживстандарт України, 2007. – 61 с.

2. Бібліографічний опис скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила (ISO 4:1984, NEQ; ISO 832:1994, NEO).

ДСТУ 3582:2013. Інформація та документація: вид. офіц. – Київ: Мінеконом розвитку України, 2014. – 15 с.

3. Кара О. А. Ретроспективна конверсія ресурсу бібліотечного каталогу як основа створення електронного масиву даних. Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства / О. А. Кара. – Львів: Літопис, 2021.

– 91 с.

4. Колесникова Т. О. Інтеграція традиційних каталогів університетських бібліотек в електронне інформаційне середовище: технологічні аспекти ретроконверсії // Бібліотечний вісник. – 2019. – № 4. – С. 18-25.

5. Шекера П. І. Ретроспективна конверсія ресурсу бібліотечного каталогу як засіб введення в науковий обіг персонального доробку вчених України [Електронний ресурс] / П. І. Шекера // Матеріали Міжнародної наукової конференції НБУВ «Бібліотека. Наука. Комунікація: актуальні тенденції у цифрову епоху». – 2019 р. – Електрон. дані. – Режим доступу: https://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/90. – Назва з титул. екрана. – Дата перегляду: 20.06.2026.

6. Інструкція з приєднання зовнішніх об'єктів/повних текстів з «Електронної бібліотеки Хмельницької ОУНБ в базу даних «Електронний каталог» // Наказ № 37 від 25 червня 2020 року. Дод. 2.

7. Інструкція «Шлях документа в процесі обліку та обробки у Хмельницькій ОУНБ» // Наказ № 13/0 від 28 квітня 2023 р. «Про шлях документів в Хмельницькій ОУНБ».

Слободян Олена,
директор Ярмолинецької центральної бібліотеки;
Хоптяр Юрій,
кандидат історичних наук, доцент К-ПНУ імені Івана Огієнка

БІБЛІОТЕЧНА СПРАВА НА ЯРМОЛИНЕЧЧИНІ (XX СТ. – ПОЧ. XXI СТ.)

Анотація: в статті здійснюється спроба аналізу бібліотечної справи у Ярмолинецькому районі (існував до жовтня 2020 р.) Хмельницької області в період XX – початку XXI ст. Пропонується дослідження про утворення, розвиток бібліотек Ярмолинеччини, вказуються кількісні показники примірників книг у різний час, наводиться кошторис на утримання існуючих бібліотек, я також відзначається будівництво нових бібліотечних приміщень.

Ключові слова: бібліотекарі, бібліотеки, бібліотечна справа, духовні запити, книги, ліквідація неписьменності, навчання, сільбуди, хати-читальні, Ярмолинеччина, бібліотечні проєкти, волонтерство, громадський простір.

На початку XX ст. мережу бібліотечних закладів Подільської губернії складали 102 бібліотеки різних форм власності, причому народних бібліотек-читалень налічувалось 60 (58,9 %), бібліотек товариств – 19 (18,6 %), приватних – 16 (15,7 %), державних – 7 (18,6 %) [1, с.316]. Поруч з цим 62 % населення Подільської губернії складали неписьменні [2, с. 83]. Створення і функціонування бібліотек на Поділлі сприяло підвищенню освітнього рівня населення та відіграло помітну роль у культурно-просвітницькому житті краю.

В перші роки мирного будівництва, після громадянської війни розвиток промисловості, сільського господарства стримувався масовою неписьменністю, безпритульністю, надзвичайно слабким рівнем освітніх закладів, бібліотек тощо. Необхідно було вирішувати, у сфері освіти та культури, такі основні завдання як введення загальнообов'язкового початкового навчання, повну ліквідацію неписьменності, задоволення духовних запитів населення та інші.

На початку 1920-х рр. у Ярмолинецькому районі мережа бібліотек, що виникали спершу як хати-читальні, почала швидко розвиватись. Зокрема, у містечку Ярмолинцях 1923 р. з хати-читальні у будинку М. Волошиної, за її ініціативою, утворилась у бібліотека. Бібліотеку розмістили в одній невеликій кімнаті, а її фонд вмістився у одну шафу. Кількість постійних читачів не перевищував 35 осіб [13, с. 33].

Особлива увага зверталась на ліквідацію неписьменності жінок і дітей: при клубах, гуртожитках відкривались хати-читальні, дитячі майданчики і гуртки крою та шиття. В цей час у Ярмолинцях розпочали роботу два гуртки лікнепу і школа для підлітків. Крім того, виділялись кошти і приміщення для клубу піонерів [3, с. 646].

З кожним наступним роком кількість культурно-освітніх установ зростала. У грудні 1925 р. на Поділлі діяло 527 бібліотек, 821 хата-читальня, 229 клубів та сільбудів і

66 театрів. Порівнюючи з 1921 р., у губернії нараховувалось 153 бібліотеки, 743 хати-читальні і 78 клубів [4, с. 237]. У Проскурівському окрузі наприкінці відбудовчого періоду функціонувало 23 бібліотеки і 28 хат-читалень, в тому числі і у Ярмолинцях [5, с. 216].

З метою підвищення культосвітнього рівня майбутніх спеціалістів Наркомат освіти 29 серпня 1928 р. прийняв постанову «Про викладання іноземних мов у вузах». Згідно цієї постанови було введено обов'язкове вивчення іноземних мов в трудовій, професійній школі, вузі, передбачалось створити для цього необхідні умови, зокрема, наповнити відповідною літературою фонди бібліотек.

В доповідній записці Наркомпросу УРСР від 15.03.1929 р. до уряду республіки вказувалось, що населення усвідомило значення бібліотек, сільбудів, хат-читалень як громадських установ, що повинні працювати на задоволення виробничо-культурних і політико-виховних вимог селянства [6, с. 99].

На початку 1930-х рр. вся мережа культосвітніх закладів націлювалась на боротьбу з пияцтвом, хуліганством, антисемітизмом, знахарством. В цей час заклади культури були втягнені у розпалювання політичної боротьби, наступу на заможне селянство та релігію.

Бібліотечні працівники Ярмолинець і району залучались до роботи тримісячних «наймитських незаможніх курсів» по підготовці до вступу на рабфак. Таких курсів у Проскурівському окрузі працювало 31 [6, с. 109].

В кінці 1930-х рр. функціонувала районна бібліотека у Михайлівці, а у самих Ярмолинцях працювало уже дві бібліотеки: для дорослих і дітей. Вони розташовувались в одному приміщені в центрі містечка. Бібліотека для дорослих мала одну кімнату і невеликий фонд, а для того щоб стати її читачем необхідно було принести 2-3 книги. За таких умов літератури не вистачало і для одержання книг утворювалась черга, тому великою популярністю користувались громадські приватні бібліотеки [7].

8 липня 1941 р. фашисти захопили містечко, а бібліотеки знищили: книги викидали на вулицю і палили. В період окупації бібліотеки в Ярмолинцях і окрузі не функціонували.

Весна 1944 р. принесла містечку рятівне визволення і уже в липні відчинила двері районна бібліотека. Вона розташовувалась в одній не обладнаній кімнатці у приміщені Аврумідера, де нині «Ощадбанк», а силами читачів здійснили необхідний ремонт [12, с. 33]. Прагнучи відновити бібліотеку, мешканці містечка та району зносили до неї власні книги і, в такий спосіб, поступово формувалися її фонди. В цей час на посаду першого бібліотекаря районної бібліотеки призначили Васіштейна Е. І.

У післявоєнні роки, через нестачу бібліотек, у районі при районній бібліотеці діяли пересувні фонди.

На початку 1946 р. налагодив роботу районний відділ культури (зав. відділом Міхєєва М. І.), першочерговим завданням якого став розвиток культури на Ярмолинеччині взагалі і нарощення бібліотечної справи зокрема. Так, відповідно до наказу № 3 від 24 жовтня 1946 р. в Ярмолинцях, у приміщенні школи, відкрилась бібліотека для дітей та юнацтва, роботу якої очолила Коновалова З. В.

Поруч з тим, постійно працювала районна бібліотека для дорослих, хоча не мала окремого приміщення і знаходилась у будинку культури. Працівники бібліотеки Дудко Н., Рак Н. активно трудились над поповненням фондів, залученням ширшого кола читачів, вихованням справжніх любителів книги.

В кінці 40-х рр. бібліотеки почали відкриватися у Ярмолинецькому районі. У 1949 р. в с. Правдівка відкрилась перша сільська бібліотека, а ще через рік утворились бібліотеки в селах Березівці і Буринцях.

Перед бібліотеками району ставились завдання щодо залучення всього дорослого населення до читання, поєднання комплексного та індивідуального підходу до різних груп і категорій відвідувачів. На поповнення книжкових фондів бібліотек виділялись кошти колгоспів, радгоспів, підприємств, профспілок. Тому, як наслідок, протягом 1944-1955 рр., тільки у районній бібліотеці книжний фонд зріс до 10 тис. примірників, якими користувалися понад 500 читачів.

У 1955 р. на посаду завідуючої районної бібліотеки призначили Широку С.М., під керівництвом якої розпочалось будівництво нового приміщення (завершилось 1966 р.),

здійснювалась перебудова усієї роботи [13, с. 33].

Виконавчий комітет Ярмолинецької районної ради, райвідділ культури проводив роботу щодо поліпшення змісту і пожвавлення діяльності культурно-освітніх закладів. У 1956 р. в Ярмолинецькому районі систематично проводився інструктаж та навчання завідувачів і працівників бібліотек [8, арк. 77]. Виконком у своїх звітах відзначав сільські бібліотеки сіл Буйволівці (205 читачів із них 69 колгоспників), Борбухи, Соснівки та інші [8, арк. 78]. Крім того, у своїх рішеннях Ярмолинецька райрада підкреслювала необхідність підвищення рівня роботи сільських і клубних бібліотек, наполягала на максимальному залученню населення до читання книг шляхом проведення читацьких конференцій, колективного обговорення прочитаних творів [8, арк. 79].

Яролинецька районна бібліотека у 1958 р. отримала новозбудоване приміщення із просторим читальним залом, допоміжними кімнатами для книжних фондів і абонементом. Вона стала головною книгозбірнею району звідки здійснювалося організаційно-методичне керівництво роботою сільських бібліотек, мережа яких зросла до 30. В цей час у бібліотеках відбувалось оформлення книжкових виставок, проводились огляди літератури, читацькі конференції, зустрічі. Робота бібліотек неодноразово висвітлювалась на сторінках преси [9].

У 1958 р. Ярмолинці переведено до розряду селищ міського типу, що вимагало поруч з іншим і поліпшення матеріальної бази бібліотек. Особливо не відповідали вимогам життя старі приміщення більшості сільських закладів культури, тому збільшувались асигнування на їх будівництво та літературу. Комплектація бібліотек літературою здійснювалась різними шляхами, як централізовано через книжні магазини, так і надходження від читачів. На початку 60-х рр. фонди районних бібліотек у Ярмолинцях помітно зросли і становили 30 593 примірники в бібліотеці для дорослих і 16 972 – в дитячій [5, с. 223].

Виконком Хмельницької обласної ради у 1960 р. прийняв спеціальне рішення про перспективний план розвитку бібліотечної мережі і поліпшення культосвітнього

обслуговування населення області на 1960-1962 рр. В зв'язку з цим, у Ярмолинцях та сільських радах розроблялися єдині міжвідомчі плани удосконалення роботи у всіх бібліотеках, які обслуговували на той час 45 % населення району.

Перед бібліотеками ставилось завдання щодо залучення всього дорослого населення до читання, ведення пропаганди комплексно, з індивідуальним підходом до різних груп і категорій населення. Планувалось відкрити стаціонарні бібліотеки у всіх населених пунктах, де проживає 500 чоловік [10].

В зв'язку з цим, почала зростати інформаційна функція бібліотек, пропаганда літератури з різних галузей знань. У райбібліотеці запровадили відкритий доступ до книжних фондів, створили алфавітний каталог, склали списки рекомендованої літератури, бібліографічні покажчики літератури, картотеки, оформлені бібліотечні плакати. У 1962 р. обласна преса відзначала роботу бібліотек сіл Баламутівка, Іванівці, Михалківці [11].

У 1965 р. до районної бібліотеки для дорослих добудували нове приміщення, а дитяча районна бібліотека у 1966 р. перемістилась у нове світле приміщення площею у 302 кв. м. До послуг читачів стали читальний зал на 100 місць, два абонементи, кімната для методичної роботи. Фонд районної бібліотеки для дорослих налічував тоді 24 350 томів [3, с. 650].

Однією із найбільших в районі була бібліотека у с. Михайлівка, фонди якої нараховували понад 15 тис. книжок. Тут широко пропагувалась творчість земляка – українського письменника К. О. Гордієнко.

У 1969 р. до послуг населення Ярмолинецького району були 52 сільські і 2 районні бібліотеки, з книжковим фондом 457 705 примірників. До читання залучались тоді понад 57 тис. чол., що складало 72,4 % дорослого і майже всіх дітей шкільного віку [12, арк. 37].

В районі особливо виділялась робота бібліотек у селах: Буйволівці, Глушківці, Жилинці, Іванківці, Корначівка, Левківці, Лугове, Москалівка, Проскурівка, Савинці, Соколівка, Сутківці, Ясенівка, а також Ярмолинецька районна бібліотека [12, арк. 48]. Налагоджували роботу у цих населених пунктах

вмілі організатори бібліотечної справи, активні пропагандисти книги: Альошко Л., Бойко Л., Вознюк І., Криклива Ф., Чомкал В. та багато інших [12, арк. 49].

В цей час досить значний масив літератури зосереджувався у с. Солобківці, де діяли чотири бібліотеки. Тут у сільській бібліотеці для дорослих нараховувалось близько 27 тис., а в бібліотеці для дітей – 15 тис. книжок.

У 1970 р. Ярмолинецька районна бібліотека для дорослих вийшла переможцем у Всесоюзному огляді роботи бібліотек і удостоєна нагороди диплому І-го ступеня. До того ж, за наполегливу працю бібліотеку включили до Книги Трудової Слави району.

Новий етап розвитку бібліотек району розпочався у середині 1970-х рр. З метою надання населенню більших можливостей для використання книжкових фондів, розширення об'єму бібліотечно-бібліографічних послуг, економічного і раціонального використання коштів, у квітні 1977 р. в районі утворили централізовану бібліотечну систему, центром якої стала районна бібліотека (ЦРБ). Ця система складалась з двох районних, 54 сільських, 40 шкільних бібліотек, 84 галузевих пересувок та 5 пунктів видачі.

У зв'язку з цим, суттєво змінилась структура ЦРБ, де утворилися нові функціональні відділи: комплектування та обробки літератури, організації і збереження книжкового фонду, методичний центр. Штат цього закладу зріс до 22 працівників, на чолі з Широкою С. М. Щорічно до ЦРБ надходило 5-6 тис. книг., а загалом по району – 60-65 тис.

На початку 1987 р. ЦРБ отримала просторі приміщення у новозбудованому будинку культури. Вона розташувалась на одному із поверхів, де гостинно розчинили двері світлого читального залу, абонементу, краєзнавчої кімнати. Відвідувачі отримали можливість не тільки знайомитись з книгами та періодичними виданнями, але й користуватися технічними засобами [13, с. 33].

Постійно здійснювалась робота щодо пошуку нових форм обслуговування читачів, зокрема утворювалися клуби за інтересами, а також проводилися тижні дитячої, юнацької книги, зустрічі з письменниками та поетами Поділля.

Після проголошення незалежності України у діяльності бібліотек району відбулися зміни. Ці заклади культури одразу включились в процес відродження

історичних традицій, у вивчення історії свого краю. В зв'язку з цим, зросла потреба у літературі рідною мовою. У бібліотеках організовувались куточки народознавства, де вчителі проводили з учнями уроки. Працівники бібліотек району стали ініціаторами створення альбомів пам'яті загиблих воїнів-земляків та альбомів з історії сіл.

У 1994 р. мережа бібліотек Ярмолинецького району складалася з ЦРБ, міської, дитячої та 50 сільських бібліотек у яких працювали 83 бібліотекарі. Кількісний показник бібліотечних фондів на той час складав 596,5 тис. примірників у всій мережі бібліотек району, в тому числі у ЦРБ – 52,6 тис., міській – 12,4 тис., дитячій – 26,3 тис., сільських – 505,3 тис. Кількість читачів в цей час у бібліотеках району становила 32086, із них 3279 зареєстровані у ЦРБ, 580 – у міській, 1250 – у дитячій, 26977 – у сільських [5, с. 227-230].

Поруч з цим, економічна криза, в якій опинилась Україна у 1990-х рр., боляче вплинула на стан бібліотечної справи. З кожним роком почали зменшуватися надходження на придбання літератури, підтримання матеріальної бази. У 1995 р. на кожну сільську бібліотеку припадало, в середньому, по 2-3 газети і 1-2 журнали. Однак, становище ставало дедалі складнішим.

Брак коштів призвів до скорочень робочих місць, зокрема скоротили 4 посади у ЦРБ і закрили 13 сільських бібліотек. Натомість утворили 11 бібліотечних пунктів, а за рахунок вивільнених фондів і перерозподілу літератури відкрили бібліотеку-філію у мікрорайоні ст. Ярмолинці.

На початку XXI ст. більше літератури почало надходити до всіх 45 бібліотек району. Так, у 1999-2000 рр. надійшло, відповідно, 758 і 938 примірників. Певне пожвавлення стану трьох бібліотек спостерігалося у Ярмолинцях, де працювало 14 спеціалістів, які обслуговували 5,5 тис. читачів. Директором центральної бібліотеки призначили М. А. Гриб, яка докладала чимало зусиль, щоб бібліотека стала справжнім інформаційним центром, центром спілкування і духовного надбання. Про це свідчили діючі при бібліотеці клуби за інтересами: «Автограф»,

Юність і закон», «Берегиня» та інші [13, с. 33].

Фактично у кожній бібліотеці за всіх часів працювали справжні ентузіасти своєї справи, які виховували честь, гідність, талант. Бібліотечну роботу піднімали на високий рівень висококваліфіковані працівники: Гриб М. А., Бабій Р. С., Кудряшова Т. М., Кухар Є. Д., Лісовська О. І., Москаленко В. М., Трачук Є. Ф. та інші.

За останні роки в районній бібліотеці значно поліпшилась краєзнавча робота, що стала одним із пріоритетів бібліотечної діяльності. Бібліограф веде «Літопис селища», а в сільських бібліотеках – «Історії сіл». Результатом цієї кропіткої праці є книги для читачів «Ярмолинецькі самоцвіти» (2001 р.) та «Ярмолаєва земля» (2008 р.) – легенди рідного краю. Матеріали, що увійшли до книг зібрані заступником директора ЦБС по роботі з дітьми Трачук Є. Ф. Ці книги отримали всі бібліотеки району. Ще одним важливим напрямком роботи бібліотеки було відзначення державних свят та громадсько-політичних подій: 55-річчя Перемоги, 600-річчя з часу заснування Ярмолинець, відзнаки з нагоди дня народження Т. Шевченка, Л. Українки, Дня Конституції [14].

В 2006 році було придбано комп'ютерний комплекс, обладнано комп'ютерний кабінет з підключенням до мережі Інтернет. Згідно «Районної програми поповнення книжкових фондів» було отримано з районного бюджету 15 тис. грн. на придбання книг в ЦРБ і 5 тис. на передплату періодики. Фонд ЦРБ на той час складає майже 50 тис. екз. 3,5 тис. читачів, за рік яким видано 72 тис. екз. документів.

У 2011 році створено власний сайт бібліотеки створенням та веденням якого займається інженер-програміст бібліотеки Посвистак А. Б. В цьому році бібліотека розпочала активну участь в проектній діяльності. В квітні було отримано перемогу у конкурсі «Співпраця бібліотек з місцевими громадами» програми «Бібліоміст» на створення «Майданчика для дискусій». На кошти гранту в сумі 12 тис. грн. було закуплено мультимедійне обладнання.

В грудні 2011 року 4 бібліотеки Ярмолинецької ЦБС прийняли участь в конкурсі Міжнародного фонду «Відродження» з метою поповнення фондів бібліотек і

бібліотека-музей с. Правдівка виграла 5 тис. грн.

В квітні 2012 року ЦБС отримала перемогу у проекті «Бібліоміст» та одержала 15 ПК для вільного доступу громадян, а в жовтні вже приймали перших відвідувачів. В п'ятьох бібліотеках (ЦРБ, РДБ, б/ф с. Кадиївка, б/ф с. Соколівка, б/ф с. Солобківці, б/ф с. Сутківці) діє Пункт публічного доступу до Інтернету, де можна швидко і, головне, безкоштовно отримати всю необхідну інформацію. Також в цьому місяці на базі б/ф с. Соколівка пройшов обласний круглий стіл «Бібліотека – центр громади». В червні 2012 року на базі ЦБС пройшов 3-х денний обласний семінар директорів ЦБС.

У вересні 2012 року прийняли участь в обласному огляді-конкурсі на кращу сільську бібліотеку. Переможцем стала бібліотека-музей с. Правдівка. Тоді ж наша ЦРБ виборола І місце в обласному огляді-конкурсі на кращу нетрадиційну книжкову виставку «Край в якому я живу». В грудні 2012 року клуб «Юність і закон» (ЦРБ) посів ІІІ місце в обласному конкурсі на кращий правовий клуб.

У 2017 році директорка ЦРБ здобула перемогу в обласному конкурсі «Кращий за професією». Це відбулося в рамках щорічного конкурсу, який проводить Управління культури, національностей, релігій та туризму Хмельницької обласної державної адміністрації. Це досягнення підкреслило високий рівень роботи всієї бібліотечної системи району на обласному рівні [15].

Постійно діє акція «Подаруй україномовну книгу рідній бібліотеці», що сприяє оновленню книжкового фонду.

Ярмолинецька центральна бібліотека має чудову та тривалу історію співпраці з Вікімедіа Україна. Офіційно проводились локальні вікізустрічі (майстер-класи з написання статей) у 2019 році та у 2021 році. Попри карантинні обмеження тих років, заклад став офіційною локацією, де бібліотекарі та читачі створювали нові статті до Дня народження української Вікіпедії.

Два роки поспіль, 2019 – 2020 рр. ЦРБ спільно з ГО «Діємо для розвитку громади» брала участь у проєкті «ПУЛЬС» «Розробка курсу на зміцнення місцевого самоврядування в Україні», проведено ряд заходів з інформування населення про

процеси децентралізації в Україні. Цікаво те, що з метою обміну досвідом на захід завітали учасники аналогічного проекту з Молдови. Проєкт ініційований Асоціацією міст України (АМУ) у партнерстві з Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX/Україна), мав на меті зміцнення місцевого самоврядування та сприяння активній участі громадян у процесі децентралізації. Проєкт підтримувався Агентством США з міжнародного розвитку (USAID). [16]

Бібліотекарі Ярмолинецької громади з перших днів повномасштабного вторгнення перетворили свої заклади на справжні волонтерські та гуманітарні штаби. Поряд зі своїми основними функціями та постійними донатами, це і збір продуктів, плетіння сіток, виготовлення окопних свіч, загоювальні креми, участь в благодійних ярмарках. Також постійно організовувались аукціони, де лотами були військові трофеї, розписані захисниками та місцевими майстрами (гільзи, тубуси від снарядів, каски). Розігрувались картини передані із Амстердаму соратницею Бориса Нємцова.

Неодноразово організовувались збори теплих речей, продуктів тривалого зберігання, ліків, засобів гігієни та формування індивідуальних посилок на передову. Маленькі читачі створюють листівки, малюнки та патріотичні обереги. Для воїнів такі речі мають особливу цінність. Збирали продукти, які передали ГО «Волонтерський Лідер», які виготовляють сухі супи та каші для наших воїнів. Готували їжу для військових біля храму ПЦУ та в бібліотеках.

Також надавалась допомога внутрішньо переміщеним особам. Насамперед це робота працівників бібліотеки в Гуманітарному центрі громади. Реалізовувалися проєкти, проводили акції спрямовані на соціально-психологічну підтримку дітей, що постраждали від війни, та їхніх родин. Під час цих заходів зав’язалась тісна співпраця із благодійними фондами та організаціями: БО «РОКАДА», БО «БЛАГОДІЙНИЙ ФОНД «КАРІТАС-ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УГКЦ», ГО «Центр стратегічних ініціатив», БФ Сергія Притули, Фонд розвитку можливостей, БФ «Посмішка UA», БО «Волонтери Ярмолинеччини», тощо.

Важливим кроком стала перемога у 2024 році в конкурсі

адвокаційних проєктів програми «DOCU ДІЄ 3.0» з ініціативою «Бібліотечний бізнесХаб». Цей проєкт, передбачав створення коворкінг-простору для навчання та підтримки підприємницьких ініціатив місцевих мешканців та внутрішньо переміщених осіб (ВПО), що фінансувався Європейським Союзом та Національним фондом на підтримку демократії (NED) [17].

Працівники бібліотек приділяють значну увагу вивченню та популяризації історії рідного краю. Результатом цієї системної роботи стало визнання Ярмолинецької ЦБ у 2023 році кращою серед центральних бібліотек Хмельницької області за організацією краєзнавчої роботи.

Знаковою подією стало святкування 100-річного ювілею Ярмолинецької центральної бібліотеки у листопаді 2023 року, під час якого були відзначений внесок усіх поколінь бібліотечних працівників. [18], [19].

У 2025 році наша бібліотечна спільнота отримала потужну стратегічну підтримку від громади. Депутати селищної ради підтримали три програми, які бібліотекарі втілюють в життя. Це – Програма поповнення бібліотечних фондів Ярмолинецької центральної бібліотеки та її філій на 2025-2027 роки, Програма підтримки книговидання місцевих авторів та популяризації української книги на 2026-2028 роки та Програма «Обдарована дитина». Завдяки результативній участі дітей-читачів у різноманітних бібліотечних заходах, конкурсах та творчих проєктах, у межах реалізації селищної Програми «Обдарована дитина» у 2025 році було виборено та одержано 21 премію. Це підтверджує ефективність бібліотек як дієвого майданчика для розвитку творчого потенціалу та підтримки талановитої молоді Ярмолинеччини.

Попри всі виклики сьогодення, наша громада тримає культурний фронт та впевнено розвивається. 27 червня 2025 року Ярмолинецька центральна бібліотека виступила головним організатором для проведення ІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції «Історія міст і сіл Хмельниччини». Захід об’єднав провідних науковців, істориків, архівістів, краєзнавців та бібліотечних фахівців з різних куточків нашої області. Конференція стала потужною

платформою для обміну досвідом, презентації нових досліджень з історії міст і сіл Хмельниччини, зокрема Ярмолинеччини. Також обговорення ролі публічних бібліотек у збереженні та популяризації локальної історико-культурної спадщини. Проведення події такого рівня в Ярмолинцях підтвердило високий професійний статус центральної бібліотеки як провідної культурно-просвітницької інституції громади.

Оновлення книжкових фондів – це інвестиція в інтелект громади. На виконання профільних програм у 2025 році, за кошти місцевого бюджету для бібліотек Ярмолинецької ТГ було придбано 1196 екземплярів сучасних нових книг. Цей вагомий результат став можливим завдяки фінансовій підтримці керівництва громади та успішній партнерській співпраці з Видавництвом «Ранок», яке надало унікальну пропозицію для бібліотек «1=2».

Сьогодні Ярмолинецька центральна бібліотека – це комунальний заклад Ярмолинецької селищної ради, що координує роботу 19 бібліотек-філій. Вона є не лише сховищем друкованих видань, а й активним громадським простором, центром краєзнавчої роботи, місцем проведення культурно-мистецьких заходів, освітніх програм та зустрічей. В умовах сучасних викликів, зокрема повномасштабного російського вторгнення, бібліотеки громади продемонстрували свою соціальну значущість, ставши осередком підтримки та допомоги.

Зберігаючи традиції просвітництва, бібліотеки активно впроваджують нові форми роботи, залишаючись невід'ємною складовою культурного осередку Хмельниччини та важливим чинником формування освіченого та патріотичного суспільства.

Список використаних джерел:

1. Хоптяр Ю. А. Розвиток бібліотечної справи в Подільській губернії (70-ті рр. XIX ст. – початок XX ст.) // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету: історичні науки. – Кам'янець-Подільський, 2001. Т. 5(7). С. 316-320.

2. Малий В. В. Освітній рівень подолян наприкінці XIX ст. (за даними Всеросійського перепису населення 1897 р.)

// Освіта, наука і культура на Поділлі. Збірник наукових праць. Т. 1. Кам'янець-Подільський: (Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет.), 1998, с. 83-89. (Підрахунки автора).

3. Історія міст і сіл Української РСР. Хмельницька область. К: АН УРСР, 1971. 706 с.

4. Нариси історії Поділля: на допомогу вчителю // Л. В. Баженов, І. С. Винокур, С. К. Гуменюк, О. М. Завальнюк та інші. Хмельницький,1990, 328 с.

5. Слободянюк П. Я. Культура Хмельниччини. Хмельницький: ПП «Прометей», 1998, 420 с.

6. Культурне будівництво в Українській РСР (1928-1941 рр.): Збірник документів і матеріалів. К.: Радянська школа, 1986, 386 с.

7. Радянське Поділля. 1962. 28 лютого.

8. ДАХО, ф.р.-6243, оп.1, спр.137, арк.77, 78,79.

9. Радянське Поділля. 1960. 27 серпня.

10. Радянське Поділля. 1961. 19 вересня.

11. Тучапець В. Скарбниці передового досвіду // Радянське Поділля. 1962. 14 квітня.

12. Снігур О. С. Ярмолинці (короткі історичні нариси). Ярмолинці, 2000, 64 с.

13. Козак А. Р. Ярмолинці і ми / Хмельницький : ТОВ «Поліграфіст», 2007, 36 с.

14. Комора духовних скарбів: збірник, присвячений історії та діяльності Ярмолинецької ЦРБ / Центральна районна бібліотека. – Ярмолинці. – 2012. – 73 с.; іл.

15. Постаті бібліотечної плеяди. Директори бібліотек Хмельницької області : довідник / Департамент інформаційної діяльності, культури, національностей та релігій Хмельниц. облдержадмін.; Хмельниц. ОУНБ; Хмельниц. обл. орг. НСК України; Хмельниц. обл. від. ВГО УБА. – Хмельницький: ПП Заколодний М. І., 2021. – 196 с. – (До 120-річчя з часу заснування Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки). С. 162-165.

16. Збірка успіхів проєкту «Пульс. Розробка курсу на зміцнення місцевого самоврядування в Україні». Київ, 2020. с. 144.; фото. С. 65-67.

17. Знайомтеся: переможці конкурсу адвокаційних проєктів програми «DOCU ДІЄ 3.0» [онлайн-публікація] // DOCU/CLUB: офіційний сайт. 2024. 16 травня URL: https://docuclub.ua/news/znayomtesya--peremozhci-konkursu-advokaciynikh-proyektiv-programi-docu-diye-3-0

18. У Ярмолинецької центральної бібліотеки – 100-річний ювілей! [онлайн-публікація] // Ярмолинецька селищна рада : офіційний сайт. 2023. 27 листопада URL: https://yarmolynetska-gromada.gov.ua/news/1701069466/

19. Ярмолинецька центральна бібліотека відзначила 100-літній ювілей https://vpered-yar.com.ua/novyny/yarmolyneczka-czentralna-biblitoeka-vidznachyla-100-litnij-yuvilej/

20. Ярмолинецька центральна бібліотека відзначила 100-літній ювілей : [онлайн-публікація] // Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека : офіційний сайт. 2023. 24 листопада URL: https://ounb.km.ua/news/2023/2023_11_24_3/2023_11_24_3.php

Слотюк Галина,
директор Вінницької ОУНБ ім. В. Отамановського;
Мазур Тетяна,
заступник директора з наукової роботи та інформатизації Вінницької ОУНБ ім. В. Отамановського

БІБЛІОТЕКА ЯК ЧИННИК ІНФОРМАЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ ГРОМАДИ: ДОСВІД ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСНОЇ УНІВЕРСАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ІМЕНІ ВАЛЕНТИНА ОТАМАНОВСЬКОГО

Анотація: у статті досліджено трансформацію інформаційної функції Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки імені Валентина Отамановського у 2020–2025 роках. Проаналізовано практики цифрової та медійної грамотності, інфогігієни, інформаційної й кібербезпеки, критичного мислення, бібліографічної навігації, професійного розвитку бібліотекарів та партнерської взаємодії. Показано, що

медійна грамотність та інформаційна гігієна впроваджувалися в діяльність бібліотеки з початку російсько-української війни, однак після 2022 року набули виразного безпекового та стійкісного виміру. Обґрунтовано, що бібліотечний спротив полягає не лише в поширенні достовірної інформації, а передусім у формуванні інформаційної автономії користувача – здатності самостійно знаходити, оцінювати, перевіряти та відповідально використовувати інформацію. Запропоновано модель переходу від доступу до інформації через медійну та цифрову грамотність, інфогігієну і критичне мислення до інформаційної автономії особистості та інформаційної стійкості громади.

Ключові слова: бібліотека, медійна грамотність, інформаційна грамотність, інфогігієна, критичне мислення, інформаційна автономія, дезінформація, інформаційна безпека, цифрова грамотність, гібридна війна, інформаційна стійкість.

Сучасна російсько-українська війна є гібридною й ведеться не лише на полі бою. Інформаційний простір став одним із ключових середовищ протистояння, у якому поряд із правдивими відомостями поширюються дезінформація, пропаганда, маніпулятивний контент, фейки тощо. Такі інформаційні впливи спрямовані на маніпулювання свідомістю людей і груп населення, формування хибного сприйняття дійсності та послаблення інформаційної стійкості суспільства. За таких умов сам доступ до інформації не гарантує інформаційної безпеки: користувач має вміти оцінювати джерела, перевіряти твердження, розпізнавати маніпуляції та відповідально поводитися з інформацією.

Це змінює роль бібліотеки. Традиційна функція забезпечення доступу до інформаційних ресурсів доповнюється освітньою та навігаційною: бібліотека допомагає не лише знайти інформацію, а й оцінити її якість та навчитися працювати з нею самостійно. Для ВОУНБ ім. В. Отамановського ця трансформація не почалася 2022 року. Аналіз роботи обласної книгозбірні у 2020–2025 роках дає змогу простежити рух від організації навчання користувачів цифрової освіти й медіаграмотності до інформаційної безпеки, адресної роботи та

формування стійкості громад.

Мета та методи дослідження. Мета статті – визначити роль ВОУНБ ім. В. Отамановського у формуванні медійної грамотності, інфогігієни, критичного мислення та інформаційної автономії користувачів як складників бібліотечного спротиву інформаційним впливам гібридної війни. Емпіричну основу становлять звіти про діяльність ВОУНБ ім. В. Отамановського за 2020–2025 роки. Застосовано контент-аналіз звітної документації, порівняльний аналіз, систематизацію та узагальнення практик бібліотеки.

Досвід роботи ВОУНБ ім. В. Отамановського показує, що медіаосвіта не була реакцією на повномасштабне вторгнення військ рф в Україну. У 2020 році Регіональний тренінговий центр поєднував навчання роботи з ПК, пошуку інформації в інтернеті, доступу до публічної інформації та мобільної грамотності з тренінгами «Media Literacy», «Протидія дезінфодемії: медійна та інформаційна грамотність для кожного та для всіх», «Інформаційна гігієна» тощо. З 2021 року цей напрям розвивався з використанням ресурсів платформи «Дія. Освіта» тощо.

У 2021 році разом із освоєнням цифрової грамотності для бібліотечних працівників організовувалися навчання з цифрових комунікацій, освоєння програми «Canva» та інших інструментів. Цей досвід важливий як показник того, що бібліотека інвестувала в професійні компетентності ще до різкого зростання інформаційних ризиків. Саме сформована до 2022 року інфраструктура дала змогу швидко переорієнтувати навчальні програми на потреби воєнного часу.

Отже, у 2020–2021 роках основним завданням було подолання цифрового та інформаційного розриву: сформувати базові навички пошуку, використання електронних сервісів і роботи в цифровому середовищі. Медійна грамотність у цій моделі вже була присутня, але переважно як освітня компетентність.

Після початку повномасштабної війни інформаційний контекст змінився. У 2022 році бібліотека інформувала користувачів про воєнний стан, український опір, російсько-українську війну, права громадян, психологічну підтримку

тощо. Паралельно команда ВОУНБ ім. В. Отамановського в межах проєкту «Цифрові, інклюзивні, доступні: підтримка цифровізації державних послуг в Україні» провела п’ять онлайн-тренінгів «Інформаційна та кібербезпека для користувачів бібліотек», присвячених безпечній поведінці в соціальних мережах і месенджерах, фінансовій та інформаційній безпеці.

У 2023 році інформаційна безпека стала пріоритетним напрямом: проводилися навчання з безпеки в соціальних мережах і фінансової безпеки для студентів, бібліотекарів, військовослужбовців та ВПО. У 2024 році медіаосвіта вийшла за межі бібліотеки: у партнерстві з ГО «Схід SOS» та «Затишно space» проведено виїзні навчання, зокрема «Медіаграмотність. Fit in Fakten». У 2025 році РТЦ провів 132 тренінги за участю 1787 осіб; серед тем були цифрова та медійна грамотність, електронні послуги й безпечна робота з інформацією. Для ветеранів і членів їхніх родин відбулися тренінги «Протидія російським наративам», а для розвитку медіаграмотності та згуртованості ВПО – квест-ігри «У пошуках довгокрила» тощо.

Важливою ознакою системності у 2025 році стала участь працівників і користувачів бібліотеки в національному тесті з медіаграмотності в межах Тижня медіаграмотності. Така практика переводить медіаосвіту з рівня окремого заходу на рівень регулярного самооцінювання та популяризації медіакомпетентностей.

Таким чином, війна не створила інформаційно-освітню функцію бібліотеки, але змінила її зміст: до цифрової освіти додалися інформаційна та кібербезпека, протидія дезінформації, робота з російськими наративами, адресність і розвиток інформаційної стійкості.

Медійна грамотність охоплює компетентності, необхідні для пошуку, оцінювання та критичного осмислення інформації, а також прийняття обґрунтованих рішень

Інфогігієна акцентує на повсякденній поведінці: перевірці джерел, зіставленні повідомлень, розмежуванні фактів і суджень, критичному ставленні до емоційно забарвленого контенту та відмові від поширення неперевірених відомостей. У бібліотечній практиці ці поняття взаємопов’язані: медійна

грамотність формує компетентності, а інфогігієна переводить їх у поведінку.

Тому бібліотечний спротив не може зводитися до повідомлення про наявність фейків. Його завдання – сформувати навичку самостійного розпізнавання сумнівної інформації. Показовою є зміна тематики навчань після 2022 року: від загальної цифрової освіти до інформаційної та кібербезпеки, захисту персональних даних, безпечної поведінки в соціальних мережах і месенджерах, розпізнавання маніпуляцій та шахрайства тощо.

Важливим є й практичний характер навчання. Під час виїзного тренінгу «Медіаграмотність. Fit in Fakten» у 2024 році молодь працювала із ситуативними картками та аналізувала конкретні інформаційні ситуації. Такий підхід переводить медіаграмотність із засвоєння правил у практику оцінювання. Інформаційна гігієна, відповідно, має два взаємопов'язані рівні: когнітивний – критичну оцінку змісту; поведінковий – безпечну взаємодію із цифровим середовищем.

Важливою передумовою розвитку цифрової грамотності стала системна робота в межах інфраструктури бібліотечної мережі області. У 2021 році ВОУНБ ім. В. Отамановського спільно з Вінницьким обласним відділенням ВГО «Українська бібліотечна асоціація» долучилася до реалізації проєкту Міністерства цифрової трансформації України «Дія. Цифрова освіта», спрямованого, зокрема, на комп'ютеризацію сільських бібліотек. У межах проєкту 300 комп'ютерів було передано бібліотекам Вінниччини (150 бібліотек області отримали по 2 комплекти комп'ютерної техніки). Це сприяло розширенню технологічної спроможності бібліотечної мережі та створило інфраструктурну основу для подальшого розвитку цифрової освіти.

Медіаграмотність стає стійкою компетентністю тоді, коли користувач здатний самостійно перевіряти походження та надійність інформації. Це продовжує традиційну інформаційну функцію бібліотеки: якщо раніше бібліотекар допомагав знайти документ у структурованому фонді, то в цифровому середовищі він допомагає орієнтуватися у фрагментованому інформаційному потоці різної якості.

У 2020 році ВОУНБ ім. В. Отамановського представила віртуальний бібліографічний огляд «Інформаційна культура в цифрову епоху». У 2025 році для освітніх установ підготовлено інформаційний список «Медіаграмотність і інформаційна гігієна: формування критичного мислення у молоді». Такі продукти не дають користувачеві готової оцінки, а створюють впорядковане поле для самостійного пошуку та осмислення.

Безпосередньо навички перевірки інформації формувалися, зокрема, під час тренінгу «Медіаграмотність. Розпізнання фейків та маніпуляцій» для учнівської та студентської молоді. Учасники працювали з поняттями «фейк», «пропаганда», «дезінформація», «джинса» та інтерактивними завданнями. Під час навчань використовували матеріали національного проєкту «Фільтр». У практичному вимірі алгоритм критичного реагування можна подати так: повідомлення → джерело → автор → мета → докази → зіставлення → висновок.

Принципово важливо, що бібліотека не просто називає фейк, а передає користувачеві інструмент його перевірки. Якщо готове спростування працює лише щодо конкретного повідомлення, сформована навичка може бути застосована до нових інформаційних ситуацій. Саме тут проходить межа між інформуванням та інформаційною автономією.

Цей досвід поширюється і на професійну діяльність. Систематично працівники обласної книгозбірні проходять курси «Медіаграмотність: як не піддаватися маніпуляціям?» на Prometheus. У 2025 році серед тем професійного обговорення були цифрова компетентність бібліографа та сучасні бібліотечні компетентності. Бібліотекар дедалі більше виступає медіатором між користувачем і інформаційним середовищем: допомагає сформулювати запит, зорієнтуватися в джерелах, оцінити їхню релевантність і надійність та за можливості навчитися робити це самостійно.

Професійна медіакомпетентність важлива і тому, що користувач дедалі частіше отримує інформацію поза бібліотечними ресурсами – через соціальні мережі, месенджери та цифрові платформи. Бібліотекар не може контролювати цей потік, але може навчити користувача застосовувати до нього

критерії достовірності та доказовості.

Інформаційна вразливість різних груп відрізняється, тому ВОУНБ ім. В. Отамановського поступово переходить до адресної моделі. Для молоді акцент змістився від ознайомлення з поняттями до практичного аналізу інформації. Для людей старшого віку цифрова грамотність поєднується з безпекою та доступом до електронних послуг. Для ВПО, військовослужбовців, ветеранів та членів їхніх родин актуальними стають фінансова й інформаційна безпека, доступ до державних сервісів, протидія російським наративам та соціальна інтеграція.

Для освітян бібліотека виступає не лише безпосереднім джерелом інформації, а й ресурсним партнером. Підготовлений інформаційний список щодо медіаграмотності та інформаційної гігієни для формування критичного мислення в молоді є прикладом такого опосередкованого впливу: бібліотека створює ресурс, який можна використовувати в освітньому середовищі.

У 2023 році 247 ВПО були безкоштовно записані до бібліотеки; у 2024 році серед нових користувачів було 135 ВПО, у 2025 році – 276, проведено понад 226 заходів різних форматів. Для військовослужбовців і членів їхніх родин бібліотека презентувала онлайн-ресурси та проводила інформаційні заходи; для ветеранів і членів їхніх родин – тренінг «Протидія російським наративам». Це показує, що інформаційна стійкість пов’язана не лише з якістю інформації, а й з можливістю отримати її у відповідному соціальному середовищі.

Важливою є професійна підготовка бібліотекарів. У 2025 році РТЦ провів 53 тренінги для бібліотечних працівників за участю 740 осіб. Підготовлений фахівець надалі поширює компетентності серед користувачів і колег, тому професійна медіакомпетентність має мережевий ефект.

Важливу роль відіграє партнерство з державними, громадськими та міжнародними організаціями. Такі зв’язки забезпечують додаткові ресурси й експертизу, дають доступ до специфічних аудиторій і розширюють масштаб бібліотечних ініціатив. Поєднання стаціонарних, виїзних та онлайн-форматів додатково зменшує залежність інформаційної освіти від фізичної присутності користувача в бібліотеці.

Досвід ВОУНБ ім. В. Отамановського дозволяє розглядати бібліотеку як один з інфраструктурних вузлів інформаційної стійкості громади. Така стійкість формується в поєднанні достовірних ресурсів, інформаційної навігації, медійної та цифрової грамотності, інфогігієни, критичного мислення, безпечної цифрової поведінки, професійної компетентності бібліотекарів і партнерства.

Важливим є і розширення поняття безпечного бібліотечного простору, зокрема один із семінарів-практикумів для бібліотекарів закладів професійної освіти був присвячений безпечному простору для діалогу та інформаційної грамотності, а Школа керівника бібліотеки охопила керівників публічних бібліотек із 55 громад області. Це дає підстави розглядати безпеку не лише як цифровий захист, а як поєднання інформаційного, цифрового, соціального та психологічного вимірів.

Мережевий характер цієї моделі особливо виразний у проєкті «Бібліотеки розвивають цифрову грамотність задля посилення стійкості громад та відновлення», зокрема тренери обласної книгозбірні навчали координаторів Хабів цифрової освіти Вінницької області, які мали надалі проводити консультації та заняття у своїх громадах. Отже, бібліотека виступає не лише безпосереднім надавачем освітньої послуги, а поширює знання й компетентності: ВОУНБ → бібліотекарі-координатори → бібліотеки громад → користувачі → громада.

У цьому контексті «бібліотечний спротив» доцільно розуміти як системну діяльність бібліотеки, спрямовану на зменшення інформаційної вразливості людини та громади через доступ до достовірних ресурсів, розвиток медійної й цифрової грамотності, інфогігієни, критичного мислення, безпечної інформаційної поведінки, професійної компетентності бібліотекарів та партнерської взаємодії.

Центральним результатом такого спротиву має бути інформаційна автономія особистості – здатність сформулювати інформаційну потребу, знайти релевантні джерела, оцінити їхню надійність, зіставити відомості, розпізнати маніпуляцію, перевірити сумнівне твердження та відповідально використати отриману інформацію. Саме це відрізняє бібліотечний спротив

від простої трансляції готових контрнаративів: бібліотека не замінює одну оцінку іншою, а формує інструменти самостійного критичного аналізу.

На основі аналізу діяльності ВОУНБ ім. В. Отамановського пропонується така модель: інформаційні ресурси → доступ до достовірної інформації → медійна та цифрова грамотність → інфогігієна і безпечна цифрова поведінка → критичне мислення → інформаційна автономія особистості → інформаційна стійкість громади. Вона має мережевий, а не суто лінійний характер, оскільки на кожному рівні бібліотека взаємодіє з освітніми установами, органами влади, громадськими та міжнародними організаціями.

У такій моделі особливої ваги набуває довіра до бібліотеки як публічної інституції. Її перевагою є не монополія на інформацію, а професійна здатність упорядковувати її, надавати навігацію та створювати умови для самостійного пошуку. Тому інформаційна стійкість громади залежить не лише від кількості доступних ресурсів, а й від наявності інституцій, які допомагають громадянам орієнтуватися в них.

Отже, трансформація ВОУНБ ім. В. Отамановського у 2020–2025 роках полягає в переході від бібліотеки як місця доступу до інформації до бібліотеки як центру цифрової та медійної освіти, простору інформаційної безпеки і, зрештою, суб'єкта інформаційної стійкості громади. Традиційна інформаційна місія при цьому не зникає, а набуває нового змісту: сучасна бібліотека не лише допомагає знайти інформацію, а й навчає працювати з нею.

Аналіз діяльності ВОУНБ ім. В. Отамановського у 2020–2025 роках показує послідовну трансформацію її інформаційної функції. У 2020–2021 роках формувалася база цифрової та медійної грамотності; після 2022 року до неї додалися інформаційна й кібербезпека, протидія дезінформації та російським наративам, адресна робота з вразливими групами й розвиток стійкості громад.

Ключовим результатом бібліотечного спротиву доцільно вважати інформаційну автономію користувача. Її основою є критичне мислення, яке формується через поєднання медіаосвіти, практичної перевірки інформації, бібліографічної

навігації, цифрової освіти та безпечної поведінки. Професійна медіакомпетентність бібліотекаря, партнерство та мережеві формати масштабують цей ефект.

Отже, медійна грамотність та інфогігієна перестають бути окремим видом освітньої роботи й стають складником інформаційної та соціальної місії бібліотеки. У контексті гібридної війни бібліотечний спротив полягає не лише в забезпеченні людини достовірною інформацією, а у формуванні здатності самостійно визначати її надійність, протистояти маніпулятивному впливу та відповідально діяти в інформаційному середовищі. Перехід від доступу до інформації до інформаційної автономії, а від неї – до інформаційної стійкості громади є однією з ключових трансформацій сучасної бібліотеки.

Список використаних джерел:

1. Дмитришин Б., Косян О. П. Бібліотекар, медіаграмотність та інформаційна безпека як вимога сучасного професійного діалогу. Катедра Universum : електрон. зб. наук.-попул. пр. з історії, археології, інформ. та архівної справи. 2021. Вип. 2. С. 19–21. URL: https://drive.google.com/file/d/1sP2kUPl9h0K0zdqS8YzpeTol3BzvMrm/view (дата звернення: 14.07.2026)

2. Кривець М. П. Роль публічних бібліотек у забезпеченні інформаційної безпеки та формуванні медійної грамотності особистості. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2021. № 4. С. 68–75. URL: https://journals.uran.ua/bdi/article/view/249326 (дата звернення: 14.07.2026)

3. Медіаграмотність для бібліотекарів: практичний посібник. Навчальне видання / Ю. М. Зоря, Н. М. Степанова, В. І. Потапова / За редакцією О. В. Волошенюк, Р. І. Євтушенко. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2021. 75 с. URL: https://www.aup.com.ua/wpcontent/uploads/2021/04/Biblio_2021.pdf (дата звернення: 14.07.2026)

4. Пояснювальна записка до звіту про діяльність Вінницької ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва у 2020 році [Електронний

ресурс]. Вінниця, 2021. 63 с. URL: https://library.vn.ua/downloads/zvit-2020.pdf (дата звернення: 25.07.2026).

5. Пояснювальна записка до звіту про діяльність Вінницької ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва у 2021 році [Електронний ресурс]. Вінниця, 2022. 99 с. URL: https://library.vn.ua/downloads/zvit-2021.pdf (дата звернення: 25.07. 2026).

6. Пояснювальна записка до звіту про діяльність Вінницької ОУНБ ім. В. Отамановського у 2022 році [Електронний ресурс]. Вінниця, 2023. 112 с. URL: https://library.vn.ua/downloads/zvit-2022.pdf (дата звернення: 25.07.2026).

7. Пояснювальна записка до звіту про діяльність Вінницької ОУНБ ім. В. Отамановського у 2023 році [Електронний ресурс]. Вінниця, 2024. 131 с. URL: https://library.vn.ua/downloads/zvit-2023.pdf (дата звернення: 25.07.2026).

8. Пояснювальна записка до звіту про діяльність Вінницької ОУНБ ім. В. Отамановського у 2024 році [Електронний ресурс]. Вінниця, 2025. 132 с. URL: https://library.vn.ua/downloads/zvit-2024.pdf (дата звернення: 25.07.2026).

9. Пояснювальна записка до звіту про діяльність Вінницької ОУНБ ім. В. Отамановського у 2025 році [Електронний ресурс]. Вінниця, 2026. 120 с. URL: https://library.vn.ua/downloads/zvit-2025.pdf (дата звернення: 10.08.2026).

10. Практична медіаграмотність для бібліотек / Власюк О. В., Потапова В. І., Срібна І. / за ред. Волошенюк О. В., Іванова В. Ф. Київ. 2019. 61 с. URL: https://www.aup.com.ua/praktichna-mediagramotnist-dlya-bibl/ (дата звернення: 10.08.2026).

11. Хіміч Я. О. Інформаційна культура та цифрова компетентність бібліотечних працівників: чого, де і як навчитися. Збірник матеріалів XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Бібліотека і книга в контексті часу», 18–19 травня 2021 р., м. Київ. Київ. 2021. С. 63-69. URL:

https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=13541 (дата звернення: 10.08.2026).

12. Хемчян І., Гончаренко О. Медійна та інформаційна грамотність – головна компетентність сучасного бібліотекаря. Бібліотечний вісник. 2022. № 2. С. 104-107. URL: http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001340983 (дата звернення: 10.08.2026).

Соловей Микола,
кандидат педагогічних наук, доцент, член НСКУ

РОЗБУДОВА БІБЛІОТЕКИ КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО (З 1954 Р. – ХМЕЛЬНИЦЬКОГО) ОБЛАСНОГО ІНСТИТУТУ УДОСКОНАЛЕННЯ ВЧИТЕЛІВ У 1945–1950 РОКАХ

Анотація: у статті на основі аналізу архівних документів та інвентарних книг досліджено розбудову бібліотеки Кам'янець-Подільського (з 1954 року – Хмельницького) обласного інституту удосконалення вчителів у повоєнний період (1945–1950 рр.). Актуальність теми зумовлена кризовим станом фондів бібліотеки Хмельницького ОІППО через їх релокацію внаслідок російсько-української війни. Ця ситуація спонукає до переосмислення історичного досвіду установи та її підрозділів.

Ключові слова: бібліотека, Кам'янець-Подільський ОІУВ, книжковий фонд, післядипломна педагогічна освіта, повоєнна відбудова, русифікація, ідеологічний контроль, Хмельниччина.

В умовах тривалої російсько-української війни особливої гостроти набули проблеми збереження та функціонування бібліотеки обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. Через вимушену релокацію закладу у 2022 році вона тимчасово згорнула свою роботу. Її майже 40-тисячний спеціалізований фонд, літератури з педагогіки, психології, методик і технологій викладання шкільних предметів, а також узагальнені матеріали передового педагогічного досвіду, наразі

залишається згорнутим. Ця кризова ситуація спонукає до модернізації книгозбірні та переосмислення її історичного досвіду й діяльності у минулому.

Мета цієї статті – висвітлити особливості функціонування бібліотеки у складний період відбудови інституту в другій половині 40-х років XX століття, а також виокремити складові досвіду корисні у сучасній практиці.

Бібліотека інституту розвивалася разом із закладом як його базовий підрозділ з моменту створення у 1940 році тогочасного Кам'янець-Подільського обласного інституту удосконалення вчителів (ОІУВ).

На початковому етапі відновлення роботи інституту (квітень–травень 1944 року) власний книжковий фонд бібліотеки був відсутній. Лише наприкінці року вдалося зібрати першу невелику кількість літератури, переважно суспільно-політичного змісту. У такому стані книгозбірня розпочала обслуговування працівників установи, обласного відділу народної освіти, а також педагогів шкіл міста Проскурова [1, арк. 28].

Систематичне комплектування бібліотечного фонду розпочалося на початку 1945 року за такими основними напрямами: соціально-політична література і академічні видання; фахова (педагогічна та методична) література і підручники для школи, художні твори і науково-популярна література, довідкові видання (енциклопедії, словники, календарі, покажчики) та періодика (газети й часописи) [2, арк. 25].

У щорічній звітності інституту постійно констатувався гострий дефіцит літератури, що виникав внаслідок неефективного централізованого постачання з боку Міністерства освіти УРСР. Попри систематичні клопотання та пропозиції керівництва ОІУВ щодо врегулювання цієї проблеми, суттєвих зрушень не відбувалося. Адміністрація установи неодноразово наголошувала на необхідності реального виконання наданих міністерством запевнень, аби вони *«…не залишилися лише рядками на папері»* [4, арк. 92].

Незважаючи на складні умови, одним із пріоритетів інституту залишалося забезпечення шкіл навчально-методичною

літературою, наклади якої були вкрай обмеженими. Як показують наші дослідження, шкільні книгозбірні області того часу також перебували на етапі відбудови та потерпали від аналогічних матеріально-технічних труднощів [5].

Окрім безпосереднього обслуговування читачів, бібліотека проводила активну масову роботу з популяризації книги. Під час обласних учительських конференцій (тогочасних з'їздів), довготривалих курсів та короткострокових семінарів їх регулярно організовувала тематичні виставки і експонували нову літературу. Через брак достатньої кількості примірників книг, практикували колективні «голосні читання» періодики та програмної літератури [4, арк. 92].

Зважаючи на те, що слухачі курсів та вчителі з віддалених районів часто зверталися до інституту з проханням надати методичні матеріали, заклад надсилав замовлену літературу поштою. Для систематизації цієї роботи у 1949 році при бібліотеці було офіційно створено заочний абонемент [4, арк. 14].

Ефективною формою популяризації знань у віддалених регіонах стали пересувні бібліотеки обласного інституту удосконалення вчителів. Вони функціонували за чітко визначеним графіком, охоплюючи райони, де вчителі мали обмежений доступ до нових видань.

У 1948–1949 навчальному році інститут організував роботу двох таких пересувних бібліотек. Вони успішно обслуговували педагогів Базалійського, Березділвського, Остропільського, Плужнянського, Старосинявського та інших районів області [6, арк. 23-25].

Запровадження пересувних форм роботи дозволило суттєво розширити коло користувачів. Згідно зі звітом інституту, кількість постійних читачів зросла до 553 осіб. Це дало змогу практично повністю забезпечити необхідними інформаційними ресурсами слухачів, які навчалися за єдиною державною системою підвищення кваліфікації [7, арк. 101].

За звітами інституту упродовж 1945–1948 років на баланс бібліотеки було офіційно прийнято й зареєстровано 2566 книг. На їх придбання з бюджету установи було витрачено загалом 16 263 крб 03 коп. (шістнадцять тисяч двісті шістдесят три

карбованці 03 копійки). Детальний розподіл надходжень за роками систематизовано у таблиці 1.

Таблиця 1

Відомості про кількість книг придбаних у бібліотеку інституту (1945-1948 рр.)*

Роки	1945	1946	1947	1948	Разом
Придбано книг	653	476	592	845	2566

Незначні фінансові асигнування виділялися й у 1949 році, що дало змогу поступово нарощувати обсяги книгозбірні. Зокрема для поповнення бібліотечного фонду було придбано понад 840 книг на суму 5 621 крб 80 коп. [8]. Завдяки цьому на кінець 1949 року, відповідно до відомостей інвентарної книги, загальний обсяг фонду перевищив 5 000 примірників [7, арк. 101]. Тенденція до кількісного зростання зберігалася й надалі: на кінець 1950 року книжковий фонд інституту налічував понад 7 300 примірників [11].

Динаміку наповнення бібліотечного фонду в повоєнний період відображають дані інвентарних книг основного фонду Кам'янець-Подільського ОІУВ [8, 9, 10, 11].

Аналіз першоджерел свідчить про чітку пріоритетність комплектування фондів літературою московських видавництв. У повоєнному 1949 році до бібліотеки надходили книги переважно з центральних радянських видавництв, що слугувало інструментом формування єдиного загальносоюзного ідеологічно-культурного простору. Натомість за нашими підрахунками з київських видавництв того року надійшло лише 589 примірників, що становило скромні 28 % від загальної кількості книг (1 976 одиниць), прийнятих на облік [7, арк. 101].

Ця диспропорція чітко відображає тогочасну політику ідеологічного контролю та русифікації України. Навіть з-поміж книг українських видавництв значна частина друкувалася російською мовою. Серед ідеологічних маркерів фонду виділялося повне зібрання творів В. Леніна (21 том), Й. Сталіна в 10 томах, яке надійшло до бібліотеки у 1949 році, а також праця І. Мещанінова «Новое учение о языке». Остання пропагувала псевдонаукову «класову суть мови» та

обґрунтовувала ідею штучного зближення мов СРСР (а фактично – лінгвістичну русифікацію), стверджуючи, що з перемогою комунізму відбудеться злиття всіх мов у єдину майбутню мову.

В умовах діяльності інституту удосконалення вчителів наявність такої літератури вказувала на те, що заклад та його працівники отримували чіткий інструментарій для методичного супроводу та контролю за «політичною благонадійністю» викладання мовно-літературних дисциплін у школах області.

Тенденція до русифікації яскраво простежується й у доборі методичних посібників для вчителів мови та літератури. Наприклад, у 1949 році для методики викладання російської мови та літератури було придбано близько 40 найменувань праць, тоді як для української – лише 18. Серед останніх – твори Т. Шевченка у трьох томах, Лесі Українки, М. Коцюбинського, А. Малишка, В. Сосюри, а також методичні розробки з вивчення творчості О. Корнійчука, посібники з виразного читання та культури усного мовлення. Того ж року до бібліотеки надійшла книга М. Стельмаха «На нашій землі», яка змальовує трагізм класового розколу в тогочасних українських родинах і селах.

В частині художньої літератури також переважали російськомовні видання. Навіть твори відомих українських письменників (наприклад, Панаса Мирного) надходили у перекладах російською мовою.

Аналіз інвентарних книг показує, що частка суспільно-політичної літератури в загальному обсязі щорічних надходжень стабільно складала 10-15 %. Цей сегмент формували: рішення з’їздів партії та уряду; «Короткий курс історії ВКП(б)»; твори В. Леніна, Й. Сталіна, М. Калініна, А. Жданова та інших радянських ідеологів.

Зміст суспільно-політичної літератури мав тематичне спрямування, зумовлене тогочасними політичними кампаніями в науці та культурі. Зокрема, у фондах знайшли відображення: *«Ждановщина»* (посилення ідеологічного диктату над літературою та мистецтвом) і *«Лисенківщина»* (розгром радянської генетики й насадження псевдонаукових теорій у природничих науках після серпневої сесії ВАСГНІЛ 1948 року). Бібліотекою було придбано збірку праць А. Жданова про

літературу і мистецтво, а для популяризації мічурінської агробіології закуплено повне зібрання творів І. Мічуріна, праці з методів мічурінської селекції, травопільної системи землеробства та стадійного розвитку рослин.

Привертає увагу, що у 1949 році у бібліотеці було взято на облік книгу С. М. Білоусова щодо возз'єднання українського народу в єдиній українській державі. На той час обов'язкової у книгозбірнях закладів освіти, як така що демонструвала творення єдиної України як особисту заслугу комуністичної партії і Й. Сталіна, допомагала формулювати відповідні переконання у вчителів.

Серед тогочасної суспільно-політичної літератури особливе місце посідав «Дипломатичний словник» під редакцією А. Вишинського та С. Лозовського (М.: ОГИЗ, 1948. – Т. 1). Автори трактували події світової історії виключно крізь призму біполярного протистояння. Дипломатія капіталістичних країн змальовувалася як підступна й агресивна, тоді як радянська зовнішня політика позиціонувалася як єдине джерело боротьби за мир і суверенітет народів. Поява цього словника в ОІУВ була закономірною, оскільки тогочасний радянський учитель мав виконувати передусім роль політичного пропагандиста.

Серед академічних видань представлені праці з історії математичних досліджень, вибрані твори з математики М. Лобачевского, з ґрунтознавства – В. Докучаєва, з фізіології вищої нервової діяльності – І. Павлова, з фізіології рослин – К. Тімірязєва, а також праці з фізики атомного ядра (зокрема, Т. Агейчева). До бібліотеки надходили й біографічні видання про В. Бєлінського, С. Ковалевську, В. Докучаєва, М. Некрасова, М. Ломоносова та інших, переважно російських видатних постатей і діячів комуністичної партії.

Науково-популярний сегмент складався із книг про цікаву механіку, мореплавців, передбачення погоди, походження людини, а також подорожі нашою батьківщиною та країнами Африки, Латинської Америки й Океанії.

Значною подією для розвитку інформаційного потенціалу бібліотеки стало придбання у 1947 році фундаментального «Енциклопедичного словника» Брокгауза і Ефрона (видання

1890–1904 рр.) у кількості 77 томів. Окрім цього, до бібліотеки надходили окремі томи Великої радянської енциклопедії.

Педагогічний сегмент фонду поповнювався працями класиків радянської та дореволюційної педагогіки: К. Ушинського, Н. Крупської, А. Макаренка. Важливою подією стало надходження у 1948 році нарисів із психології засвоєння орфографії Д. Богоявленського, а у 1949 році – праці видатного українського педагога С. Чавдарова «Принципи радянської дидактики» (К.: Радянська школа, 1949), яка узагальнювала базові дидактичні вимоги до організації радянського уроку.

Значну частину бібліотеки становили практичні посібники з методик викладання шкільних предметів. Серед них варто виділити методичний посібник видатного українського мовознавця А. Загродського з граматики української мови (у двох частинах: синтаксис і фонетика); збірники задач і вправ з арифметики Є. Березанської та з геометрії – М. Рибкіна; методику викладання фізики в семирічній школі Є. Горячкіної; працю С. Шаповаленка про викладання хімії та підготовку учнів до практичної діяльності, а також збірник задач і вправ з географії П. Счастнєва.

Окреме місце посідали навчально-методичні посібники М. Кузіна та Л. Бущика з методики викладання історії СРСР, в яких історія України висвітлювалася відповідно до радянських ідеологічних схем.

Цінним регіональним компонентом фонду став збірник стереометричних задач на побудову, авторами якого був Л. Лоповок – відомий учитель Проскурівської середньої школи № 6. Його книга вийшла масовим тиражем у московському видавництві «Учпедгиз» і активно розповсюджувалася по всій території СРСР [11].

Знаковим явищем повоєнної доби стало повернення до програм середніх шкіл логіки та психології (у межах так званої «філософської пропедевтики»). Це зумовило термінову потребу в комплектуванні бібліотеки ОІУВ відповідною літературою [12].

Особливу цінність у фонді становили: підручник «Логіка» С. Виноградова та А. Кузьміна (придбаний у 1946 році); підручник «Психологія» видатного українського психолога,

фундатора та директора Інституту психології Г. Костюка (придбаний у 1948 році).

Важливим джерелом інформаційного забезпечення педагогів була періодика. Інститут щорічно передплачував провідні газети («Правда», «Правда України», «Радянська Україна», «Радянське Поділля», «Учительська газета», «Радянська освіта», «Літературна газета», «Піонерська правда») та всі наявні методичні часописи [3, арк. 58].

Великий попит серед учителів-словесників Проскурова та слухачів курсів мали центральні «товсті» літературно-художні журнали «Новый мир» та «Октябрь».

Особливе практичне значення для методистів інституту мали фахові видання: «Початкова школа», «Радянська школа», «Література в школі», «Математика в школі», «Фізика в школі» тощо.

На основі публікацій у цих журналах методисти ОІУВ розробляли практичні рекомендації для вчителів області щодо вивчення найскладніших тем навчальних програм [13, арк. 1–36]. Це стимулювало керівників шкіл та педкабінетів до оформлення щорічної передплати, що суттєво збагачувало місцеві бібліотечні фонди.

Відродження та розбудова бібліотеки Кам’янець-Подільського обласного інституту удосконалення вчителів у другій половині 1940-х років відбувалися у вкрай складних матеріально-технічних та фінансових умовах. Попри хронічний дефіцит книг, неефективність централізованого постачання, керівництво та колектив установи зуміли закласти міцний фундамент для формування спеціалізованого фонду.

Завдяки впровадженню різноманітних форм роботи – заочного абонемента, пересувних бібліотек, організації виставок та книжкових кіосків – бібліотека успішно виконувала свою головну функцію: забезпечувала інформаційно-методичний супровід підвищення кваліфікації педагогічних кадрів області. Водночас змістовне наповнення фондів чітко віддзеркалювало суперечливі суспільно-політичні процеси радянської доби: тотальний ідеологічний контроль, наслідки репресивних кампаній у науці та культурі, а також послідовну політику русифікації українського освітнього простору.

Список використаних джерел:

1. Звіт Кам’янець-Подільського інституту удосконалення кваліфікації учителів за 1944–45 навчальний рік. ДАХмО. Ф. Р-4092, оп. 1, спр. 3, арк. 8, 23.

2. Звіт Кам’янець-Подільського інституту удосконалення кваліфікації учителів за 1944–45 навчальний рік. ДАХмО. Ф. Р-4092, арк. 25.

3. Звіт Кам’янець-Подільського інституту удосконалення кваліфікації учителів за 1946/47 навчальний рік. ДАХмО. Ф. Р-4092, оп. 1, спр. 15, арк. 58.

4. Звіт Кам’янець-Подільського інституту удосконалення кваліфікації учителів за 1947–48 навчальний рік. ДАХмО. Ф. Р-4092, оп. 1, спр. 24, арк. 14, 23, 92.

5. Соловей М. Шкільні книгозбірні та бібліотека Кам’янець-Подільського обласного інституту удосконалення вчителів у другій половині 40-х – на початку 50-х років ХХ ст. // Краєзнавство в умовах війни Росії проти України: ІІ краєзнавчі читання в пам’ять професора Лева Васильовича Баженова : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 29 травня 2026 р.) / редкол.: В. Адамський, В. Прокопчук, К. Чабан та ін. – Хмельницький : ФОП Стріхар А. М., 2026. – С. 280–292.

6. Звіт Кам’янець-Подільського обласного відділу народної освіти за 1948/1949 навчальний рік. ДАХмО. Ф. Р-908, оп. 2, спр. 5, арк. 23.

7. Звіт Кам’янець-Подільського інституту удосконалення кваліфікації учителів за 1949–50 навчальний рік. ДАХмО. Ф. Р-4092, оп. 1, спр. 34, арк. 101.

8. Інвентарна книга бібліотеки Кам’янець-Подільського обласного інституту удосконалення вчителів № 1. Почато з № 1, закінчено № 2566. Поточний архів Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. А. Назаренка (ХОІППО).

9. Інвентарна книга бібліотеки обласного інституту удосконалення вчителів № 2. Почато з № 2567, закінчено № 3407. Поточний архів ХОІППО.

10. Інвентарна книга бібліотеки Кам’янець-Подільського обласного інституту удосконалення вчителів № 3. Почато з

№ 3408, закінчено № 5385. Поточний архів ХОІППО.

11. Інвентарна книга бібліотеки Кам'янець-Подільського обласного інституту удосконалення вчителів № 4. Почато з № 5386, закінчено № 7333. Поточний архів ХОІППО.

12. Жосан О. Е. Викладання логіки і психології в загальноосвітній школі (40–50-ті роки та сучасний стан філософської пропедевтики) / О. Е. Жосан // Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2003. – Вип. 52, ч. 2. – С. 138-142.

13. Вказівки райпедкабінетам про організацію методичної роботи в районах і тематику методичних об'єднань і предметних комісій на 1948/1949 навчальний рік. ДАХмО. Ф. Р-4092, оп. 1, спр. 27, арк. 1-36.

Філіппенко Зоя,
завідуюча відділом краєзнавства Хмельницької ОУНБ

КРАЄЗНАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕКИ: СУЧАСНИЙ ВИМІР

Анотація: у статті висвітлено сучасні напрями роботи відділу краєзнавства Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки, яка зосереджена на збереженні регіональної історичної пам'яті, формуванні локальної ідентичності та розвитку сучасного бібліотечного краєзнавства в умовах цифровізації й воєнного стану. Проаналізовано особливості формування краєзнавчих інформаційних ресурсів, видавничої діяльності, популяризації історико-культурної спадщини Хмельниччини, організації наукових комунікацій та партнерської взаємодії.

Ключові слова: відділ краєзнавства, цифровізація, історична пам'ять, довідково-бібліографічний апарат, повномасштабне вторгнення, покажчики, конференції, проєкти.

Краєзнавча діяльність відіграє важливу роль у формуванні, збереженні та популяризації національної історичної пам'яті, яка є головним чинником формування

національної ідентичності. Це запорука національної безпеки і стійкості суспільства, що виборює право на гідне існування та міжнародне визнання.

З початком широкомасштабного вторгнення рф в Україну краєзнавство набуло нових форм і виявів, привернуло ще більшу увагу суспільства, яке потягнулося до своїх витоків, почало досліджувати історичні процеси, що відбувалися в Україні і безпосередньо в конкретних містах і селах.

Серед основних пріоритетів краєзнавчої діяльності – патріотичне виховання, яке формує у громадян любов до Батьківщини. Це головний мотив, що веде суспільство до змін, а отже до подієвості, яка фіксується на усіх рівнях державності, в тому числі й бібліотечними працівниками за допомогою розгалуженої системи документування, збереження та аналізу інформації. Поповнюється база історичних джерел (книги, газети), які відображають минуле та дозволяють вивчати історію того чи іншого історичного періоду.

Відділ краєзнавства Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки як структурна одиниця закладу культури орієнтований на збирання, зберігання та забезпечення доступу користувачів до традиційних та електронних краєзнавчих документів, а також до інформації про них з метою повного й оперативного задоволення краєзнавчих інформаційних потреб.

Станом на 1 січня 2026 року фонд відділу складає 7524 примірники, з них більшу частину становлять книги (96 %), періодичні видання (3 %) та інші матеріали (1 %). У формуванні краєзнавчого фонду значна увага приділяється його комплектуванню. Основними джерелами поповнення фонду є дарунки від авторів, краєзнавців, користувачів; власні видавничі проєкти бібліотеки та надходження обов'язкового примірника документів у порядку, встановленому Законом України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (стаття 17) [2]. Також фонд поповнюється регіональними періодичними виданнями. Від початку широкомасштабного вторгнення росії в Україну кількість нових надходжень не зменшилася [5].

Робота відділу краєзнавства залежить не лише від укомплектованого краєзнавчого фонду, а й від добре організованого довідково-бібліографічного апарату (ДБА), що

ґрунтується на задоволенні запитів читачів, виконанню довідок краєзнавчого характеру, інформаційному забезпеченню тем, пов'язаних з історико-культурними, природничо-науковими, промислово-економічними аспектами життя краю. ДБА представлений Зведеним краєзнавчим каталогом, Корпоративним електронним зведеним краєзнавчим каталогом, системою картотек та базами даних [3].

У відділі ведуться тематичні краєзнавчі картотеки: «Картотека місцевих періодичних видань», «Видання з дарчими написами», бази даних «Краєзнавство Хмельниччини» та зведена база даних місцевих документів «Книга Хмельниччини» (у вигляді файлового документу).

Особлива увага приділяється аналітичному опрацюванню статей, що забезпечує оперативне виявлення, систематизацію та збереження інформації про найважливіші події, явища й персоналій регіону. Працівники відділу краєзнавства систематично створюють нові тематичні рубрики в Електронному зведеному краєзнавчому каталозі і наповнюють їх статтями, що відображають сучасні суспільні виклики та реалії російсько-української війни. Актуальними на сьогодні є такі рубрики: «Російсько-українська війна», «Воїни ЗСУ», «Воїни, які загинули», «Герої України – учасники російсько-української війни», «Волонтерство», «Державні нагороди», «Вшанування пам'яті захисників України», «Підтримка військовослужбовців та їхніх родин», «Реабілітаційні центри», «Організація відпочинку дітей Героїв», «Безвісти зниклі», «Звільнені з полону», «Військові капелани», «Внутрішньо переміщені особи», «Громадянські акції», «Письменники-воїни», «Медики на війні», «Наслідки авіатак на Хмельниччині» та інші.

Важливим напрямком роботи відділу краєзнавства є видавнича діяльність. Щорічно фахівці працюють над створенням бібліографічних краєзнавчих видань. Серед них – рекомендований бібліографічний довідник «Календар знаменних і пам'ятних дат Хмельниччини», що містить інформацію про визначні події історії краю, його суспільно-політичне, спортивне, культурне та громадське життя, ювілеї уродженців і видатних діячів, життя та діяльність яких пов'язані

з Хмельниччиною. Видання укладається з 1966 року. А з 2007 року виходить анотований каталог «Книга Хмельниччини», що формується з надходжень обов'язкового примірника видань до Хмельницької ОУНБ як обласного депозитарію краєзнавчих видань.

Також упорядковуються бібліографічні та біобібліографічні покажчики. Упродовж 2021-2026 рр. вийшли друком сім видань із серії «Видатні особистості Хмельниччини», це: «Лауреати Державної премії України в галузі науки і техніки: Хмельницька область» (https://ounb.km.ua/vidanya/2022/2023_04_28_4_1.pdf); «Петро Слободянюк (до 75-річчя від дня народження)» (https://ounb.km.ua/vidanya/2023/2023_07_04_1_1.pdf); «Дорогами життя Мар'яна Красуцького» (https://ounb.km.ua/vidanya/2023/2023_09_13_1_1.pdf); «Лауреати Хмельницької обласної премії імені Т. Г. Шевченка (1993-2024)» (https://ounb.km.ua/vidanya/2024/2024_05_20_1.pdf); «Герої України – учасники російсько-української війни: Хмельницька область» (https://ounb.km.ua/vidanya/2024/2024_04_23_7_1.pdf); «Прокопчук Віктор Степанович» (до 80-річчя від дня народження)» (https://ounb.km.ua/vidanya/index.php?kom=2024); «У слові та кадрі... (до 70-річчя від дня народження Василя Горбатюка)» (https://ounb.km.ua/vidanya/2026/2026_04_29_2_1.pdf), також видано довідково-інформаційне видання «Хмельниччина в літописі незалежної України: хроніка подій 2016-2021 рр.» до 30-ї річниці незалежності України (https://ounb.km.ua/vidanya/2021/2021_12_06_1_3.pdf); ретроспективний каталог «Періодичні видання кінця XVIII – початку XX століття у фондах Хмельницької ОУНБ» (https://ounb.km.ua/vidanya/2022/2022_10_13_1_1_1.pdf).

Фахівці відділу краєзнавства беруть участь у всеукраїнських, обласних та регіональних науково-практичних конференціях, круглих столах, пленумах, семінарах, дослідженнях, читаннях, де висвітлюють актуальні теми з історії населених пунктів Хмельниччини, розповідають про воїнів – учасників російсько-української війни, Героїв України,

періодичні видання, що зберігаються у фондах Хмельницької ОУНБ та ін. Серед конференцій, де були представлені доповіді наших колег, варто виокремити такі: «Хмельницька ОУНБ в інформаційному просторі України: історія і сьогодення» (29 вересня 2021 р.); «Бібліотечний шлях в історії та сьогоденні Хмельниччини» (29 вересня 2022 р.); «Дунаєвеччина в умовах війни росії проти України, присвячена 620-річчю першої згадки про Дунаївці» (15 вересня 2023 р.); «Особистість вчителя літератури української школи сьогодення» (Хмельницький, 2024); ІІ всеукраїнська науково-практична конференція «Історія міст і сіл Хмельниччини» (с-ще Ярмолинці, 27 червня 2025 р.).

Не менш важливим краєзнавчим напрямком є соціокультурна діяльність, яка сприяє розширенню комунікації з різними категоріями користувачів, забезпечує доступ до культурних цінностей, сприяє популяризації читання, розвитку громадянської активності, формуванню національної пам'яті та зміцненню соціальних зв'язків у громадах області.

Останніми роками значно збільшилася кількість соціокультурних заходів, спрямованих на популяризацію краєзнавства. Особливе місце займають івенти патріотичного спрямування, це: години-реквієми, вечори пам'яті, зустрічі з родичами загиблих військовослужбовців, письменниками-воїнами, військовими медиками, науковцями, краєзнавцями, журналістами та ін. Так, наприклад, у 2025 році відбулася година-реквієм «Я був серед вас…», приурочена Дмитру Іваху – українському кадровому військовослужбовцю, десантнику, старшому лейтенанту Збройних Сил України, учаснику російсько-української війни, «кіборгу», уродженцю м. Хмельницький, який загинув на війні (https://ounb.km.ua/news/2025/2025_01_20_1/2025_01_20_1.php). Також проведено вечір пам'яті «Розмова без слів» з нагоди 50-річчя від дня народження Андрія Бахтова – військовослужбовця Збройний Сил України, командира добровольчого батальйону патрульної служби міліції особливого призначення «Миротворець» Головного управління Міністерства внутрішніх справ України в Київській області, командира 6-ї роти батальйону «Свобода» 4-ї бригади оперативного призначення Національної гвардії України імені Сергія Михальчука,

Почесного громадянина міста Хмельницького, учителя, тренера, психолога, наставника, якому назавжди 47… (https://ounb.km.ua/news/2025/2025_05_12_2/2025_05_12_2.php) [4].

Відвідувачі бібліотеки мали можливість поспілкуватися з Михайлом Цимбалюком, Артуром Закордонцем, Ростиславом Балемою, Сергієм Пантюком, Василем Шекерою, які сьогодні на передовій захищають свободу і незалежність України. Заходи відбувалися офлайн та у прямому ефірі у соціальній мережі «Facebook» на сторінці відділу краєзнавства (https://www.facebook.com/share/1Jx1GHEtnU/).

У 2022 році започатковано проєкт «Обласний літературний тур», який відбувається упродовж року і спрямований на вивчення, пізнання, дослідження і висвітлення творчості письменників, вшанування їхньої пам'яті. Реалізовується проєкт спільно з Хмельницьким обласним літературним музеєм, Хмельницькою обласною організацією Національної спілки письменників України, закладами освіти та культури області. У межах літературних турів проходить цикл соціокультурних заходів: відкриття на базі Хмельницької ОУНБ за участю рідних письменника, колег по перу, односельчан, знайомих, поціновувачів творчості; мандрівки, вечори пам'яті, поетичні читання, літературні вояжі, читацькі конференції, бібліочаювання, літературні екскурсії, літературно-меморіальні студії, книжкові виставки-інсталяції з фондів бібліотеки, обласного літературного музею та родинних архівів письменників.

Перший обласний літературний тур «Розтану сам – лишу свою надію!» (2022), приурочений пам'яті Миколи Мачківського, поета, прозаїка, члена Національної спілки письменників України, Національної спілки журналістів України, уродженця села Хоросток, що на Славутчині та проведений з нагоди 80-річчя від його дня народження, а далі були «Син Прибузької землі» (2023), проведений до 10-ї річниці з дня смерті Григорія Яковича Храпача, поета, прозаїка, члена Національної спілки письменників України, уродженця села Гелетинці Хмельницького району; «Я жив, творив, спокутував, кохав…!» (2024) до 80-річчя з дня народження Миколи

Федунця, поета, журналіста, члена Національної спілки письменників України і Національної спілки журналістів України, заслуженого працівника культури України, уродженця села Сушівці на Білогірщині; «Герась Соколенко: поет невідомої долі» (2025) до 105-річчя від дня народження поета, уродженця с. Михля Заславського повіту Волинської губернії (сьогодні це село Ізяславської міської територіальної громади Шепетівського району) [1].

У практику роботи відділу краєзнавства ввійшли авторські зустрічі з науковцями, краєзнавцями, які відбуваються циклічно упродовж певного періоду на базі різних закладів освіти та культури області. Варто відзначити авторську зустріч із Сергієм Крамарем, кандидатом юридичних наук, краєзнавцем, дослідником теорії держави і права, історії України, місцевого самоврядування та судочинства на Поділлі-Хмельниччині, суддею Господарського суду Хмельницької області, котрий у 2024 році зустрівся зі здобувачами вищої освіти Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, читачами та користувачами Старокостянтинівської центральної публічної бібліотеки, Деражнянської центральної міської бібліотеки та Кам'янець-Подільської центральної міської бібліотеки імені Костя Солухи.

Також до Дня української писемності та мови започатковано фестивалі: «Мовосфера» (2023), організований у співпраці з комунальною установою Хмельницької міської ради «Центр професійного розвитку педагогічних працівників», під час якого у бібліотеці на п'яти локаціях відбулася презентація літературного проєкту «До автора в читальню» за участю письменників Ольги Саліпи, Ольги Ткач, Віоліни Ситнік, Альони Радецької, Юрка Даценка (https://ounb.km.ua/news/2023/2023_10_27_2/2023_10_27_2.php) та ЛітАртФест «Мова UA: твій код до успіху» (2025) за участі представників літературних клубів, об'єднань, спілок, літературно-мистецьких студій області (https://ounb.km.ua/news/2025/2025_10_30_2/2025_10_30_2.php).

Фахівці відділу краєзнавства здійснюють пошуки інноваційних форм для проведення соціокультурних заходів, серед них: «Літературний переспів», що відбувся 2024 року за участі Людмили Веселої, поетеси, членкині Національної спілки

письменників України та Алли Гуменюк, журналістки, членкині Національної спілки журналістів України. Присутні дізналися про літературний переспів як окремий жанр літератури, що об'єднує вірші одного автора, написані за мотивами поетичного твору іншого з елементами наслідування тематики вірша, його ритмічності (https://ounb.km.ua/news/2024/2024_03_01_3/2024_03_01_3.php). А також увійшло у практику проведення Дня періодичних видань. Зустрічі відбулися з редакторкою газети «Вперед» Аллою Гуменюк, колишньою редакторкою освітянського вісника «Шкільний світ» Альоною Радецькою з Ярмолинеччини, Наталією Попович, директоркою Городоцького телерадіопресцентру та представниками «Є Сімейна газета. Подільський випуск».

При відділі краєзнавства діє клуб «Краєзнавець» – творче об'єднання дослідників, науковців, освітян, бібліотекарів, письменників, здобувачів вищої освіти та всіх, хто цікавиться історією, культурою й духовною спадщиною Хмельниччини. Засідання клубу проходять у формі творчих зустрічей, презентацій нових краєзнавчих видань, наукових дискусій, круглих столів, тематичних вечорів, лекцій тощо. Зустрічі у межах клубу були приурочені пам'яті Степана Гуменюка (1914-1991), краєзнавця, державного діяча, кандидата історичних наук, голови Хмельницького обласного історико-краєзнавчого товариства, бібліографа Хмельницької ОУНБ, уродженця села Михайлівка (нині Хмельницького району) (https://ounb.km.ua/news/2024/2024_12_12_1/2024_12_13_1.php); Юрія Телячого (1970-2025), педагога, науковця, доктора історичних наук, професора, екпрезидента Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту (нині Хмельницька торговельно-економічна академія), колишнього голови Хмельницької обласної організації Національної спілки краєзнавців України (https://ounb.km.ua/news/2025/2025_06_13_1/2025_06_13_1.php); Віктора Береки (1954-2025), науковця, освітянина, доктора педагогічних наук, професора, Почесного краєзнавця Хмельниччини із села Струга, що на Новоушиччині (https://ounb.km.ua/news/2026/2026_01_08_2/2026_01_08_2.php).

Також відбулися заходи з нагоди 95-річчя від дня народження Іона Винокура (1930-2006), археолога, доктора історичних наук, дійсного члена Академії наук Вищої школи України (http://ounb.km.ua/news/2025/2025_12_01_1/2025_12_01_1.php); до 90-річчя від дня народження Тетяни Логвиненко (1935-2024), завідуючої сектором краєзнавчої літератури, заступника директора з наукової роботи Хмельницької ОУНБ (https://ounb.km.ua/news/2025/2025_04_29_3/2025_04_29_3.php).

Увійшли в практику проведення краєзнавчих уроків на тему «Історія населених пунктів» для здобувачів загальної та вищої освіти з метою дослідження матеріалів для написання історії своїх сіл, міст, містечок і мікрорайонів, де вони народилися і проживають.

Фахівці відділу краєзнавства долучаються до проєктної діяльності, спрямованої на організацію та проведення заходів з промоції читання за підтримки державної установи «Український інститут книги». У 2024 році реалізували культурно-мистецький проєкт «Творча діада», який передбачав проведення циклу заходів бібліотеками Хмельниччини за участю сучасних українських письменників Володимира Лиса та Надії Гуменюк. Творчі зустрічі відбулися у Кам'янець-Подільському, Хмельницькому та Шепетівському районах.

Щороку фахівці відділу долучаються до методичних об'єднань освітян Хмельницької міської територіальної громади, зокрема, до «Літньої школи», яку організовує комунальна установа Хмельницької міської ради «Центр професійного розвитку педагогічних працівників», під час якої педагогам презентуються нові краєзнавчі та літературні видання, тематичні виставки, проводяться зустрічі з відомими та маловідомими письменниками.

Робота відділу краєзнавства висвітлюється на вебсайті бібліотеки (https://ounb.km.ua/index.php), у засобах масової інформації та у соціальній мережі «Facebook» (https://www.facebook.com/share/1Jx1GHEtnU/).

Краєзнавча діяльність на сучасному етапі розвитку інноваційних технологій вимагає цифровізації, переходу до інтерактивних форматів та впровадження новітніх інструментів збереження культурної спадщини. Бібліотекарі за допомогою

нових форм роботи сприяють популяризації краєзнавства серед різних верств населення, налагоджують співпрацю з територіальними громадами, розширюють коло партнерств та відкривають можливості для краєзнавчої роботи як напрямку, що об'єднує науку, освіту та культуру, зберігаючи при цьому історію, звичаї і традиції рідного краю.

Список використаних джерел:

1. Баворовська О. Зберігаємо пам'ять – популяризуємо творчість. Поділля і Південно-Східна Волинь: матеріальна та духовна культура краю : матеріали ІІ всеукр. міждисциплін. науково-практ. конф. Хмельницький, 2025. Вип. 2. С. 260-268.
2. Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіц. сайт. – Електрон. дані. – 2025. – 28 серп. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80#Text. – Назва з титул. екрана. – Дата перегляду: 01.07.2026.
3. Михайлова С. Р. Бібліотечне краєзнавство: історія, досвід, пошук // Бібліотека і час: ювілейний збірник, присвячений 100-річчю ОУНБ. – Хмельницький, 2001. – С. 57-61.
4. Філіппенко З. Йому [Андрію Бахтову, загиблому воїну із с. Нове Село Ярмолинец. ТГ] назавжди 47… // Історія міст і сіл Хмельниччини : матеріали ІІ всеукр. науково-практ. конф. (с-ще Ярмолинці, 27 черв. 2025 р.). – Хмельницький, 2025. – С. 536-541.
5. Філіппенко З. Краєзнавчі ініціативи Хмельницької ОУНБ: від відновлення історії до популяризації літературної спадщини // Краєзнавча робота в бібліотеках України : інформаційний бюлетень. Вип. 36: Краєзнавчі фонди регіональних бібліотек в умовах російсько-української війни / Міністерство культури України, Національна історична бібліотека України ; упоряд. М. Цінська, ред. В. Кисельова, наук. ред. Н. Волошінська. – Київ, 2025. – С. 72-81.

Цінська Марина,
завідувач сектору аналізу та методичного супроводу краєзнавчої бібліотечної діяльності Національної історичної бібліотеки України, м. Київ;
Кисельова Валентина,
методист І категорії науково-методичного відділу Національної історичної бібліотеки України

ІНСТИТУЦІЙНА СПІВПРАЦЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІСТОРИЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ТА ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОУНБ У СФЕРІ КРАЄЗНАВСТВА

Анотація: у статті охарактеризовано основні напрями співпраці Національної історичної бібліотеки України та Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки у сфері краєзнавчої діяльності в період кінця ХХ – першої чверті ХХІ століть. На основі аналізу відповідної джерельної бази розглянуто передумови та особливості розвитку інституційних зв'язків обох установ, визначено основні аспекти їх колективного співробітництва. Зазначено про перспективи подальшої співпраці у науково-дослідній роботі з краєзнавства.

Ключові слова: конференції, краєзнавча бібліотечна діяльність, краєзнавчий фонд, наукові дослідження, національна бібліотека, обласна універсальна бібліотека, співробітництво.

Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека (ХОУНБ) займає особливе місце в історії бібліотечного краєзнавства незалежної України: саме ця книгозбірня як осередок кращого досвіду краєзнавчої роботи Міністерством культури Української РСР ще наприкінці 80-х рр. ХХ століття була визначена базою для проведення республіканської науково-практичної конференції працівників обласних бібліотек [4]. Державна історична бібліотека УРСР (нині – Національна історична бібліотека України (НІБУ) та Хмельницька ОУНБ стали співорганізаторами цього краєзнавчого форуму, і якраз у той час зміцніла співпраця двох колективів: кілька місяців фахівці методичного центру з історичного краєзнавства зі

столиці спільно з колегами регіональної книгозбірні – Станіславою Людвиківною Карван, Степаном Костянтиновичем Гуменюком, Надією Миколаївною Синицею та ін. – визначали проблематику конференції та коло її учасників: науковців, аматорів-краєзнавців, практиків бібліотечної справи, а також готували проєкт оновленого Положення про краєзнавчу роботу бібліотек. На цьому зібранні закладено основні напрями розвитку краєзнавчої бібліотечної діяльності в умовах демократизації суспільного життя в країні, а в рекомендаціях конференції зазначено про головне – «…краєзнавча робота має посісти пріоритетне місце в діяльності кожної бібліотеки, що обслуговує певний регіон…» (4, с. 142). Також запропоновано створити в усіх регіональних книгозбірнях спеціальні відділи краєзнавства, реорганізувати методичну та видавничу роботу бібліотек і т. ін. (4, с. 143-144).

Тісні професійні зв'язки НІБУ та ХОУНБ і надалі особливо проявлялися саме під час проведення професійних форумів – провідні спеціалісти систематично виступали з доповідями й повідомленнями на краєзнавчих науково-практичних конференціях цих установ, розкриваючи проблемні питання бібліотечного краєзнавства та практичні результати краєзнавчої роботи. Зокрема, очільниця відділу історичного краєзнавства історичної книгозбірні Алла Миколаївна Комська на конференції, присвяченій 500-річчю м. Хмельницький, акцентувала у своїй доповіді на тому, що бібліотеки мають фігурувати головними осередками історичного краєзнавства в регіонах [2]. У свою чергу, на одній з науково-практичних конференцій, організованих нашою бібліотекою у 90-х роках, завідувачка відділу краєзнавства ХОУНБ Світлана Романівна Михайлова висвітлила власний досвід дослідження краєзнавчих фондів бібліотек області, зазначивши про суттєві результати цієї роботи: створення фото-фонодокументів – записів на магнітній плівці спогадів земляків – свідків різних історичних подій, а також фонотеки подільських колядок, щедрівок, народних пісень тощо [8, с. 151].

Слід зазначити, що для реалізації намічених перспектив важливим інструментом у той період стала саме науково-дослідна робота бібліотек у краєзнавчому напрямі. Приміром, у

статті, присвяченій ювілею колишньої директорки ХОУНБ Станіслави Людвиківни Карван, колеги вказали як доленосні віхи професійного життя очільниці книгозбірні на етапі 1991-1994 рр. саме її участь у 57-й сесії ради Генеральної конференції ІФЛА та проведенні республіканського наукового дослідження «Краєзнавча робота бібліотек» [12, с. 6]. Нині на Головній сторінці сайту ХОУНБ у рубриці «Хронологія основних подій» розділу «Про бібліотеку» зазначено, що у 1994-1995 рр. «за підсумками дослідження колектив бібліотеки нагороджено Дипломом Міністерства культури України» [11].

Дійсно, довгостроковий моніторинг, який був організований Історичною бібліотекою на початку 1990-х років, активно підтримувався фахівцями Хмельниччини. І це зрозуміло, адже лише глибокий аналіз усіх структурних компонентів краєзнавчої бібліотечної діяльності дозволив бібліотечній спільності обґрунтувати необхідність організаційних і кадрових змін, уточнити та затвердити функції бібліотечних інституцій різного рівня у «Положенні про краєзнавчу роботу бібліотек системи Міністерства культури і мистецтв України» [10], а також надалі підготувати методичні рекомендації щодо удосконалення краєзнавчих фондів та довідково-бібліографічного апарату, створення системи краєзнавчих бібліографічних посібників, популяризації краєзнавчих знань тощо [3].

Результати науково-дослідної роботи НІБУ і ХОУНБ щорічно узагальнювалися у випусках власних видань: у історичній бібліотеці – інформаційного бюлетеня «Краєзнавча робота в бібліотеках України», а в ХОУНБ – «Науково-дослідна робота в бібліотеках Хмельниччини». Примітно, що вже перший випуск бюлетеня історичної бібліотеки містив опис досвіду організації книжково-ілюстративних виставок з краєзнавства в Хмельницькій ОУНБ ім. М. Островського [6, с. 4-5]. Про це вже детально згадувалося на останньому форумі НІБУ – круглому столі «Українське бібліотечне краєзнавство у Добу Незалежності: традиції, досвід, перспективи», присвяченому 35-річчю проголошення Незалежності України та з нагоди Всеукраїнського дня краєзнавства (травень, 2026 р.) [15].

Щодо інших прикладів колегіальної співпраці у ті часи, то

слід також згадати про рецензію директора історичної книгозбірні Лерія Леонідовича Макаренка на книгу відомого хмельницького історика-краєзнавця Петра Яковича Слободянюка, який вивчав проблеми використання народних культурно-історичних традицій Хмельниччини в краєзнавчій роботі бібліотек і мав тісні наукові зв'язки з фахівцями «історички» [7].

Бібліотекарі-краєзнавці Хмельниччини у період становлення незалежної України стали зразком активної роботи в усіх напрямах краєзнавчої діяльності, постійно висвітлюючи її проблематику на наукових форумах. Валентина Миколаївна Борейко у відомому місцевому періодичному виданні розкрила значення газетного фонду у складі документальних краєзнавчих ресурсів Хмельницької ОУНБ та його роль у поширенні інформації про край [1]. Слід підкреслити, що в сучасний період особливо важливими для подальшого удосконалення фонду краєзнавчих документів та місцевого друку, заохочення читачів до використання таких видань як джерел інформації мають результати локального дослідження «Краща книга Хмельниччини – 2023» [9].

База даних «Теорія, методика і практика бібліотечного краєзнавства», яку постійно наповнює науково-методичний відділ НІБУ, містить десятки публікацій з різних аспектів краєзнавчої діяльності колективу ХОУНБ та про історію книгозбірні, її видатних особистостей. Проведене нами експрес дослідження інформаційного потоку з бібліотечного краєзнавства засвідчило, що спеціалісти ХОУНБ – Надія Миколаївна Синиця, Катерина Анатоліївна Чабан, Олена Олександрівна Баворовська та ін. постійно друкували статті відповідної тематики у фахових виданнях і збірниках матеріалів науково-практичних конференцій. Це показав аналіз публікаційної активності фахівців цієї бібліотеки, про що йдеться на сторінках одного з випусків вже згаданого раніше інформаційного бюлетеня [5]. Причому, вивчення динаміки такої активності показало, що зростання кількості видань і публікацій спостерігалося у роки святкування ювілеїв наших установ, адже як правило, саме в процесі підготовки до відзначення роковин з часу заснування бібліотек активізується

робота з дослідження не вивчених раніше сторінок історії своєї інституції, її ролі у розвитку суспільного життя регіону і країни, а результати цієї роботи поширюються на форумах, присвячених ювілеям книгозбірень. [13], [14].

Наприклад, на останньому з краєзнавчих читань, які кожні два роки проводить НІБУ, Катерина Чабан – директор ХОУНБ – поділилася з присутніми досвідом співпраці своєї книгозбірні з обласною організацією НСКУ по відзначенню 100-річчя Національної спілки краєзнавців України та 110-річчя від дня народження академіка Петра Тронька [16]. Слід підкреслити, що очільниця бібліотеки є заступником голови Хмельницької обласної організації НСКУ, тож має великий авторитет у цій спільноті та сучасне бачення розвитку краєзнавчої бібліотечної діяльності. У своїй доповіді Катерина Анатоліївна всебічно висвітлила головні аспекти цього важливого напряму роботи свого колективу, акцентуючи на ролі місцевих авторів у поповненні та популяризації краєзнавчих фондів, об'єднанні зусиль для відновлення пошкоджених закладів, меморіалізації подій війни та вшанування загиблих, збереження історичної пам'яті, національної самобутності, а також особливому значенні видатних постатей в царині краєзнавства, зокрема П. Тронька, для консолідації роботи науковців та краєзнавців-аматорів у сфері вивчення історії міст і сіл України (16, с. 47-48).

Безперечно, професійні зв'язки ХОУНБ не обмежуються співробітництвом з НІБУ: моніторинг стану сучасної діяльності регіональних книгозбірень показує постійну співпрацю цієї інституції з іншими національними бібліотеками, науковими установами та громадськими організаціями, навчальними закладами. Наприклад, у цьогорічній програмі Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «VII ОдесаБібліоСаміт», яка відбулася у червні 2026 року в Одеській ННБ, заявлено повідомлення К. Чабан про форум «Книжкова весна на Хмельниччині», який зазвичай має краєзнавчий контекст (*https://odnb.odessa.ua/view_post.php?id=5488*).

Важливо, що така інформація відстежується й аналізується фахівцями НІБУ та оперативно поширюється для

широкого загалу шляхом розміщення бібліографічних записів у відповідних рубриках веб-сторінки «Бібліотекарю-краєзнавцю» https://nibu.kyiv.ua/pages/bikr/tmpbk/.

Перспективним надалі вважаємо розширення співпраці з метою всебічного розвитку науково-дослідної діяльності обох установ у напрямі бібліотечного краєзнавства. Організація спільних комплексних досліджень історико-краєзнавчого характеру, а також координація зусиль у царині підготовки актуальних методичних посібників дозволять значно підвищити теоретичний і практичний рівень краєзнавчої діяльності обох установ.

Слід підкреслити, що фахівці НІБУ завжди відкриті до нових креативних ідей, експертних консультацій, спільних ініціатив і конструктивного професійного діалогу з подільськими колегами. Пріоритетним вектором нашої взаємодії бачиться консолідація зусиль при проведенні спільних науково-практичних заходів – всеукраїнських конференцій, круглих столів, тематичних вебінарів та регіональних краєзнавчих читань. Подальша синергія наукового потенціалу національної книгозбірні та потужної практичної бази обласної універсальної наукової бібліотеки може стати надійним підґрунтям для реалізації масштабних культурно-просвітницьких проєктів, спрямованих на збереження та популяризацію історико-культурної спадщини України в сучасних умовах.

За роки співпраці до краєзнавчої роботи в обох бібліотеках долучалися нові покоління фахівців, змінювалися керівники установ та пріоритети у стратегічних напрямах роботи, удосконалювалися форми бібліотечної краєзнавчої діяльності. Разом з тим, незмінними залишилися професійна зацікавленість у розвитку краєзнавства, взаємна підтримка наукових ініціатив та прагнення до спільного вирішення актуальних завдань бібліотечної справи. Саме ця спадкоємність професійних традицій і відданість справі забезпечує безперервність партнерських зв’язків між НІБУ та Хмельницькою ОУНБ.

Список використаних джерел:

1. Борейко В. М. Краєзнавчий газетний фонд як джерело вивчення історії краю. *Хмельницькі краєзнавчі студії: науково-краєзн. зб.* Хмельницький, 2021. Вип. 32. С. 37-41.

2. Комська А. М. Бібліотеки як базові центри історичного краєзнавства історичного краєзнавства в регіонах. *Хмельницькому – 500: тези науково-практ. конф.* [м. Хмельницький, квіт. 1991 р.]. Хмельницкий, 1991. С. 120-122.

3. Краєзнавча діяльність бібліотек : метод. посібник / Держ. іст. б-ка України ; підгот. В. П. Кисельова, З. Х. Мусіна , С. І. Смілянець. Київ, 2002. 208 с.

4. Краєзнавча робота бібліотек – фактор патріотичного і інтернаціонального виховання населення: матеріали респ. науково-практ. конф. працівників обл. б-к УРСР 6-9 верес. 1989 р., м. Хмельницький / Держ. іст. б-ка України ; ред. кол. А. М. Комська [та ін]. Київ, 1990. 155 с.

5. Краєзнавча робота в бібліотеках України : інформ. бюлетень. Вип. 33. Теорія, методика і практика бібліотечного краєзнавства (2017–2021 рр.) : експрес-дослідження інформаційного потоку / Нац. іст. б-ка України; підгот. В. П. Кисельова; ред. О. В. Михайлова. Київ, 2022. 42 с.

6. Краєзнавча робота в бібліотеках УРСР : інформ. бюлетень. Вип. 1 / Держ. іст. б-ка УРСР ; підгот. А. М. Комська. Київ, 1990. 6 с.

7. Макаренко Л. Л. З історії культури Хмельниччини : [Рец. на кн.: Слободянюк П. Культура Хмельниччини: науково-іст. видання. Хмельницький: Поділля, 1995. 332 с.]. *Бібліотечний вісник.* 1996. № 4. С. 5.

8. Михайлова С. Р. Краєзнавчі фонди – документальна база бібліотечного краєзнавства : (з досвіду роботи Хмельницької ОУНБ ім. М. Островського). *Бібліотечне краєзнавство у відновленні історичної пам'яті народу України: матеріали науково-практ. конф*., м. Київ, 26-27 трав. 1997 р. Київ, 1998. С. 149-151.

9. Науково-дослідна робота в бібліотеках Хмельниччини : 2024 рік. Вип. 20 / Хмельниц. обл. універс. наук. б-ка ; уклад. В. В. Кондратюк. Хмельницький : Монускрипт, 2025. 52 с.

10. Положення про краєзнавчу роботу бібліотек системи Міністерства культури і мистецтв України: Затверджено Наказом М-ва культури і мистецтв України № 314 від 11.06. 1996 р. Київ, 1996. 7 с., додаток.

11. Про бібліотеку: Хронологія основних подій / Хмельницька ОУНБ, сайт, 2026. URL: http://www.ounb.km.ua/about/hronologia.php

12. Синиця Н. М., Чабан К. А. Подвижниця бібліотечного краєзнавства: до 70-річчя з дня народження Станіслави Людвиківни Карван. *Хмельницькі краєзнавчі студії.* Хмельницький, 2019. Вип. 22. С. 4-15.

13. Хмельницька ОУНБ в інформаційному просторі України: історія і сьогодення : зб. доп. і повідомл. науково-практ. конф. (м. Хмельницький, 29 верес. 2021 р.). До 120-річчя з часу заснування б-ки. Житомир : Бук-Друк, 2021. 336 с. : фот. Бібліогр. в кінці розд.

14. Хмельницька ОУНБ у двох століттях: документи і матеріали : до 120-річчя з часу заснування б-ки. Житомир, 2021. 124 с.

15. Цінська М. Краєзнавча робота в бібліотеках України: погляд у минуле як підґрунтя для проєктування майбутнього. *Українське бібліотечне краєзнавство у Добу Незалежності: традиції, досвід, перспективи: круглий стіл, присвячений 35-річчю проголошення Незалежності України та з нагоди Всеукраїнського дня краєзнавства.* URL: https://nibu.kyiv.ua/ks_2026/

16. Чабан К. Заходи Хмельницької ОУНБ на відзначення 100-річчя Національної спілки краєзнавців України та 110-річчя від дня народження академіка Петра Тронька у співпраці з обласною організацією НСКУ. *Поєднати минуле, сучасне й майбутнє: краєзнавство на захисті історико-культурної спадщини України : зб. тез і повідомлень Всеукр. науково-практ. конф., 5-6 листоп. 2025 р.* / Нац. іст. б-ка України. Київ, 2026. С. 44-48. (Восьмі Краєзнавчі читання пам'яті Петра Тронька). URL: https://omeka.nibu.kyiv.ua/s/nibu/item/6956#?c=0&m=0&s=0&cv=0

Чабан Катерина,
директор Хмельницької ОУНБ, голова Хмельницького обласного відділення ВГО Українська бібліотечна асоціація

РОБОТА ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСНОЇ УНІВЕРСАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ У ВОЄННИЙ ЧАС

Анотація: у статті розглянуто різні аспекти діяльності колективу Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки у період війни росії в Україні у 2022–2025 роках.

Ключові слова: волонтерство, внутрішньо переміщені особи, меморіалізація, історія бібліотеки, бібліотечний фонд, електронні ресурси, співпраця, проєктна діяльність, бібліотечні кадри, бібліотечна асоціація.

Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека є головною книгозбірнею області, краєзнавчим депозитарієм, сьогодні – це місце дозвілля для тисяч мешканців міста й області. За понад столітню історію, що веде початок від Проскурівської публічної бібліотеки, бібліотека не раз змінювала локацію. У сучасну будівлю вона перейшла у 1944 році, відтоді добудовано другий поверх та корпус книгосховища, зросли її фонди, змінились напрямки та форми діяльності. Війни та розруха нищили її фонд, та незмінним був дух її працівників. Як тоді, так і тепер вони укривають найцінніше, відновлюють пошкоджене, допомагають фронту та постраждалим та не припиняють роботу з читачами, йдуть в укриття, інтернет-мережі та знаходять вихід у складній ситуації.

З перших днів російсько-української війни масове волонтерство охопило усю країну; працівники ОУНБ організували збір і передачу для потреб військових коштів, теплих речей, виготовлення окопних свічок, плетення маскувальних сіток, взяли участь в місцевих та всеукраїнських акціях і донатах кров'ю, забігах, концертах в підтримку ЗСУ [5]. За 4 роки колективом передано понад 115 тисяч гривень, за які вдалось придбати зимові шини на автомобіль, генератори,

матеріали та обладнання. У всеукраїнській акції «Бібліотека українського воїна» разом з іншими бібліотеками Хмельниччини за 4 роки зібрали і передали 3167 примірників книг військовим у шпиталі, на передову, у військові навчальні заклади [8].

Бібліотекарі підтримали тих, хто приїхав на Хмельниччину із територій бойових дій, у т.ч колег-бібліотекарів. У 2022–2023 роках у Хмельницьку ОУНБ завітали понад 6 тисяч внутрішньо переміщених осіб. Тут розгорнула реєстрацію на отримання міжнародної гуманітарної допомоги благодійна організація «Право на захист». Усіх зустрічали бібліотекарі, передавали зібрані від населення книги, дитячі іграшки, залучали до просвітницьких заходів, бібліотечних послуг. Ми залучали переселенців як лекторів у бібліотечних заходах. Колектив підтримав коштами та книгами зруйновані ворогом бібліотеки Чернігова, Сум, Херсона, обмінний фонд Національної книгозбірні імені Я. Мудрого, Книжкову палату України.

У роки війни кількість користувачів та обсяги соціокультурної роботи ОУНБ не зменшились, а зросли у рази (див. Таблицю 1).

Таблиця 1. Показники діяльності Хмельницької ОУНБ по роботі з користувачами

	2021	2022	2023	2024	2025
Кількість користувачів, тис. осіб	33,73	36,65	36,75	35,59	35,89
Кількість книговидач, тис. примірників	707,2	718,63	735,07	737,7	738,7
Проведено соціокультурних заходів	408	773	605	702	751
У т. ч. поза межами бібліотеки	153	324	191	178	131
Відвідування заходів, тис. осіб	14,07	30,1	21,0	22,7	22,1
Клубів за інтересами у бібліотеці	8	8	8	9	10

Через повітряні тривоги заходи перенесли в укриття, онлайн середовище. Акценти просвітництва змістились на роз’яснення правил поведінки, інформування про мінну безпеку, права біженців та переселенців, медійну просвіту, психологічну

та юридичну допомогу. У психосоціальній підтримці використовували мистецькі практики, психологічні години з батьками, літературні мандрівки, презентації книг тощо.

В часи війни не припинився щорічний фестиваль – «Книжкова весна на Хмельниччині», літній читальний зал під відкритим небом, участь у Національних тижнях читання, поезії, літературні тури, робота клубів за інтересами: «Краєзнавець», з вивчення польської, німецької, англійської мов, дачників та городників, мистецька вітальня, документального кіно «Право в об'єктиві» Docudays UA, для літніх людей «Активне довголіття». Нові клуби з вивчення розмовної української, історичні студії з вивчення правдивої історії України відкриті у 2022 році, клуб любителів книги та європейського кіно 2025 року. Спільно з Територіальним центром соціального обслуговування на базі бібліотеки почав діяти факультет агроландшафту Університету третього віку для літніх людей.

Чимало подій проведено в межах проєктів «Єдині», Docudaus UA, «Підготовка та реагування на ескалацію в умовах війни», «Голоси громад в умовах війни», «Дія.Цифрова освіта», Sesame Workshop, «Бібліотека-партнер Гете-інституту», «Центр Вікно в Америку», «Змістовні посиденьки», «Творча діада» (по організації туру письменників Володимира Лиса і Надії Гуменюк) [7]. Об'єднання зусиль з громадськими організаціями Маріуполя та Харкова, благодійним фондом «Рокада» створило умови для реалізації проєкту «Хмельницький; гуртуймося задля Перемоги» для родин військових та ветеранів. Чимало спільного започатковано з релокованими закладами та організаціями, серед яких центр «Я. Маріуполь», військові виші. У 2025 році бібліотека доєдналась до проєкту «Здорові бібліотеки», що реалізується благодійним фондом «Бібліотечна країна» в межах українсько-шведського проєкту «Діємо для здоров'я».

Тісна співпраця бібліотеки була у ці роки з обласними закладами культури. Мінісцена облмуздрамтеатру ім. М. Старицького уперше перейшла до бібліотеки у відзначенні ювілею Григорія Сковороди. Відкриття Національного тижня читання за творами Ліни Костенко поєднало бібліотеку з виставою обласного академічного театру ляльок.

Мала свої особливості під час війни робота з бібліотечним

фондом. Не припиняючи переобліків, роботи з рекаталогізування пасивної частини фонду до електронного каталогу та штрихкодування видань, бібліотекарі займались очищенням фондів від російської літератури відповідно до методичних рекомендацій з актуалізації бібліотечних фондів Міністерства культури України. У документі державою проведено паралелі між бібліотечним фондом та інформаційною безпекою держави. У результаті копіткої роботи у 2022–2026 роках з фонду ОУНБ вилучено 37,7 тисяч примірників видань, з яких 27,6 тисяч примірників склали видання російською мовою.

Кількість новинок літератури в силу низки причин була майже удвічі меншою, як напередодні війни. Поряд з тим, працівники отримали і передали для бібліотек області 14,3 тисячі примірників видань від Українського інституту книги (дані див. Таблицю 2).

Таблиця 2. Кількість надходжень нових книг до Хмельницької ОУНБ у 2021–2025 роках

	2021	2022	2023	2024	2025
Надійшло нових видань від Українського інституту книги через ОУНБ для бібліотек області, прим.	15191	0	4826	4950	4503
Надійшло нових видань до Хмельницької ОУНБ, прим.	7410	3961	3857	3743	3629

Одним з головних питань у війні постало зберегти цінні і рідкісні видання, що знаходились в депозитарному зберіганні. Проведене надійне укриття паперових раритетів від бомбардувань, можливе сканування та наповнення відкритої напередодні війни на платформі dspace електронної бібліотеки. У 2021 році фонд ЕБ складав 436 повних текстів. У 2022–2026 роках скановано і розміщено на сайт 237 книг, 11 комплектів обласної газети «Радянське Поділля» за 1944–1947 роки. З метою захисту ресурсів сайту від хакерських атак за сприяння ВГО Українська бібліотечна асоціація електронну бібліотеку Хмельницької ОУНБ розміщено на сайті Гарвардського університету.

Бібліотекарі підтримували в актуальному стані

електронний каталог, обсяг якого з 2022 по 2025 роки зріс майже на 75 тисяч (з 245,3 тисяч до 320 тисяч записів). Реалізовано ініціативу по доповненню записів аналітики електронного каталогу гіперпосиланнями на повнотекстові версії статей періодичних видань (сторінка «Тестова БД», 2800 записів).

Створено нові бази даних і сторінки веб-сайту (база даних «Періодика» на сторінці «Електронна бібліотека» (URL: https://ft-ounb.ounb.km.ua/handle/123456789/640/browse?type=dateissued&submit_browse=%D0%94%D0%B0%D1%82%D0%B8+%D0%B2%D0%B8%D0%BF%D1%83%D1%81%D0%BA%D1%83).). База містить скановані версії періодичних видань з фонду бібліотеки, у т.ч. рідкісних, обласну газету «Радянське поділля» за 1944–1947 роки. З 2024 року у відкритий доступ розміщено повнотекстову електронну версію популярної у подолян «Сімейної газети».

За роки війни збільшено присутність бібліотеки у соціальних мережах. Завдяки щоденним оновленням головна сторінка Хмельницької ОУНБ у мережі фейсбук (URL: https://www.facebook.com/ounbkmua) досягла 4 тисяч підписників. Працівники відділів підтримували 14 сторінок, через які інформували про нову книгу, актуальну статтю, майбутню подію, вели трансляцію подій, робили бібліотеку видимою онлайн. Показники роботи із мережею фейсбук демонструє Таблиця 3.

Таблиця 3. Показники наповнення та використання інформації Хмельницької ОУНБ на фейсбук-сторінках бібліотеки

	2021	2022	2023	2024	2025
Написано повідомлень на ФБ сторінки	1458	1292	1720	1450	1348
Кількість переглядів сторінок бібліотеки, тисяч	338,831	369,978	525,412	516,067	1344,057

Як обласний науковий та методичний центр, Хмельницька

ОУНБ організовувала участь у всеукраїнських дослідженнях стану пошкоджених бібліотек, проводила обласні опитування, анкетування «Краща книга Хмельниччини», стажування новопризначених бібліотекарів територіальних громад, методичні виїзди, дні бібліотеки у громаді, міжобласні заходи.

Фахівцями було укладено до 20 видань щорічно – бібліографічних покажчиків [6], довідників, каталогів (у т. ч. «Книга Хмельниччини» та «Календар знаменних і пам'ятних дат Хмельниччини»), аналітико-статистичних збірок «Аналіз діяльності публічних бібліотек Хмельницької області», покажчиків «Бібліотеки у ЗМІ», щоквартальних випусків онлайн-бюлетеня «БібліоЖиття Хмельниччини», а також рекомендаційних списків, закладок рейтингових книг тощо.

У важкі часи й нині роботу забезпечують 78 працівників, з яких 63 обіймають бібліотечні посади. Стрижнем колективу є досвічені ветерани, які присвятили бібліотечній справі і працюють у бібліотеці понад 30 років (Дрозд М. П., Босюк Г. А., Лемешева І. Б., Шелегеда В. М., Марцонь Л. І., Білих Н. С., Войтович О. А., Лабчук І. С., Синиця О. Г., Чорнобай Н. М., Купчинська Л. Л., Ярмолюк А. Г., Царук В. В., Лісогор Г. С., Форостова О. М.). Ми пишаємось, що серед нас є фахівці, удостоєні високого звання Заслужений працівник культури України – заступник обласного відділення УБА, учений секретар бібліотеки Синиця Надія Миколаївна. Понад 20 років допомагають в організації роботи заступники директора Маковська В. В., Баворовська О. О., працюють у відділах Кот Л. В., Ткачук В. І., Климинчук Л. А., Заморока А. В., Дорош В. Ю., Тетерук Л. Д., Дощук В. С., Томаля Н. В., Ачкасова Т. О., Пірог Л. А. Продукують нові ідеї краєзнавці Філіппенко З. В., Радецька А. Ю., включені у гранти Шекенева В. І. та Козак І. М.

Серед нас є ті, хто ще вчора проживав у Харкові, Бахмуті, Луганську й ми раді, що вони знайшли у нас свій новий дім. Ми чекаємо тих, хто ростить юну зміну Гуменюк А., Кондратюк В., Кучерук Ю., Циц О. Разом ми – велика родина, яка разом в роботі й відпочинку, підтримує у години смутку й розділяє радощі.

Гуртує нас обласне відділення ВГО Українська

бібліотечна асоціація. У співпраці з іншими бібліотеками та організаціями ми проводимо щорічний форум з нагоди Всеукраїнського дня бібліотек, проводимо обласні конкурси, круглі столи, професійні дискусії [9]. Приємними несподіванками результату нашої праці стали відзнаки асоціації «Краще регіональне відділення» у 2023 і 2024 роках, диплом 2 ступеня «Бібліотека року» – 2024, подяки і грамоти від військових частин, партнерів, громадських організацій, органів влади та самоврядування і навіть Президента Республіки Польща. Певні, що попереду у нас нові перемоги.

Список використаних джерел:

1. Звіт про діяльність Хмельницької ОУНБ за 2022 рік. Хмельницький, 2023. 110 с.
2. Звіт про діяльність Хмельницької ОУНБ за 2023 рік. Хмельницький, 2024. 107 с.
3. Звіт про діяльність Хмельницької ОУНБ за 2024 рік. Хмельницький, 2025. 95 с.
4. Звіт про діяльність Хмельницької ОУНБ за 2025 рік. Хмельницький, 2026. 86 с.
5. Чабан К. Бібліотеки Хмельниччини в умовах воєнного стану: волонтерство та просвітництво. *Хмельницькі краєзнавчі студії : науково-краєзн. зб. Вип. 37*. Хмельницький, 2022. С. 219-224.
6. Чабан К. Меморіалізація подій російсько-української війни в бібліотеках Хмельниччини. *Бібліотека. Люди. Війна. Втрати і звершення* : зб. тез і повідомл. Всеукр. науково-практ. конф., 8 листоп. 2023 р. Київ, 2023. С. 359-366.
7. Чабан К. Проєкти Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки у 2022–2024 роках. *Хмельниччина у часових пластах минувшини та у викликах сьогодення* : матеріали всеукр. науково-практ. конф. (м. Хмельницький, 19 верес. 2025). Хмельницький, 2025. С. 170-175.
8. Чабан К. Про участь подолян у Всеукраїнській акції «Бібліотека українського воїна». *Хмельниччина в умовах війни росії проти України: рік 2023* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 1 берез. 2024 р.). Хмельницький, 2024. С. 376-381.

9. Чабан К. Хмельницьке обласне відділення Української бібліотечної асоціації: гуртуємось заради Перемоги!. *БібліоТека:* бюл. Укр. бібл. асоціації. 2024. № 1. С. 3.

Черноус Валентина,
директор Хмельницької обласної бібліотеки для дітей імені Т. Г. Шевченка, заслужений працівник культури України

СУЧАСНА БІБЛІОТЕКА: БЕЗПЕКА, ЗАТИШОК, ЕМОЦІЙНЕ ВІДНОВЛЕННЯ

Анотація: у статті розкривається досвід роботи бібліотеки в умовах війни. Роль проєктів у підтримці і популяризації книги і читання, програми і ініціативи зі збереження ментального здоров'я. Бібліотека як безпечне місце. Також розглянуто волонтерську діяльність колективу.

Ключові слова: діти, читай українське, письменник – воїн, волонтерство, ментальне здоров'я.

Сучасний світ випробовує українські бібліотеки на стійкість, згуртованість та незламність! Також перевіряє на вміння приймати виклики та розвиватись, не зважаючи навіть на війну!

Чим живе під час війни сучасна дитяча бібліотека?

♦ Створює умови для збереження ментального здоров'я дітей і працівників;

♦ Шукає активні шляхи та засоби національно-патріотичного виховання;

♦ Популяризує українську книгу серед підлітків;

♦ Втілює в життя інноваційні підходи та медіапроєкти;

♦ А ще дбає про майбутнє дітей після війни і впевнено діє.

Через проєктну діяльність та інноваційні підходи бібліотека надає дітям можливість розвиватись у бібліотеці: інтелектуально, творчо, ментально.

Проєкт «Секрети успішних» саме для тих, хто планує своє майбутнє. Тому живі історії людей, які стали відомими та

успішними, і є прикладом, що надихає.

Юрій Пузанков «Вертикальний світ вершин» – це про скелелазний спорт і вміння виховувати характер та дисципліну.

Борис Ткач «Лікар. Патріот. Інтелектуал» – директор Департаменту охорони здоров'я, нейрохірург, який провів сотні операцій, та учасник проєкту «1 %» з Тимуром Мірошниченком.

Олег Погорілець «Шлях до мрії, до визнання» – директор Державного історико-архітектурного заповідника «Межибіж» – науковець, історик, який з дитинства мріяв стати директором цього музею. Шлях до мрії, до визнання.

Юрій Цимбалістий «Що веде ведучий?» – харизматичний, енергійний, впевнений та винахідливий. Він уміє вивести на відвертість навіть найнеактивніших.

Тетяна Гарматюк «Світ краси і мрій» – дизайнерка одягу, яка створила цілі колекції для відомої скрипальки М. Онищук, для відомої бандуристки Марини Круть та учасниць модельної школи «Даймон Кідс».

А також юна письменниця і наша читачка Оля Бучина, яка має тільки 1 % зору, але встигає писати книги, займатися в музичній школі і має гарний голос, а також опановує верхову їзду!

Усі ці герої наших зустрічей з читачами, змогли не тільки захопити увагу читачів, а й заполонити своєю відвертістю, прямими та незручними запитаннями. Поділились своїми лайфхаками успішності та розповіли, що найбільше вплинуло на їх майбутнє життя. А ми, у свою чергу, запропонували нашим учасникам нові мотиваційні книги, які допоможуть досягти успіху.

Проєкти «Читай українське» та «Письменник – воїн, слово – зброя» успішно продовжуються. І ми дбаємо про якість цих проєктів. Комунікації з письменниками, запрошення, зустрічі. Підготовка таких івентів вимагає від працівників неабияких комунікативних скілів у побудові розмови, інтерв'ю.

За останній рік у нас побували тернополянка Зоряна Биндас, львів'янка Леся Кічура, київські письменники Інна Ковальчук, Тетяна та Юрій Пероганичі, які дивовижно спілкувалися з читачами. Також залишились гарні враження від зустрічі з письменниками С. Дзюбою, А. Кірсановим,

В. Запекою та К. Єгорушкіною і З. Живкою в межах проєкту від Українського інституту книги «Читай українське».

Команда Bahderas – Сергій Дзюба, Артемій Кірсанов та Валерія Борщевська – творці фільму «Позивний Бандерас» та стрічки «Заборонений» про Василя Стуса відкриті до спілкування та обговорення. Читачі дізналися історію створення фільму та прототипами його героїв. А ось фільм та книга про В. Стуса має багато історій, зустрічей з очевидцями, зокрема з Левком Лук'яненком.

Наші гості, учасники проєкту «Читай українське» мали зустрічі і у бібліотеках громад: Старокостянтинівській, Красилівській та Деражнянській, де також жваво розмовляли про наше сьогодення, війну та твори письменників-воїнів, які вони привезли з собою.

Тему війни ми не можемо оминати, про неї говоримо з нашими читачами у різних форматах для того, щоб діти розуміли події, що відбуваються. Адже в умовах інформаційної війни ми маємо бути особливо обачними та наполегливими.

Дізнавшись від Команди Bahderas про історію військового Сергія Башкова, наші колеги згодом організували онлайн-зустріч із автором легендарного щоденника, за яким знято фільм «Позивний Бандерас» – це було цікаве спілкування та емоційна подія.

Саме через книги, фотовиставки та художні експозиції читачі можуть глибше усвідомити й надовго зберегти в пам'яті події російсько-української війни. Сьогодні ми багато чуємо про потребу посилення патріотичного виховання, і ми, зі свого боку, докладаємо всіх зусиль, щоб донести до дітей і дорослих правду про жахіття війни та справжню історію України.

Засобами художніх виставок можливо також показати історичні моменти. Наприклад, виставка художника, воїна ЗСУ Вадима Піщерського «Рух на межі», яку ми відкрили у бібліотеці разом з його мамою, художницею Надією Борецькою, якраз і показує у художніх образах війну, стан військового, його рефлексії подій.

Ми розповідаємо про відомих хмельничан, які заслуговують на пам'ять. Так складно мовчати, коли гине цвіт нації. Про художника, нашого доброго друга – Андрія

Томчишина ділимося спогадами і з відвідувачами бібліотеки, пам'ять про Андрія назавжди житиме у багатьох муралах нашого міста із підписом «А.ТОМ». Один із таких муралів розміщений над нашою бібліотекою.

Виставка фоторобіт П. Радушинського «Бачити світло», яку ми організували спільно з дочкою О. Радушинською в пам'ять про батька та друга нашої бібліотеки. Ці світлини розповідали про перебування «Творчої сотні «Рух до Перемоги» на території ООС: виїзди, матеріальна допомога, концерти у шпиталях, у військових частинах, будинках культури. Ці моменти зафіксовані у фото з військовими, капеланами, місцевими жителями. Тут і природа, і підготовка до зустрічей, і Азовське море, і маріупольський робітник біля заводу «Азовсталь». Все це наша історія – сумна і героїчна.

Вже третій рік поспіль діє наш проєкт «Письменник – воїн, слово – зброя», який знайомить читачів з напрацюваннями наших письменників. Це більше 20 онлайн- і офлайн-зустрічей, інтерв'ю, спілкування про книгу, літературу і війну. Серед наших гостей проекту В. Запека, С. Дзюба, С. Тимофійко, С. Боднар, А. Закордонець та інші талановиті та відважні митці.

Саме такі зустрічі допомагають впливати на формування поглядів молодого покоління.

Допомагає нам також і наша електронна база КЗД – Календар Знаменних Дат, яка розміщена на сайті бібліотеки. КЗД інформує всіх зацікавлених про знаменні події і дати, а також творчість письменників, діячів культури, які народились на Хмельниччині. Календар підлаштований під конкретну дату та дає можливість дізнатись, що відбувалося в цей день у нас на Поділлі. Таким чином у базі фіксуються всі події, а також матеріали, які є у нашій бібліотеці та посилання на інші джерела.

А ще колектив бібліотеки організовує зустрічі з психологами з фондів «Рокада» та «Червоний Хрест України» для збереження ментального здоров'я наших читачів у рамках проєкту «Психолог у бібліотеці». Фахівці навчають опановувати різні заспокійливі техніки, практичні вправи, вміння керувати своїми емоціями та страхами.

Також продовжує працювати Міжнародний проєкт «Діти

України», який третій рік поспіль надає допомогу дітям ВПО, дітям з сімей військовослужбовців! А працівники бібліотеки проводять розвивально-пізнавальні заняття через гру та спілкування, допомагають адаптуватись дітям до умов війни та пережити стресові ситуації.

Продовжується наше волонтерство. За три роки війни ми передали на фронт сотні сіток, тисячі окопних свічок, перерахували 42 000 грн на різні потреби військовим.

Колектив активно допомагає військовим та їх дітям щоденно своєю працею, турботою та благодійністю.

Бібліотека – злагоджений колектив однодумців і професіоналів, які віддані своїй справі та формують сучасне культурне майбутнє разом, перебуваючи на одній хвилі із дітьми та підлітками.

Шевченко Оксана,
заступник директора з внутрішньобібліотечної роботи КЗК «Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія»

ФЕНОМЕН НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ: ЯК ЗБЕРЕГТИ КОД НАЦІЇ В ЕПОХУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВОЄН

Анотація: у статті здійснено аналіз досвіду реалізації регіонального проєкту «Бібліотеки Дніпропетровщини: хроніки війни» Дніпропетровської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія. Висвітлено роль публічних бібліотек як центрів збереження локальної історії, які трансформувалися у цифрові хаби захисту національної ідентичності. Описано методологію збору та архівації матеріалів, що дозволяє протидіяти ворожим наративам і дезінформації. Доведено, що подібні регіональні ініціативи є дієвим інструментом формування колективної стійкості та збереження унікального «коду нації» для майбутніх поколінь.

Ключові слова: національна пам'ять, бібліотеки Дніпропетровщини, хроніки війни, локальна історія, електронна

база, цифрова база даних, фіксація подій.

Національна пам'ять є живий, динамічний фундамент, на якому тримається наша національна ідентичність. Вона працює як колективна свідомість, що об'єднує мільйони людей навколо спільних цінностей, доленосних подій та постатей героїв. Саме завдяки цій пам'яті народ усвідомлюємо свою унікальність і відчуваємо безперервність свого існування крізь віки – від давнини до сьогодення.

Національна пам'ять, певним чином, є «архівом» нації. Дослідник доктор Уіллем Блекер у лекції «Пост-катастрофічний міський текст» зазначав: «Зазвичай слово «архів» сприймається як щось, що записує і фіксує минуле, але Жак Дерріда наголошував, що процес архівації – це не стільки запис подій минулого, скільки їх створення. Архів формують люди, і для цього важливі суб'єктність, вибірковість та доступ до простору і ресурсів».

Збереження цього історичного багажу є одним із ключових елементів національної безпеки. Коли суспільство добре знає власне минуле, воно стає значно стійкішим до зовнішніх загроз. Історична грамотність діє як колективний імунітет: вона допомагає розпізнавати маніпуляції та ефективно протистояти військовим і політичним викликам. Сьогодні, в умовах повномасштабної російської агресії, це питання постало з особливою гостротою. Захист ідентичності, традицій, культурної спадщини та історичної правди перетворився на ще один фронт за право залишатися собою.

Сучасна війна ведеться не лише на полі бою, а й в інфопросторі. Пропаганда агресора намагається викривити факти, стерти ідентичність та нав'язати власні, неправдиві міфи. У цій протистоянні за наративи критично важливу роль відіграє документування подій та створення надійних електронних баз даних і цифрових архівів.

Цифрова фіксація подій тут і зараз вирішує кілька стратегічних завдань. По-перше, офіційні документи, фотографії та перевірені факти руйнують фейки, не залишаючи простору для маніпуляцій. По-друге, накопичені матеріали стають потенційною базою для істориків, соціологів та філософів, які

аналізуватимуть цей непростий період. По-третє, реєстрація даних зберігає правду для нащадків, тим самим створюючи міст у майбутнє.

Найцінніше в такому архівуванні є фіксація свідчень у режимі реального часу. Коли історія записується по гарячих слідах, вона зберігає свою первісну точність, емоційність та об'єктивність. Завдяки цим збереженим першоджерелам майбутні покоління зможуть чітко зрозуміти, що саме відбулося, які події передували трагедіям та перемогам і які причинно-наслідкові зв'язки сформували світ, у якому вони житимуть. Зберігаючи пам'ять сьогодні, ми гарантуємо, що голос нашої правди звучатиме крізь віки.

З початком повномасштабної російської агресії 24 лютого 2022 року КЗК «Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія» виступила координатором та ініціатором краєзнавчої ініціативи – регіонального проєкту «Бібліотеки Дніпропетровщини: хроніки війни». Упродовж 2023 року, спираючись на власний практичний досвід та аналіз загальноукраїнських бібліотечних напрацювань, фахівці КЗК «ДОУНБ» сформували чітку структуру проєкту, затвердили Положення про нього, а також залучили до співпраці бібліотекарів у територіальних громадах регіону.

Ключова мета цієї діяльності полягає у зборі, документуванні та систематизації фактів руйнувань і злочинів, вчинених ворогом проти об'єктів культурної спадщини Дніпропетровської області. Крім того, проєкт передбачає фіксацію та аналітичний огляд креативних, нестандартних практик і заходів, які бібліотечні заклади впроваджують в умовах воєнного стану. Весь масив накопичених матеріалів систематично оприлюднюється у соціальних мережах для інформування широкого кола громадськості. Завдяки цьому унікальний історичний контент стає доступним для широкої громадськості, дослідників та майбутніх поколінь.

Для успішного формування хронікально-фактографічної електронної бази «Бібліотеки Дніпропетровщини: хроніки війни» перед бібліотекарями були окреслені основні принципи. Створення цифрового архіву базується на дотриманні

достовірності та об'єктивності, що гарантує правдивість кожного зафіксованого факту. Уся інформація підпорядкована чіткій системності, структурованості та хронологічному принципу, завдяки чому події воєнного часу вибудовуються у зрозумілу й логічну часову лінію.

Важливими критеріями життєздатності бази є її доступність і відкритість для широкого загалу, а також актуальність, яка досягається шляхом регулярного наповнення платформи новими матеріалами. Водночас робота з даними вимагає високої відповідальності, тому безумовними пріоритетами визначено дотримання конфіденційності, захист авторських прав та суворе додержування етичних норм під час оприлюднення будь-якої чутливої інформації. Наостанок, щоб архів був зручним для сучасного користувача, особливий акцент робиться на його інтерактивності та мультимедійності, що дозволяє поєднувати текстові свідчення з фото- та відеоматеріалами.

В результаті активної співпраці із публічними бібліотеками області був створений тематичний розділ на сайті ДОУНБ «Бібліотеки Дніпропетровщини: хроніки війни» (https://www.libr.dp.ua/xronika.html). Напрям «Хроніка злочинів» (https://www.libr.dp.ua/?do=crimes) орієнтований на фіксацію та моніторинг наслідків правопорушень, вчинених на території Дніпропетровської області проти культурної спадщини та їх наслідкам: руйнуванню та пошкодженню пам'яток культурної спадщини (історичних документів, архітектури, природи, монументального мистецтва, приміщень соціально-культурних закладів тощо). Напрям «Бібліотечні події» (https://www.libr.dp.ua/?do=podiy) містить архів бібліотечних подій та особливих бібліотечних практик в умовах війни. Наприклад, в бібліотеках збільшилася кількість таких категорій читачів як тимчасово переміщені особи, учасники бойових дій та члени їх сімей, поранені військові. В бібліотечну роботу впроваджуються нестандартні бібліотечні ініціативи: волонтерство, навчання навичок первинної медичної та гуманітарної допомоги, скореговані освітня та просвітницька робота, організація соціокультурних заходів для психологічної підтримки та емоційного розвантаження.

Відповідно до Положення про регіональний проєкт, визначено чіткі критерії для підготовки інформаційних матеріалів. Зокрема, наповнення розділу «Злочини, вчинені на території Дніпропетровської області» потребує детального текстового опису кожного інциденту та його наслідків для культурної інфраструктури. У матеріалах обов'язково зазначаються точна дата, геолокація та хронологія перебігу подій. Базою для верифікації даних можуть слугувати офіційні релізи відомств, очевидні свідчення безпосередніх учасників. Для максимальної доказовості текстову частину бажано супроводжувати медіафайлами, прямими гіперпосиланнями на першоджерела або скриншотами відповідних онлайн-публікацій.

Сформований пакет документів спрямовується до відділу наукової організації та методики бібліотечної роботи, фахівці якого здійснюють його аналітичну обробку та редагування. Технічний етап – безпосередню публікацію матеріалів на офіційному бібліотечному сайті – реалізують співробітники відділу комп'ютеризації бібліотечних процесів. Аналогічна процедура передбачена і для наповнення блоку «Бібліотечні події», де акумулюється розширена інформація з детальним описом новаторської бібліотечної діяльності, яка виникла в умовах воєнних дій.

Аналіз статистичних даних станом на 1 червня 2026 року демонструє високий рівень залученості бібліотечної мережі регіону до реалізації проєкту. Наразі до ініціативи долучилися 46 % активних територіальних громад від їхньої загальної кількості в Дніпропетровській області. Загалом партнерську мережу проєкту формують 36 громад, серед яких представлено 13 міських, 12 селищних та 11 сільських територіальних громад.

Важливою особливістю та цінністю цього етапу є те, що збір матеріалів триває попри безпекові виклики. Серед активних учасників проєкту є громади, які офіційно внесені до переліку територій, де ведуться або є можливими бойові дії. Попри складні та небезпечні умови, бібліотекарі цих прифронтових зон продовжують виконувати місію документалістів, фіксуючи воєнні хроніки безпосередньо в епіцентрі подій.

До прикладу, повідомлення опубліковано на сайті в

розділі «Хроніка злочинів» 13 березня 2026: *«У результаті ворожої агресії після повторного обстрілу повністю зруйноване приміщення СКЗК «Межівська центральна публічна бібліотека» Межівської селищної ТГ (Синельниківський район). Відбувся обвал покрівлі, плит перекриття та несучих стін, пошкоджено вікна, меблі. На сьогодні визначити фактичний розмір втрат матеріально-технічних засобів і бібліотечного фонду неможливо через постійні обстріли».*

Інформація отримана від директорки СКЗК Юлії Бессонової. Адреса: пр. Незалежності, 22, смт Межова, Синельниківський район, 52900. До повідомлення додаються фото з міста події https://www.libr.dp.ua/?do=crimes&year=2026&idm=3

В розділі «Бібліотечні події» за 03 квітня 2026 року розміщена інформація про волонтерську бібліотечну діяльність: «Презентовано відео «Сильні жінки України» про волонтерок громади, незламних жінок, які кожного дня приходили плести сітку, незважаючи на примхи погоди. Цього дня волонтерський колектив села Троїцьке завершив плести чергову захисну сітку для захисників. Відео розміщено на сторінці «Facebook» Троїцької сільської бібліотеки-філії КЗ «Центральна публічна бібліотека Лихівської селищної ради» (Кам'янський район)». До повідомлення додаються фото *https://www.libr.dp.ua/?do=podiy&year=2026&idm=4*

Хронологічні межі формування повнотекстової електронної бази документів «FAKTU» у КЗК «ДОУНБ» беруть свій початок від 24 лютого 2022 року. Безпосередніми виконавцями цієї роботи є фахівці відділу періодики та відділу краєзнавства, які здійснюють щоденний моніторинг та наповнення ресурсу. Інформаційний масив бази формується за рахунок відомостей з офіційних джерел, зокрема: матеріалів сайту Дніпропетровської ОВА (ОДА), пресрелізів Дніпровської міської ради, зведень правоохоронних органів, повідомлень енергетичних компаній, а також публікацій у місцевій краєзнавчій періодиці. Для зручності пошуку кожне джерело проіндексовано ключовими словами, тому що саме за ними здійснюється основний пошук статей. Фахівцями бібліотеки було визначено основний набір ключових слів та

словосполучень. На 01.06.2026 року база нараховує 1 948 801 запис, якими відвідувачі можуть користуватися у режимі 24/7.

Важливою складовою електронної бази «Бібліотеки Дніпропетровщини: хроніки війни» є комеморативний вектор, спрямований на увічнення пам'яті про полеглих захисників України та цивільних жертв російської агресії. Окреме місце у структурі проєкту посідає акумуляція та систематизація відомостей про локальні меморіальні ініціативи громад. Зокрема, у розділі представлена детальна інформація про дошки пам'яті таких міст, як Нікополь, Марганець і Кривий Ріг, а також Солонянської селищної територіальної громади. Оскільки більшість районів області щоденно перебувають під ворожими ударами, фіксація імен загиблих земляків є критично важливою для збереження локальної історії спротиву.

Окрім регіонального зрізу, проєкт забезпечує інтеграцію локальних хронік у загальнонаціональний контекст. Для цього у розділі розміщено прямі покликання на державну платформу пам'яті «Меморіал», яка верифікує та зберігає життєписи військових і цивільних осіб, які загинули внаслідок повномасштабного вторгнення. Таке поєднання регіональних баз даних із масштабами всеукраїнського цифрового мартиролога дозволяє створити цілісний простір національної пам'яті, де кожна трагічна історія та подвиг жителів Дніпропетровщини стають невіддільною частиною загальної історії незламності України.

Цифрові бази даних, які крок за кроком фіксують хронологію сучасної війни, давно вийшли за межі звичайних бібліотечних чи архівних сховищ. Сьогодні це живий, надпотужний міждисциплінарний інструмент, затребуваний скрізь – від академічних кабінетів академіків до залів міжнародних судів та редакцій світових медіа. Коли історія пишеться не через десятиліття, а в режимі реального часу, кожен завантажений документ, кожен збережений рядок перетворюється на зброю та доказ.

Наявність електронної бази верифікованих фото- й відеоматеріалів відкриває унікальні та водночас практичні можливості. Для правозахисників та журналістів – це беззаперечна доказова база, яка дозволяє з точністю до хвилини

відтворити хронологію воєнних злочинів, розслідувати атаки на цивільну інфраструктуру та ідентифікувати винуватців. Науковці використовують цей унікальний масив даних для аналізу соціокультурних наслідків війни, вивченню деструктивного впливу агресії на культурний генофонд Дніпропетровщини та всієї України.

У світі, де інформаційні маніпуляції та фейки стали частиною гібридної зброї, такі цифрові архіви не залишають ворогу жодного шансу для переписування історії чи викривлення національного наративу.

Список використаних джерел:

1. Гранчак Т. Участь бібліотек у реалізації політики національної пам'яті: науково-методичний порадник. Київ, 2021. 62 с.

2. Васильєва Т. Конструювання політики національної пам'яті: ідеї, смисли, акценти. Політичні дослідження. 2024. № 1. С. 135-158.

3. Камлик І. Бібліотека як берегиня національної культурної пам'яті. Бібліотечний форум: історія, теорія і практика. 2015. № 2. С. 18-19.

4. Палієнко М. Українські архіви, війна та збереження національної ідентичності. Архіви України. 2022. № 1. С. 12-28.

5. Новальська, Т., Бойчук, Н. Публічні бібліотеки як інституції історичної пам'яті українського народу. Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук. 2024. № 13. С.222-232.

6. Яковленко К. Архівування війни як стратегія спротиву: історії чотирьох проєктів, які збирають візуальні свідчення. URL: https://suspilne.media/culture/516357-arhivuvanna-vijni-ak-strategia-sprotivu-istorii-cotiroh-proektiv-aki-zbiraut-vizualni-svidcenna/ (дата звернення: 01.06.2026).

Шекенева Валентина,
завідуюча відділом літератури іноземними мовами Хмельницької ОУНБ

ПРОЄКТИ «ВІКНО В АМЕРИКУ» ТА «БІБЛІОТЕКА-ПАРТНЕР ГЕТЕ-ІНСТИТУТУ: МОВА. КУЛЬТУРА. НІМЕЧЧИНА» В ХМЕЛЬНИЦЬКІЙ ОУНБ

Анотація: у статті висвітлено досвід відділу літератури іноземними мовами бібліотеки в реалізації проєктів «Вікно в Америку» та «Бібліотека-партнер Гете-інституту». Розглянуто форми взаємодії з користувачами, партнерськими організаціями. Показано, що участь в даних проєктах сприяє розширенню бібліотечних послуг, залученню нових відвідувачів, позитивному іміджу бібліотеки та формуванню сучасного бібліотечного простору.

Ключові слова: відділ літератури іноземними мовами, міжнародні проєкти в бібліотеці, центр «Вікно в Америку», бібліотека-партнер Гете-інституту, міжкультурна комунікація.

У сучасному світі бібліотеки давно перестали бути лише місцем зберігання книг. Вони перетворюються на відкриті культурно-освітні простори, де відбувається міжкультурний діалог, популяризуються іноземні мови. Саме таку важливу місію виконує Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека через участь у проєктах «Вікно в Америку» та «Бібліотека-партнер Гете-інституту: Мова. Культура. Німеччина».

Ці ініціативи стали важливою складовою культурного й освітнього життя громад Хмельниччини, відкривають для відвідувачів нові можливості для вивчення англійської та німецької мов, ознайомлення з історією, культурою та сучасним життям США й Німеччини. Проведення мовних клубів, тренінгів, лекцій, кінопоказів, творчих зустрічей та інтерактивних заходів створює у бібліотеці простір для спілкування, саморозвитку, атмосферу відкритості, толерантності та культурного взаєморозуміння.

Проєкти «Вікно в Америку» та «Бібліотека-партнер Гете-інституту: Мова. Культура. Німеччина» реалізуються на базі відділу літератури іноземними мовами – спеціалізованого структурного підрозділу бібліотеки, який забезпечує доступ до іншомовних ресурсів, сприяє вивченню мов та культур.

Працівники відділу здійснюють бібліотечне, інформаційне та бібліографічне обслуговування різних категорій користувачів, надають консультації з пошуку іншомовних ресурсів, організовують мовні клуби, тематичні зустрічі, презентації та інші соціокультурні події.

Проєкт «Вікно в Америку»: «Центри American Spaces» – це відкриті для всіх освітні та дискусійні майданчики по всьому світу, які сприяють взаємодії між місцевими громадами та Сполученими Штатами – як у форматі особистого спілкування, так і онлайн. Понад 600 таких центрів розміщені в університетах, торговельних центрах, бібліотеках, інших громадських місцях, а також на територіях посольств у більш ніж 140 країнах світу.

У привітному середовищі з американською тематикою центри American Spaces пропонують цікаві програми та заходи на найрізноманітніші теми – від безкоштовного доступу до інтернету й об'єктивних новинних джерел до сучасних технологій та програм, присвячених свободі культурного самовираження.

Відділ преси, освіти та культури Посольства США в Києві підтримує активну мережу з 25 американських культурних та інформаційних центрів по всій Україні. Відомі як «Вікна в Америку» або «Американські доми», ці центри символізують міцне партнерство між Сполученими Штатами та Україною, сприяючи розвитку критичного мислення, змістовному діалогу та спільному баченню майбутнього. «Вікна в Америку» розміщені в українських бібліотеках, які великодушно забезпечують їх персоналом та адміністративною підтримкою.

У кожному центрі проводяться різноманітні заходи, спрямовані на зміцнення зв'язків між американцями та українцями. Регулярні презентації співробітників Посольства, стипендіатів Програми ім. Фулбрайта, волонтерів Корпусу Миру та інших американців створюють можливості для

взаємного навчання та співпраці. В Американських центрах можна покращувати свою англійську, розвивати інші навички, брати участь у кінопоказах та дискусіях з тем, важливих для майбутнього України. Американські центри також слугують місцем проведення інформаційно-просвітницьких ініціатив Посольства США – зустрічей з випускниками програм академічних і наукових обмінів, фотовиставок і програм, що сприяють кращому розумінню Сполучених Штатів» [1].

4 квітня 2012 року у Хмельницькій обласній універсальній науковій бібліотеці за участі Надзвичайного і Повноважного Посла Сполучених Штатів Америки в Україні Джона Теффта офіційно відкрито інформаційно-ресурсний центр «Вікно в Америку».

Місія центру – створення середовища зі сприятливою та дружньою атмосферою, де люди будь-якого віку й соціального статусу мають доступ до інформації про історію, урядування, суспільство та національні цінності Сполучених Штатів Америки, можливість спілкуватися на суспільно-важливі теми та вивчати англійську мову.

Завдяки регулярній грантовій підтримці від Посольства США в Україні центр технічно і ресурсно оснащено, щороку відбувається оновлення. До послуг користувачів: близько 2000 примірників книг (зокрема, посібники для викладачів англійської, підручники, словники, унікальні енциклопедичні видання «Encyclopedia Americana», «World Book»), довідкова, художня література, книги для дітей та ін.); комп'ютерні програми для вивчення англійської мови; інтелектуальні настільні ігри; колекція американських фільмів (понад 200); практичні посібники з підготовки до складання тестів TOEFL, SAT та ін.; електронні книги; комп'ютери, планшети iPad, smart-дошка; Інтернет, Wi-Fi. Центр отримує фінансування на меблі, обладнання, іншу техніку, необхідну для сучасної бібліотеки та потреб користувача.

З часу заснування і до сьогодні в центрі працює «English-Speaking Club» (клуб спілкування англійською мовою), спікерами якого в свій час були волонтери Корпусу Миру США в Україні, активні люди з гарним рівнем володіння англійською мовою на волонтерських засадах. Під час засідань відбувалися

відзначення американських національних свят, ігри, азартні дискусії, нові знайомства. Клуб користувався особливою популярністю, адже це – поглиблення навичок англійської мови за обговоренням сучасних суспільно важливих тем і живе спілкування з носіями мови, чудова можливість провести якісно свій час в атмосфері англомовної культури. Клуб об'єднує людей різного віку, які прагнуть розширювати світогляд та спілкуватися в дружній атмосфері.

У центрі відвідуючі отримують консультації: щодо користування програмами з вивчення англійської мови; як ефективно вивчати англійську мову самостійно; як користуватися електронними книгами, інтелектуальними настільними іграми. В індивідуальному спілкуванні рекомендуються друковані посібники з вивчення мови які експонуються на книжкових виставках.

Одним із напрямів діяльності американських просторів є розвиток різних навичок, серед яких медіа-інформаційна грамотність та критичне мислення, а також просування свободи слова, цифрової свободи, протидія ворожим наративам.

Щороку в рамках Всесвітнього тижня медійної та інформаційної грамотності (Global Media and Information Literacy Week) проводяться тематичні заходи та тренінги для студентської молоді, такі як «Не віррр – перевіррр» (Всеукраїнське заняття з пошуку фактів), «Інформаційна гігієна під час війни», «Кроки до медіаграмотності», «Медіаграмотність: знати та використовувати» з елементами фактчекінгу, «Свобода слова в Україні».

В центрі можна отримати інформацію щодо навчання у США та програм обміну для студентської та учнівської молоді, молодих фахівців, які фінансуються Бюро у справах освіти і культури Державного департаменту США. До прикладу, для учнів міста організовуються зустрічі з випускниками Програми обміну майбутніх лідерів (FLEX), які діляться досвідом навчання в американських школах, проживання в приймаючих родинах та життя в Сполучених Штатах Америки. Такі заходи інформують молодь про можливості освіти та особистісного розвитку, сприяють формуванню бачення свого майбутнього та мотивують до активної участі в програмах обміну.

Центр підтримує співпрацю з навчальними закладами міста та організовує участь студентів в різних подіях, зокрема, ініційованих Американським домом в Києві для мережі американських просторів в Україні, налагоджує партнерські зв'язки з молодіжними організаціями.

У співпраці з Молодіжною радою м. Хмельницького було організовано участь молоді міста в міжрегіональній онлайн-події «Розмова між студентами України і Пакистану. Історії війни та стійкості: як українська молодь будує майбутнє». Захід відбувся за підтримки Посольства США в Пакистані, мережі Lincoln Corners (Пакистан) та центру «Вікно в Америку» м. Харкова і став важливою платформою для міжнародного обміну досвідом та взаєморозуміння.

З нагоди 250-річчя Дня незалежності США центр «Вікно в Америку» спільно зі Студентською радою Хмельницького національного університету, Студентською радою факультету міжнародних відносин ЛНУ ім. Івана Франка провели America Day 2026 на базі Хмельницького національного університету. Програма заходу поєднала навчання, дискусії та живе спілкування: інтерактивний блок знайомства та тімбілдингу, який допоміг учасникам швидко знайти спільну мову; America Quiz, де команди перевірили свої знання з історії, культури, географії та політичної системи США; дебати «Республіканці vs Демократи», під час яких молодь спробувала себе в ролі представників двох провідних політичних сил США, обговорюючи сучасні виклики, майбутнє країни та її роль у світі, команди аргументовано відстоювали власні позиції, дискутували щодо актуальних політичних питань, розвиваючи навички критичного мислення, публічного мовлення та конструктивного діалогу; неформальний нетворкінг із американцями, які проживають в Хмельницькому, що стали чудовою нагодою поспілкуватися англійською мовою у невимушеній атмосфері, поставити запитання та дізнатися більше про американську культуру з перших вуст. Найактивнішим учасникам було вручено призи з символікою американських просторів Window on America. Такі події є важливою складовою місії американських просторів Window on America – вони знайомлять молодь з історією, культурою,

суспільством і цінностями Сполучених Штатів, створюють можливості для міжкультурного діалогу, практики англійської мови.

Інформаційно-ресурсний центр «Вікно в Америку», став затишним і доступним місцем для реалізації ідей, читання, навчання та спілкування. Постійне покращення технічних та ресурсних можливостей центру, комфортна атмосфера сприяє збільшенню нових відвідувачів, які вдячні вдячні американському народові за допомогу у створенні цього простору.

Goethe-Institut в Україні поставив перед собою завдання: виступати посередником та співучасником у німецько-українському діалозі в культурній та освітній сферах; сприяти зростанню й підтриманню симпатії та інтересу до Німеччини в Україні; надавати інформацію про Німеччину; сприяти вивченню німецької мови в Україні; підтримувати діалог між Європою та східноєвропейськими культурами» [3].

Проєкт із забезпечення українських установ актуальними інформаційними матеріалами, книгами з Німеччини і про Німеччину «Заочний абонемент (Україна)» Гете-Інституту в Україні розпочав свою роботу у 2006 році. З 2015 року проєкт отримав назву «Бібліотека-партнер Goethe-Institut: Мова. Культура. Німеччина». У Хмельницькій ОУНБ проєкт діє з 2008 року.

Медійно-фахова мережа Goethe-Institut в Україні складається з Німецьких читальних залів та 13 партнерських бібліотек по всій країні. Читачі отримують в своїх бібліотеках, учасниках проєкту, доступ до художньої літератури для дітей та дорослих німецькою та українською мовами, з питань країнознавства, підручників з німецької мови як іноземної для вчителів та студентів, педагогіки та методики, іншої галузевої літератури. Використовуючи ці матеріали, бібліотеки на місцях проводять різні заходи, щоб цікаво донести до відвідувачів інформацію про Німеччину та німецьку мову.

У Гете-Інституті складають іспити, визнані у світі, для перевірки своїх знань з німецької мови або отримання сертифікату чи диплому для подальшого проживання, працевлаштування в Німеччині. Відвідувачам бібліотеки

надається можливість підготуватися до здачі тестових випробувань на базі спеціальних підручників, які відділ отримує в рамках проєкту.

Працівники відділу також надають консультації щодо можливостей онлайн-каталогу і електронного сервісу «Onleihe», інформують відвідувачів про заходи та мовні курси Goethe-Institut в Україні. Унікальні видання фонду проєкту популярні як серед фахівців, так і тих, хто самостійно вивчає німецьку мову.

Постійно здійснюється популяризація видань, які отримала бібліотека від Гете-інституту: на книжкових виставках, в публікаціях у соціальних мережах та на сайті бібліотеки, індивідуальних рекомендаціях під час обслуговування користувачів, під час екскурсій та інших заходів бібліотеки, в місцевих ЗМІ.

Відділ літератури іноземними мовами організовує різноманітні соціокультурні заходи з метою популяризації німецької мови та культури, ресурсів проєкту. Колекції з фонду Гете-Інституту постійно використовуються для проведення заходів до Дня Європи, Дня європейських мов, Всесвітнього дня перекладача, Дня Німецької єдності тощо. Партнерами відділу в рамках проєкту є заклади вищої та середньої освіти. Серед заходів зокрема такі: літературний екскурс «Творчість Еріха Марії Ремарка в контексті російсько-української війни»; літературний диспут «Добро і зло: трагедія «Фауст» Йоганна Вольфганга Гете»; інформаційна промо-студія «Вікно можливостей: стипендії, гранти, програми обмінів для української молоді від Федеративної Республіки Німеччина»; тематична година «Німецька осінь» до Дня Німецької єдності; лінгвокраїнознавчий огляд «Традиції і культура Німеччини»; пізнавально-розважальна година «Граючи – навчаємося!»; огляди ресурсів відділу та проєкту для вчителів німецької мови міста на фахових зустрічах з педагогічної майстерності тощо.

Координатором проєкту проводиться регулярна робота по налагодженню партнерських зв’язків з різними установами та організаціями, з відвідувачами щодо волонтерської участі в проєкті. Так, протягом 2021-2022 рр. тривали заняття «Німецька мова для початківців» з волонтеркою Софією Волошиною,

учасниками яких були люди різного віку.

У вересні 2021 р. підписано Угоду про співпрацю з Товариством Німців Хмельниччини «Відергебурт» («Відергебурт» з німецької мови означає «відродження»). Громадська організація створена задля зустрічей німецької спільноти краю, а також всіх, хто цікавиться мовою, культурою, історією і сьогоденням Німеччини та спадщиною німецької спільноти України. Така співпраця розширила можливості для популяризації німецької мови та культури в бібліотеці в рамках проєкту.

На початку учасники збиралися в бібліотеці за переглядами і обговореннями сучасного німецького кіно. До зустрічей приєднувалися користувачі бібліотеки, які дізнавалися про цю можливість через публікації на сайті, ФБ бібліотеки та відділу, з рекомендацій працівників відділу.

Згодом, кількість охочих постійно збільшувалася. Наразі щонеділі відбуваються 2 розмовні клуби з вивченням німецької мови «Deutscher Sprachklub» для різних рівнів знань. Модератором є волонтерка Анжеліка Койда, яка свого часу приєдналася як відвідувач бібліотеки до зустрічей Товариства німців. Учасники занять активно використовують фонд видань від Гете-інституту, з яким їх знайомлять працівники відділу.

Регулярними в бібліотеці є заняття з німецької мови для дітей середнього та старшого віку для дітей членів Товариства, літні та зимові мовні табори «Sprachcamp», до яких можуть приєднуватися охочі. Під час занять працівники відділу демонструють ресурси проєкту для дітей, такі як сенсорна ручка Ting, паперовий театр Камішібай, дитячу літературу від Гете-інституту, ігри на вивчення лексики тощо.

Товариство проводить Дні відкритих дверей, на яких представляється діяльність організації, відбуваються презентації різноманітних виставок, пов'язаних з німецькою культурою в Україні, історію виникнення та функціювання німецьких громад в українських містах, а також спільні з бібліотекою соціокультурні заходи, спрямовані на популяризацію німецької мови та культури в регіоні. Також Товариство збирається в бібліотеці на святкування Різдва та Великодня, запрошуються всі охочі.

Таким чином, завдяки співпраці з Товариством розширюються можливості для мешканців міста стосовно вивчення та удосконалення німецької мови, пізнання історії, культури та сьогодення ФРН.

Відбуваються зустрічі для учнівської молоді з головою Товариства німців Володимиром Бауером, наприклад: «Від мрії до дії: освіта для української молоді у ФРН», «Можливості для української молоді від ФРН» тощо. На таких бесідах учні дізнаються про особливості навчання у вишах, підтримку від уряду країни, як можна працювати, навчатися і вдосконалювати німецьку мову, який необхідний рівень знань з німецької мови. Володимир Бауер розповідає також про партнерство м. Хмельницького з німецькими містами Штутгарт та Дрезден, про історію німецьких поселень на Хмельниччині та цікаві факти про сучасну Німеччину.

За ініціативи Володимира Бауера відбулася екскурсія «Німецькі поселенці в Дунаївцях» для відвідувачів бібліотеки. Подільський Манчестер – таку неофіційну назву отримало мальовниче подільське містечко Дунаївці в 70-х роках XIX ст., коли стало промисловим центром регіону. В цьому є вклад німецьких поселенців, які з'явилися тут в першій половині XIX століття на запрошення графів Красінських. Їх поява змінила життя міста, в якому додалося прогресу, освіти і європейських культурних цінностей.

В рамках реалізації проєкту за активну роботу у 2024 році, зокрема за проведення заходів для широкого кола читачів, бібліотека отримала друге місце у конкурсі «Краща бібліотека-партнер мережі» та низку цінних подарунків: LED-телевізор, дитячу літературу серії Tiptoe та інтерактивні ігри. Зокрема, за активну промоцію пересувної виставки плакатів «Весь Кафка» від Гете-інституту до 100-річчя німецькомовного письменника-модерніста XX століття. Відбулося ряд заходів у співпраці з вишами м. Хмельницького: відкриття виставки за участі представників ЗМІ; лекція-обговорення «У пошуках Кафки», лекція-огляд «Мистецтво коміксу»; лекція-диспут «Філософські аспекти творчості Кафки»; лекція «Франц Кафка і сьогодення».

Завдяки участі у проєкті та партнерській підтримці Гете-Інституту у відділі літератури іноземними мовами збільшується

кількість зацікавлених відвідувачів.

Реалізація проєктів «Вікно в Америку» та «Бібліотека-партнер Гете-Інституту» створює для користувачів безпечний і гостинний простір, відкритий доступ до сучасної інформації, можливості для волонтерства та навчання протягом життя. Співпраця з міжнародними партнерами покращує ресурси, сприяє привабливості та іміджу бібліотеки в соціокультурному середовищі.

Список використаних джерел:

1. American Spaces : Захопливі програми та активності, що охоплюють різноманітні теми й напрями. Американські центри в Україні. *Посольство США в Україні* : [офіц. сайт]. URL: https://ua.usembassy.gov/uk/education-uk/american-spaces-uk/. (дата звернення:15.06.2026).
2. Бібліотеки-партнери. *Goethe-Institut Україна* : [офіц. сайт]. URL: https://www.goethe.de/ins/ua/uk/ueb/koo/par.html. (дата звернення 01.07.2026).
3. Завдання і цілі. За різноманіття, порозуміння і довіру. Goethe-Institut Україна : [офіц. сайт]. URL:https://www.goethe.de/ins/ua/uk/ueb/auf.html. (дата звернення: 03.06.2026).
4. У Хмельницькому національному університеті відзначили День незалежності США. *Хмельницький національний університет* : [офіц. сайт]. URL: https://khmnu.edu.ua/u-hmelnyczkomu-naczionalnomu-universyteti-vidznachyly-den-nezalezhnosti-ssha/?fbclid=IwY2xjawTBzkpleHRuA2FlbQIxMQBicmlkETFocTRvanpuVnNKdm9KSGhoc3J0YwZhcHBfaWQQMjIyMDM5MTc4ODIwMDg5MgABHteUbj16ZbfXkpJv06qd0J0JuIjXTraygAJePclZC6rvl8NRj7SFRzJfsS8c_aem_x7Xg8E-lxwWeQxZLg5wlyQ. (дата звернення: 07.07.2026).
5. Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека отримала відзнаку міжнародних партнерів за активну роботу у 2024 році. *Хмельницька обласна рада:* [офіц. сайт]. URL: https://km-oblrada.gov.ua/hmelnyczka-oblasna-universalna-naukova-biblioteka-otrymala-vidznaku-mizhnarodnyh-partneriv-za-aktyvnu-robotu-u-2024-roczi/. (дата звернення: 15.06.2026).

Ярмолюк Анжела,
провідний бібліотекар читального залу
гуманітарного профілю Хмельницької ОУНБ

КЛУБ ЛЮБИТЕЛІВ КНИЖОК ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО КІНО ЯК ФОРМА СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІ

Анотація: у статті висвітлено діяльність Клубу любителів книжок та європейського кіно «Книга в кадрі», який діє на базі Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки (ОУНБ).

Ключові слова: клуби за інтересами, книги, кіно, бібліотека, соціалізація, молодь.

Сьогодні значення бібліотеки як осередку культури, центру спілкування та інформації стає дедалі важливішим. Все частіше бібліотеки стають центрами суспільного і культурного життя населення, успішно сприяючи популяризації книги та поширення читання. У зв'язку з цим значно зростає роль дозвіллєвої функції бібліотеки. Активне, змістовне дозвілля вимагає певних потреб і здібностей людей. Для формування у молодих користувачів бібліотеки особистісних якостей, які сприяють змістовному й активному проведенню часу потрібно робити наголос на творчі види дозвіллєвих занять, на забезпечення прямої участі в них кожного зацікавленого користувача. Крім того, дозвілля повинно бути різноманітним, цікавим, розважальним і ненав'язливим. При цьому важливі як зміст, так і форма занять, які мають відповідати потребам та інтересам молоді, органічно сприйматися молодими людьми. Найбільш зручні форми для цього вже вироблені життям. До них відносяться, насамперед, аматорські об'єднання та клуби за інтересами, які увійшли в практику бібліотечної роботи. Молодим властиво об'єднуватися в групи. Клуби за інтересами, молодіжні об'єднання – це одна з найкращих можливостей для самореалізації особистості [3].

Клуб – добровільне об'єднання людей на основі єдності інтересів до певних проблем: громадських, технічних,

літературних, музичних і т. д. Клуб – це місце спілкування, обміну думками, що сприяє вдосконаленню і розвитку різнобічних знань у різних сферах діяльності, становленню особистості. В основі різних клубів лежить певна зацікавленість людей, їх захоплення, покликання, закладений у них творчий потенціал. Особлива роль клубів полягає в організації інтелектуального спілкування, створення атмосфери колективізму, виробленні навичок громадської діяльності, в наданні можливості емоційної, психологічної розрядки [1, с. 3].

У сучасному світі, де технології і соціальні медіа часто замінюють традиційні способи спілкування, клуби за інтересами стають важливими осередками для розвитку соціальних зв'язків та культурного обміну. Одним із таких успішних проєктів Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки є Клуб любителів книжок та європейського кіно «Книга в кадрі».

Клуб став важливим культурним явищем у місті, поєднуючи у своїй діяльності літературу та кіно, які, як відомо, є потужними інструментами для розширення світогляду та особистісного розвитку користувачів. Мета, завдання, функції спільноти та обов'язки і права членів клубу прописані в його Статуті. Девіз клубу: «Читаємо, дивимось, пізнаємо!» [2]. Основною метою клубу є створення простору для молодих людей, де вони можуть поглиблювати свої знання про європейську культуру через читання екранізованих книг європейських авторів і перегляд відповідних фільмів. Учасники клубу мають можливість порівнювати, аналізувати та обговорювати відмінності між літературними творами та їх кінематографічними адаптаціями, що надає їм унікальну можливість заглибитися в обидва види мистецтва.

Завдяки своєму унікальному формату, клуб активно сприяє соціалізації молоді. Перш за все, це середовище дозволяє молодим людям знайти однодумців і розвивати комунікаційні навички. Обговорення книг і фільмів не лише надає можливість ділитися думками, але і навчає взаємоповаги до різних точок зору, а це важливий аспект для формування толерантного суспільства, де думка кожного має значення.

Крім того, обговорення європейського кіно та літератури допомагає розширити горизонти молодих людей у вивченні

країнознавства. Занурення в контексти і традиції інших країн дозволяє краще зрозуміти культурні відмінності і подолати стереотипи. Через дискусії щодо змісту книг та фільмів молодь отримує можливість порівнювати різні культурні підходи, що збагачує їхній культурний досвід.

Клуб не лише сприяє соціалізації, але й відіграє важливу роль у особистісному розвитку учасників. Читання книг і перегляд фільмів, які екранізують літературні твори, дозволяє молодим людям досліджувати різноманітні теми, питання і проблеми, представлені у цих творах. Це стимулює критичне мислення і творчий підхід до вирішення проблем.

Обговорення відмінностей між книгою і кінострічкою сприяє розвитку аналітичних навичок. Учасники вчаться порівнювати різні художні стилі, аналізувати адаптації і розуміти, як режисери та сценаристи інтерпретують літературні джерела. Це сприяє розвитку глибшого розуміння мистецтва і кіно, а також навичок публічного виступу і аргументованої дискусії.

Засідання клубу відбуваються щомісяця, створюючи можливість для регулярних зустрічей та живих обговорень. Кожне засідання є не лише інтелектуально захоплюючим, але й комфортним завдяки дружній атмосфері. Учасники мають змогу, крім того, що обмінюватися враженнями, думками та проводити обговорення у невимушеній обстановці під час брейк-кави, що додає затишку та сприяє дружній бесіді.

Як це працює? Кожного місяця члени клубу обирають книгу європейського автора для читання. Після цього, протягом наступних зустрічей, учасники обговорюють прочитане, а також переглядають екранізацію цієї книги. Важливим аспектом є аналіз того, як фільм передає дух книги, які зміни були внесені в сюжет та персонажів, і які відмінності можуть бути помічені в підходах до розповіді історії через літературу та кінематограф.

Клуб «Книга в кадрі» не тільки приносить задоволення своїм учасникам, але й має важливе культурне значення для місцевої громади, активно сприяє популяризації європейської літератури та кіно, розвитку критичного мислення та культурного обміну, що є важливими складовими частинами сучасного культурного життя.

Клуб любителів книжок та європейського кіно став місцем, де зустрічаються справжні цінителі книг і кіно, щоб поринути у захоплюючий світ європейської культури.

З огляду на успіхи клубу, його члени мають амбіційні плани на майбутнє. Зокрема, вони планують організувати спеціальні події, такі як зустрічі з авторами, кінематографістами та іншими представниками європейської культури. Це дозволить ще більше збагатити досвід учасників та розширити горизонти їхніх знань.

Клубна спільнота продовжує зростати та залучати нових членів, пропонуючи їм унікальний спосіб поєднання літератури та кіно в дружній та підтримуючій атмосфері. Це справжня оаза для тих, хто прагне глибше зануритися в світ європейської культури і знайти нові джерела натхнення.

Клуб любителів книжок та європейського кіно Хмельницької ОУНБ, є яскравим прикладом того, як культурні ініціативи можуть впливати на соціалізацію і особистісний розвиток молоді. Поєднуючи літературу та кіно, об'єднання однодумців створює середовище для інтелектуального обміну та особистісного зростання, сприяючи формуванню культурно усвідомленого і критично мислячого покоління.

Свою діяльність учасники клубу рекламують в місцевих ЗМІ та соціальних мережах (Facebook).

Список використаних джерел:

1. Бібліотечні клуби за інтересами [Електронний ресурс] : методичні поради бібліотекарю в організації творчих об'єднань користувачів / Управління культури і туризму Харків. облдержадмін., Харків. обл. універс. наук. б-ка; ред.-уклад. В.С. Ручка. – Електрон. текст. дані. – Харків : ХОУНБ, 2018. – 25 с. – Режим доступу: https://library.kharkov.ua/libdruk/LibKh-00000000257.pdf. – Назва з титул. екрана. – Дата перегляду: 30.08.2024.

2. Статут Клубу любителів книжок та європейського кіно «Книга в кадрі» Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки. Затверджено директором Хмельницької ОУНБ Катериною ЧАБАН 21 грудня 2023 р. – 2 с.

3. Хиляк В., Боднарук Т. Клубна діяльність – одна з активних форм самореалізації особистості [Електронний ресурс] // Стрічка блогів. – Електронні дані. – Режим доступу : https://vseosvita.ua/blogs/klubna-dialnist-odna-z-aktivnih-form-samorealizacii-osobistosti-1913.html. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 30.08.2024.

Ящук Юлія,
бібліотекар ІІ категорії бібліотеки
ВСП «Хмельницький торговельно-економічний фаховий коледж Державного торговельно-економічного університету»

ІСТОРІЯ БІБЛІОТЕКИ ВСП «ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ ДТЕУ» В УМОВАХ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Анотація: у статті висвітлено історію становлення та розвитку бібліотеки Відокремленого структурного підрозділу Хмельницького торговельно-економічного фахового коледжу Державного торговельно-економічного університету.

Проаналізовано основні етапи розвитку бібліотеки, її роль у збереженні культурної спадщини та забезпеченні інформаційних потреб користувачів.

Особливу увагу приділено діяльності бібліотеки в умовах повномасштабної війни росії проти України, цифровій трансформації та волонтерсько-просвітницькій роботі.

Ключові слова: бібліотека, Хмельницька ОУНБ, коледж, цифровізація, інформаційні ресурси, війна, культурна спадщина, читання.

Бібліотеки України в умовах війни виконують надзвичайну важливу місію – забезпечують доступ до інформації, сприяють освіті, підтримують наукову діяльність, зберігають національну пам’ять та культурну спадщину.

В умовах російської агресії значення бібліотек як центрів інформаційної безпеки, просвітництва та культурної стійкості

значно зросло.

Особливого значення набуває дослідження історичного розвитку бібліотечних установ та їх адаптації до сучасних викликів.

Метою статті є висвітлення історії бібліотеки ВСП Хмельницького торговельно-економічного фахового коледжу ДТЕУ, а також аналіз її діяльності в умовах повномасштабної війни росії проти України.

Історія бібліотеки Відокремленого структурного підрозділу Хмельницького-торговельно економічного фахового коледжу Державного торговельно-економічного університету нерозривно пов'язана з історією навчального закладу. Бібліотеку було засновано у 1965 році при технікумі радянської торгівлі [1].

Її створення було обумовлене необхідністю забезпечення освітнього процесу навчальною та фаховою літературою.

Упродовж десятиліть бібліотека розвивалася разом із закладом освіти, поповнюючи фонди сучасними підручниками, навчальними посібниками, довідковими та методичними виданнями.

У 2000 році, після зміни статусу навчального закладу, бібліотека стала бібліотекою Хмельницького-торговельно економічного фахового коледжу Київського торговельно-економічного університету.

З 2022 року функціонує як бібліотека Відокремленого структурного підрозділу Хмельницького-торговельно економічного фахового коледжу Державного торговельно-економічного університету.

Бібліотека ВСП «ХТЕФК ДТЕУ» – це інформаційний, просвітницький, культурний заклад який має абонемент, затишний читальний зал та книгосховище [2].

Її площа становить 106,25 кв. м.

Фонд налічує близько тридцяти тисяч підручників та навчальних посібників. До послуг користувачів – виставка нових надходжень, навчально-методичне забезпечення дисциплін, електронні видання та електронна бібліотека.

Бібліотека ВСП «ХТЕФК ДТЕУ» приділяє значну увагу популяризації читання серед студентської молоді, формуванню

інформаційної культури та розвитку читацьких інтересів.

У бібліотеці систематично організовуються тематичні книжкові виставки, інформаційні стенди до державних і пам'ятних дат в історії України.

У читальній залі бібліотеки коледжу проводяться літературно-мистецькі заходи, години пам'яті, бібліографічні огляди, просвітницькі зустрічі. Дана робота активно сприяє національно-патріотичному, громадянському та духовному вихованню студентської молоді.

Користувачами бібліотеки є понад 800 студентів денної та заочної форм навчання, викладачі та працівники коледжу.

В читальному залі запропоновано для користування студентам 5 комп'ютерів, які підключені до мережі Інтернет.

Інформаційні технології відіграють надзвичайно важливу роль в щоденній діяльності бібліотеки й обслуговуванні користувачів.

Автоматизація бібліотечних послуг здійснюється на основі програмного забезпечення «Бібліограф».

Працівник бібліотеки приділяє велику увагу популяризації літератури з виховання патріотизму, формування правових знань, правової культури, здорового способу життя.

Однією з найпоширеніших форм пропаганди бібліотечного фонду є книжкові виставки присвячені важливим історичним подіям та календарним святам.

В читальному залі до Дня міста розроблена книжкова виставка 07.09.2024 «Місто, в якому я живу». Студенти мали можливість переглянути фото сучасного міста Хмельницького, ознайомитися з архітектурними шедеврами минулого століття, з історією міста, прочитати твори митців рідного краю [3, с. 88 – 90].

У читальній залі постійно діють книжкові виставки спрямовані на національно – патріотичне виховання:

– 22.01.2024 «Одна, єдина, соборна Україна» до дня Соборності України;

– 29.01.2024 «Пам'ятаємо героїв Крут» до дня пам'яті героїв Крут;

– 20.02.2023 «Ми пам'ятаємо твоїх героїв Україно» виставка до дня вшанування героїв Небесної Сотні;

– 24.08.2023 «Моя земля – це Незалежна Україна» до дня Незалежності України;

– 21.02.2023 «День рідної мови» книжкова виставка до міжнародного дня рідної мови;

– 27.06.2025 книжкова виставка «Конституція закон права і моралі».

Ключовим моментом у роботі зі студентами є роль професійного спрямування, завдяки таким заходам молодь краще розуміє переваги обраної професії. Саме тому, працівник бібліотеки проводить для студентів заходи професійного спрямування.

У читальній залі бібліотеки систематично проводяться заходи професійного спрямування:

– 07.05.2026 майстер – клас з приготування бельгійських вафель;

– 09.04.2026 майстер – клас по декоруванню медово-імбирного печива;

– 19.05.2026 захід до дня банкіра «Банкір престижна професія»;

– 28.05.2024 вибір професії «День товарознавця»;

– 10.11.2025 квест до дня бухгалтерії «Таємниці фінансового замку»;

– 20.10.2025 кулінарний квест до дня кухаря;

– 27.10.2025 година маркетингової грамотності «Маркетинг у дії»;

– 20.05.2024 година фінансової грамотності до дня банківського працівника;

– 05.02.2026 екскурсія в ресторан Sobkoff, майстер-клас по барменській справі.

Задля розвитку логіки, кмітливості і ерудиції для студентів систематично проведено бібліоквести:

– 22.02.2023 квест-гра «Єдиній і рідній українській мові – бути»;

– 20.04.2023 квест «Все про фінансову грамотність»;

– 27.09.2024 бібліоквест «У пошуках скарбів»;

– 30.09.2025 бібліоквест «У країні Bookляндії».

З метою формування інформаційної культури та розвитку читацьких інтересів бібліотекар провела для студентів такі

літературні заходи:

– 14.03.2023 літературна зустріч з письменницею Віолиною Ситнік;

– 27.03.2023 година поезії «Поезії одвічна таїна» зустріч з поетом Віталієм Міхалевським;

– 12.04.2023 година краєзнавства «Літературними стежками» зустріч з поетом і краєзнавцем Ігорем Байдаком»;

– 03.05.2023 літературна година «Світ детективів» зустріч з письменником Юрієм Даценко;

– 28.03.2024 літературна зустріч з письменницею Ольгою Саліпа;

– 28.05.2026 літературна зустріч з письменником Володимиром Олійником;

– 07.04.2026 літературна зустріч з письменником Василем Горбатюком.

Відповідаючи на виклики цифрової епохи, бібліотека активно використовує сучасні комунікаційні платформи.

Важливим інструментом популяризації читання та інформування студентів став бібліотечний акаунт «htefk_library» у соціальній мережі Instagram, де висвітлюються книжкові рекомендації, тематичні виставки, літературні події та заходи бібліотеки.

У період повномасштабної війни бібліотека коледжу продовжила забезпечувати інформаційну підтримку освітнього процесу в умовах змішаного та дистанційного навчання. Особливої актуальності набули електронні ресурси, онлайн - консультування користувачів та популяризація української літератури.

Студенти та викладачі ВСП «ХТЕФК ДТЕУ» активно займаються волонтерством, регулярно збираючи кошти на закупівлю дронів, старлінків, зарядних станцій та автошин для ЗСУ.

Коледж тісно співпрацює з військовими, зокрема пітримуючи 431-й батальйон безпілотних систем на Донецькому напрямку.

Відокремлений структурний підрозділ Хмельницького торгівельно-економічного фахового коледжу Державно торгівельно-економічного університету регулярно проводить

благодійні ярмарки та студентські фестивалі на підтримку Збройних Сил України. На таких подіях студенти та викладачі готують благодійні смаколики, виставляють на продаж вироби ручної роботи та сувеніри.

Бібліотека активно долучається до національно-патріотичного виховання молоді через проведення тематичних заходів, присвячених історії України, українській культурі та героїчній боротьбі українського та незалежність.

Важливою складовою діяльності обох бібліотек є формування інформаційної культури користувачів.

У сучасних умовах бібліотеки стають не лише місцем зберігання книг, а багатофункціональними центрами освіти, науки, культури та громадської взаємодії. Вони сприяють розвитку критичного мислення, медіаграмотності та національної свідомості громадян.

Історія бібліотеки ВСП Хмельницького торговельно-економічного фахового коледжу Державного торговельно-економічного університету свідчить про важливу роль бібліотек у розвитку освіти, науки та культури регіону.

Незважаючи на складні виклики воєнного часу, бібліотека успішно адаптується до нових умов, впроваджує цифрові технології, розширює спектр послуг та залишається центром інформаційної підтримки населення.

Її діяльність є прикладом стійкості, професіоналізму та відданості справі збереження національної культурної спадщини в умовах війни.

Список використаних джерел:

1. Документи та інформаційні матеріали бібліотеки ВСП «ХТЕФК ДТЕУ». URL: http://www.htek.km.ua/bibl

2. Матеріали офіційного сайту ВСП «ХТЕФК ДТЕУ». URL: http://www.htek.km.ua/

3. Хмельницький торговельно-економічний коледж Київського національного торговельно-економічного університету: 50 років становлення і звершень. – Хмельницький: ХТЕК КНТЕУ. – С. 88-90.

ЗМІСТ

ВІТАННЯ УЧАСНИКАМ КОНФЕРЕНЦІЇ

Сергія ТЮРІНА, голови Хмельницької обласної військової адміністрації,
Віолети ЛАБАЗЮК, голови Хмельницької обласної ради .....…3

Олега СЕРБІНА, генерального директора Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого 4

Тараса БОРОВСЬКОГО, генерального директора Національної історичної бібліотеки України 6

Оксани БРУЙ, президентки ВГО «Українська бібліотечна асоціація», заступниці генерального директора НБУ ім. Ярослава Мудрого..... 8

ДОПОВІДІ ТА ПОВІДОМЛЕННЯ

Адамський В. Бібліотечна діяльність Подільської «Просвіти» крізь призму слідчої справи О. Неселовської 11

Бабій Л. Бібліотечне краєзнавство ІФОУНБ ім. І. Франка …….....25

Баворовська О. Книжкова весна на Хмельниччині: єднання слова і громади …….…...34

Баглай Ю. Бібліотеки в умовах гібридної війни: роль медійної грамотності та інфогігієни ……..... 44

Бачинський В. Тернопільська обласна універсальна наукова бібліотека – простір стійкості, підтримки та збереження національної пам'яті в умовах війни 51

Берлоус Ю. Колекційні комплекси рідкісних і цінних видань як джерело історико-книгознавчих досліджень ……. 61

Борейко В., Матвєєв А. Виховна роль бібліотеки Хмельницької торговельно-економічної академії у

формуванні національної свідомості студентства 68

Борисов В. Краєзнавча діяльність Летичівської публічної бібліотеки 72

Величко В. Василь Доманицький і Лев Биковський: історія української бібліотечної справи в іменах 80

Войтюк А. Проєктна діяльність сучасних бібліотек як інструмент соціокультурної підтримки громади: досвід бібліотек Хмельницької міської територіальної громади 89

Гриценко Ю. Трансформація діяльності бібліотек України в умовах війни 97

Дементьєва І. Публічні бібліотеки Миколаївщини у воєнний час: досвід подолання викликів 103

Дитинник Л. Шкільна бібліотека – простір знань, розвитку і натхнення 111

Дідусенко Г. Краєзнавство як важливий напрямок роботи бібліотеки (з досвіду роботи Полтавської ОУНБ імені І. П. Котляревського) 115

Дядик Л. Донесення до світової спільноти правди про війну в Україні – один з пріоритетів діяльності Черкаського обласного відділення Української бібліотечної асоціації 125

Забіянов Є. Бібліотеки у системі інформаційної стійкості суспільства: розвиток медіаграмотності та збереження історичної пам'яті 130

Задорожна В., Тарчевська В. Робота Хмельницької обласної бібліотеки для молоді в реаліях воєнного часу 137

Заморока А. Основні напрями інноваційної діяльності Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки ...141

Зелінський Р., Кривий В. Бібліотечне відкриття історичного джерела 144

Кальченко В. Робота Сумської ОУНБ в умовах воєнного стану 151

Качеровська Н. Завжди – в ногу з життям *(історія діяльності 103-річної бібліотеки в Пирогівцях)* ..…….…… 158

Козак І. Промоція здоров'я – один з напрямків роботи відділу медичної літератури ……. 167

Копаничук Т. Краєзнавчі електронні ресурси Хмельницької обласної бібліотеки для дітей імені Т. Г. Шевченка ……..169

Коржик С. Формування родової ідентичності в бібліотечному просторі: досвід реалізації проєктно-методичної діяльності (на прикладі співпраці з Хмельницькою ОУНБ та Летичівською публічною бібліотекою) 175

Крижановська С. Бібліотека Хмельницького обласного краєзнавчого музею – простір для досліджень ……... 184

Куфльовський В. Бібліотека: моя перша школа і моя перша любов (Етюд з минулого) …….....187

Лабчук І. Формування фондів Хмельницької ОУНБ у контексті сучасних трансформацій …….....192

Лазаренко В. Вінницькій бібліотеці – гідне ім'я 198

Листопад О., Мардарова І. Формування цифрової гігієни здобувачів вищої освіти у партнерстві академічної бібліотеки та кафедри …….....203

Маковська В. Хмельницька ОУНБ як регіональний центр цифрової спроможності публічних бібліотек області...213

Марцонь Л. Відділ наукової інформації та бібліографії Хмельницької ОУНБ: десятиліття розвитку та інновацій …..220

Медвідь Ф., Медвідь А. Бібліотека в системі гуманітарної безпеки України під час російсько-української війни …..… 225

Міхалевський В. Співпраця Хмельницької обласної організації Національної спілки письменників України і

Хмельницького обласного об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка з Хмельницькою обласною універсальною науковою бібліотекою у 2022–2026 роках 237

Молчанова С., Мельник Т. Бібліотека як простір стійкості та єдності: соціокультурна діяльність в умовах воєнного стану..... 246

Моргун Ю. Волонтерські ініціативи та підтримка ЗСУ: досвід наукової бібліотеки ХНУМГ ім. О. М. Бекетова 256

Новікова Г. Краєзнавча діяльність наукової бібліотеки НІАЗ «Кам'янець» 261

Онищук О., Голдибан О. Соціокультурна роль сільської бібліотеки як базового осередку культурно-освітнього простору села Підлісний Мукарів у період 1918–2026 рр. 266

Паламарчук А. Медійна грамотність та інфогігієна як засіб бібліотечного спротиву гібридній війні 274

Петренко Н. Стратегія стійкості: кейси грантової діяльності Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка 284

Прокопчук В., Айвазян О. Внесок Хмельницької обласної державної бібліотеки ім. М. Островського в централізацію бібліотечної мережі області у 1970-х рр. 293

Семенюк Л. Націєтворча функція бібліотеки в умовах війни: досвід Хмельницької ОУНБ 307

Сердунич Л. Організатори і натхненники добрих справ 312

Синиця Н. Бібліотеки відмінної роботи Хмельниччини: погляд із сьогодення 316

Синиця О. Ретроконверсія фонду Хмельницької ОУНБ 323

Слободян О., Хоптяр Ю. Бібліотечна справа на Ярмолинеччині (XX ст. – поч. XXI ст.) 328

Слотюк Г., Мазур Т. Бібліотека як чинник інформаційної стійкості громади: досвід Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки імені Валентина Отамановського 342

Соловей М. Розбудова бібліотеки Кам'янець-Подільського (з 1954 р. – Хмельницького) обласного інституту удосконалення вчителів у 1945–1950 роках ……353

Філіппенко З. Краєзнавча діяльність бібліотеки: сучасний вимір ……..…… 362

Цінська М., Кисельова В. Інституційна співпраця Національної історичної бібліотеки України та Хмельницької ОУНБ у сфері краєзнавства ……..... 372

Чабан К. Робота Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки у воєнний час 380

Черноус В. Сучасна бібліотека: безпека, затишок, емоційне відновлення …… 387

Шевченко О. Феномен національної пам'яті: як зберегти код нації в епоху інформаційних воєн ……..... 391

Шекенева В. Проєкти «Вікно в Америку» та «Бібліотека-партнер Гете-інституту: Мова. Культура. Німеччина» в Хмельницькій ОУНБ ……..... 399

Ярмолюк А. Клуб любителів книжок та європейського кіно як форма соціалізації молоді ……..…… 409

Ящук Ю. Історія бібліотеки ВСП «Хмельницький торговельно-економічний фаховий коледж ДТЕУ» в умовах війни росії проти України ……..... 413

Наукове видання

Бібліотеки в умовах війни росії проти України

(до 125-річчя Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки)

Збірник доповідей і повідомлень
всеукраїнської науково-практичної конференції
(м. Хмельницький, 10-11 вересня 2026 року)

Відповідальна за випуск:
Чабан К. А.

Комп'ютерне опрацювання, правка:
Дорош В. Ю., Шмаль Т. А.

Формат 60х84/16. Ум. друк. арк. 24,6.
Наклад 50 прим. Зам. №0033

ТОВ «Наукове видавництво "Нова думка"»
м. Київ, вул. Мрії, 19-Є, кв. 1
e-mail: ndumka.kyiv@gmail.com
Свідоцтво серія ДК № 8458 від 22.09.2025 р.

Друк та палітурні роботи ФОП О. О. Євенок
м. Житомир, вул. М. Бердичівська, 17А
тел.: 073 101 22 33, e-mail: bookovych@gmail.com
Свідоцтво серія ДК № 3544 від 05.08.2009 р.